

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1961

● ΤΕΥΧΟΣ 152ον

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», συμμετέχουσα στὸν ἑορτασμὸ τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, δημοσιεύει τὴν παρακάτω ἱστορικὴν περὶ τοῦ Ἀθ. Τσακάλωφ ἐργασία τοῦ συνεργάτου της κ. Στ. Μπέττη.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Διδ)λου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΤΣΑΚΑΛΩΦ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ

«Τὴν κόμην πάντα ὁ θρίαμβος
Στέφει τῶν ὑπὲρ Πάτρης
κινδυνευόντων».

Κάλβος

1.—ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ἄνοιξη τοῦ 1814. Ὁ μέγας Κορσικανὸς Κατακτητὴς, ποὺ ἄλλαξε τὸ χάριτ' τῆς Εὐρώπης ἀναδείχνοντας τοὺς ἀδελφούς, συγγενεῖς καὶ στρατηγούς του βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες της, ἀναγκάζονταν νικημένος ν' ἀποσυρθῆ στὴ νῆσο Ἑλβα, ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορία του κατέρρεε μὲ πάταγο.

Καθὼς δὲ ἱστορεῖ ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Πουκεβίλ, πρόξενος τὴν ἴδια αὐτὴ ἐπαχὴ (1805—1815) τῆς χώρας του στὰ Γιάννινα (Ἱστορ. Ἑλλ. Ἑπ. Α' σελ. 266), «οἱ Ἕλληνες θελχθέντες ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ Ναπολέοντος, διότι τὸν ἐθεώρουν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν των, ἐξέβαλλον κραυγὴν χαρᾶς, ἣτις ἀντήχησε μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Νέβα» καὶ τοῦτο, γιατί, καθὼς ἐπίσης γράφει ὁ δικός μας Φιλῆμων (Δοκ. σελ. 126), «αἱ Κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ὑπέσχοντο τὸ 1812 καὶ 13 (μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Ναπολέοντα στὴ Ρωσία), δι' ἀλλεπαλλήλων βεβαιώσεων, εἰς τοὺς λαοὺς καὶ πλήρη ἀνάκτησιν τῶν δικαίων των». «Ὅλοι ὕστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ πῶς πολὺ οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες βοήθησαν στὴν καταστροφὴν του μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι οἱ νικητὲς ἡγεμόνες θὰ μεριμνοῦσαν εὐθὺς ἀμέσως, κατὰ τὶς ὑποσχέσεις τους, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Ἐστρεψαν λοιπὸν οἱ ἐπισημότεροι τοῦ Ἑλλήν. Γένους καὶ ὁ λαὸς τὰ βλέμματά τους πρὸς τοὺς τότε ἰσχυροὺς τῆς γῆς καὶ πρὸ παντὸς στὸν Τσάρο τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρο, σὰν ὁμόδοξο, ἐλπίζοντας βᾶσιμα στὴ βοήθειά του, γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ προαιώνιου πόθου τους.

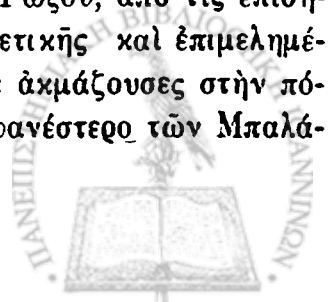
Ἀντίθετα ὁμως πρὸς τὶς προσδοκίαις τοὺς διαμορφώθηκαν τὰ πράγματα καὶ κάθε ἐλπίδα γιὰ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν ξένων, σύντομα ἐξέλιπε, γιατί εὐθύς μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ναπολέοντα συσταίνεται ἡ περιώνυμη Ἱερὴ Συμμαχία, πὺν τὸ ἐντρομο ἀπολυταρχικὸ τῆς πνεῦμα, τὸ καταλυτικὸ κάθε ἐνοπλῆς λυτρωτικῆς τῶν ὑποδούλων λαῶν προσπάθειαι, ἀρχίζει νὰ κατακαλύπτει τὸν εὐρωπαϊκὸν ὄριζοντα. Τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ μὲ τὸ δημιουργημένον ἔντρονο ἀντεπαναστατικὸ κλίμα καὶ συγκεκριμένα τὸν Ὀκτώμβριον τοῦ 1814 (1)—τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία τῆς ἱστορικῆς ἀπόφασης δὲν γνωρίζουμε—τρεις Ἑλληνες «ποταποί», καθὼς οἱ ἱστορικοὶ δικοὶ μας καὶ ξένοι τοὺς χαρακτηήρισαν, εἶχαν τὴν ὑπερφῶ ἔμπνευση, σὲ προηγούμενες πατριωτικὰς συναντήσεις τοὺς στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας, «νὰ ἐπιχειρησθῶσι τὴν σύστασιν τοιαύτης Ἐταιρείαις καὶ νὰ εἰσάξωσιν εἰς αὐτὴν ὄλους τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἀνδρείους τῶν ὁμογενῶν, διὰ νὰ ἐνεργήσωσι μὲ τὸν τῶν (1α) ὁ,τι ματαίως καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν χριστιανῶν βασιλέων», καθὼς ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρεις σημειώνει στ' Ἀπομνημονεύματά του. (Ἀπομν. Ἀγωνιστῶν 21 τομ. 9 σελ. 141). Σ' ἐλάχιστον χρονικὸ διάστημα ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ, «πολυδύναμον ἀκροβλάσταρον τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ», πὺν κυριολεκτικὰ, καθὼς γράφει νεώτερος μελετητῆς, «ἔσυρε τὸ ἔθνος στὸν Ἀγῶνα χρησιμοποιώντας ὄλα τὰ μέσα γιὰ νὰ πείσῃ τοὺς δισταχτικὸς νὰ ριχτοῦν στὴ φωτιὰ καὶ στάθηκε ὁ κινητήριος μοχλὸς τῆς Μεγ. Ἐπανάστασης», ἀπλωσε τὰ πλοκάμια τῆς σὲ κάθε γωνιὰ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ὅπου ἐξοῦσαν Ἑλληνες, περιέλαβε στὶς γραμμὰς τῆς 600 χιλ. περίπου ἄτομα καὶ διαλύθηκε τὸ 1821, ἀφοῦ κατώρθωσε μετὰ ἐπικὸς ἀγῶνες τῶν μελῶν τῆς, συνεπικουρούμενων ὀλόψυχα ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ μὲ θυσίαις ἀπάνταστες, ν' ἀνατινάξῃ μερικὰ τὴν Τουρκ. Ἀυτοκρατορία. Μερικὰ, βέβαια, καὶ ἄθλος ὑπερθάμαστος χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦτο, ἐπειδὴ ὄλες οἱ Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις, εὐθύς μετὰ τὴν ἐκδήλωσή του, ἐπολέμησαν, πιστὲς στὶς βασικὰς διακηρύξεις τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας, λυσσωδῶς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ ὅταν ἡ Τουρκία νικημένη ἐξήτησε τὸ 1824 τὴ συνδρομὴ τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἐπέμβηκαν ἀμέσως.

Ἐπρεπε νὰ προηγηθῆ τὸ τεράστιον φιλελληνικὸν ρεῦμα, πὺν ἀναπτύχθηκε μετὰ τὸν καιρὸ καὶ κατέκλυσε τελικὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον, γιὰ νὰ τὶς σπρώξῃ στὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ τὸν κατόπι τῆς Ρωσοτουρκικῆς πόλεμον (1828), πὺν καθώρισε, αὐτὸς ὁ τελευταῖος, τὰ ἀρχικὰ τοῦ νέου κράτους ὄρια, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ εὐθύνονται οἱ πρωτοεργοὶ τῆς Ἐταιρείαις. Οἱ τρεις ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ ἰδρυτὲς τῆς, δὲν εἶχαν νὰ ἐπιδειξοῦν πατραγαθίαις ἢ περγαμηνῆς. Οἱ δύο, ὁ Σκουφᾶς καὶ ὁ Τσακάλωφ, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον σὲ συνέχεια θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, ἦσαν Ἡπειρώταις, ὁ τρίτος, ὁ Ξάνθος, Δωδεκανήσιος.

2.—ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ, ὁ νεώτερος τῆς τριάδας,—ἦταν τότε 24 περίπου χρονῶν—, γεννήθηκε στὴν πόλιν μας γύρω στὰ 1790 (2). Οἱ αὐλότοιχοι μόνον καὶ μιὰ μαρμάρινη δίπλα, στὴν ὄρθῃ ἀκόμα ἐξώπαρτα, πλάκα, πὺν τοποθέτησε στὰ χρόνια μας ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν συμπολιτῶν του, τημαδεύουν ἐκεῖ, στὴ συνοικία Ἀρχιμανδρείου, τὸ πατρικὸν του σπίτι.

Ἦταν παιδί τοῦ Νικηφόρου ἢ Φόρου, καταγόμενον, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Γούδας (Βίοι Παράλληλοι Τ.Ε. σελ. 21—42), ἀπὸ τὸν Τύρναβον τῆς Θεσσαλίας, πραγματευτὴ γουναρικῶν στὴ Μόσχα, καὶ τῆς Βασιλικῆς Γῶζου, ἀπὸ τὶς ἐπισημότερες οἰκογένειαις αὐτῆς τῆς πόλης. Νεώτατος ἔτυχε ἐξαιρετικῆς καὶ ἐπιμελημένης παιδείας ὁ Ἀθανάσιος, μαθητεύσας καὶ στὶς δύο τότε ἀκμάζουσας στὴν πόλιν μας σχολὰς, τὴ Μπαλάνειον διευθυνόμενῃ ἀπὸ τὸν ἐπιφανέστερον τῶν Μπαλά-

νων Κοσμᾶ, ὅπου διδάχθηκε τὰ γραμματικά, καὶ τὴν Καπλάνειο σχολαρχοῦντος τοῦ σοφώτατου Ψαλίδα, ὅπου κοντὰ στὰ ἄλλα, ἐπιμελήθηκε τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Ρωσικῆς, «ὡς ὁ ἀρχιδιδάσκαλος ἐδίδασκε». Σ' αὐτὴ τὴν ἀγνωστῆς διάρκειας μαθητεία τοῦ Τσακάλωφ κοντὰ στὸ μεγάλο δάσκαλο, τὸν ποτισμένο βαθύτατα μὲ τὶς νέες τότε ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὶς ρίζες τοῦ κατοπινοῦ φιλελεύθερου στοχασμοῦ καὶ τῶν προοδευτικῶν του ἀντιλήψεων. Ἀπὸ τὰ νεανικά του ἀκόμα χρόνια, ὁ Τσακάλωφ, καθὼς ὁ ἴδιος αὐτὸς Γούδας γράφει, «ἐφαίνετο ὅσῳ νοήμων τόσῳ καὶ ἐμβριθῆς οὐδέποτε ἐξέφερε τοῦ στόματός του λέξιν τινὰ περιττὴν ἢ ἄσκοπον», τιμῶμενος γι' αὐτὸ ἀπὸ τοὺς συμμαθητὲς καὶ διδασκάλους του. Θὰ ἦταν 12 χρόνων περίπου, ὅταν συνέβη στὸ σιωπηλο καὶ ὠραῖο ἀρχοντόπουλο τὸ ἐξῆς πολὺ δυσάρεστο περιστατικόν, ποῦ ἔπαιξε σίγουρα ρόλο ἀποφασιστικὸ σιτοὺς κατοπινὺς προσανατολισμοὺς καὶ δραστηριότητές του. Τὸ παραθέτω, καθὼς ἀκριβῶς ὁ Σπ. Ἀραβαντινὸς τὸ σημειώνει στὴν ἱστορία του τοῦ Ἀλῆ Πασῆ: «Ἡμέραν τινὰ, γράφει, ὁ νεανίας οὗτος—δωδεκαετῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον—ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου ἠρπάγη ὑπὸ τῶν τσοχανταρέων τοῦ Ἀλῆ (3) ἀπαχθεὶς εἰς τὸ σεράγιον αὐτοῦ. Μαθοῦσα τοῦτο ἡ δυστυχῆς μήτηρ σπεύδει ἔκφρων καὶ μετὰ δακρύων εἰς τὸν γείτονα αὐτῆς Ταχῆρ Ἀμπάζην, εἰς ὃν διηγεῖται τὸ συμβάν, ἰκετεύουσα αὐτὸν νὰ σώσῃ τὸ τέκνον τῆς καὶ ἐπάγουσα ὅτι ἐν ἀρνήσει θὰ μετέβαιεν αὐτοπροσώπως νὰ ζητήσῃ αὐτὸ μετὰ κραυγῶν καὶ ὡς τὴν φονεύσουν. Συγκινηθεὶς ὁ Ἀλβανός, ὅστις ἐτύγγανε καὶ φίλος οἰκογενειακὸς τοῦ Νικηφόρου εἰς πολλὰς περιστάσεις βοηθήσας τὴν ἐντιμον τούτην οἰκογένειαν, εἶπεν αὐτῇ νὰ ἔλθῃ μαζί του παρὰ τῷ Ἀλῆ καὶ νὰ προσποιηθῇ τὴν τρελλήν. Καὶ ὁ μὲν εἰσῆλθε παρὰ τῷ Ἀλῆ ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Τσ. ἐμεινε ἔξω φωνάζουσα γοερῶς. Ὁ Ἀλῆς ἠρώτησε τὸν Ταχῆρ περὶ τῶν ἀκουομένων φωνῶν οὗτος δὲ ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι εἶναι μία γυναῖκα μισοτρελλὴ τῆς ὁποίας οἱ τσοχανταρέοι τῆς Ὑψηλότητός του ἠρπασαν τὸ παιδί, παρεκάλεσε δὲ αὐτὸν νὰ τῇ ἀποδοθῇ, διότι ἦτο γείτων καὶ αὐτοῦ καὶ ἠθέλε τρελλάνη καὶ αὐτόν. Ἄλλωστε προσέθηκε εἶμαι τῆς γνώμης νὰ τὸ κάμῃς ξίκι (νὰ τὸ ἀποπέμψῃς), διότι ἔχει τὸν πατέρα του ἐν Ρωσίᾳ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀκούεται τὸ ἔνδοξον ὄνομά σου διὰ τοιαῦτα πράγματα ἐκεῖ. Ὑπάρχουν δὲ προσέθετο τόσα ἄλλα παιδιὰ εὐμορφώτερα αὐτοῦ. Ὁ Ἀλῆς σκεφθεὶς μικρόν, εἶπε. «Πῶ ἀφοῦ τὸ θέλεις ἐσὺ Ταχῆρ, ὡς γίνῃ ἔτσι». Καὶ ἂμ ἔπος ἂμ ἔργον τὸ παιδίον ἀπεδόθη τῇ μητρὶ, ἧτις περιπτυχθεῖσα αὐτὸ περιπαθῶς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἀμέσως ἀπεχώρησεν. Ἐκτοτε οὐδέποτε ἀφήκεν αὐτὸ νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας καὶ συγχρόνως ἠγγεῖλε τῷ συζύγῳ τῆς εἰς Ρωσίαν τὸ συμβάν. Ἐνεκα τῆς δυσκόλου τότε συγκοινωνίας μετὰ ἕξ μῆνας ἀντὶ ἀπαντήσεως παρουσιάσθη ἡμέραν τινὰ ὁ ἴδιος σύζυγός τῆς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἓνα ἀγωγιάτην συμφωνημένον νὰ μείνῃ ἐν τῷ οἴκῳ κεκρυμμένος μετὰ δύο ἵππων. Ὁ Νικηφόρος ἀσπασθεὶς τοὺς οἰκίους ἀνήγγειλεν αὐτοῖς ὅτι τὴν ἐπιούσαν ἅμα νυκτώσῃ θὰ φύγῃ μετὰ τοῦ παιδός. Ἡ ταλαίπωρος μήτηρ καὶ ἡ μικρὰ τοῦ Τσακάλωφ ἀδελφή, ἦσαν ἀπαρηγόρητοι ἐπὶ τῇ ιδέᾳ τοῦ σκληροῦ χωρισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως. Τὴν ἐπιούσαν λοιπὸν νύκτα ἐτοιμασθέντες ἀνεχώρησαν αἱ δὲ τελευταῖαι τοῦ Νικηφόρου λέξεις πρὸς τὴν σύζυγόν του ἦσαν αἱ ἐξῆς: «Ἐχω μαζί μου γυναῖκα δύο καλὰ πιστόλια, ἂν καθ' ὁδὸν θελήσουν νὰ μοῦ πάρουν τὸ παιδί μὲ τὸ ἐν θὰ φονεύσω αὐτὸ καὶ μὲ τὸ ἄλλο θὰ πετάξω τὰ μυαλά μου στὸν ἀέρα. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον νὰ μὴ ἀνταμωθῶμεν πλέον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ζήσωμεν, ἐν ὅσῳ οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἐδῶ, δὲν θὰ πατήσω τὸ πόδι μου...». Καθὼς ὁμοῦς συμπληρῶναι ὁ Γούδας, ποῦ καὶ αὐτὸς συνέλεξε ἐπὶ τόπου τὶς πληροφορίες—τὸ καὶ πιθανώτερο—«οὗτος αὐτονυκτὶ τῆς ἀπελευθερώσεώς του ἐφυγαδεύθη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν ἐστάλη εἰς Μόσχαν», ὅπου γιὰ ἀρκετὸν καιρὸ ἐπιδόθηκε στὴ συμπλήρωσιν

τῶν ἐγκυκλίων γνώσεών του. Στὸ διάστημα αὐτὸ τῆς παραμονῆς του στὴ Ρωσία καὶ ὡς τὸ 1814, χρόνον ἀνάμιξης του στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκκαθάριση κάποιων δοσοληψιῶν τοῦ πατρὸς του, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἐξάσκησε συστηματικὰ τὸ ἐμπόριο τοῦ Τσακάλωφ, καθὼς μὲ τοὺς Σκουφᾶ καὶ Ξάνθο συνέβη. Πότε ἀκριβῶς ἀναχώρησε ἀπὸ δῶ γιὰ τὸ Παρίσι μὲ σκοπὸ τὴ συνέχιση τῶν σπουδῶν του, δὲν γνωρίζουμε. Ξέρουμε μόνον πὼς, κατευθυνόμενος πρὸς τὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα, κατὰ πᾶσα πιθανότητα μέσα ἢ λίγο μετὰ τὸ 1809, καὶ γιὰ ἀσφάλεια ἀπὸ τὴν ὁργὴ τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ, ὁμοσμένος ἐχθρὸς του καθὼς ἦταν, ἄλλαξε τὸ ἐπώνυμό του. Σ' αὐτὴ τὴν πόλιν, ἀναμφισβήτητο πνευματικὸ κέντρο τοῦ κόσμου, ποὺ καταυγάζονταν ἀκόμα ἀπὸ τὶς καταλυτικὰς φλόγες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ὡς Ἀθ. Τσακάλωφ (καὶ ὄχι ὡς Ἀθ. Νικηφόρου ποὺ λέγονταν πρῶτα), ἐσπούδασε, κατὰ κάποιες ἄλλες ἀμάρτυρες πληροφορίες, φυσικὰς ἐπιστῆμες καὶ ἴσως λατρικὴ, γνωρίστηκε δὲ μὲ σημαίνοντες Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸ Γάλλο φιλέλληνα Γκουφιᾶ καὶ τὸ Θεσσαλονικεῖα Γρηγόριον Ζαλύκη ἴδρυσαν τὸ 1809 τὴν μὲ τὸ ὄνομα «Ἑλληνογλωσσὸν Ξενοδοχεῖον» (4) μορφωτικὴ Ἐταιρεία, στὰ μέλη τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ὁποίας ἐνωρὶς συγκαταριθμήθηκε καὶ ἀξιόλογη δραστηριότητα ἀνέπτυξε πρὸς διάδοσιν τῶν σκοπῶν της. Πόσο ἀκριβῶς χρόνον παρέμεινε ὁ Τσ. στὸ Παρίσι καὶ ἂν ἐπεράτωσε τὶς σπουδὰς του, μᾶς εἶναι βέβαια ἄγνωστο. Εἶναι φανερὴ ὅμως ἡ βαθεῖα ἐπίδρασις, ποὺ ἄσκησε στὴν ψυχὴν του ἡ διαμονὴ σ' αὐτὴν τὴν πόλιν. «Τὸ βάπτισμά του στὴ φουρτουνιασμένην τῆς θάλασσαν, γράφει νεώτερος ἱστορικὸς (Γ. Λαμπρινού: Μορφῆς τοῦ 21 σελ. 159—174), φλόγισε τὴν ψυχὴν του, θέρμανε τὸ νοῦν του, ἀνοίξε ἑσθὸν ἀνήσυχο στοχασμὸν του, γάρραξε νέα πορεῖα στὴ ζήσιν του, ἀλλὰ καὶ πάλαιψε μὲ τὴν ἀρχοντικὴν καταγωγὴν του...». Περὶ τὸ τέλος πάντως τοῦ 1813, ἐγκαταλείπει τὴ γαλλικὴν πρωτεύουσαν μὲ σκοπὸ τὴ μετάβασιν εἰς τὴ Μόσχα, ὅπου ἐργάζονταν ὁ πατήρ του, τὸ Νοέμβριον δὲ τοῦ ἴδιου χρόνου—καθὼς βεβαιώνει σύγχρονος μελετητὴς—τὸν βρίσκουμε στὴν Ὀδησσὸν, τὸ πολύβουον λιμάνιν τῆς Μεσημβρινῆς Ρωσίας μὲ τὴν ἀνθοῦσαν ἑλληνικὴν Κοινότητα, νὰ βάζει σὲ συνεργασίαν στενὴν μὲ τοὺς ἐπιστήθιους φίλους του Σκουφᾶ καὶ Ξάνθο, ἀσκοῦντας σ' αὐτὴν τὴν πόλιν τὸ ἐμπόριον, τὰ θεμέλια τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν (5). Ποιὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς πατριῶτας διετύπωσε πρῶτος τὴν ἰδέαν τῆς ἴδρυσης τῆς Ἐπαναστατικῆς αὐτῆς ὁργάνωσης, δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο. Ὁ πρῶτος θάνατος τοῦ Σκουφᾶ χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἀπομνημονεύματα καὶ ἡ ἀνεξήγητη διὰ βίου σιωπὴ τοῦ Τσακάλωφ, ἔδωκαν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν κάπως φίλουτον Ξάνθο νὰ οἰκειοποιηθῇ τὴν πατρότητα τῆς ἰδέας. Οἱ χρονικὰς ὁμοιωματικὰς διαπιστώσεις, ἀντιφάσεις, στὶς ὁποῖας μὲ τὰ λεγόμενά του περιπίπτει, ὅσον ἀφορᾷ κυρίως τὴν ἐποχὴν τῆς πρότασης, τὸν καθιστοῦν ὄχι ὀλίγον πιστευτὸν. Κατὰ τὸν Φιλήμονα καὶ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, πρωταγωνιστὴν καὶ τοῦτον τῆς Ἐταιρείας, ἡ ἰδέα ἦταν τοῦ Σκουφᾶ, κατὰ τὸν ἴδιον δὲ πάλιν Φιλήμονα καὶ τὸν Πέτρον Σκυλίτην Ὀμηρίδην, τοῦ δικοῦ μας Τσακάλωφ. Τὰ ἀναφέρει τὰ παραπάνω ὁ Γούδας, βασιζόμενος κυρίως ἐπὶ τὴν γνώμην του εἰς τὸ ὅτι ὁ Τσ. χρησιμοποιοῦσε ὡς συνθηματικὰ τοῦ ὀνόματός του τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου, πρῶτος ὑπέγραφε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα καὶ ἀποφάσεις τῆς Ἐταιρείας, πρῶτον δὲ μετὰ τὸ γενικὸν Ἀρχηγὸν ἀναγράφονταν τὸ γράμμα τοῦ ὀνόματός του στὴν ἐπίσημην σφραγίδα της. Ὑστερὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ τὴν ἐξακριβωμένην ἐπὶ πλέον μακροχρόνη θητεῖαν τοῦ Τσ. στὴ μυστικὴν Ἐπαναστατικὴν ὁργάνωσιν τοῦ Παρισίου (1809—1814), καθὼς καὶ τὸν ἡγετικὸν σ' αὐτὴν ρόλον του, φυσικὸν νὰ συνταχθοῦμε ἀνεπιφύλακτα μὲ τοῦ Γούδα τὴν γνώμην, ὅτι αὐτουνοῦ (τοῦ Τσακ. δηλ.) ἦταν ἡ ἀρχικὴ ἰδέαν ἴδρυσης τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, καθαρὰ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ σωματείου, γεγονός, ποὺ κοντὰ στ' ἄλλα τοῦ ἐξασφάλισε τὴν πρωτοκαθεδρίαν, ἡ συμβολὴ δὲ τῶν ἄλλων δυὸ τῆς τριανδρίας θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ στὴν ὁργάνωσιν καὶ παρα-

πέρα δραστηριοποίησή της. Στη διαλεύκανση βέβαια τοῦ προβλήματος αὐτοῦ οἱ ἱστορικοὶ δὲν ἐπιμένουν, ἀσχολούμενοι κυρίως στὸ νὰ ἐξακριβώσουν τὸ τί ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες αὐτοὺς ἐπραξε γιὰ τὴ θεμελίωση, τὸ στερέωμα καὶ τὴν ἐπιτυχία τῶν ἀπώτερων σκοπῶν της. Τὸ βέβαιο εἶναι, καθὼς ὑποστηρίζει καὶ ὁ Ἱστορικός τῆς Ἑλλ. Ἐπανάστασης Δ. Κόκκινος (Τ. Α' σελ. 120), πὼς τὸν πρῶτον πού γνώρισε στὴν Ὀδησσὸ ὁ Τσ. ἦταν ὁ Σκουφᾶς κι ἀνάμεσά τους πρῶτα, σὲ ἀλλεπάλληλες συναντήσεις, ἀναπτύχθηκε ἡ ἰδέα τῆς Φιλ. Ἐταιρείας μὲ σκοπὸ τὴν ὁργάνωση ὅλων τῶν ἱκανῶν πρὸς ἐπανάσταση στοιχείων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. «Τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, γράφει ὁ Κόκκινος, εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς δύο. Ὁ ἕνας ζωογονεῖ τὸν ἄλλον. Ἡ σύνθεσις, οἱ σκοποί, οἱ δυνατότητες τῆς ἐπιτυχίας τοῦ «Ἑλληνόγλωσσου Ξενοδοχείου» δὲν εἶναι τίποτε ἀπέναντι τῆς Ἐταιρείας διὰ τὴν ὁποῖαν ὀμιλεῖ τώρα ὁ Τσακάλωφ μὲ τὸν Σκουφᾶ καὶ τῆς ὁποῖας τὴν ἐπιτυχία δραματίζονται καὶ οἱ δύο. Καὶ ὁ Σκουφᾶς εὕρισκε τὸν ἀνθρώπον του εἰς τὸν Τσ. Τὸ σπουδαῖον εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν συνεννόησιν, ὅτι συμφωνοῦν καὶ οἱ δύο ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ στηριχθοῦν μόνον εἰς τὰς δυνάμεις των».

Τὸν ἴδιο περίου καιρὸ καὶ στὴν ἴδια πόλη ἀνταμώνουν καὶ τὸν Ξάνθο, τὸν ὁποῖο καθιστοῦν κοινὸν τῶν σχεδίων τους, συσταίνοντας κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὴν κορυφαία τριανδρία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐπαναστατικοῦ Ἐπιτελείου, πού μόνον ὁ θάνατος καὶ οἱ μετεπαναστατικὲς ἀνώμαλες περιστάσεις θὰ δυνηθοῦν νὰ διασπάσουν. Φαίνεται, λοιπὸν, καθὼς συμπεραίνει κι ὁ νεώτερος ἱστορικός τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Μωραΐτης Τάκης Κανδηλῶρος (Φιλικὴ Ἐταιρεία σελ. 29), πὼς οἱ τρεῖς φίλοι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1814 περιορίσθηκαν κατὰ τὶς πρῶτες στὴν Ὀδησσὸ συναντήσεις τους σὲ σκέψεις ἀπλές, συνεισέφερε δὲ ὁ μὲν Ξάνθος τὶς γνώσεις γιὰ τὴν κατήχηση καὶ τοὺς βαθμοὺς τῶν τεκτόνων, στὴν ἔταιρεία τῶν ὁποίων, καθὼς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ, εἰσήχθη κατὰ ἐμπορικὸν του τῆς προηγούμενης χρονιάς ταξίδι στὴν Ἁγία—Μαύρα (6), ὁ Τσ. τὸν ὁργανισμὸ τοῦ «Ἑλληνόγλωσσου Ξενοδοχείου» μὲ τοὺς δακτυλλοὺς καὶ τὰ συμβολικὰ γράμματα καὶ ὁ Σκουφᾶς «τὸν φύσει τετράγωνον καὶ ὁργανωτικὸν νοῦν του εἰς ὃν ἐχωνεύετο πᾶσα σκέψις». Τέλος, γιὰ νὰ ἀποχτήσῃ μεγάλο κύρος ἡ Ἐταιρεία, συμφώνησαν νὰ μὴν φανερώσουν ποτὲ σὲ κανένα τὰ πρόσωπα τῶν Ἀρχηγῶν, ὅτι μόνον οἱ ἐθνικὲς δυνάμεις ἀποκλειστικὰ θὰ ἔπρεπε αὐτὴ νὰ στηριχθῇ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν της καὶ ὅτι μόνον γνήσιοι Ἕλληνες θὰ γινόνταν δεκτοὶ σ' αὐτὴ καὶ κανένας ξένος. Θὰ πρέπει προκαταβολικὰ νὰ τονισθῇ, πὼς ἀπὸ τὸ 1814, χρόνον ἵδρυσης τῆς Φ.Ε., καὶ ὡς τὴ διάλυσή της, ἡ ζωὴ τοῦ Τσ. εἶναι στενὰ συνυφασμένη καὶ δεμένη μ' ἐκείνη τῶν κορυφαίων συναρχηγῶν της περιβλημένη δὲ γιὰ εὐνόητους συνωμοτικούς λόγους μὲ τὸν πέπλο τοῦ μυστηρίου. Σὰν τέτοια, κι ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὸν τὸν πέπλο τὸν συχνὰ ἀδιοπέραστον, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἐπαρκῶν μαρτυριῶν ἐγκύρων, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ τὴ δοῦμε.

Ἔτσι τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1814 ὁ Τσ. μὲ τὸ Σκουφᾶ ἀναχωροῦν γιὰ τὴ Μόσχα «εἰς κατεπειγούσας ὑποθέσεις», ἀφοῦ πρῶτα ἐσχεδίασαν τὴ λεγόμενη κατήχηση τῆς Ἐταιρείας καὶ συμφώνησαν ν' ἀλληλογραφοῦν στὸ ἐξῆς γιὰ λόγους ἀσφάλειας χρησιμοποιοῦντες ὁ μὲν Τσ. τὰ κεφαλαῖα ΑΒ, (7) ὁ Σκουφᾶς τὰ ΑΓ, καὶ ὁ Ξάνθος τὰ ΑΔ. Στὴ Ρωσικὴ αὐτὴ πόλη, ἀφοῦ ἐφθασαν οἱ δύο φίλοι, ἐπιδόθηκαν ἀμέσως, καθὼς ὁ Ξάνθος βεβαιώνει, (Ἀπομν. σελ. 142), στὴ σύνταξη τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἐταιρείας, τὴν ὁποῖα καὶ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν ὠνόμασαν, ὥρισαν τοὺς πέντε βαθμοὺς της, ἀνέγραψαν τοὺς ὅρκους καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν, καὶ ἀπὸ τὸν ἐπόμενον κι ὄλας μῆνα προχώρησαν στὴν κατήχηση τῶν φιλογενεστέρων ὁμογενῶν «ὄσους ἐγνώριζον ὅτι ἐπεθύμουν τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ Ἔθνους». Ἀπὸ τοὺς πρῶτους, πού κατήχησαν τὴν ἐποχὴ

αὐτὴ στὴ Μόσχα, ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀντ. Κομιζόπουλος, Φιλιππουπολίτης, ἐνθερμος πατριώτης, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐγνώρισε σ' ὅλη τὴν ἔκτασίν του τὸ μυστικὸ τῆς Φιλικῆς, ἔγινε ὁ τέταρτος κατὰ σειρά συναρχηγός της, λαβὼν τὰ στοιχεῖα ΑΕ. Ἀπὸ τὴς ἀρχῆς ἀκόμη τοῦ 1816, ὁ Σκουφᾶς ἐπέστρεψε στὴν Ὀδησσό, ἀφήνοντας στὴ Μόσχα γιὰ συνέχιση τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας τοὺς Τσακάλωφ καὶ Κομιζόπουλο, τότε δὲ συναντήθηκε μὲ τὸ Νικόλαο Γαλάτη, νεαρὸ καὶ ὠραῖο Ἰθακήσιο, «ὄξυνοίας ἐκπλητούσης», καθὼς τὸν χαρακτήρισε ὁ Ν. Ὑψηλάντης, «ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀπερίσκεπτον», γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνῃ εὐρὺς λόγος παρακάτω. Τοῦτον καυχώμενον, ὅτι εἶναι συγγενῆς τοῦ Καποδίστρια καὶ μέλλει «νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πετρούπολιν εἰς ἀντάμωσίν του» ἐκατήχησε ὁ Σκουφᾶς καὶ ἀφοῦ τὸν ἐφοδίασε μὲ ἔξοδα καὶ γράμματα συστατικὰ γιὰ τοὺς φίλους του τῆς Μόσχας, τὸν ἐπροβόδισε γι' αὐτὴ τὴν πόλιν, ὅπου φθάσας ἐνέπνευσε σὲ ὅλους τὸ θάμβος καὶ τὴν ἐκπληξή, ὁ δὲ Τσ. καὶ Κομιζ. τὸν δέχθηκαν μὲ ἀνοιχτὲς ἀγκάλες. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ὑποδέχθηκαν οἱ πῦθ πάνω στὴ Μόσχα καὶ τοὺς γνωστοὺς καπετανέους Ἀναγνωσταρᾶ, Χρυσοσπάθη, Δημητρόπουλο καὶ Ἰ. Φαρμάκη, κατηχημένους ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ στὴν Ὀδησσό, πού πήγαιναν νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα ἀμοιβὴ τῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὲρ τῆς Ρωσίας ἐκδουλεύσεών τους. Τὸ 1817, ἀρχῆς Ἰουλίου, ὁ Τσ. κλήθηκε ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ νὰ κατεβῆ στὴν Ὀδησσό, ὅπου ἔφθασε περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου μήνα. Μετὰ σύσκεψη, πού ἐπραγματοποίησαν ἀμέσως ὡς συναντήθηκαν οἱ δυὸ φίλοι, κατὰ τὴν ὁποία διαπιστώθηκε ὁ πενιχρὸς ἀπολογισμὸς τῆς ὡς τότε δραστηριότητος τοῦ καθενός, ὁ Σκουφᾶς ἐπρότεινε νὰ μετατεθῆ ἡ ἔδρα τῆς Ἐταιρείας στὸ Τουρκικὸ ἔδαφος, ἀπ' ὅπου θὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσει συστηματικὴ κατήχησις στὰ διάφορα κέντρα τῆς Τουρκ. Ἐπικράτειας, ἐπειδὴ, κατὰ ἐμπιστευτικὰς πληροφορίες τοῦ Καποδίστρια πρὸς Ἑλληνας τῆς Ὀδησοῦ, οἱ Φιλικοὶ ἦσαν γνωστοὶ σὲ τὴς Ρωσικὰς Ἀρχὰς καὶ θὰ κινδύνευαν ἴσως νὰ καταδιωχθοῦν.

Ἄλλ' οὔτε καὶ ἡ Βλαχία ἦταν πρόσφορος γιὰ παρόμοια ἐργασία τόπος, γιὰ τὴν οἱ ἡγεμόνες της ἦταν φανερὰ φιλότουρκοι καὶ ὁ Ρουμανικὸς λαὸς ἐχθρὸς πρὸς κάθε κίνησι. Ὁ Τσ. ὁμῶς «φύσει διστακτικὸς καὶ ἄτολμος», κατὰ τὸ Φιλήμονα, εἶχε ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Σκουφᾶ καὶ διαφώνησε. Μάλιστα, καθὼς ἰσχυρίζεται στὴν ἀπολογία του ὁ Ξάνθος, ἐπῆλθε ριζικὴ μεταξὺ τῶν Ἀρχηγῶν διαφωνία, μόνος δὲ ὁ Τσ. ἐπρότεινε καὶ ἐνδεχόμενῃ διάλυσις τῆς Φ.Ε., ἔκρινε δηλαδὴ ὅτι οἱ κατηχήσεις ἔπρεπε νὰ ἀνασταλοῦν καὶ δέχονταν μὲν νὰ κατεβοῦν στὴν Κων)πολιν καὶ Ἑλλάδα, «ἀλλ' ἢ μετάβασις των νὰ μὴν ἔχει τελικὸν σκοπὸν τὴν ἄμεσον ἔναρξιν κατηχήσεως πρὶν ἢ παρατηρηθῆ ἕκ τοῦ πληθόν τὸ Ἔθνος, ἂν θὰ ἀπεδέχετο τὰ πρὸς ἐλευθερίαν του μέτρα καὶ ἂν θὰ εὗρισκε τὰ πρὸς τοῦτο χρηματικὰ μέσα». Συνιστοῦσε ἀκόμα νὰ ἐρευνηθῆ προσεκτικὰ ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνόπλων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἡ κατάστασις τοῦ Ναυτικοῦ στὸ Αἰγαῖο καὶ νὰ ἐξακριβωθῆ πῦθ θὰ ἦταν τὸ προσφορώτερον σὰν ἐστία τῆς Ἐπανάστασις μέρος. Μόνον δὲ ὕστερα ἀπὸ ἐξουχιστικὴ ὄλων αὐτῶν ἐξέτασις, θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ὁ κατάλληλος Ἀρχηγός. Ἄν, τέλος τὰ ἀποτελέσματα τῶν πῦθ πάνω ἐρευνῶν ἀποβοῦν δυσμενῆ, ἐπρότεινε νὰ διαλυθῆ ἡ Ἐταιρεία καὶ νὰ ἐπιστρέψουν οἱ Ἀρχηγοὶ στὰ ἔργα τους, ἀφοῦ μάλιστα ἕως τότε οἱ ἑταῖροι ἦσαν ὀλιγάριθμοι μὴ ὑπερβαίνοντες τοὺς τριάντα. (Φιλήμ. Δοκ. σελ. 183). «Αἱ ἀπαισιόδοξοι τοῦ Τσακάλωφ σκέψεις, γράφει ὁ Κανδηλώρος (ὄπ. σελ. 157), ἦσαν καιρῖον πλῆγμα κατὰ τῆς αἰσιοδοξίας τοῦ Σκουφᾶ, ὅστις ἐγκατελείπετο ἤδη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πρωτεργατῶν. Ἐνεκαρτέρησεν ὁμῶς ἡ μεγάλη του καρδιά καὶ διὰ νὰ μὴν πικράνῃ τὸν φίλον του, τὸν ἔπεισε νὰ κατέλθῃ εἰς Κων)πολιν, ὅπως ἐκθέσῃ τὰς γνώμας του καὶ εἰς τὸν Ξάνθον μεθ' ὃ νὰ ληφθῶσι, ὀριστικὰ ἀποφάσεις». Τότε ὁ Τσ. ἔγραψε πρὸς τὸν Ξάνθον τὴν σὲ συνέχεια ἐπιστολήν, τὸ πρῶτον γνωστὸν μᾶς αὐθεντικὸν καὶ γι' αὐτὸ ἀξιόλογον ἐταιρικὸν ἔγγραφο:

«Ὀδέσσα τῆ 8 Αὐγούστου 1817

Κύριε Ξάνθε,

Μ' ὄλον ὅτι ἡ φιλία μας ἐστάθη ὀλιγοχρόνιος καὶ χωρισθέντες δὲν ἐγράψαμεν ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον, ὅμως ὡς πρὸς ἐμὲ ἢ ἐντύπωσίς της δὲν ἐγένινεν ἐπιπόλαιος· ὄχι πρὸ πολλοῦ ἔφθασα ἐδῶ μὲ σκοπὸν νὰ ἔλθω αὐτοῦ, ὅμως μαθὼν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπικαταράτου πανώλους ἔχων καὶ ἄλλας μερικὰς αἰτίας ἀναβάλλω τὸν μιστευμὸν μου καὶ ἴσως πηγαίνω διὰ Βλαχίαν· δὲν πιστεύω νὰ σοὶ φαίνεται παράξενον ὅτι μετὰ παρέλευσιν τόσον χρόνου σοῦ γράφω· ἀσχολία, ἐναντιότης τῆς τύχης καὶ ἀγνοία τῆς διατριβῆς σου μὲ ἐμπόδισαν. Τώρα ὅμως μαθὼν ὅτι ἀπεκατεστάθης εἰς Κων)πολιν μὲ εὐχαρίστησιν σοῦ γράφω μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δέσω σφικτότερα μίαν φιλίαν ἣτις ἤρχισεν τόσον ἀθῶως· γράψε μου συσταίνων τὸ γράμμα εἰς Ἀθανάσιον Σέκερην διὰ νὰ μοῦ σταλθῇ ἂν ἴσως ἐδῶθεν μισεύσω ἔσο βέβαιος ὅτι ἐπιθυμῶ ἐξ ὅλης καρδίας τὴν εὐτυχίαν σου καὶ θέλω εἶμαι πάντοτε φίλος σου καὶ δοῦλος.

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ». (Ἀπομν. δ. π. σελ. 165)

Σχολιάζοντας τὸ γράμμα αὐτὸ ὁ Κανδηλῶρος (δ.π. σελ. 157) γράφει δι: «Ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἡ μνησθεῖσα ἀδράνεια καὶ τῶν λοιπῶν συναρρηγῶν διότι ὁμολογεῖται διὰ τὸ 1814 δὲν ἐπεκοινώνησαν πλέον ὁ Τσ. καὶ ὁ Ξάνθος καὶ διὰ δὲν ἐγνώριζεν κἂν ὁ εἰς ποῦ εὐρίσκεται ὁ ἄλλος. Πιστοῦται δὲ καὶ ἡ διστακτικότης τοῦ Τσ. φοβουμένου νὰ κατέλθῃ εἰς Κων)πολιν λόγῳ τῆς ἀπὸ τοῦ 1812 διασπαρείσης ἀνὰ τὴν Εὐρώπην πανώλους καὶ λυμαιομένης ἀκόμα τὰ πλεῖστα τῶν μερῶν αὐτῆς». Τὸ ἀναφερόμενον στὴν ἴδια ἐπιστολῇ ταξίδι τοῦ Τσ. στὴ Βλαχία δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο ἂν πραγματοποιήθηκε. Γνωρίζουμε μόνον διὰ ἔφθασε στὴ Βασιλεύουσα, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ξάνθος στὰ Ἀπομνημονεύματά του, τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1817, φιλοξενηθεὶς στὸ σπίτι του, ὅπου τοῦ ἐξέθεσε μὲ λεπτομέρειες τὶς μετὰ τοῦ Σκουφᾶ ἀνταλλαγεῖσες σκέψεις καὶ διαφωνίες τους (8). Σχετικὰ ὁ ἴδιος ὁ Ξάνθος γράφει στὴν ἀπολογία του: «Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Τσ. πρὶν ἔτι ἔλθῃ εἰς Κων)πολιν διὰ νὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν Ξάνθον καὶ πρὶν ὑπάγῃ εἰς τὸν Γαζῆν ἐξ αἰτίας τινῶν πράξεων τοῦ Σκουφᾶ καὶ τῶν καταχρήσεων τοῦ Γαλάτη, ἀφοῦ ἔμαθε τὴν Ἀρχὴν, ὑπώπτευσεν τὴν διάλυσιν, ἀφοῦ ὅμως ὁ Τσ. ἀντάμωσεν τὸν Ξάνθον ἐμψυχώθη παρὰ τούτου καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐνέργειάν της». Φαντάζεται λοιπὸν ὁ καθένας μὲ πόση χαρὰ ἔμαθε σὲ λίγο ὁ Σκουφᾶς διὰ ὅτι ὁ Τσ. ἀρχίζει νὰ μαλακῶναι δεχόμενος νὰ μεταβῇ πρὸς τὸν σχολαρχοῦντα στὶς Μηλιές τοῦ Πηλίου Διδάσκαλο Ἀνθιμο Γαζῆ, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ οἱ δύο στὴν Ὀδησοῦ κατὰ τὴν ἀπ' ἐκεῖ διάβασή του εἶχαν κατηγήσει στὰ μυστικά της Ἑταιρείας, «διὰ νὰ τὸν καταπέσῃ νὰ δεχθῇ ὥστε οἱ Ἀρχηγοὶ νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ καὶ συσταθῇ ὁ τόπος καὶ τὸ κέντρον τῶν ἐργασιῶν τῶν τῶν Πήλιον Ὅρος ὡς τόπος ἀσφαλῆς». (Ἀπομν. δ.π. σελ. 144).

Γιὰ τὸ Πήλιο ὁ Τσ. ἀνεχώρησε μόλις τὸ Μάρτιον τοῦ 1818, ἀφοῦ, κατὰ κάποιες ἄλλες ἀμάρτυρες πληροφορίες, ὅλο τὸ χειμῶνα αὐτοῦ τοῦ χρόνου, περιῆλθε τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας γιὰ κατηγήσεις, ἀφιχθεὶς δὲ στὸ Τρίκερι, στὶς 24 τοῦ ἴδιου μήνα, κατευθύνθηκε γιὰ τὶς Μηλιές. Κοντὰ στὸ Γαζῆ ἔμεινε πέντε περίπου μέρες «ἐπέρασε δὲ παρὰ τῷ φίλῳ, καθὼς ὁ ἴδιος σὲ μεταγενέστερη ἐπιστολῇ του γράφει, θαυμασίαν ζωὴν λαβὼν τὸ ἀνήκον του καὶ ἐξέκαμε καθὼς ἐπιθυμοῦσε». Κατὰ πῶς ὅμως σημείωνε ὁ Κανδηλῶρος, «δὲν ἔκαμε καθὼς καὶ ὁ Σκ. ἐπεθύμει. Διότι σκοπὸς τῆς μεταβάσεως τοῦ Τσ. δὲν ἦτο νὰ πείσῃ τὸν Γαζῆν νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας, ὅπερ ἐθεώρησεν ἐκεῖνος κατόρθωμα—πρᾶ-

γμα, προσθέτουμε, πού ανεπιφύλαχτα τοῦ ἀναγνωρίζει ὁ Φιλῆμων (9)—ἀλλὰ νὰ συσταθῆ ὡς τόπος ἐργασιῶν τῆς Φ.Ε. τὸ Πήλιον».

Ὁ Γαζῆς ὁμως, κατὰ τὸ λέγει τοῦ Ξάνθου, ὑποπεύοντας ὅτι ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς, γνωστὸς δάσκαλος συνεργάτης του στὶς Μηλιές, ὡς δειλὸς καὶ φιλύποτος, δὲν θὰ ἐδέχονταν, ἐπρότεινε τῇ Μάνη. Ἡ περιοχὴ ὁμως αὐτὴ δὲν ἦταν κατηχημένη καί, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κανδ., «ὁ Τσ. ἐν τῇ νωθρότητι τῆς σκέψεώς του τὰ εὑρισκεν ὅλα διὰ μὲν τοὺς ἄλλους ἀπλᾶ καὶ εὐκόλα διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὁμως βουνά». Ἀποφασίζει λοιπὸν νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Πήλιο ἐπειδὴ, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀργότερα ἔλεγε, εὐθύς μὲ τὴν ἐμφάνισή του στὸ Βόλο, «εἶχεν ἐφελκύσει τὴν προσοχὴν τῶν φυλαττόντων τὰ σκαλώματα ἐκείνων τῶν μερῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ἀλῆ—Πασσιᾶ καὶ ἐφοβεῖτο μὴ δώσῃ πάλιν ὑποψίαν», φρόντισε ὁμως νὰ στείλῃ ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴ στὸ Ξάνθο τῇ σὲ συνέχεια καὶ ὑπὸ ἡμερομηνία 31)3)1818 παρατιθέμενη ἐπιστολὴ καὶ ἐσώκλειστες διὰ Σκουφᾶ καὶ Κομιζόπουλο μὲ ναύτη ἔμπιστο ἐπιβαίνοντος πλοίου, πού φόρτωνε στάρι τῆς Διοικήσεως, ὁ ἴδιος δὲ ἐπιβιβασθεὶς σὲ ἄλλο, ἔφθασε στὶς 10)4) στὴ Σμύρνη. Γράφει λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ γράμμα του:

«Ἀπὸ Βῶλον τῇ 31 Μαρτίου 1818

Κύριε Ξάνθε.

Τῇ 24 τοῦ λήγοντος πάλιν σὲ ἔγραφον ἀπὸ Τρίκκερι τὴν ἡμέραν τοῦ ἐκεῖ κατευωδίου μου καὶ τοῦ ἐκείθεν μισευμοῦ μου, ἃς ἔχει δόξαν ὁ Κύριος, ἐξέκαμα καθὼς ἐπιθυμοῦσα· χθὲς ἦλθεν ἐδῶ διὰ νὰ μισεύσω διὰ Σμύρνην κατὰ καλὴν τύχην εὖρον καὶ καρᾶβι μάλιστα ἴσως αὔριον σηκωθῶμεν καὶ εἰς τὰ πανιά. Σὲ παρακαλῶ στείλῃ τὴν ἔσωθεν διὰ Μόσχαν (Κομιζ.) καὶ τὴν ἑτέραν διὰ Ὀδέσσαν (Σκουφᾶν) καὶ τὰς δύο διὰ τῆς πόστας περικλειόντάς τας εἰς ἰδικὴν σου ἐπιστολήν. Ἴσως ἔλαβες ἀπὸ τὸν ἕστερον καὶ καμμίαν εἶδησιν ποῦ εὐρίσκεται· ἂν ἴσως ἔλαβες κανένα γράμμα πρὸς ἐμὲ στείλῃ μὲ το εἰς Σμύρνην κατ' εὐθείαν εἰς ὄνομά μου εἰς τὴν πόσταν καὶ ἐγὼ ἐκεῖ ἐξετάξω καὶ τὸ λαμβάνω ἂν ἴσως ὁμως καὶ δὲν ἔλαβες πάλιν σὲ παρακαλῶ γράψῃ μου εἰδοποιῶν με, ὅτι δὲν ἦτον διὰ ῥέγουλάν μου, ἀπὸ Σμύρνην σὲ γράφω πλέον ἐκτεταμένως, σὲ ἀσπάζομαι ἐκ ψυχῆς καὶ μένω.

Ὁ Σὸς Ἀθανάσιος Τσακάλωφ»

Στὴ Σμύρνη ἔμεινε ὁ Τσ. στὸ γνωστὸ του Δημήτριο Μαργαρίτη, σκοπεύοντας σὲ πρώτη εὐκαιρία νὰ συναντηθῆ μὲ τὸν ἐκεῖ διαμένοντα ἀρχαῖο του φίλο Κ. Ράδο, Ζαγορίσιο ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο. Ὀλίγο μετὰ τὴν ἀφιξὴ του στὴν ἡμορφη πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας, καὶ συγκεκριμένα στὶς 13)4), γράφει, μὲ τὴ χαρακτηρισζουσα πάντοτε τὰ γραφτά του προσοχὴ καὶ περισκεψη, πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων, στὸν Ξάνθο πάλι, αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἐπιστολὴ «πλέον ἐκτεταμένως», κατὰ τὴν ὑποσχесή του:

«Ἀπὸ Σμύρνην τῇ 13 Ἀπριλίου 1818

Κύριε. Τῇ 24 τοῦ παρελθόντος σὲ ἔγραφον ἀπὸ Τρίκκερι τὸ ἕως ἐκεῖ κατευωδίου μου ὁμοίως καὶ τῇ 31 τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ Βῶλον περὶ τοῦ ταξιδίου μου περικλειόντας καὶ δύο γράμματα νὰ στείλετε ἐν εἰς Μόσχαν καὶ ἄλλον εἰς Ὀδέσσαν. Τώρα δὲ σὲ εἰδοποιῶ ὅτι ἐκατευωδόθην ἐδῶ προχθὲς· εἶμαι καλὰ εἰς τὴν ὑγείαν μου ὁ καιρὸς δὲ μὲ συγχωρεῖ νὰ σὲ γράφω ἐκτεταμένως σὲ λέγω μόνον ὅτι εὐχαριστήθην μεγάλως ἀπὸ τὸ ταξίδιον μου· ἀμφιβάλλω ἀνίσως ἔλαβες τὰ γράμματά μου μάλιστα τὸ δεύτερον ἐπειδὴ καὶ τὸ ἔδωσα ἐνός Γραικοῦ ναύτου

εύρισκομένου εις ἓν Τουρκικὸν Μπεϊλιτικὸν Κρητικὸν καράβι τὸ ὁποῖον ἐφόρτωνε σιτάρι τῆς Διοικήσεως εἰς τὸν Βῶλον· πέντε ἡμέρας ἐκάθισα εἰς τὸν φίλον (Γαζήν) παρὰ τοῦ ὁποῖου ἐμελλε νὰ λάβω τὸ ἀνήκον μου, ἀπέρασα θαυμασίαν ζωήν. Μὲ τὸν ἀπ' ἐδῶ κορριέρην θέλω σὲ γράφει πλέον ἐκτεταμένως γράφε μου διευθύνων τὸ γράμμα ἀπλῶς εἰς ὄνομα Δημητρ. Μαργαρίτου εἰς τὸν ὁποῖον κατοικῶ καὶ τὸ λαμβάνω ἀσφαλῶς στείλε μοι καὶ ὅ,τι γράμμα ἔλαβες ἀπὸ τινος φίλου μου ἂν ὁμως καὶ δὲν ἔλαβες πάλιν γράφε μου διὰ νὰ ἠξεύρω ἂν ἴσως ἕως οὔ μισεύση ἢ αὐτοῦθεν πόστα τὴν 1 Μαΐου δὲν ἤθελεν φθάσει ὁ ἀπὸ ἐδῶ κορριέρης μὲ τὸν ὁποῖον θέλω σᾶς περικλείει καὶ γράμματα, εἰδοποιήσον τὸν Ἀντώνιον περὶ τοῦ ἐδῶ κατενωδίου, σὲ ἀσπάζομαι.

Ἐὸ σὸς Ἀθανάσιος Τσακάλωφ»

Ἡ κατάσταση βέβαια στὴ Σμύρνη, καθὼς νεώτερος μελετητὴς γράφει, παρουσιάζονταν δύσκολη, «ἡ τρομοκρατία ἦταν μεγάλη, ὁ γενιτσαρισμὸς πλάκωνε τὰ πάντα, ἡ κατασκοπεῖα ἀπὸ τοὺς λεβαντίνους ὀργιάζε καὶ οἱ ἀρνήσεις στὶς προτάσεις του ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας πρόβαλαν ἐπίμονες»... Δὲν ἀδράνησε ὁμως. Κάποιο ἀνοιξιὰτικο πρωτὶ τοῦ 1818 φανερώνεται μπροστὰ στὸ Ράδο ὁ Τσ. καὶ ἀγκαλιάζοντάς τον τοῦ λέει δακρυσμένως. Ἡ ἰδέα σου ἐπραγματοποιήθη (9). Ἡ Ἐταιρεία ἐσυστήθη καὶ ἐργάζεται ἀπὸ καιροῦ, ἰδοὺ ἐγὼ ἐρχομαι ἐντεταλμένος ἐκ μέρους τῆς νὰ σοὶ ἀναθέσω νὰ τὴν διαθέσης ἐν Σμύρνη». Λεπτομέρειες γιὰ τὶς στὴ Σμύρνη ἐνέργειες τοῦ Ράδου, ἀποδεχθέντος τὴν ἐντολή, δὲν γνωρίζομε. Μάλιστα, κατὰ κάποιες πληροφορίες, δὲν πρόφθασε νὰ κάνει τίποτε, γιὰτὶ μὲ τὶς πρῶτες ἐκεῖ ἐπαφές του ἔγινε ὑποπίος καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πόλη.

Ἐὸ Σκουφᾶς στὸ μεταξὺ ἀγωνιοῦσε στὴν Κων)πολη. Ἡ μεγάλη του καρδιά γιὰ πρώτη φορὰ ἐκλυνίσθηκε. Μὲ τὸν ἐρχομὸ του ἀκόμα στὴν Πόλη ἐννοιωσε τὰ πρῶτα συμπτώματα φοβερῆς καρδιακῆς ἀρρώστιας, πὺ γλήγορα τὸν ἔρριξε στὸ κρεβάτι γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσει, τέλος Ἰουλίου 1818, στὸν τάφο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Κανδηλώρος κακίζει τὸν Τσ., πὺ μὲ τὴν ἀναβλητικότητα, τοὺς ἐνδοιασμοὺς, τὴ φυσικὴ του νωθρότητα καὶ τὴν ἀρνησί του νὰ ἐπιτρέψει στὸ Σκουφᾶ νὰ μεταβῆ στὴν Πελοπόννησο, συνέβαλε στὴν κατάρρευση τῆς ὑγείας του. Ἐὸ Φιλήμων ὁμως, πὺ γνώρισε στὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Τσ., τὸν χαρακτηρίσει «ὡς λίαν ἐχέμυθον, σκεπτικὸν πάντοτε καὶ πᾶσαν ἐπίδειξιν ἀποφεύγοντα», προσόντα αὐτὰ ἀρνητικὰ γιὰ τὸ νεώτερο ἱστορικὸ τῆς Φ.Ε., διότι, καθὼς ὁ ἴδιος ἐπιλέγει, ἂν ἔλειπε τοῦ Σκουφᾶ ἡ ἐνεργητικότης, ἡ Φ.Ε. ὑπὸ τοῦ Τσ. θὰ ἐπάθαινε πρόωρον μαρασμόν». Οἱ ἀπόψεις βέβαια αὐτὲς τοῦ Κανδηλώρου δὲν ἀνταποκρίνονται, καθὼς θὰ καταστῆ φανερό, ὀλότελα στὰ πράγματα. Θὰ ἔπρεπε μᾶλλον ἐδῶ νὰ ἀντιπαραθέσωμε παρεκβατικά, πρὸς ἀπονομὴ δικαιοσύνης, τὴ γνώμη τοῦ Γ. Λαμπρινοῦ, πὺ σὲ σχετικὴ γνωστὴ ἐργασία του (δ.π. σελ. 159—160), ἔδωσε τὴν πληρέστερη κατὰ τὴ γνώμη μας καὶ πλέον ρεαλιστικὴ εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Τσ. «Δὲν ἦταν, γράφει, ὁ ἀνθρώπος τῆς ἀδιάκοπης δράσης ὁ Τσ., τῆς πολύμοχθης πολιτικῆς πάλης εἴτε τῆς ἐπίμονης καὶ σκληρῆς ὀργανωτικῆς ἐργασίας. Δὲν ἦταν ἀκόμη ὁ τύπος τοῦ πολιτικοῦ ἀπὸ τὴν πάστα τοῦ ἠγέτη μὲ τὴν ὄριμη πείρα καὶ τὶς γενικὲς πολιτικὲς συλλήψεις... Μ' ὄλα αὐτὰ, ὅσο καὶ ἂν τὸ ἔργο του παρουσιάζεται λειψό, ἡ συνολικὴ προσφορά του στὰ πράγματα τῆς Ἐταιρείας, εἶναι βέβαια ἀξιόλογη. Ἐὸ Τσ. ἦταν καὶ μένει ἓνας ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς πρωταγωνιστὲς στὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς». Τὸ ἀρχοντόπουλο τῶν Γιαννίνων, ὁ ταξικὸς αὐτὸς ἀποστάτης, καθὼς τὸν λέγει, «ἦταν ὁ τύπος τοῦ διανοομένου ἐθνικοῦ ἐπαναστάτη... Ἐφερνε μαζί του τὴ δική του νοοτροπία μὲ τοὺς εὐκολοὺς ἐνθουσιασμοὺς, ἀλλὰ καὶ τὶς εὐκολὲς ἀπογοητεύσεις. Μὲ τὴν ἴδια εὐκολία ἔπεφτε ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση στὴν ἄλλη, χαρακτηριστικὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς σειρᾶς του, χωρὶς ποτὲ ἢ μὴ

στική και στοχαστική φύση του να τον οδηγήση σε μιὰ ψυχρὴ ὀρθολογιστικὴ πορεία στὴν πολιτικὴ ζωὴ». Μιὰ αἰτία ἀκόμα ποὺ ἐπεδείνωσε τὴν κατάσταση τοῦ Σκουφᾶ, γὰρ νὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτόν, ἦταν κι ἐκεῖνος ὁ κακοῆθης Γαλάτης, ποὺ «ἐν Βουκουρεστίῳ ἐξετέθη εἰς ἀργυρολογίας πιεστικὰς ζητῶν παρὰ τῆς Ἀρχῆς χρήματα καὶ μὴ λαμβάνων ὅσα ἐξήτει, ἤρξατο ἀπειλῶν, ὅτι θὰ κατήρατο νὰ τοὺς προδώσῃ». Ὁ μεγάλος πατριώτης περιέπεσε σὲ ἀφασία καὶ ἐξ ἡμέρας πρὶν ἐκπνεύσῃ ἤρθε ἀπὸ τῆ Σμύρνη ὁ Τσ. «Ὅποια λυπηρὰ σκηνή, γράφει ὁ Φιλήμων. Πλησιάζει τὸν πολυαγαπημένον του φίλον τοῦ ὁμίλει, ἀλλ' ἤδη ὁ Σκουφᾶς δὲν ἔχει πλέον νοῦν· ἀτενίζει πλέον τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸν Τσ. καὶ φαίνεται δακρῶν...» (Δοκ. σελ. 195).

Ἐς σημειωθῆ, πὼς ὀλίγες ἡμέρες πρὸ τῆς ἀναχώρησής του ἀπὸ τῆ Σμύρνη ὁ Τσ. ἔγραψε στὸ Ξάνθο κι αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἐπιστολή, ποὺ συμπεριέλαβε αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὰ Ἀπομνημονεύματά του (δ. π. 167—68).

«Ἀπὸ Σμύρνην τῆ 21 Μαΐου 1818

Κύριε. Κατὰ τὸν ἀπερασμένον ταχυδρόμον δὲν σοὶ ἔγραφον ἐπειδὴ καὶ δὲν εἶχα λάβει ἀκόμη τὰ γράμματά σας τώρα δὲ ἀποκρίνομαι καὶ εἰς τὰ τῶν δύο σας ὁμοῦ (Ξάνθου καὶ Σκουφᾶ δηλ.) ἐξ ὧν ἐχάρην πρῶτον μεγάλως καὶ κυρίως διὰ τὸ εὐτυχὲς κατενώδιον τοῦ ἀγαπητοῦ σου μ' ὄλον ὅτι μεγάλως μ' ἐδυσσαρέστησεν ἡ ἀσθένειά του, πλὴν τοῦτο ἴσως γίνεῖ εἰς καλόν. Εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς ἐκτανθῶ καθὼς ἦτον περιττὸν νὰ γράψητε τόσα, ἀφοῦ ὁ φίλος εἶδε ὅλην τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ γράμμα μου καὶ μάλιστα ἂν ἴσως ἤνοιξε καὶ τὸ πρὸς τὸν φίλον (Κομιζόπουλον) στελλόμενον· περιττὸν ὡσαύτως νὰ γράψητε καὶ τοῦ θείου σας (Γαζῆ)· ἀπὸ τὰ γραφόμενά σας βλέπω ὅτι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ἠξέυρητε τί θέλετε καὶ μάλιστα ὁ σκοπὸς τοῦ φίλου (Σκουφᾶ)· περὶ τοῦ ταξιδίου ἐκ τοῦ ὁποίου κατὰ καλὴν τύχην ἐμποδίσθη εἶναι παντελῶς χωρὶς βάσιν· τί ἐπιθυμοῦσε νὰ κἀν προτοῦ νὰ ἔλθουν οἱ δύο φίλοι (Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Φαρμάκης) ἀπὸ μέσα ἐξ ὧν ἓνας εἶναι πολλὰ ἀναγκαῖος; μὲ κακοφαίνεται διὰ τὸν καλὸν φίλον σου, ὅτι αἱ τόσαι ἐναντιότητες δὲν τὸν ἔκαμαν ἀκόμη νὰ σκέπτεται πλέον ἡσύχως καὶ νὰ βλέπῃ καλλίτερα τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια παρουσιάζονται μὲ σχῆμα τῆς· ἀπὸ τὸ παράδειγμά του ἐσύρθη καὶ σὺ νὰ μοῦ εἰπῆς τί θέλω κάμει εἰς διάστημα ἑνὸς χρόνου καὶ ἔδωσες ἐλεύθερον τρέξιμον τῆς φαντασίας· εἶμαι βέβαιος ὅτι σοῦ ἀνέγνωσε τὰ γράμματα τοῦ Ἀντωνίου αὐτός, βλέπεις τί γράφει περὶ τοῦ Γεροντοτέρου (Ἀναγνωσταρᾶ) καὶ εἶναι ἢ καθ' αὐτὸ ἀλήθεια· ὅθεν χρειάζεται πολὺ λεπτὴ διαπραγματεύσις διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ· γράψε τοῦ φίλου Ἀντωνίου ὅτι ἔλαβα τὰ γράμματά του καὶ ὅτι δι' ὅλα ἔχει ὀρθῶς ἐκτὸς ἑνὸς μεγάλου ἀσυγχωρήτου δηλ. τῆς καθιστικῆς ζωῆς του. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐβδομάδος ἐμβαίνων εἰς καράβι τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζεται καὶ ἐρχόμενος αὐτοῦ τότε θέλω σοῦ γράφει κατὰ πλάτος. Μὲ κακοφαίνεται μεγάλως ὅτι σᾶς ἔγραψα νὰ μοῦ στείλετε τὰ γράμματά μου ἐδῶ, ἔπρεπε τώρα πρὸ πολλοῦ νὰ εἶμαι αὐτοῦ πλὴν ἔστω ἴσως καλλίτερα ἄμποτε νὰ ἔλθω κατενώδιον καὶ χωρὶς ἄργηταν. Ἐλπίζω ἄλλο γράμμα νὰ μὴ μοῦ γράψητε καὶ θὰ κάμητε καλῶς, εἶναι περιττὸν νὰ γράφωμεν καὶ ἐγὼ πλέον δὲν σᾶς γράφω μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλω σᾶς ἀπολαύσει ἐν τάχει.

Ὁ σὸς Ἀθανάσιος Τσακάλωφ».

«Χρειάζεται πολλὴ λεπτὴ διαπραγματεύσις, γράφει, διὰ νὰ μὴν προσκρούσῃ...». Τὴν ἀπὸ τῆ φύση τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμενη λεπτὴ αὐτὴ διαπραγματεύσις, ποὺ χαρακτηρίζεῖ ὅλη τὴ συνωμοτικὴ στοὺς κόλπους τῆς Ἐταιρείας δραστηριότητα τοῦ Τσ., πολλοὶ τὴν εἶπαν φυσικὴ νωθρότητα, ἐνδοιασμούς, ἀναβλητικότητα...

Σχολιάζοντας τὸ γράμμα αὐτὸ ὁ Λαμπρινὸς (δ.π. σελ. 168), σημειώνει κοντὰ στ' ἄλλα, «πὼς στίς παρατηρήσεις τῶν ἀρχηγῶν ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ τὴν ἀδράνεια του τόσο καιρὸ καὶ τοὺς λιγοστοὺς καρποὺς ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς κόπους, δὲν θέλησε ν' ἀπαντήσῃ ψυχραῖμα καὶ μὲ φρόνησι κρίνοντας αὐστηρὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ πειραγμένος στὴ φιλοτιμία του ξέφυγε ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμό τοῦ ἀγωνιστῆ καὶ ἀφέθηκε νὰ γράψῃ ὅσα ἔγραψε. Τὸ γράμμα τὸν ἐρριχνε μακρὰ καὶ βλέπει κανεὶς καθαρὰ πόση ἀπόστασι τὸν χώριζε ἰδεολογικὴ καὶ ψυχικὴ ἀπὸ τὸν Ξάνθο. Ἄλλ' εἶχε κι αὐτὸς τὸ δικό του χάρισμα: ὅσο εὐκόλα ἔπεφτε τόσο γρηγορὰ ξέφευγε ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ μαρασμοῦ καὶ ξανάβρισκε τὴν ψυχικὴ του ἰσορροπία...».

Στὸ ἴδιο αὐτὸ γράμμα ἀναφερόμενος καὶ ὁ Διονύσιος Κόκκινος (δ.π. σελ. 133), ὑπογραμμίζει τὴ λύπη τοῦ Τσ. γιὰ τὴν ἀσθένεια τοῦ Σκουφᾶ ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανοποίησίν του γιὰ τὴν ἀναβολὴ τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ τελευταίου στὴν Πελοπόννησο: «Τί θὰ ἔκανεν ἐκεῖ, συνεχίζει ὁ Κόκκινος, χωρὶς τοὺς ὀδηγοὺς τὸν Ἄναγνωσταρᾶ καὶ τὸν Φαρμάκη, ποὺ ἀνεμένοντο ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν; Καὶ συνιστᾶ (ὁ Τσ.) ψυχραῖμα καὶ λογικὴν. Ἄπαιτεῖται χρόνος, προσοχὴ καὶ ἐργασία διὰ νὰ φθάσουν εἰς ἀποτέλεσμα. Δὲν εἶχε ἄδικον».

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σκουφᾶ, τέθηκε πάλι ἡ ἰδέα τῆς μετάθεσις τῆς Ἐταιρείας καὶ ἡ ἐξόρμησι τῶν ἀποστόλων. Χρειαζόνταν ὅμως χρήματα, καὶ χρήματα δὲν ὑπῆρχαν. Ὑστερὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες συζητήσεις στίς ὁποῖες συμμετεῖχε καὶ ὁ νέος συναρχηγὸς Ἄναγνωστόπουλος, κατηχηθεὶς ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ, ἡ ἰδέα τῆς μετάθεσις τῆς Ἐταιρείας στὴ Μάνη ἐγκαταλείφθηκε γιὰ τίς πολλὰ καὶ ἀνεκαθάριστες ἀπαιτήσεις τοῦ Πετρόμπεη. Ἀποφασίστηκε ἀκόμα ὁ μὲν Τσ. νὰ μεταβῆ στὴ Μάνη, ὁ Ἄναγνωστόπουλος στὴ Σμύρνη, ὅπου θὰ συνέχιζε τίς κατηχήσεις, ὀριστικὸς δὲ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχῆς στὴν Πόλη θὰ ἔμενε ὁ Π. Σέκερης, ὁ οἰκονομικὸς τῆς κατὰ γενικὴ ἀναγνώρισι στύλος, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Ξάνθο. Ταυτόχρονα ἀποφασίστηκε ἡ ἄμεση ἀναχώρησι τῶν ἀποστόλων, πρὸ τῆς ὁποίας ὁ Τσ. ἐχειροτόνησε τοὺς γνωστοὺς Φιλικοὺς καπεταναίους Ἄναγνωσταρᾶ, Χρυσοπάθη, Δημητρόπουλο καὶ Φαρμάκη «ἀφιερωμένους» καί, κατόπι, «ἀρχηγοὺς τῶν ἀφιερωμένων», πρᾶγμα ποὺ, κατὰ τὸν Ξάνθο, πολὺ τοὺς ἐκολάκευσε (12). Ἐπίσης πρὸς παραλαβὴν τοῦ Γαλάτη ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, ὅπου εἶχε φέρει, καθὼς εἶδαμε, τοὺς ἐκεῖ Φιλικοὺς μὲ τίς παράλογες ἀπαιτήσεις του σὲ πολὺ δύσκολη θέσι, ἐστάληκε μὲ τὸ πρόσχημα ἐκδοσις Γεωγραφίας ὁ Γιαννιώτης ἑταῖρος Κωνσταντὸς Πεντεδέκας (10), φίλος του. Τοῦτον ἐρχόμενο στὴν Πόλη ἐσκέφθησαν νὰ παραδώσουν στὸν Τσ. ἀναχωροῦντα γιὰ τὴ Μάνη, τάχα γιὰ ἐκτέλεσι μὲ συνεργασία του σχεδίων τῆς Ἐταιρείας, πρᾶγματι ὅμως γιὰ νὰ τὸν περιορίσουν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Πετρόμπεη ὡς τὴν ἐναρξὴ ἢ καὶ τὸ τέλος ἀκόμη τοῦ Ἀγώνα, ἐνέργεια, ποὺ φανερώνει, ὅτι ἀρχικὴ βέβαια σκέψι τῶν ἀρχηγῶν περὶ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ, δὲν ἦταν ὁ θάνατος ἀλλ' ὁ περιορισμὸς, πολὺ δὲ μεταγενέστερη ἢ ἐντολὴ νὰ θανατωθῆ, ἀφοῦ δὲν συνετίζονταν. Τέλος, προκριθέντος, κατὰ τὴν ἴδια σύσκεψιν, σὰν Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐταιρείας τοῦ Καποδίστρια καὶ συνταχθέντος τοῦ σχετικοῦ ἐγγράφου, τὸ ὁποῖο ὑπέγραψε πρῶτος ὁ Τσ. καὶ σὲ συνέχεια ὁ Ξάνθος, Ἄναγνωστόπουλος (11) καὶ Π. Σέκερης, ἀνατέθηκε ἡ μετάβασι στὴν Πετρούπολη καὶ ἰδιόχειρη ἐπίδοσίν του στὸν Τσ., σὰν γνώστη τῆς Ρωσικῆς γλώσσας καὶ τοῦ τόπου.

Ἄγνωστο ὅμως γιὰ ποιὸς λόγους ὁ Τσ. ἀρνήθηκε ἐπίμονα τὴν ἀποστολὴ αὐτή, τὴν ὁποία ἀνέλαβε νὰ περατώσῃ ὁ Ξάνθος, ἀφοῦ πρῶτα λάβει συστατικὴν τοῦ Γαζῆ ἐπιστολή, «ὄν βαθέως ὑπελήπιετο ὁ Καποδίστριας», ἐπειδὴ ὁ Ξάνθος οὔτε τὸν ἐγνώριζε.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ καὶ ἐνῶ ὁ Ξάνθος εὗρισκονταν στὸ Πήλιο πρὸς ἀντά-

μωση τοῦ Γαζῆ, καταφθάνει μὲ τὸν Πεντεδέκα στὴν Πόλη ὁ Γαλάτης, τὸν ὁποῖον ὁ Τσ. καὶ λοιποὶ συναρρηγοὶ ὑποδέχθησαν φιλικὰ καὶ πολὺ τὸν περιποιήθηκαν. Παρὰ ταῦτα, ὁ κακοήθης ἐκεῖνος ἐξακολούθησε καὶ στὸν κύκλο τῆς Πόλης τὴν ἄφρονα ταχτική του.

Περιθώρια λοιπὸν γιὰ χρονοτριβὴ δὲν ὑπῆρχαν. Ἐκνευρισμένος ὁ Τσ. ἀπὸ τὴν δημιουργηθεῖσα κατάσταση, πού ἐπέτειναν μαζί μὲ πλῆθος ἄλλες ἀντιξοότητες καὶ οἱ δεινὲς χρηματικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Πετρόμπεη, παρέλαβε μὲ παρμπλανητικὲς ὑποσχέσεις καὶ φιλικὲς ἄλλων προτροπὲς τὸ Γαλάτη καί, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ τὸν καπετάνιο Δημητρόπουλο, ἀπέπλευσαν μέσα Ὀκτωβρίου 1818 μὲ Σπετσιώτικο καράβι διὰ Σπέτσες καὶ Ὑδραν, πρὸς ἄρχοντες τῶν ὁποίων ὁ Σέκερης ἐφρόντισε νὰ ἐφοδιάσει τὸν Τσ. μὲ συστατικὰ γράμματα.

Ἄλλ' ἄς ἀφήσουμε τὸν Κανδηλῶρο, ἀκολουθοῦντα στὸ σημεῖο αὐτὸ κατὰ πόδα τὸν Φιλήμονα, νὰ ἱστορήσει τὰ ἐπακολουθήσαντα τραγικὰ γεγονότα: «Ἐκεῖθεν ὁμοῦ γράφει (ἀπὸ τῆς Σπέτσες δηλ. ὅπου ἐφθασαν) δὲν ἤθελεν ὁ Γαλάτης νὰ μεταβοῦν εἰς Μάνην, ἀξιῶν νὰ διέλθῃ πρῶτον ἐκ Τριπόλεως, ἵνα συναντήσῃ ἐκεῖ ἓνα φίλον του ἱατρὸν Ἐπτανήσιον. Ὁ Τσ. ὑποπεύθη ὅτι ἐπρόκειτο καὶ πάλιν νὰ τοὺς προδώσῃ. Προσεποιήθη λοιπὸν ὅτι δέχεται τὴν περὶ Τριπόλεως πρότασιν καὶ ζητεῖ νὰ μεταβῶσιν ἀμέσως ἔναντι τῆς Ὑδρας εἰς Ἐρμιόνην διὰ νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς ἀρχαιότητας, ἐκεῖ δὲ εἰς τὸν μυχὸν κοιλάδος εἰδοποιεῖ τὸν Δημητρόπουλον διὰ νεύματος, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα. Εὐθύς δὲ ἐκεῖνος τὸν πυροβολεῖ ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ὁ Τσ. ὑποπεύσας πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐπυροβολήθη αὐτός, ἔτρεξε καὶ ἐκρύβῃ εἰς μίαν ὀπὴν τοῦ ὑψώματος, ἐκεῖθεν δὲ περίτρομος ἔβλεπεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς φρικτῆς σκηνῆς. Στρέψας ὁ Γαλάτης ἀνέσυρε τὸ ξίφος καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Δημητροπούλου, ἐκεῖνος ἐπρόλαβεν καί, διὰ δευτέρας πιστολιᾶς, τὸν ἀπετελείωσεν. Αἰμόφυρτος ἐσφάδαζεν καὶ ἔλεγε δακρυροῶν. «Ἄχ μ' ἐφάγατε. Τί σᾶς ἔκαμα; Τί σᾶς ἔκαμα»; Τότε ὁ Δημητρόπουλος τὸν πλησιάζει καὶ κλαίων τοῦ ἀπαντᾷ. «Δυστυχισμένε, αὐτὰ τὰ δάκρυά μου μαρτυροῦν, ὅτι ἡ καρδιά μου σὲ συμπονοῦσε. Ἄλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γλυτώσωμεν ἄλλως ἀπὸ τὴν ἀνοικονόμητον κακίαν σου;» (δ.π. σελ. 238).

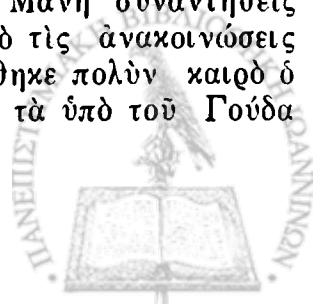
Μετὰ τὸ φόνο τοῦ Γαλάτη, συντελεσθέντα κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1818 (13), οἱ δυὸ φίλοι κατέφυγαν στὶς Σπέτσες, ὅπου τοὺς παρασχέθηκε ἄσυλο ἀπὸ τὸ φιλικὸ Γιώργη Πάνου, καραβοκύρη καὶ προεστί, πού ἀναψε κατόπι τὴν Ἐπανάστασιν στὸ νησί του, λίγο δὲ ἀργότερα (9|1|1919) συναντοῦμε τὸν Τσ. στὴν Ὑδρα νὰ λαβαίνει ἀπὸ τὸ Σέκερη γιὰ ἔξοδά του γρ. 600 ὑπογράφοντας αὐτὴ ἐδῶ τὴν συναλλαγματική:

«Φανερώνω ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ κυρ Παναγ. Μπεῖγλοπούλου γρᾶσια 600 ἥτοι ἑξακόσια διὰ χρεῖαν μου κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἐν Κωνσταντιπόλει κυρ. Παναγ. Σέκερη, διὸ καὶ ἔδωκα τὴν παροῦσαν μου ἀπόδειξιν, ἣτις ἔχει τὴν δύναμιν πόλιτζας εἰς βᾶρος τοῦ κ. Παναγ. Σέκερη ὅθεν ὑποσημειοῦμαι.

Τὴν 9 Ἰανουαρίου 1819 ἐν Ὑδρα

*Ἄθαν. Τσακάλωφ»
(Α. Γούδα: ὁ.π. σελ. 101)*

Ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ διὰ Μονεμβασίας, καθὼς ἄλλες πηγὲς πληροφοροῦν, ἐφθασε, συνοδευόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸν Δημητρόπουλο, στὴ Μάνην συναντηθεὶς μὲ τὸν Πετρόμπεη, ὁ ὁποῖος δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος ἀπὸ τῆς ἀνακοινώσεως του, ἴσως καὶ γιατί εἶχε ἀδειανὰ τὰ χέρια. Ἐδῶ δὲν στάθηκε πολὺν καιρὸ ὁ Τσ., ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι πληροφορηθέντες τὸ γεγονός, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Γούδα

γραφόμενα, ἐζήτησαν ἐπίμονα ἀπὸ τὸν Πετρόμπεη τοὺς ἐνεργοὺς τῆς δολοφονίας. Καὶ ἀρνήθηκε μὲν ὁ Μπέης τὴ διαμονὴ τέτοιων ἀνθρώπων στὴν ἐπαρχία του, ἀνάγκασε ὅμως τοὺς Τσακάλωφ καὶ Δημητρόπουλο ν' ἀναχωρήσουν πάραυτα ἀπὸ κεῖ γιὰ τὴν Ἰταλία. Μάλιστα οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές, θεώρησαν τὸ φόνον σὰν ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν στὸ Μωρητὰ βαρὺ πρόστιμο. Ὁ Κανδηλῶρος, ἀναφερόμενος στὴν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα περιοδεία τοῦ Τσ. καὶ τὰ παραπάνω γεγονότα, καταλήγει, ὅτι «αὐτὸς ἐκ τοῦ φόβου καὶ ἐκ φυσικῆς ἀδεξιότητος οὐδὲν κατώρθωσε (13α) κατὰ τὸ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἰταλίας ταξίδιον του καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ Τσ. ἐν τῇ Φ. Ε. κατ' οὐσίαν ἔληξε διὰ τοῦ ἐπιπολαίως ἐκτελεσθέντος φόνου τοῦ Γαλάτη» (ὀ.π. σελ. 240). Θὰ πρέπει ἴσως μὲ τὴν εὐκαιρία νὰ σημειώσω, πὼς σ' ὅλο τὸ μῆκος τοῦ ἔργου τοῦ πρὸ πάντων ἱστορικοῦ, διαπιστώνει κανεὶς μιὰ ἐπικριτικὴ καὶ μηδενιστικὴ σχεδὸν τῆς συμβολῆς τοῦ Τσ. στὰ πράγματα τῆς Φιλικῆς τάσης, ὁλότελα ἀδικαιολόγητη ἀπὸ τὰ πράγματα (14). Εἶναι γεγονός, πὼς οἱ νεώτεροι ἱστοριογράφοι δὲν κατόρθωσαν νὰ σώσουν καὶ ἀξιοποιήσουν τὸ ἔργο τῶν Φιλικῶν, γιὰ καθέναν δὲ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πρωταγωνιστὰς δὲν εἰπώθηκε ἀναμφισβήτητα ἡ τελευταία λέξις, ὁ δὲ φόνος ἀπὸ μέρους τοῦ Γαλάτη ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ὡς τώρα σημεῖο ἀντιλεγόμενον. Χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ δικαιολογήσουμε ἀπόλυτα τὴν πράξιν τοῦ Τσ., εἶναι φανερό, ὅτι ἡ ἐξακολουθητικὰ ἀπαράδεκτη καὶ ἄκρως ἐπικίνδυνη γιὰ συνωμοτικὴ ἐπαναστατικὴ ὀργάνωσις τακτικὴ τοῦ ἀπερίσκεπτου νέου, ἀπειλοῦσε νὰ καταστρέψῃ τὴν ἴδια καὶ τὸ ἔργο τῆς, ἐπιβάλλονταν νὰ σταματήσῃ χωρὶς ἀναβολὴ καὶ μ' ὁποιοδήποτε μέσο. Ὁ Φιλήμων, κατηγορηματικώτερος, ἀναφερόμενος (Δοκ. σελ. 230) στὸ γεγονός, παρατηρεῖ, πὼς «οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐταιρείας ἐπροσπάθησαν νὰ προλάβουν τὰ αἷτια τὰ ὅποια ἠμπόρουν νὰ τοὺς φέρουν εἰς παρομοίαν δυσάρεστον θέσιν. Ἄλλ' ὅτε ἔβλεπον τὴν κακίαν ἀδιόρθωτον καὶ παίζουσαν μὲ τοῦ Ἑθνους τὴν τύχην δὲν ἤθελον ἐπαινεθῆ, φρονοῦμεν, σεβόμενοι τὸν θάνατον ἐνὸς ἀντ' ἐκείνου ὅλης τῆς Ἑλλάδος» (15).

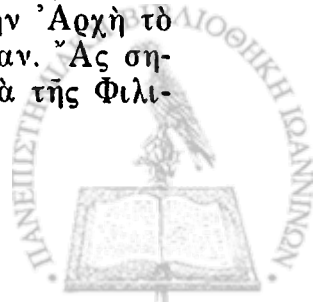
Ἄλλωστε ὁ Τσ. ἐγκαταλείποντας τὴ Μάνη, δὲν ἀνεχώρησε ἀμέσως γιὰ τὴν Ἰταλία, καθὼς ὁ Κανδηλῶρος ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ περιηγήθηκε, γιὰ τοὺς ἐπαναστατικοὺς καὶ μόνον σκοποὺς του βέβαια, ἀρκετὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, τὴν δὲ 12)2)1819 τὸν συναντοῦμε στὴν Καλαμάτα (16), προγραμματισμένο, καθὼς ἤδη σημειώσαμε, κέντρο δραστηριότητός του κατ' αὐτὴ τὴν περιοδείαν, νὰ ἐκδίδει γιὰ ἔξοδά του τὴν ἀκόλουθη συναλλαγματικὴν σὲ βάρους τοῦ ἴδιου ἐν Κωνσταντινουπόλει ταμῖα τῆς Ἐταιρείας Π. Σέκερη.

«Τὴν 12 Φεβρουαρίου 1819 Καλαμάτα.

Μεθ' ἡμέρας ἕξ ἀφ' ἧς σᾶς παρουσιάσθη ἡ παροῦσα μου πρώτη πόλιτζα πληρώσατε εἰς ὀρδίνιαν τοῦ κ. Ἀθ. Κυριακοῦ καὶ Πανάγου Ζάρκου τὰ ἀνωτέρω γρόσια δυὸ χιλιάδες πεντακόσια δι' ἄλλα τόσα ἐδῶ παρὰ τῶν ἰδίων ἔλαβον καὶ ἀπεράσατέ τα ὡς διὰ τῆς ξεχωριστῆς μου, ὑγιαίνετε. Πρὸς τὸν κ. Παναγιώτην Σέκερην εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ» (Γούδα ὀ.π. σελ. 102)

Μόνον δὲ τὴν Ἄνοιξιν τοῦ 1819 ἔφθασε στὴν Πίζα, ὅπου συναντήθηκε μὲ τοὺς φιλικούς Καρατζᾶ «τὸν ἀρχιερέα Ἰγνάτιο καὶ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτο ἀπλᾶ μέλη ὄντα τῆς Ἐταιρείας», μὲ τοὺς ὁποίους συνεργαζόταν «πρὸς ἐξευμένισιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ παρασκευὴν τῆς μελλούσης νὰ ἐκτραγῆ ἑλληνικῆς Ἐπαστάσεως», κατ' ἐντολὴν δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν προσέλαβε στὴν Ἀρχὴν τὸ Μαυροκορδάτο, τοῦ ἐφανέρωσε δηλ. τὰ πρόσωπα ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν. Ἄς σημειωθῆ, πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, μνημένος ἀπὸ τὴ Βλαχιά ἀκόμα στὰ τῆς Φιλι-

κῆς, δὲν εἶχε παρουσιάσει οὐδεμία δραστηριότητα, πληροφορηθεὶς δὲ ἀπὸ τὸν Τσ. τὴν Ἀρχὴ καὶ μὴ θεωρήσας τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν πρόσωπα ἐπιφανῆ, καθὼς ἐφαντάζονταν, ἐζήτησε νὰ γίνῃ αὐτὸς γενικός τῆς ἀρχηγὸς προτείνοντας καὶ τὴ γενική τῆς μεταρρύθμιση. Ἡ πρότασί του ὁμως δὲν ἔγινε δεκτὴ καὶ «οὕτω παρέμεινε ἐν Ἰταλίᾳ ἀδρανῶν καὶ μεμπυμοιρῶν» χωρὶς βέβαια ν' ἀποποιηθῆ καὶ τὸν τίτλο τοῦ συναρχηγοῦ τὸν ὁποῖον κατ' ἐπίφασιν ἐκράτησε. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία του αὐτὴ ὁ Τσ. δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀπευθυνθῆ, καθὼς εἶχε ἐντολή, καὶ πρὸς τὸν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο, ὁ ὁποῖος συνδέονταν στενωτάτα μὲ τὸ Μαυροκορδάτο, ἐσυνέχισε δὲ πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις τὶς ἐνέργειές του μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν πάντοτε προσοχὴ καὶ περίνοια (17). «Πόσον δὲ συνετῶς ἐπολιτεύετο ἐν Πίσσῃ ὁ Τσ., γράφει ὁ Γούδας, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐξῆς ὑστερογράφου τοῦ Μαυροκορδάτου: «Ἐνεχείρησα, λέγει οὗτος, εἰς τὸν πρίγκηπα Καρατζᾶν ἐν γράμμα τοῦ Ἀθ. Τσακάλωφ, τὸ ὁποῖον ἐπίσης περιέχει πολλὰ περίεργα καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Τσ. δὲν ψεύδεται». Στὸ διάστημα τῆς δίχρονης περιόδου καὶ ὄχι καὶ τόσο κατὰ τὰ φαινόμενα γόνιμης δραστηριότητός του στὴν Ἰταλία, ὁ Τσ. περιῆλθε ἐκτὸς τῆς Πίζας καὶ ἄλλες τῆς πόλεις πρὸς ἐπίσκεψιν τὶς σ' αὐτὲς ὁμογένειας καὶ προώθησι τοῦ ἔργου τῆς Φιλικῆς, γιὰ τὴν στίς 19)7) 1819 τὸν βρῖσκομε στὸ Λιβόρνο νὰ ὑπογράφει πάλι σὲ βάρους τοῦ Π. Σέκερη τὴν παρακάτω συναλλαγματική:

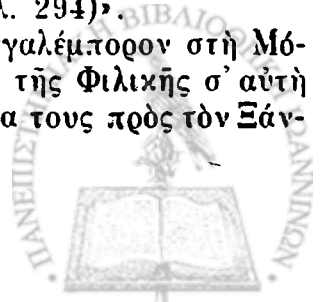
«Φανερώνω ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Φραντζέσκου τάλληρα ἰσπανικὰ ἑκατὸν ἀρ. 100 διὰ τὰ ὁποῖα τῶ δίδω τὸ εἰς εἶδος πόλιτζας εἰς βάρους τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυρίου Π. Σέκερη τὰ ὁποῖα παρακαλῶ νὰ τὰ πληρώσῃ εἰς τὸν παρουσιάσοντα μεθ' ἡμέρας τρεῖς τῆς ἐμφανίσεως λαμβάνων τὸ παρὸν ἐξωφλημένον καὶ τὰ ἀπεράσῃ ὡς διὰ ξεχωριστῆς τὸν εἰδοποιῶ ὄθεν καὶ ὑποσημειούμαι.

Τῆ 19 Ἰουλίου 1819 Λιβόρνω.

Ἀθ. Φόρου» (Γούδα ὁ.π. σελ. 103)

Φαίνεται ὁμως ὅτι τὸ χρηματικὸ ποσὸ τῶν ἑκατὸ ταλλήρων δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὶς ἠϋξημένες ἀτομικὰς καὶ γενικὰς του ἀνάγκας καὶ ἐζήτησε περισσότερα, πρᾶγμα ποὺ ἀνάγκασε τὸν Π. Σέκερη, ἀντιμετωπίζοντα σοβαρὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες ἀξιώσεις τῶν ἐταίρων, νὰ τοῦ γράφει δυσφορῶν στίς 13 Αὐγούστου αὐτὸ τὸ γράμμα: «Τὰ γράμματά σου λέγει ὅλα τὰ ἔλαβα καὶ συμπάσχω εἰς ὅσα πάσχεις. Ἡ ὑπόθεσις (τῆς Φ.Ε.) ὕστερα ἀπὸ τόσας καταχρήσεις ὑπόσχεται καλὰ τέλη. Ὁ ἄκαιρος (Ἀναγνωστόπουλος) ἐφέρθη ὡς μανθάνω ἄσχημα καὶ ὄχι κατὰ τὴν παραγγελίαν σου. Ζῆ ἐν Μολδαβίᾳ ὁ δὲ Μανώλης (Ξάνθος) κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου εὐρίσκετο εἰς Βεσσαραβίαν ἀπὸ ἔλλειψιν ὡς ἔλεγεν ὑποδημάτων (χρημάτων) ἢ ἀπὸ τὴν ἀχορταγίαν του εἰς αὐτά. Μόλις τότε ἀπεφάσισε νὰ μισεύσῃ διὰ τὸ ταξίδιον του (εἰς Πετρούπολιν) καὶ ἐμποδίσθη ἐξ αἰτίας τοῦ πασσαπορτίου του. Ἐὰν εὐδοκιμήσῃ αὐτὸς (πεῖθων τὸν Καποδίστριαν) ἀναστεινόμεθα. Εἰδὲ μὴ ὁ Κύριος ἄς γίνῃ ἴλεως. Κάμε τοῦ λόγου σου κουράγιο καὶ οἰκονομίαν διότι μέχρι τῆς ὥρας ταύτης ἄλλον ἕνα Σέκερη δὲν ἀπῆντησα. Θυμήσου πόσα (χρήματα) ἐβγήκαν ἀπὸ ἐμένα καὶ κρίνε ἂν εἶμαι εἰς κατάστασιν νὰ ἀνθέξω. Θὰ σοῦ ἐμβαζα χίλια γρόσια νὰ οἰκονομηθῆς μὰ ποῦ νὰ τὰ στείλω; Κυματιζόμεθα ἀπὸ τὴν πανώλην. Τὸν Δημητρόπουλον ἄσπασέ μου τον. Δὲν μοῦ ἀναφέρεις τὰ περὶ αὐτοῦ. (Κανδ. ὁ.π. σελ. 294)».

Ἀρχετὰ νωρίτερα τὸ ὑπὸ τὸν Ν. Πατζιμάδην (18) μεγαλέμπορον στὴ Μόσχα, ἐξέχοντα ἐπίσης φιλικό, καὶ Ἀ. Κομιζόπουλο κλιμάκιο τῆς Φιλικῆς σ' αὐτὴ τὴν πόλιν, ἐφρόντισε νὰ συστήσῃ τὸν Τσ.—καθὼς σὲ γράμμα τους πρὸς τὸν Ξάν-

θο με ημερομηνία 10)5)1820 οι δυο αυτοι γραφουν—στους συμπατριωτες του Μοσπινιώτη, διαμένοντα στο Λιβόρνο, και Γεώργιο Σταύρο, το γνωστό αργότερα εθνικό ευεργέτη, στη Βιέννη.

Γράφουν λοιπόν οι δυο παραπάνω Πατσιμάδης και Κομιζόπουλος: «Προς τον Μαρτάκη (Τσ.) έγραψαμεν και πάλιν θέλομεν γράψει, ο Ξενίδης (Πατσιμάδης) τον έσύστησεν εις Βιέννην τῷ Γεωργίῳ Σταύρῳ και εις Λιβόρνον τῷ Μοσπινιώτῃ παρὰ τῶν ὁποίων περιμένεις ἀπόκρισιν και εἶδησιν ἂν ὁ Μαρτάκης (Τσακάλωφ) εὑρίσκειται ἐκεῖ ἢ εις Πίζαν (21)». (Ἀπομν. ὁ.π. σελ. 191). Τὸν ἴδιο καιρὸ με δυὸ ἀκόμη γράμματά του πρὸς τὸν Ξάνθο ο Κομιζόπουλος ὑπὸ ημερομηνία 19)5)1820 και 31)5)1820, ζητάει πληροφορίες περὶ τοῦ Τσ. περιερχόμενου με πᾶσα μυστικότητα και χωρὶς ἐπαφή με τὸ κέντρο τὴν Ἰταλία (19). Γράφει σ' ἓνα ἀπ' αὐτά: «Ἀπὸ τὸν Μαρτάκη (Τσ.) οὔτε φωνὴ οὔτε ἀκρόασις και ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ εις τὴν Πίζαν δὲν τὸν ἤυραν και πῶς νὰ μὴ γράψει δυὸ λόγια αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ φίλος ὅμως λέγει ὅτι ἔστειλε νὰ ἐρωτήσῃ καλῶς και πλέον νὰ ἰδοῦμεν με τὴν ἐρχομένην πόστιαν και ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ (ἐννοεῖ τὸν Ἀναγνωστόπουλον πὸς κι αὐτὸς κατευθύνονταν στὴν Ἰταλία πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Τσ.) δὲν εἶναι εἶδησις, πὸς ἀποκατεστάθη». (Ἀπομν. ὁ.π. σελ. 195).

Ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη πιθανώτατα τοῦ ἴδιου χρόνου ὁ Τσ. και Ἀναγνωστόπουλος ἀποφασίζουν, στερούμενοι ἐντελῶς χρημάτων και εἰδήσεων ἀπὸ τοὺς φίλους των τῆς Ρωσίας, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἰταλία (20) κατευθυνόμενοι μεσῶ Βιέννης και Βλαχίας πρὸς αὐτὴ τὴ χώρα (22). Καθὼς ἐφθασαν ὅμως στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ὁ Τσ. ἀσθένησε και ὑποχρεώθηκε νὰ παραμείνει ἐκεῖ κάμποσες μέρες, ἐνῶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐσυνέχισε τὸ ταξίδι του πρὸς Βουκορέστι ἀπ' ὅπου στίς 15)1)1821 ἔστειλε στὸν εἰς Κισνόβι τῆς Ρωσίας (23) εὑρισκόμενο Ξάνθο ἐκτεταμένο γράμμα στὸ ὁποῖο ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τοῦ ταξιδίου του. «Τέλος πάντων, γράφει, μένοντες διὰ πολὺν καιρὸν ἀμφίβολοι ἐκρίναμεν ἀναγκαιότερον νὰ ἀκολουθήσωμεν παρὰ νὰ μείνωμεν ἐκεῖ (στὴν Ἰταλία δηλ.), ἀκολουθοῦντες μετὰ τοῦ Ἀθανασίου (ἐννοεῖ τὸν Τσ.) ἐφθάσαμεν εις Βιέννην, ἐνθ' ἀρρώστησεν. Ἐγὼ δὲν ἤθελον τὸν ἀφήνει ποτὲ μονάχον ἐκεῖ ἂν εἶχομεν ἔξοδα, ἠκολούθησα κατὰ τὴν ἀπόφασίν μας και ἐφθασα ἐδῶ κατὰ τὴν 30 Δεκεμβρίου». Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου γράμματος ὁ Ἀναγνωστόπουλος πληροφορεῖ χαρούμενος τὸν Ξάνθο, πῶς «ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον ἔχω γράμματα, με λέγει ὅτι ἀνέλαβε και μετ' οὐ πολὺ θέλει ἔλθει...». (Ἀπομ. σελ. 233).

Σχετικὰ, ὁ Μαυροκορδάτος, σὲ ἀποκαλυπτικώτατη ἀπὸ Μεσολόγγι ἐπιστολὴ του κατ' Ὀκτώβρη τοῦ 1821 πρὸς τὸν εἰς Πελοπόννησο εὑρισκόμενο Δημ. Ὑψηλάντην (Δὲς τὴν εἰς Ε. Πρωτοψάλτη: Ἡ Φιλ. Ἐταιρεία σελ. 21) ἰσχυρίζεται, ὅτι αὐτὸς και ὁ Ἰγνάτιος γιὰ νὰ προλάβουν τὸ κίνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέστειλαν με ἔξοδά τους τὸ Φθινόπωρο τοῦ 1820 ἀπὸ τὴν Πίζα τοὺς Ἀναγνωστόπουλο και Τσ. στὸ Κισνόβι, μόνιμη στὴ Ρωσία διαμονὴ τῶν Ὑψηλάντηδων, με τὴν ἐντολὴ νὰ περάσουν πρῶτα ἀπὸ τὴν Αὐστρία και νὰ ρωτήσουν περὶ τοῦ πρακτείου τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα τότε Καποδίστρια. Σύμφωνα με τὴν ἐκθεση αὐτὴ, ἐπιβεβαιούμενη σὲ ὠρισμένα της μόνο σημεία και ἀπὸ τὸ μνημονευθὲν γράμμα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ὁ καθυστερήσας λόγω ἀσθένειας στὴ Βιέννη Τσ. δυνήθηκε νὰ συναντήσῃ τὸν ἀπὸ τὸ συνέδριο τοῦ Τροπάου ἐρχόμενο και εἰς Λαῦμπαχ μεταβαίνοντα Καποδίστρια. Πληροφορηθεὶς ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὸν Τσ. τὸ σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς του και τὴν κατάστασι τῶν πραγμάτων ἀπάντησε «ὅτι ὅλα γίνονται ἄνευ γνώσεώς του και ὅτι ἐπίστευεν ὅτι ὁ Ἀλεξ. Ὑψηλάντης δὲν θὰ κινηθῇ». Τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ Καποδίστρια διαβίβασε ὁ Τσ. πρὸς τοὺς Μαυροκορδάτο και Καρατζᾶ στὴν Ἰταλία, «οἷτινες εὑρον μίαν ἐπὶ πλέον ἀφορμὴν ἵνα ἀντιδρῶσι παθητικῶς κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος, ἐπειδὴ διευθύ-

νετο τοῦτο παρὰ τῆς ἀντιζήλου οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων (Κανδ. δ.π. σελ. 397).

Σημειῶνω εὐκαιριακά, πὼς ἡ κίνηση αὐτῆ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, εἶχε σὰν συνέπεια νὰ δημιουργηθῇ κάποια ψυχρότητα μεταξὺ Ὑψηλάντη καὶ Τσ., ποῦ ἀγνοῦσε φαίνεται ὅτι οἱ μηχανορραφίες ἦταν ἀποκλειστικὸ ἔργο τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀριστοτέχνη ἄλλωστε σὲ παρόμοια πράγματα, γιατί ὅταν στὶς 19)2)1821 ἔφθασαν στὸ Κισνόβι, ὁ Ἀναγνωστόπουλος μὲ τὸν ἐπίσης φιλικὸ Γιαννιώτη γιαιτρὸ Χρισταρῆ (24), ἔγιναν δεκτοὶ μὲ ψυχρότητα ἀπὸ τὸν Ἀρχηγό. Τὸν εἶχαν εἰδοποιήσει, πὼς οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοὶ πῆγαν νὰ τὸν δηλητηριάσουν, ἐπειδὴ εἶχαν δῆθεν συμφωνήσει μὲ τὸν Τσ. στὴν Ἰταλία ν' ἀναδείξουν ἀρχηγὸ τῆς Ἐταιρείας τὸν πρίγκηπα Καρατζᾶ. Σ' ἐπιστολὴ τοῦ μάλιστα ὁ Ὑψηλάντης πρὸς τὸν Τσ. ἀποδοκιμάζει τοὺς Τσ., Μαυροκορδάτο καὶ Ἰγνάτιο «ὡς προτιμῶντες αὐτοῦ τὸν πλούσιον Καρατζᾶν». (Κανδ. δ.π. σελ. 433). Ἡ ψυχρότητα βέβαια μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν δὲν ἀργήσε νὰ διασκεδασθῇ. Γιατὶ εὐθὺς μὲ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης στὶς ἡγεμονίες ὁ Τσ. σπεύδει πρὸς συνάντησιν τοῦ Ὑψηλάντη, γιὰ νὰ προσφέρει καὶ ἔνοπλα πλέον τὶς ὑπηρεσίες του στὸν ἱερὸν Ἀγώνα, καθὼς δὲ πληροφορεῖ ὁ Γούδας, διωρίσθηκε ἀμέσως ὑπουργὸς ἢ μέλος τοῦ συσταθέντος τότε γενικοῦ Βουλευτηρίου, ταυτόχρονα δέ, προσθέτει ὁ Φιλήμων, τοποθετήθηκε ὑπασπιστὴς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου (21—2—1821) καὶ σ' αὐτὸν ὤφειλαν νὰ παρουσιάζωνται καὶ νὰ ὀροδοτοῦν οἱ νεοσύλλεκτοι. (Ἱστορ. Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως Β' σελ. 122).

Τὶς ἐπὶ μέρους βέβαια δραστηριότητες καὶ περιπέτειες τοῦ Τσ. κατὰ τὸ αὐτοῦ ἐκεῖνο κίνημα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι πῆρε μέρος στὴ μάχη τοῦ Δραγατσανίου (7 Ἰουνίου), ὅπου παρ' ὀλίγο νὰ σκοτωθῇ, καὶ συνέταξε τὴ γηματὴ ὀργὴ καὶ ἀγανάκτηση προκήρυξη τοῦ Ἀρχηγοῦ πρὸς τοὺς στρατιῶτες του τὴν παραμονὴ τῆς φυγῆς του γιὰ τὴν Αὐστρία, δυστυχῶς δὲν γνωρίζομε. Νὰ ἀνακοινῶσει τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἴδιος, ἦταν ὁλότελα ἀντίθετο πρὸς τὸ χαρακτῆρα του τὸν κλειστὸ καὶ ἐχέμυθο, ἀλλ' οὔτε καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς συναγωνιστὲς του βρέθηκε νὰ περισώσει κάτι.

Ἀρχομένου τοῦ 1822, κατέρχεται μέσῳ Ἰταλίας μὲ τὸν Ξάνθο στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καὶ, φθάνοντας στὴν Πελοπόννησο, κατευθύνεται στὴν Τριπολιτά, ὅπου τίθεται ὑπὸ τὴ σημαία τοῦ Δ. Ὑψηλάντη. Στὴ διάρκεια τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνα οὐδεμία, καθόσο γνωρίζομε, ἀξίωση διατύπωσε ὁ Τσ. ἀλλ' ἀρκέσθηκε, καθὼς βεβαιώνει ὁ Γούδας, νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ μαχόμενη πατρίδα σὰν ἀπλὸς πολίτης ἐκτελῶντας παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ καθῆκον του. «Μιὰν ἐπίσημον ἀποστολὴν, συνεχίζει ὁ πιδὸ πάνω ἱστορικὸς καὶ πρῶτος βιογράφος του, ἀνέθηκεν αὐτῷ ἢ Κυβέρνησις. Ἔτι ἀνεγνώσθη προβούλευμα τοῦ ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2812 προβαλόντος εἰς σύστασιν πενταμελῆ ἐπιτροπὴν κριτῶν συγκειμένην παρὰ τοῦ Γαβριὴλ Ἀμανίτου, Στάμου Δασκαλοπούλου, Σταματίου Ψαθᾶ, Ἀθ. Τσακάλωφ καὶ Κων. Ζώτου ἐπιτρέποντας ἄδειαν νὰ κρίνῃ καὶ ἀποφασίξῃ δι' οἰασδήποτον διαφορὰς καὶ ἔμεινεν εἰς ἄλλην σκέψιν». Ἀλλά, καθὼς ἀπὸ δημοσιεύματα δύο ἔγγραφα στὰ Ἀπομν. τοῦ Ξάνθου ὑπὸ ἡμερομηνία 27)6)1823 καταφαίνεται, διορίσθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ἐκεῖνο τοῦ πολέμου, ὑπουργοῦντων ἀντίστοιχα τότε σ' αὐτὰ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ Περραιβοῦ, διακεκριμένων φιλικῶν, μέλος τριμελοῦς ἐπιτροπῆς μαζί μὲ τὸν Ξάνθο καὶ Γ. Κολοκοτρώνη γιὰ νὰ κρίνῃ «τὰ ἀναίσχυντα κινήματα τινῶν ἀναιδῶν καὶ κακοῦθων καπεταναίων». «Ὅθεν, τελειώνει τὸ ἔγγραφο, ἐκλεχθέντες ἐδιωρίσθητε ὑμεῖς εἰς τοῦτο ὡς πείραν ἔχοντες καὶ φρόνησιν καὶ διατάττεσθε συνελθόντες εἰς ἓν νὰ ἐξετάσητε τὸ ἔγκλημα κατὰ τὸ εἶδος καὶ νὰ κρίνητε καὶ ἀποφασίσσητε τὴν δικαίαν παιδεῖαν ἀναφέροντες ἔγγραφως πρὸς τὴν σεβαστὴν διοίκησιν τὴν ἀπόφασίν σας». (Ἀπομν. δ.π. σελ. 291).

Μετὰ τὴν ἔλευση τοῦ Καποδίστρια στὴν Ἑλλάδα, ὁ Τσ. διορίσθηκε (8]5]1828) Γραμματέας τοῦ Γενικοῦ Φροντιστηρίου μὲ ἔδρα τὴν Αἴγινα καὶ μισθὸ μηνιαῖο 300 γρόσια, «ιδίως δὲ ἀνετέθη αὐτῷ τὸ τοῦ Τμήματος τοῦ Στρατοῦ λογιστικόν, ὅπερ ἦτο τότε τὸ δυσχερέστερον» (24α). Ὁ Τσ. διεξήγαγε μὲ τὴν χαρακτηρισίζουσα αὐτὸν τιμότητα καὶ ἐμβρίθεια αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, ὅταν δὲ ἀργότερα διαλύθηκε τὸ Φροντιστήριον καὶ ἰδρύθηκαν τὰ Ὑπουργεῖα ἐξετέλεσε στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν, ὅπου τὸν τοποθέτησαν, μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία, τὰ ἴδια δυσχερῆ καθήκοντα. Ταυτόχρονα παίρνει μέρος σὰν ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡπειρωτῶν τῆς Ἀκαρνανίας στὴ συγκληθεῖσα τότε (Ἰούλιος—Αὐγούστος 1829) στὸ Ἄργος Ἔθν. Συνέλευση, τὴν ψηφίσασα τὸ προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, ὑπογράφων τὰ πρακτικά της. «Οἱ ἐν Ἀκαρνανίᾳ Ἡπειρώται, γράφει ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι πρὸς τὸν Καποδίστρια ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος Κ. Ράδος τῆς Σμύρνης, διὰ ἐκλογέων ἔκαμαν πρᾶξιν εἰς τὴν Βόνιτζαν ὅπου ἐψηφοφόρησαν δέκα ἕξ καὶ οἱ λαβόντες τὰς περισσοτέρας ψήφους εἶναι οἱ κύριοι Γερογούστης, Γ. Σταῦρος, Τζακάλωφ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος...» (Δὲς καὶ Λ. Μελά: Σελίδες τῆς Ἡπείρου, σελ. 47—48).

Γύρω στὰ 1829 ὁ Τσ., καθὼς καὶ ὁ ἴδιος διηγόταν, λέγει ὁ Γούδας, ἐπισκέφθηκε ἀγνώριστος τὴν πατρίδα του τὰ Γιάννινα καὶ μὲ συντριβὴ καρδίας διαπίστωσε, ὅτι τίποτε δὲν ἐπρόδιδε τὴν ἄλλοτε ἀνθοῦσα τῶν παιδικῶν του χρόνων πόλη. Στὰ ἐκτεταμένα θλιβερά της ἐρεῖπια σκυθικὴ ἐρημία ἐβασίλευε...(25).

Ἔστερα ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη καὶ μᾶλλον περὶ τὸν Μάιο τοῦ 1832 ὁ Τσ. φεύγει ἀηδιασμένος ἀπὸ τὸ Ναύπλιο κατὰ τὸ Βορρᾶ. Φθάνοντας στὴν Ὀδησσό, πληροφορεῖται ὅτι ὁ Ξάνθος, ὁ ὁποῖος εἶχε προαιποδημήσει ἄγνωστο γιὰ ποῦ, ζῆ καὶ βρίσκειται στὸ Βουκουρέστι, μὴ ξέροντας δὲ τὴ σύστασίν του καὶ στὴν προσπάθεια νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁπωσδήποτε μαζί του, ἀπευθύνει μὲσω τοῦ γνωστοῦ του Ζαμάνη τὸ παρακάτω ἀξιοπρόσεχτο γράμμα, ποῦ διέσωσε ὁ Ξάνθος στὰ πολῦτιμα Ἀπομνημονεύματά του. (σελ. 295).

«Ἀγαπητὲ φίλε

Τῆ 8 Αὐγούστου 1832 ἐν Ὀδησσῶ.

Ἔστερα ἀπὸ τόσων χρόνων σιωπῆν μεταξὺ μας μαθὼν ποῦ εὗρισκεσαι σοὶ γράφω. Κατὰ τύχην προχθὲς ἀντάμωσα τὸν μίαν φορὰν δοῦλον σου Μανώλην ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι εὗρισκεσαι εἰς Βουκουρέστιον κνηγῶν εἰσέτι τὴν πολυθρύλητον κρίσιν τοῦ Σάββα. Εἰς Ναύπλιον ἤξευρα τοῦτο καὶ ἀπὸ τὸν Γεροπρασσᾶν ἀλλ' ἐπομένως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἤξευρε ποῦ ἦσον διότι καὶ ἀπὸ ἄλλον εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι διὰ τὴν χολέρροϊαν εἶχες ἀναχωρήσει μάλιστα ἦτον καὶ εἰς ὑποψίαν περὶ τῆς ζωῆς σου. Ὁ Μανώλης μοὶ εἶπεν νὰ συστήσω τὸ γράμμα μου εἰς κάποιον Ζαμάνην διὰ νὰ τὸ λάβης ἀσφαλῶς. Δὲν ἤξεύρω ἂν εἶναι ὁ Κ. Ζαμάνης τὸν ὁποῖον ἐγνώριζα μίαν φορὰν, καὶ ἂν ὁ ἴδιος εἶναι προσφέρετέ του τοὺς προσκυνισμοὺς μου. Σοὶ στέλλω λοιπὸν τὸ παρὸν σύντομον διὰ νὰ λάβω ἀπόκρισιν νὰ σὲ γράψω πλέον ἐκτεταμένως καὶ νὰ εἰπῶμεν τὰ πάθη μας ἀμοιβαίως. Ἀναμφιβόλως θὰ εἶσαι περιεργος νὰ μάθης τὰ κατ' ἐμὲ σοὶ λέγω εἰς ὀλίγα λόγια ὅτι τὸ Πάσχα ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸ Ναύπλιον διὰ τὴν Πόλιν καὶ ἀπὸ κεῖ ἐδῶ, Πῶς ἀνεχώρησα καὶ διὰ ποῦ καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀγνοῶ· ἔφυγα χωρὶς νὰ ἤξεύρω ποῦ ὑπάγω· μίαν φορὰν ἀπὸ Τριέστι σοὶ ἔγραψα εἰς Ἀγκῶνα κάποιας προβλέψεις μου περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος· δι' ὀλίγον καιρὸν ἐνόμισα ὅτι τότε εἶχα ἀπατηθῆ, ἀλλ' ὄχι ἡ δύναμις τῶν πρα-

γμάτων είναι πάντοτε αὐτή γράψε ἀπ' εὐθείας ἐδῶ εἰς ὄνομά μου.

Ὁ ἀδελφὸς
Ἀθανάσιος Τσακάλωφ».

Σχολιάζοντας τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ Τσακάλωφ ὁ χαλκέντερος μελητητῆς τῆς Νεώτερης Ἱστορίας καὶ Λογοτεχνίας μας Γ. Βαλέτας γράφει: «Ἀπ' αὐτὰ τὰ λίγα καταλαβαίνουμε τὸ σκόρπισμα καὶ τὸ ἄγριο κυνηγητὸ τῶν Φιλικῶν, πού ἀναγκάζονται γιὰ νὰ σώσουν τὴ ζωὴ τους νὰ πάρουν τ' ἀνάπλαγα καὶ νὰ καταφύγουν στὸ ἐξωτερικόν». Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων, πού κατὰ τὸν Τσ. μένει ἀμετάβλητη καὶ κυβερνᾷ τις τύχες τῆς Ἑλλάδος, ἦταν ἡ ἐκτροπὴ τοῦ Εἰκοσιένα ἀπὸ τοὺς ἀπελευθερωτικούς σκοπούς του, ἡ ὑποδούλωση τοῦ λαοῦ στοὺς ξένους προστάτες καὶ στὰ ἀσυνείδητα ὄργανά τους». Πράγματι, ὁ κατατρεγμὸς τῶν Φιλικῶν ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τοῦ Ἀγώνα καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἡττα τοῦ ἠγέτη τους Ὑψηλάντη ἀπὸ τοὺς Κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ, παίρνει ἀπεριόριστες διαστάσεις. Συνηθισμένοι οἱ Φιλικοὶ σὲ συνωμοτικὲς ἐνέργειες, ξεσηκωμοὺς καὶ ταραχές, ἀποτελοῦσαν τὸ φόβητρο τοῦ ἀνώτερου κλήρου, τῶν μεγαλοκοτσαμπάσηδων καὶ τῶν Φαναριωτῶν, πού δὲν δίσταζαν νὰ τοὺς προσάψουν κάθε εἶδους κατηγορία. Ἔτσι οἱ Φιλικοὶ περνοῦν στὴν ἀφάνεια καὶ στὴν παραγνώριση, θεωροῦνται, καθὼς λέγει ὁ Φιλήμων, «μέλη τῆς κοινωνίας σεσηπῶτα ὡς μηδὸλως ἐνεργήσαντες πρῶτοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος», πέφτουν στ' ἀνάθεμα τῶν συνεχιστῶν τοῦ ἔργου τους. Μετὰ δὲ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη ἢ καταδρομῆ ἐναντιὰ τους φθάνει στὸ ἀπροχώρητο, σκορπίζονται σὰν τὰ παιδιὰ τοῦ λαγοῦ στοὺς τέσσερες ἀνέμους, χάνουν ὀλότελα τὴ συνοχὴ τους, διαφοροποιοῦνται. (Δὲς καὶ Γ. Βαλέτα σχετ. ἐργασία εἰς Περ. Σύγχρ. Θέματα Τ. 9).

Ἔτσι κι ὁ δικός μας Τσ. κατατρεγμένος, καθὼς ὅλοι οἱ ἀσυμβίβαστοι παλιοὶ συναθλητῆς του, παίρνει τῶν ὀμματιῶν του γιὰ τὴ Ρωσία, τὸ πρῶτο λίκνο καὶ ὀρηκτήριον τῆς Φιλικῆς, ἐγκατασταθεὶς δὲ στὴ Μόσχα, ὅπου τὸν ὑποδέχθηκε καὶ τὸν βοήθησε ὁ Κομιζόπουλος, ἐπιδόθηκε στὸ ἐμπόριο, παντρεύτηκε καὶ ἀπόκτησε τρία παιδιὰ.

Ἐκεῖ, ἀποτραβηγμένος καὶ ζώντας μὲ τις ἔντονες ἀναμνήσεις τοῦ Ἀγώνα καὶ μ' ἓνα πηχτὸ κατακάθι πικρίας στὴν καρδιὰ γιὰ τὴν παραγνώριση τῆς προσφορᾶς του ἀπὸ τὴν ἀναστημένη Πατρίδα, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὁποίας τόσο ἐμόχθησε, ξόδεψε ἐν εἰρήνῃ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια του ἀποθανὼν τὸ 1851. «Οὐδέποτε, βεβαιώνει ὁ Γούδας, ἐλησμόνησε τὴν Πατρίδα εὐχόμενος τὸν ἐντελῆ καταρτισμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν της διατηρῶν ὅμως ἐνδοιασμοὺς τινὰς διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν εὐχῶν του». «Παρ' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, καταλήγει ὁ ἴδιος, συγκατοικήσαντος μὲ τὸν Τσ. ἐν Ναυπλίῳ καὶ Αἰγίνῃ, ἐμάθομεν ὅτι οὗτος ἦτο ὁ νομιονέστερος, ὁ δραστηριώτερος, ὁ ἐμβριθέστερος ἀπάντων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φ. Ε. Οὐδέποτε ἤκουσε παρ' αὐτοῦ οὐδὲ λέξιν περιττήν, πάντοτε συνεζήτη μετὰ πλείστης ὄσης λογικότητος καὶ κατεῖχεν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὸ ἀνεκτίμητον δῶρον τῆς πειθοῦς. Ἦτον ἀδύνατον, προσέθεσε, νὰ μὴ σᾶς ἐπειθε ὁ Τσ., εἰς τὰ ὠρίμως ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ πρότερον μελετηθέντα καὶ ὑποστηριζόμενα ὡς ὀρθά».

Τεκμήριο, τέλος, ἀδιάφυστο τῆς γενικῆς πού ἔχαιρε ἐκτίμησης ὅσο ζοῦσε ὁ Τσ. μετὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς Ρωσικῆς αὐτῆς πόλης ἀλλὰ καὶ τῆς ἀμείωτης πρὸς τὴν ἀλύτρωτη ὡς τότε ἀκόμα ἰδιαίτερῆ του Πατρίδα ἀγάπης, ὑπῆρξε ἡ ἐκλογή του σὰν μέλους τῆς τριμελοῦς Γενικῆς Ἐπιτροπείας τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ἀοιδίμου Ν. Ζωσιμᾶ, —οἱ ἄλλοι δυὸ ἦταν ὁ γνωστὸς φιλικὸς Ἀ. Κομιζόπουλος καὶ ὁ Μ. Μποστάντζόγλου— καθὼς διαπιστώνεται ἀπὸ σχετικὸ ὑπὸ ἡμερομηνία 31)8)1845 γράμμα πρὸς αὐτὴν τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν ἐκπροσώπων τῶν Γιαννιωτῶν. (Δὲς Ἠπ. Χρ. Η' σελ. 21) (26).

3.—ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αὐτός, κατὰ τὶς ὑπάρχουσες στὴ διάθεσίν μας ὀλίγες σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του ἱστορικῆς μαρτυρίας, ὑπῆρξεν ὁ Τσ. Ὑψηλὸ παράδειγμα πατριώτη καὶ ἀγωνιστῆ τῆς Ἐθν. Ἐλευθερίας ἀνιδιότελου, δοσμένου ὀλόψυχα στὴν ἱερὴ ὑπόθεση τοῦ λυτρωμοῦ τῆς Πατρίδας, καμάρι καὶ δόξα αἰῶνια τῆς πόλης μας. Τὸ ὄνομά του θὰ μένει ἄρρηκτα δεμένο μὲ κείνο τῆς Φ. Ε., πὺν χρόνια ὀλάκερα γαλουχημένη μὲ τὶς ἀγωνίες, τὸν ὑπεράνθρωπο προσωπικό του κόπο, μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του, «προετοίμασε καὶ ὀργάνωσε τὸν Ἀγῶνα, τὸ ἀπίστευτο θαῦμα τοῦ ξεσηκωμοῦ ἑνὸς λαοῦ μέσα ἀπὸ τὰ δεσμὰ μιᾶς πολυχρόνιας καταλυτικῆς δουλείας, μέσα ἀπὸ τὶς συνθήκες, πὺν ὁ ὄγκος, ἡ παντοδυναμία τῆς Ὀθ. Αὐτοκρατορίας, ἔκαναν καὶ τὴν ἰδέα ἀκόμη τῆς Ἐπανάστασης θεότρελλη φαντασιοκοπία, πὺν οὔτε σὰν ὄνειροπόλημα, καθὼς νεώτερος μελετητῆς γράφει, οὔτε σὰν πόθος ἀπλὸς θὰ μπορούσε νὰ σταθῆ καὶ νὰ χωρέσῃ στὸ μυαλὸ τοῦ ραγιαῖ...».

Ἴσως, σὲ τελευταία ἀνάλυση, νὰ μὴν ἦταν ὁ δραστηριώτερος καὶ ὁ πλέον τολμηρὸς τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς ὁ Τσ., πρᾶγμα κι αὐτὸ συζητήσιμο, ἦταν ὁμῶς ἀναμφισβήτητα ὁ σεμνότερος ἀπ' ὄλους, ὁ ἑνσαρκωτῆς καὶ ἀπολογητῆς τῆς ἰδέας τῆς, ὁ θεωρητικὸς τῆς, θὰ λέγαμε, ὁ πλατεῖα καλλιεργημένος, ὁ σπουδαγμένος τῆς, μὲ γνώμη βαρύνουσα καὶ ἐκτίμηση καθολικῆ. «Ὅπου καὶ νὰ τὸν κατατάξῃ κανεῖς, ὅπως καὶ νὰ τὸν κρίνει, ἐπιλέγει ὁ κριτικώτερος καὶ πλέον ὀξὺς καθὼς εἶδαμε Λαμπρινός, ὁ Ἀθ. Τσακάλωφ, βλαστάρι ἄλλης γενιᾶς, ἀγνὸς τύπος διανοούμενου, θερμοῦ πατριώτη, τίμιου ἀγωνιστῆ, ἦρθε καὶ ἔπαιξεν ἕνα ἀπὸ τοὺς καλοὺς ρόλους στὸ ἔθνικὸ κίνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στὸ Εἰκοσιένα, δὲ ζήτησε νὰ καρπωθῆ τίποτε κι ὅταν ἔκρινε, πὺς ἦρθε ἡ ὠρα, ἀποτραβήχτηκε ἡσυχος στὸ περιθώριο μὲ καθαρὴ τὴ συνείδηση πὺς ἔκαμε τὸ ταπεινὸ χρέος του στὸ λαὸ τοῦ τόπου του». (Γ. Λαμπρινοῦ ὀ.π. σελ. 174).

Καμάρι λοιπὸν καὶ δόξα αἰῶνια ὁ Τσ. τῆς γενέθλιας καὶ πνευματικῆς τροφῶν πόλης του, πὺν νόμισε πὺς ξώφλησε τὸ πρὸς τὸ μεγάλο τέκνο τῆς ὀφειλόμενο χρέος, ἑντοιχίζοντας τὴ γνωστὴ ἐκείνη πλάκα—κάποιος τὴ γράφει προτομῆ—στὸ μαντρότοιχο τοῦ ἑρειπωμένου σπιτιοῦ του. Τὸ σπίτι τοῦ Τσ. χῶρος ἱερός, ἀναπαλλοτριώτος, θὰ πρέπει σύντομα καὶ δαπάνη αὐτῆς τῆς ἰδίας ν' ἀναστηλωθῆ κατὰ τὸ παλιὸ γιαννιώτικο στυλ, νὰ μεταβληθῆ σὲ μουσεῖο καὶ ἑντευκτήριο τῶν Γιαννιωτῶν Φιλικῶν, νὰ διαρρυθμισθῆ κατάλληλα καὶ νὰ κοσμηθῆ μὲ τὶς προτομές τους καὶ νὰ στεγᾶσει ὀ,τι σχετικὸ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὸ ἔργο τους ἐδῶ ἢ ἄλλου δυνήθηκε νὰ περισωθῆ. Ἔτσι οἱ ἀνήσυχες, οἱ γεμάτες ἀπὸ ἀγάπη ἀγνή πρὸς τὴν Πατρίδα ψυχές τους, θ' ἀναπαυθοῦν καὶ θὰ τιμηθῆ ἡ ἀντάξια πρὸς τὸν ὑπερθαύμαστο ἄθλο μνήμη τους, γιὰ νὰ φρονηματίζει καὶ κινεῖ πρὸς τὰ ὀραιότερα ἰδανικὰ τῆς Φυλῆς, πὺν στὸν τόπο αὐτὸν ἐδῶ ἰδιαίτερα ἐβλάστησαν καὶ πλούσια ἀνθοβόλησαν, τοὺς ἐπιγενόμενους...

4.—ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1814, γράφει σὲ ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Γρ. Θεοχάρη τὸ 1845 ὁ Ξάνθος, τρεῖς φίλοι ὀνομαζόμενοι Ἐμμ. Ξάνθος Πάτριος, Νικόλ. Σκουφᾶς ἐκ τῆς Ἀρτῆς καὶ Ἀθ. Σακάλωφ Ἰωαννίτης, ἐκ τοῦ γένους τοῦ περιφήμου Τεκελῆ, εὑρεθέντες εἰς Ὀδησσὸν καὶ εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ταλανίζοντες τὴν τύχην τοῦ Ἐθνους μας...ἀποφάσισαν νὰ συστήσωσι μίαν Ἐταιρείαν μυστικὴν...». (Δὲς καὶ Ἐμμ. Πρωτοψάλτη ὀ.π. σελ. 288).

Ποιὸ τὸ περίφημο αὐτὸ γένος τοῦ Τεκελῆ, ἀπὸ τὸ ὀποῖον κατάγονταν ὁ Τσ., δὲν δυνήθηκα νὰ ἐξακριβῶσω.

1α. Κάτι παρόμοιο θὰ πῆ, τὴν ἰδια περίπου ἐποχῆ, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὶς κούφιες γιὰ ἔθν. ἀποκατάσταση τῶν Ἐλλήνων ὑποσχέσεις τῶν ἰσχυρῶν κι ὁ γέρος τοῦ

Μωρηά: «Είδα τότε, λέγει, ότι δ,τι κάμωμε, θά τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμμιά ἀπὸ τοὺς ξένους». (Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλλ. Φυλῆς σελ. 47).

2. Πότε ἀκριβῶς γεννήθηκε ὁ Τσ., δὲν εἶναι γνωστό. Ὁ Κανδ. δέχεται τὸ ἔτος 1790, γράφοντας ὅτι «κατὰ τὸ 1814 ἦτο μόλις 24 ἐτῶν» (δ.π. σελ. 26), ὁ δὲ Γούδας λέγει ὅτι ἐγεννήθηκε «πιθανῶς μετὰ τὸ 1790», ἀπορρίπτοντας σάν μὴ ἀνταποκρινόμενην στὰ πράγματα τὴν ἐξ Ἰωαννίνων πληροφορία του, «ὅτι ὁ Τσ. ἐγεννήθη ἀκριβῶς τὸ 1798 καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ρωσίαν τὸ 1816». Ὁ Ἀραβαντινὸς ἀποφεύγων νὰ καθορίσει μὲ ἀκρίβεια τὸ γεγονός, γράφει «ὅτι ἐξεπατρίσθη κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ παρόντος αἰῶνος (1800 δηλ. μὲ 1810) δωδεκαετῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον». Τέλος ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης (Λεξ. «Πυρσοῦ» εἰς Λέξιν), ἀγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία, σημειώνει σάν ἔτος γέννησης τοῦ Τσ. τὸ 1788. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ 1790 παραμένει ὁ πιθανώτερος καὶ γενικὰ παραδεκτὸς χρόνος γέννησής του.

3. Ὁ Γούδας μάλιστα γράφει, πῶς «ἀπερχόμενος ὁ νέος οἶκαδε ἐκ τῆς Σχολῆς ἐγένετο ἀνάρπαστος ὑπὸ δορυφόρων τοῦ Μουχτάρ πασιᾶ...» καὶ ὀχι τοῦ Ἀλλῆ, πρᾶγμα ποῦ ἐπαναλαμβάνει ἀντιγράφοντας τον ὁ Κανδηλῶρος. Ἡ λεπτομέρεια βέβαια αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἐνδιαφέρει, παρέχει ὅμως ἀμυδρὴν ἰδέα τῶν φοβερῶν κινδύνων, ποῦ διέτρεχαν τότε τὰ ὄμορφα Γιαννιωτόπουλα, νὰ γίνουν δηλ. βορὰ τοῦ ἀκόλαστου Ἀλλῆ καὶ τῶν ἀντάξιων στὸν τομέα αὐτὸν γυιῶν του.

4. Μυστικὴ Ἑλληνικὴ καὶ φιλελληνικὴ Ἐταιρεία, ποῦ συστήθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1809 μὲ πρόεδρο τὸ Γάλλο φιλέλληνα κόμη Σουαζέλ - Γκουφιέ καὶ φανερό σκοπὸ τὸ φωτισμὸ τῆς Ἑλλ. Νεολαίας, κύριο ὅμως μυστικὸ μέλημά της τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Ἀντιπρόεδρος καὶ ψυχὴ της ὑπῆρξε ὁ Μακεδόνας λόγιος Γρηγόριος Ζαλύκης, ὁ καὶ ξενοδόχος ὀνομασθεῖς, ἐξέχοντα δὲ μέλη της ὁ Πέτρος Ὀμηρίδης Σκυλίτσης ἔμπορος στὴ Μασσαλία, ὁ Χατζημόσχος καὶ ὁ Τσακάλωφ σπουδαστῆς στὸ Παρίσι.

Ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ, πλησιέστερος πρόδρομος τῆς Φιλικῆς, ποῦ περιέλαβε στοὺς κόλπους της πλῆθος σημαντικῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων, σὲ κάθε ἕναν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐδίνονταν δακτυλίδι μὲ ἔμβλημα δυὸ χέρια ἐνωμένα κι ὀλόγυρα τὰ γράμματα Φ.Ε.Δ.Α. (Φιλίας Ἑλληνικῆς Δεσμὸς Ἄλυτος), μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ναπολέοντα καὶ τὸν μετ' ὀλίγο θάνατο τοῦ Ζαλύκη (1818), περιέπεσε σὲ ἀδράνεια, ἐχρησίμωσε ὅμως σάν χώρος ἐπαναστατικῆς καὶ συνωμοτικῆς προπαίδειας τοῦ Τσ.

5. Κατευθυνόμενος ἀπὸ τὸ Παρίσι στὴν Ὀδησσὸ ὁ Τσ. καί, κατὰ τὴ διάβασή του ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, ἐκατήχησε, κατὰ κάποιες ἀμάρτυρες πληροφορίες, στὰ μυστικὰ τοῦ «Ἑλλην. Ξενοδοχείου» κοντὰ στοὺς ἄλλους καὶ τὸν ἐκεῖ διαμένοντα συμπατριώτη του Σεραφεῖμ Βρεττό, τῆς γνωστῆς ἀρχοντικῆς οἰκογένειας τῶν Βρεττῶν, στὸ σπίτι τῆς ὁποίας φιλοξενήθηκε κατὰ τὴν ἐδῶ ἄφιξή του (8|10|1809) ὁ Λόρδος Βύρων.

6. Ὁ Δ. Κόκκινος γράφει, καὶ δὲν ἔχω λόγους νὰ ἀμφισβητήσω τὸ ἔγκυρο τῆς πληροφορίας του, πῶς καὶ οἱ τρεῖς φίλοι ἀνῆκαν στὴ στοά. «Ἡ ἐμπιστοσύνη λέγει (δ.π. σελ. 120) πρὸς τὴ δύναμη τῆς ἐνώσεως, ποῦ γεννᾷ ὁ τεκτονισμὸς εἰς τὰ μέλη του, ἐπαιξαν ἕνα ρόλο εἰς τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων διὰ τὴν ἐνέργειάν των. Ἀλλ' ἡ ἀσάλευτος πίστις πρὸς τὸν μέγαν σκοπὸν των προήρχετο ἀπὸ τὴν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ὀριμότητος τῆς καταστάσεως τῆς Φυλῆς διὰ τὴν ἐπανάστασιν».

7. Πλὴν τῶν ἀρχικῶν Α.Β. ὁ Τσ. χρησιμοποίησε στὴν ἀλληλογραφία του μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σκουφᾶ καὶ τὰ ψευδώνυμα Ἀθανάσιος Βασιλείου καὶ Ἰω. Μαρτᾶκης.

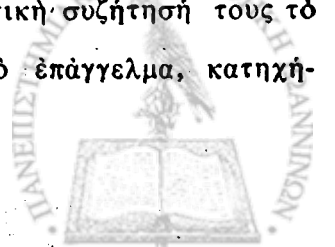
8. Κατὰ τὴν πρὸς Κωνσταντινούπολη κάθοδό του ὁ Τσ. συνταξίδευσε μὲ τὸ Γαζῆ, μήπως καὶ τὸν πείσει νὰ ἐργασθῆ γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐταιρείας, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε. «Ἦκουσα κάτι περὶ αὐτοῦ, ποῦ μοῦ προτείνετε—εἶπε ὁ Δάσκαλος στοὺς ἀρχηγούς ποῦ τὸν πλησίασαν στὴν Ὀδησσὸ—ἀλλὰ δὲν εἶμαι σύμφωνος, μολονότι δὲν εἶμαι καὶ ἐναντίος». (Δ. Κοκκίνου δ.π. σελ. 122). Ἐπίστευε φαίνεται τότες κι αὐτὸς μαζί μὲ τὸν Κοραῆ, πῶς μόνο ὕστερα ἀπὸ 50 χρόνια ὁ Ἑλληνισμὸς θά ἦταν ὀρμος γιὰ ἐπανάσταση κι ἀφοῦ πρῶτα διαπαιδαγωγηθῆ συστηματικὰ καὶ φωτισθῆ. Πλάνη, βέβαια.

9. Γράφει σχετικὰ ὁ Φιλῆμων (Ἰστ. Ἑλλ. Ἐπαν. Α' σελ. 12) ὅτι: «Καὶ τὸν διστακτικὸν ὡς τότε Ἀνθιμον κατόρθωσε νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς εἰς τὸ Πῆλιον περιουσίας του ὁ Τσ. θερμὸν ἐταῖρον».

9α. Σχετικὰ ὁ Λαμπρίδης πληροφορεῖ (Ζαγορ. Β' σελ. 56—27), πῶς ὁ Ράδος αὐτὸς, διακεκριμένος κατόπι ἀγωνιστῆς μνηθεῖς ἐνωρὶς στὸν Καρβοναρισμὸ κατὰ τὴν διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴν Ἰταλία, ἦταν «ὁ πρῶτος ὅστις ἐν Μόσχᾳ (1812) συλλαβὼν τὴν ἰδέαν συστάσεως Ἐταιρείας μυστικῆς, ἐξέφρασεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του του εἰς ἣν ἦσαν καὶ ὁ Κομιζόπουλος, Μ. Ράδος καὶ Σκουφᾶς.

Ἀργότερα φαίνεται πῶς ὁ Σκουφᾶς κοινολόγησε σὲ σχετικὴ συζήτησή τους τὸ πρᾶγμα στὸν Τσακάλωφ.

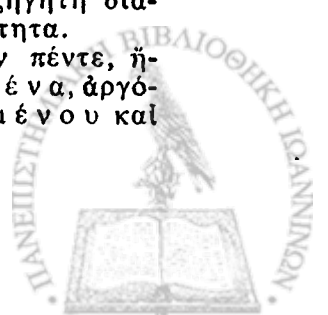
10. Ὁ Γιαννιώτης φιλικὸς Κων. Πεντεδέκας, ἔμπορος τὸ ἐπάγγελμα, κατηχή-

θηκε στη Μόσχα από τον Ν. Γαλάτη, στον όποιον και παρέδωσε για ενίσχυση της 'Εταιρείας 50 φλουριά, προήχθηκε δὲ ὀλίγο ἀργότερα ἀπὸ τὸν 'Αθ. Σέκερη στὸ βαθμὸ τοῦ Ποιμένα. Καθὼς σημειώνει ὁ Β. Μέξας (Οἱ Φιλικοὶ σελ. 3) ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία μύησης τοῦ Πεντεδέκα δὲν εἶναι γνωστὴ μὴ ἀναφερόμενη στοὺς καταλόγους τῶν φιλικῶν Ξάνθου καὶ Π. Σέκερη. Ὁ Φιλήμων παραδίδει τὸ ἔτος 1817. «'Ασφαλῶς ὁμως, συμπεραίνει ὁ πιὸ πάνω ἱστορικὸς (Μέξας), μύηθηκε στὰ 1816, διότι τότε μόνον ἦταν ὁ Γαλάτης στὴ Μόσχα». Πολὺ σύντομα ὁ Πεντεδέκας ἀναδείχθηκε, παρὰ τὶς κάποιες ὄχι ἐπαρκῶς τεκμηριωμένες ἀντιρρήσεις, ἔξοχο καὶ πλέον δραστήριο μέλος τῆς 'Εταιρείας, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο «Καίνος Κομήτης». 'Επιλεγείσθε τρίτος στὴ σειρά μεταξὺ τῶν δώδεκα 'Αποστόλων—κατάλογο τῶν ὁποίων ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ θανάτου του κατάρτησε ὁ Σκουφᾶς «πρὸς κατήχησιν τοῦ 'Ελληνισμοῦ ὀλοκλήρου»—ἐστάληκε ἀμέσως στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες «ἵνα μετριάσῃ τοῦ φίλου του Γαλάτη τὰς ἀτασθαλίας καὶ ὀργανώσῃ τὴν Δακίαν». Φθάνοντας στὸν προορισμὸ του καὶ συναντηθεὶς στὸ Βουκουρέστι μὲ τὸ Γαλάτη, τὸν ὁποῖον δὲν κατάρθωσε ἀρχικὰ νὰ συνετίσει, κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Μολδαυία «πρὸς γνῶσιν τῆς ἐκεῖ ἑταιρικῆς κινήσεως». Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν ἐκ μέρους του κατηχηθέντων στὴ περιοχὴ αὐτὴ κατὰ τὰ ἔτη 1818—19 περιλαμβάνονται, πλὴν τοῦ γιατροῦ Χρισταρῆ, τὸν ὁποῖον σὲ συνέχεια θὰ μνημονεύσουμε, καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ Γιαννιώτες, καθὼς ὁ ἀρχιμανδρίτης Συναγοβίου Βασίλειος, πού ὕψωσε ἀργότερα τὴ σημαία τῆς 'Επανάστασης στὸ Βουκουρέστι, ὁ Κων. Δηληγιάννης καὶ ὁ Σπύρος Παπαπάνου ἔμποροι, ὁ 'Ἰωάν. Πολυχρονιάδης, Ζαγορίσιος ἀπὸ τὸ Σκαμνέλι ἔμπορος κι αὐτὸς καὶ οἱ Μακεδόνες Γ. Λασσάνης σπουδαστὴς γραμματέας τοῦ 'Υψηλάντη καὶ Νικολ. Λασπιάς Σιατιστινός, γραμματέας καὶ αὐτὸς διαφόρων γνωστῶν πασιάδων, πολὺ ὠφελήσας τὴν 'Επανάσταση. Μετὰ τὴ γονιμώτατη αὐτὴ ἀνὰ τὴ Δακίαν περιοδεία του καὶ τὴ μεταφορὰ καὶ παράδοση τοῦ Γαλάτη στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔγινε γνωστὸς ὁ Πεντεδέκας γιὰ τὶς βίαιες ἐριδές του μὲ τὸν 'Αναγνωστόπουλο, συναρχηγὸ τῆς 'Εταιρείας, ὁ ὁποῖος τὸν ἤλεγξε δριμύτητα γιὰ κατάχρηση τὰχα ἑταιρικῶν χρημάτων, ἐριδες, πού προκάλεσαν ἀρκετὲς στενοχωρίες στοὺς ἀρχηγούς ἀλλὰ καὶ ζημιές ὄχι μικρές στὴν 'Εταιρεία. Τὸ Μάρτη τοῦ 1819 ἐπανερχεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὸ 'Ιάσιο «μελαγχολικὸς καὶ σύννους μέγα τρέφων μίσος κατὰ τοῦ 'Αναγνωστοπούλου», φοβούμενος δὲ μὴ δολοφονηθῆ «ἐμίσθωσε παλληκαρᾶν ἵνα τὸν προστατεύσῃ». Ὁ Θ. Νέγρης, ἀναφέρει ὁ Κανδ. (δ.π. σελ. 269), ἀπετάθη πρὸς τὸν 'Αναγνωστόπουλον (εὕρισκόμενο τότες εἰς τὸ 'Ιάσι) καὶ ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν τρόπον νὰ τὸν πρᾶνουν καὶ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦσαν μακρὰν τῆς Δακίας, διότι εἶχεν ἀξιοτήτα. Ὁ Πεντεδέκας ὁμως φιλύποπος δὲν συνεβίβάζετο. 'Ετσι παραγκωνισμένος καὶ ἀπρακτῶν παρέμεινε ὡς τὴν ὥρα, πού ὁ 'Υψηλάντης ἐπέρασε τὸν Προῦθο, ὁπότε ἐσπενσε ὑπὸ τὴ σημαία του, γενόμενος δὲ στενός του συνεργάτης, ἰδιαίτερα στὴν ὀργάνωση τοῦ ἐπαναστατικῆς Στρατοῦ, διεδραμάτισε πρωτεύοντα κατὰ τὴν ὀδυνερὴ ἐκείνη περιπέτεια ρόλο σὰν ἀρχηγὸς στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ «συμπράκτωρ τῶν ἐν Μολδαυίᾳ 'Εφόρων τοῦ Γενικοῦ 'Επιτρόπου», καταλαβὼν δι' ἀποφασιστικῆς του ἐνέργειας τὸ 'Ιάσι καὶ γενόμενος διοικητὴς του. Στὸ τευχος, τέλος, τοῦ Ὀκτώβρη 1964 τοῦ περιοδικοῦ «'Επιθεώρηση Τέχνης» δημοσιεύεται ἄγνωστη προκήρυξη τοῦ Κ. Πεντεδέκα σὰν ἀρχηγοῦ τοῦ «ἐν 'Ιασίῳ 'Ελλ. Στρατοῦ». Ἡ προκήρυξη γραμμένη στὸ στρατόπεδο τοῦ 'Ιασίου μὲ ἡμερομηνία 27)4)1821 ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς «φιλοχρίστους καὶ φιλογενεῖς ἀδελφούς Γραικοσερβοβουλγάρους καθὼς καὶ ὄλους τοὺς ἐντοπίους» γιὰ νὰ τοὺς διαβεβαιώσῃ «νὰ μὴν ἔχουσι οὐδεμίαν ὑπόψιν καὶ νὰ θεωρῶσιν τὰς ὑποθέσεις καὶ τὸ νεγότηρον τῶν ἀταράχως καὶ ἀφόβως διότι ἡμεῖς τοὺς φιλογενεῖς καὶ φιλοπάτριδας ὄχι μόνον ἀγαπᾶμεν ἀλλὰ καὶ μὲ σέβας ἐναγκαλιζόμεθα», καθὼς λέγει, καὶ τοῦτο γιὰ τὸ Πεντεδέκα ἀνίδεος φαίνεται ἀπὸ στρατιωτικὰ, δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀνάλογη πειθαρχία στοὺς στρατιώτες του, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους λησμονώντας τὸν ὄρκο τοὺς, ἐπιδόθηκαν σὲ λεηλασίες, πού δυσαρέστησαν πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Ἐκτοτε, μετὰ δηλ. τὴν κατάνιξη τοῦ κινήματος τῶν ἡγεμονιῶν, δὲν δυνήθηκα νὰ παρακολουθῶ τὰ ἴχνη τοῦ δαιμόνιου τούτου 'Ηπειρώτη Φιλικοῦ, τὴ μνήμη τοῦ ὁποῖου θέλησα ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ τιμῆσω μὲ τὸ ἐκτεταμένο κάπως τοῦτο σημεῖωμα. Προσωπογραφία του περιέλαβε ὁ 'Εμμαν. Πρωτοψάλτης εἰς (δ.π. σελ. 122).

11. Καθὼς ἀποκαλύπτει ὁ Ξάνθος στὴν ἀπολογία του, τὸ γεγονός τῆς ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ καὶ ἐρήμην τοῦ Τσ. κατήχησης στὰ μυστικά τῆς 'Εταιρείας τοῦ Παν. 'Αναγνωστοπούλου «εὕρισκοντος αὐτὸν ρέκτην καὶ ἐπινοητικόν» ἔγινε ἀφορμὴ ἐντονης κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειας. Στὴ δυσαρέσκεια δὲ αὐτὴ ἀποδίδει ὁ Κανδ. τὴν ἀνεξήγητη διαφορετικὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν (Σκουφᾶ καὶ Τσ.) αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ψυχρότητα.

12. Οἱ βαθμοὶ ἢ τάξεις τῶν εἰσαγομένων στὴ Φ. Ε. ἦταν κατὰ σειράν πέντε, ἦτοι τοῦ βλάμη, συστημένου, ἱερέα, ποιμένα καὶ ἀρχιποιμένα, ἀργότερα δὲ προσετέθηκαν γιὰ τοὺς στρατιωτικοὺς ἄλλοι δύο, τοῦ ἀφιερωμένου καὶ

ἀρχηγὸς τῶν ἀφιερωμένων. (Δὲς Ἴστορ. ὁ.π. σελ. 142 καὶ Δ. Κόκκινου ὁ.π. σελ. 127).

13. Ὅχι βέβαια τὸν Νοέμβριον τοῦ 1819, καθὼς γράφει ὁ Φιλῆμων καὶ ὁ ἀκολουθῶν αὐτὸν Κανδ.,—τότε ὁ Τσ. βρίσκονταν ἀπὸ καιρὸ στὴν Ἰταλία—ἀλλὰ τὸ Νοέμβριον τοῦ 1818, καθὼς βεβαιώνει ὁ Πρόκερς Ὁστεν. «Οὗτος (ὁ Τσ.), σημειώνει ὁ ἱστορικός αὐτός, ὠδήγησεν εὐθὺς ὡς φίλος καὶ σύμβουλος μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ὑδραν (τὸν Γαλ.) καὶ ἔβαλε καὶ τὸν ἐφόνευσαν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1818 ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς τῆς Ἑρμιόνης». (Ἰστορ. Ἑλλ. Ἐπαν. σελ. 12).

13α. Ἀντίθετα ὁ Ν. Ὑψηλάντης στὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα Ἀπομνημονεύματά του, πού ἐξέδωκε γαλλικὰ ὁ Δ. Καμπούρογλου καὶ πού δὲν κατάρθωσα νὰ ἴδω, ἀφιερώνει, καθὼς γράφει ὁ Κανδ. (ὁ.π. σελ. 243), πολλὰς σελίδες γιὰ νὰ ὑμνήσῃ τις κατὰ τὴν περιοδεία αὐτῆ λαμπρῆς ἐπιτυχίας τοῦ Τσ., ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες καὶ ἡ ἀπ' αὐτὸν καταστολὴ συνωμοσίας ὑποκινημένης ἀπὸ τὸν Μανιάτη καπετάνιο Ἡλ. Χρυσοσπάθη καὶ ἀποβλέποντας στὴ σύσταση νέας Ἐταιρείας μετ' ἀρχηγὸ τὸν ἴδιο. Ἡ τελευταία αὐτῆ πληροφορία ἀναφερόμενη καὶ ἀπὸ τὸν Φιλῆμονα (Ἰστορ. Ἑλλ. Ἐπαν. Τ. Α' σελ. 10), μὴ ἐπιβεβαιούμενη δὲ ἀπὸ ἄλλη, καθόσο γνωρίζω, πηγὴ, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Κανδ. ὡς ἀνυπόστατη, οἱ δὲ θριαμβολογίαι τοῦ Ν. Ὑψ. ὑπὲρ τοῦ Τσακάλωφ φαντασιοκοπήματα. (Κανδ. ὁ.π.).

14. Ἀλλὰ μήπως καὶ τὸν Ἀνθιμο Γαζῆ ὁ ἴδιος συγγραφέας δὲν κατηγόρησε γιὰ δῆθεν ἀτολμία καὶ ἀδιαφορία, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὅποιο ὁ Γ. Κορδάτος τοῦ καταλογίζει «τοπικιστικὰ ἐλατήρια»; (Δὲς περ. Σύγχρ. Θέματα Τ. 12 σελ. 517).

15. «Μίαν τῶν ἡμερῶν, γράφει ὁ Φιλ. (Δοκ. σελ. 227—28), ἐκίνησεν (ὁ Γαλάτ.) ὡς μαινόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χαλῆτ' Ἐφένδη. Κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν μετμελήθη καθ' ὁδὸν ἐπιπληχθεὶς ἀπὸ ἓνα συμπολίτην του πλοίαρχον Ἰθακήσιον (Χρυσικόπουλος τ' ὄνομά του)». Ὅταν ἐπέστρεψε κοντὰ στοὺς ἀρχηγούς καὶ ρωτήθηκε πού ἦταν, ὁμολόγησε «μηδαιῶν» τὴν ἀλήθεια, προσθέτοντας ὅτι: «Ἐκαμα τοῦτο διότι σὰς ἐζήτησα τὰ γράμματα τῶν προσυλητῶν καὶ δὲν με ἐμπιστεύθητε καθ' ὃ σύντροφον...». Οἱ ἀρχηγοὶ δὲν μπορούσαν νὰ πιστέψουν «παρόμοιον ἀνοσιούργημα». Ὅταν δὲ ἐβεβαιώθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκεῖνο Ἰθακήσιο πλοίαρχο καὶ πολλοὺς ἐμπόρους, «τότε ἐπίστευσαν τὴν ἐξαιρετικὴν κακουργίαν τούτου τοῦ ἀνθρώπου ἀποφασίσαντες τὴν ἀμετάθετον ἐξόντωσίν του».

16. Τοὺς Τσ., Δημητρόπουλο καὶ Γαλάτη, κατὰ τὸ πρὸς Ν. Ἑλλάδα αὐτὸ ταξίδι τους, συνῶδευε καὶ ὁ ἐπίσης φιλικὸς καπετάνιος Ἡλ. Χρυσοσπάθης κατευθυνθεὶς κατόπιν μόνος του πρὸς Καλαμάταν. Ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτῆ καὶ μετ' ἡμερομηνία 11)11)1818 ἔγραψε στὸν ἀγνώστου διαμονῆς Τσ., ζητῶντας του διαφορὰς πληροφορίες, καθὼς καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀργοπορίας, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὅποιο συμπεραίνομε ὅτι πρὸτου χωρίσουν στὶς Σπέτσες ἴσως ὤρισαν τόπο συνάντησής τους τὴν Καλαμάτα. (Ἴστορ. ὁ.π. σελ. 176).

17. Στὸν κατάλογο τῶν μελῶν τῆς Φ.Ε. πού κατάρτισε ὁ ἱστορικός Β. Μέξας μετὰ βία κυρίως τὸ Ἀρχεῖο Π. Σέκερη, ἀναγράφονται καὶ οἱ: 1) Δημ. Ἀστεριάδης Μάνθος ἔμμος ἐτῶν 33 ἀπὸ Τύρναβο Θεσσαλίας καὶ 2) Παπαγιώργης Ἀθανασίου ἀπὸ Λειβαδιά, ὡς κατηχηθέντες ἀπὸ τὸν Τσ. τὸ 1818 στὴν Κωνσταντινούπολη. Καθὼς δὲ ὁ ἴδιος πρὸ πάνω ἱστορικός σημειώνει (ὁ.π. σελ. θ') στὸν κατάλογο μελῶν τῆς Φ.Ε. αὐτοῦ τοῦ Π. Σέκερη φέρονται γραμμένοι μετὰ τὸ χέρι τοῦ Τσ. κα' οἱ μετ' ἀριθμ. 163 (Γ. Πατσιμᾶνος) 164 (Γ. Παντελῆς) 221 (Εὐστ. Λιγγαρά) 491 (Σταμ. Ἀντωνιάδης) καὶ 492 (Ἡγ. Βαρσῶν) φιλικοί. Ὁ δὲ Φιλῆμων προσθέτει καὶ τὸν Ἰγνάτιο Οὐγγροβλαχίας κατηχηθέντα ἐπίσης ἀπὸ τὸν Τσ. τὸ 1820 στὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας, πρᾶγμα ὄχι ἀπόλυτα ἐξακριβωμένο. (Δὲς Ἰστορ. Ἑλλ. Ἐπαν. Α' σελ. 387).

18. Ἀπὸ τὰ πλέον διακεκριμένα μέλη τῆς Φιλ. Ἐταιρείας καὶ συναρχηγός της, κατέχων μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τὴν πέμπτην σειράν μαζί μετὰ τὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντη ὁ Γιαννιώτης μεγαλέμπορος στὴ Μόσχα Νικόλαος Μιχ. Πατσιμάδης, συγγενὴς τῶν Ζωσιμάδων ἀπὸ τῆ μάνα τους, κατηχήθηκε στὰ μυστικά τῆς Ἐταιρείας κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ Ν. Γαλάτη τὴν 28)10)1818 (Β. Μέξας ὁ.π. σελ. 3), κατὰ τὸν Ξάνθο δὲ (Ἴστορ. σελ. 150) ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ τὸν Κομιζόπουλο κατὰ τὴν στὴν πόλιν αὐτῆ μετὰ τὴν ἐπιβίωσίν του (Δεκέμβρ. 1919) πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Καποδίστρια, λαβῶν τὰ διακριτικὰ στοιχεῖα ΑΞ. Ἀργότερα, μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Σπ. ἀλληλογραφῆ μετὰ τὸ ψευδῶνυμο Ἀναστ. Ξενοφωντιδῆ καὶ Ξενίδης στὸ δὲ «λεξικὸ μετωνυμικόν» τῆς Φ. Ἐτ. τὸ συνταχθὲν ἀπὸ τοὺς Ξάνθο καὶ Τσ. κρύπτεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Συντείνων». Σχετικὰ μετὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ στὴν Ἐταιρεία ὁ Ξάνθος γράφει, πῶς «ἐκρίναν (μετὰ τὸν Κομιζόπουλο) νὰ φανερωθῆ ἡ Ἀρχὴ καὶ εἰς τὸν μεγαλέμπορον Νικ. Πατσιμάδην Ἰωαννίτην ἄνδρα φρόνιμον, ἐντιμον καὶ ἀπολαμβάνοντα μεγάλην ὑπόληψιν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη». Εἰς αὐτὸν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Ξάνθος παρέδωσε τὸ ἀφιερωτικὸ γράμμα τοῦ κατηχηθέντος καὶ ὀρκοδοτήσαντος Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς Ἀλεξ. Ὑψηλάντη. Στὴ Μόσχα ἐπίσης ὁ Πατσιμάδης ὑπέγραψε μετὰ τὸν Κομιζόπουλο τὸ συνταχθὲν ἀπὸ τοὺς Ἀρχηγούς στὴν Κων(σταντι)νούπολη (22—9—1818) συμφωνητικὸ ἔγγραφο πού

ἀρχιζε: «Ἀγαθὴ τύχη: Οἱ ὑπογράφωντες κινδύνους τὴν μηχανὴν τῆς Φιλ. Ἐταιρείας καὶ μέλλοντες νὰ χωρισθῶσι...». (Φιλῆμ. Ἰστ. Ἑλλ. Ἐπαν. Α' σελ. 23).

Ἐπὶ τὴν ἄρχην καὶ γενναίως τῆς χορηγὸς στὴ Μόσχα, σὲ συνεργασία δὲ μὲ τὸν Κομιζ. κατάρτισε «ἐν σχέδιον κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον, καθὼς γράφει ὁ Ξάνθος ὁ ὁποῖος καὶ τὸ παραθέτει ὀλόκληρο στὸ τέλος τῶν Ἀπομνημονευμάτων του, φιλομοῦσου καὶ φιλανθρώπου Γραικικῆς Ἐμπορικῆς Ἐταιρείας κυρίως δὲ ὁ καθολικὸς σκοπὸς αὐτῆς ἦτο διὰ νὰ συναχθῶσι ἄρκετὰ κεφ. χρημάτων πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος». Ἡ ἀμέσως ὄμως μετὰ τὴν κατάρτιση τοῦ μεγαλεπήβουλου τούτου σχεδίου ραγδαία ἐξέλιξη τῶν γεγονότων δὲν ἔδωσε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ τεθῆ σὲ ἐφαρμογὴ καὶ εὐδοκιμήσει.

Ἀπὸ τὶς περιλαμβανόμενες ὀλίγες στὰ ἀπομν. τοῦ Ξάνθου ἐπιστολὲς τοῦ Πατσιμάδη (ἀρ. 24, 25, 31, 34, 36, 39, 74) διαφαίνεται ἡ βαθειὰ πίστις του στοὺς σκοποὺς τῆς Ἐταιρείας, ἡ ἀγωνιστικὴ του διάθεσις, ἡ φιλογένεια καὶ ὁ περὶ τὴν πατρίδα ἀγνὸς τοῦ ἀνδρός ἔρωτας.

Μετὰ τὴν Ἐπανάστασι, τὸν συναντοῦμε στὴ Μόσχα πάλι, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν φαίνεται ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του νὰ ἀπομακρύνθηκε, μεταξὺ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης Ν. Ζωσιμά καὶ πρόξενου τοῦ Ἑλλήν. Βασιλείου.

Στὴ Μητρόπολιν μας τέλος, κατὰ παλαιότερη ἐρευνητικὴ μου ἐπίσκεψιν, εἶδα ὀγκώδη τόμο χειρογράφων ἐπιστολῶν τῶν Ν. Πατσιμάδη καὶ Ἀ. Μπούμπα ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τῶν Ζωσιμάδων, τὸν ὁποῖον ζητήσας ὀλίγο ἀργότερα γιὰ μελέτη μου δηλώθηκε, ὅτι ἀγνοεῖται ἡ τύχη του. Κατὰ πρόσφατη σχετικὴ συζήτησίν μας μὲ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ε. Η.Μ. πληροφορηθῆκα πὼς τὰ πολύτιμα χειρόγραφα περιμάζεψε ὁ ἴδιος καὶ φυλάσσει στὴν Ἐταιρεία, ἀπὸ τῆς δημοσίευσίν τους δὲ ἄρκετὰ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ν. Πατσιμάδη ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς πόλης μας γενικώτερα θὰ μάθουμε.

19. Σὲ γράμμα του μὲ ἡμερομηνία 16)2)1820 πρὸς τὸν στὴ Μόσχα εὐρισκόμενον Ξάνθο ὁ Π. Σέκερης γράφει τὰ παρακάτω κἄπως ἀκατανόητα σχετικὰ μὲ τὸν Τσ.: «Τὴν γραφὴν σας διὰ κύρ. Μαρτάκην (Τσ.) ἔστειλα εἰς Πίσσαν ὅπου εὐρίσκεται διασκεδάζοντας τὰς μελαγχολίας του μὲ τὸν ἄρχοντα Κ. Μ. (Μαυροκορδάτον) καὶ μὲ τὸν Ἅγιον Ἄρτην (Ἰγνάτιον)...» (Ἀπομν. σελ. 183).

20. Στὸ διάστημα τῆς σχετικῆς μακρόχρονης παραμονῆς του στὴ χώρα αὐτὴ ὁ Τσ. δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς κύκλους τῶν Καρβονάρων, συγγενοὺς πρὸς τὴ Φ.Ε. ἐπαναστατικῆς ὀργάνωσης εὐρισκόμενης τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὲ πλήρη ἀνάπτυξιν στὸν ἀγῶνα τῆς ἐναντία στὴν Αὐστριακὴ κηδεμονία καὶ ἀπολυταρχία, ἡγετικὸ στέλεχος τῆς ὁποίας, καθὼς τελευταία ἀποκαλύφθηκε, ἦταν κι ὁ ἐθνικὸς μας ποιητὴς Ἀνδρέας Κάλβος.

21. Στὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς τοῦ Τσ. στὴν Ἰταλικὴ αὐτὴ πόλιν, ἀγνωστος ζωγράφος φιλοτέχνησε τὴν ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ (Ἰστορ. Ἀλῆ-Πασιᾶ σελ. 438) δημοσιευθεῖσα προσωπογραφία μὲ τὴν ὑποσημείωσιν: «ἐκ τῆς μόνης σωζομένης εἰκόνας αὐτοῦ γραφείσης ἐν Πίζῃ τὸ 1818». Ἐνῶ οὔτε ἡ μόνη σωζομένη εἶναι ἡ προσωπογραφία αὐτὴ, γιὰ καὶ ἄλλη περιεχόμενη στὰ Ἐγκ. Λεξικά «Ἡλιος» καὶ «Πυρσοῦ» ὑπάρχει, ἀγνωστο ποῦ καὶ πότε φιλοτεχνηθεῖσα, οὔτε ὁ χρόνος (1818) εἶναι ἀκριβής, ἐπειδὴ ἀπ' ὅλην τὴν ὥς τώρα σχετικὴν ἔρευνα ὁ Τσ. παρέμεινε στὴν Ἰταλία ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1819 ὡς ἀρχὴς Δεκεμβρίου 1820.

22. Ἄς σημειωθῆ, πὼς ὁ Παπαφλέσσας σὲ γράμμα του τῆς 12)11)20 ἀπὸ Κων)πολιν πρὸς τὸν εἰς Ἰσμαῖλ εὐρισκόμενον Ξάνθο πληροφορεῖ ὅτι: «Σήμερον γράφω πρὸς τοὺς φίλους Ἰωαννίδην (Ἀναγνωστόπουλον) καὶ Μαρτάκην (Τσ.) νὰ ἔλθουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς 2 (Πελοπόννησον)». Κατὰ τὰ φαινόμενα ὄμως τὸ γράμμα τοῦ Παπαφλέσσα μᾶλλον δὲν πρόφθασε τοὺς δυὸ φίλους στὴν Ἰταλία μόλις ἐγκαταλείψαντες αὐτὴν (δὲς καὶ Ἀπομν. ὁ.π. σελ. 217).

23. Γιὰ τὸ πρὸς Ρωσίαν αὐτὸ ταξίδι τῶν Τσ. καὶ Ἀναγνωστοπούλου εἶχεν ἰδεάσει τὸν Ξάνθο καὶ ὁ Π. Σέκερης σὲ μακροσκελέστατον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλιν καὶ μὲ ἡμερομηνία 1)2)1821 γράμμα του ὅπου γράφει: «Ὁ Μαρτάκης καὶ Ἰωαννίδης εὐρίσκοντο εἰς τὴν Πίσσαν καὶ ἐμελλε νὰ μισεύσουν δι' αὐτοῦ οἱ ὁποῖοι ἐλπίζω νὰ ἐφθασαν πρὶν σήμερον καὶ ἄμποτε νὰ τὸ ἀκούσω ἀπὸ πρώτῃ σας διὰ νὰ σᾶς χρησιμεύσουν. (Περ. Παρνασ. Τ. 11 (1886) σελ. 528).

24. Ἀξίζει, μὴ πού ἀναφέρθηκε τὸνομά του, ν' ἀνάψουμε καὶ στὴ μνήμην τοῦ ἐξόχου μὰ λησμονημένου τούτου Ἡπειρώτη Φιλικοῦ ἕνα κεράκι, ἀναφέροντας σὲ συντομία, ὅσα σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του ἀπὸ διάφορες πηγὰς ἀλιεύσαμε.

Ὁ Μιχαὴλ Χρισταρῆς γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ 1773. Μετὰ τὶς ἐγκύκλιες σπουδὰς του στὶς Σχολὰς τοὺς ταξίδεψε στὸ Βουκουρέστι, ἀπ' ὅπου μὲ ἔξοδα τοῦ ἐκεῖ ἄριστα ἐγκατεστημένου ἐμπόρου ἀδερφοῦ του, στάλθηκε στὰ Παρίσια, ὅπου σπούδασε ἰατρικὴ. Ἐπιστρέψας στὴ Ρουμανικὴ πρωτεύουσα ἄσκησε μ' ἐπιτυχία τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα. Στὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς μὴθήκε τὸ 1818 ἀπὸ τὸν Πεντεδέκα, στὸν ὁποῖον παρέδωσε, σὰν πρώτη ὑπὲρ αὐτῆς εἰσφορά, ποσὸν 50 Φλωρίων Ὀλλανδικῶν, λαβὼν τὸ συνωμοτικὸ ὄνομα «Ψευδομάντης». (Β. Μέξα ὁ.π. σελ. 14). Εἶναι ὁ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐταιρείας δηλητηριάσας—«ὡς ἐλέγετο»—τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἀλέξ. Ν. Σούτσο, «θῆσας ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὴν

ἀριστεράν χεῖρα του καυτηρίας (φοντανέλα) δηλητήριον» καὶ τοῦτο «ἐπειδὴ προ-
γνωρίσας ὁ ἡγεμὼν οὗτος τὴν ὑπενεργουμένην ἀποστασίαν ἔκαμνε πρὸ καιροῦ διαφόρους
καὶ ἀκριβεῖς ἐξετάσεις, ἵνα πληροφορηθῇ τὴν πηγὴν αὐτῆς καὶ ὅτι οἱ μυστικοὶ συνεταῖροι
ἀπεναντίας ὑποπεύσαντες ἐκ μέρους του προδοσίαν τινὰ πρὸς τὴν Ὀθωμ. Αὐλὴν...» τὸν
ἐξαπέστειλαν διὰ τοῦ Χρισταρῆ. (Ἀπομν. Τ. 9 σελ. 20).

«Ὅσα χρήματα εἶχε, γράφει ὁ Κουτσαλέξης γιὰ τὸ Γιαννιώτη αὐτὸν Φιλικὸ (Ἀπομν.
Τ. 7 σελ. 230—231), τὰ ἀφιέρωσε εἰς καταστροφὴν τῆς τυραννίας, εἰς δὲ τὸν σχηματισμὸν
τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἦτο ὁ πρωτεργάτης καὶ δι' ἐξόδων του κατηρτίσθη αὐτός», σωθεὶς ὡς ἐκ
θαύματος κατὰ τὴ μάχην τοῦ Δραγατσανίου. Μετὰ τὸ κίνημα εἰς Παραδουνάβιες χώρες ὁ
Χρ. κατέφυγε εἰς Λιβόρνο τῆς Ἰταλίας, ἐπιστρέψας ἀργότερα πάλιν εἰς Βουκουρέστι, ὅ-
που καὶ πέθανε ἀπὸ ὑδρωπᾶ σὲ παρωχημένη ἡλικίᾳ «πένης σχεδόν». Κατὰ τὶς τελευταῖες ὥ-
ρες του, παρισταμένου εἰς πλευρὸν τοῦ μόνο τοῦ Κουτσαλέξη, τοῦ παρέδωσε ἐμπιστευτικὰ
τὸ ἐγχειρίδιον μὲ τὸ ὁποῖο, καθὼς τοῦ εἶπε, εἶχε ἐκτελέσει τὸν προδότη Βλαδημηρέσκου,
ἀρχηγὸν τῶν Βλάχων ἐπαναστατῶν, καθὼς καὶ μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ὁποία σφράγιζε τὴν ἀλ-
ληλογραφίαν τῆς Φιλικῆς, ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα σάν κειμήλια ἱερά διατήρησε ὁ συγγραφέας.

Ὁ ἴδιος τέλος Κουτσαλέξης ἀναφέρει, πὼς ὁ Χρ. διακρίθηκε καὶ σάν πνευματικὸς
ἄνθρωπος, διδάξας κοντὰ στ' ἄλλα μὲ ἐπιτυχίαν τὴν τραγωδίαν τοῦ Βολταίρου «Βροῦτος»
εἰς τὸ θέατρο τοῦ Βουκουρεστίου «τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ψυχὴ», μετέφρασε δὲ εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν
καὶ ἀρκετὰ ξένα συγγράμματα ἀνάμεσα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ τὰ «Στοιχεῖα Ἀριθμητικῆς καὶ Ἀλ-
γέβρας» τοῦ Μετζβούργου μὲ δικῆς του προσθήκης (δὲς καὶ Ἀ. Βρεττοῦ: Νεοελ. Φιλ. Β'
σελ. 348).

24α. Στὴν ὑπηρεσίᾳ αὐτῇ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος γιὰτι
σὲ κατάστασιν μισθοδοσίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Γεν. Φροντιστηρίου τοῦ μηνὸς Αὐγούστου
1829 συνημμένης σὲ σχετικὸν τοῦ ἐγγράφου, πὸν ὑπογράφουν οἱ διευθύνοντες Μαυροκορδάτος
καὶ Ἀ. Μεταξᾶς, ἀναγράφεται μετὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν τελευταίων ἐκεῖνο τοῦ Τσακά-
λωφ ἔτσι: «Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ὁ ἐπὶ τῶν καταστίχων...γρ. 400» καὶ συνέχεια τοῦ βοη-
θοῦ του Λ. Χοιδᾶ μὲ μισθὸν 300 γρ. τὸ μῆνα. (Δὲς καὶ Λ. Μελά: Σελίδες τῆς Ἡπειροῦ
σελ. 193—94).

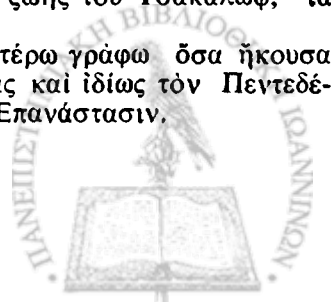
25. Ὁ Ἀραβαντινὸς πληροφορεῖ (ὁ.π. σελ. 440), ὅτι ὁ Τσ. κυβερνῶντος τοῦ Καπο-
δίστρια «μετεκαλέσατο ἐξ Ἰωαννίνων τὸν ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸν του Γεώργ. Θεοχάρους καὶ
κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων θανόντα ὁμως προόρωσ. Θὰ ἐκάλει δὲ καὶ
τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ συγγενεῖς ἂν δὲν ἐπῆρχετο τοῦ Κυβερνήτου ὁ θάνατος, ὅστις καὶ τοῦ-
τον ἠνάγκασε νὰ μετοικήσῃ εἰς Ῥωσσίαν ὅπου καὶ ἀπέθανε ἐν ἔτει 1856 (sic)».

26. Ἀπὸ ἄλλα ἐπίσης ὀλίγο προγενέστερα γράμματα τῶν εἰς τὴν Γιάννινα ἀνηψιῶν τοῦ
Ν. Ζωσιμᾶ, Ἀ. Φίλιου καὶ Θ. Λαμπαδάρου καὶ τοῦ εἰς τὴν Μόσχᾳ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ
Ζωσιμᾶ αὐτοῦ Κ. Πασχάλη (Ἡπ. Χρ. Ζ' σελ. 66 καὶ Η' σελ. 11) βγαίνει πὼς ὁ πατέρας
τοῦ Τσ. εἶχε ἀφήσει πεθαίνοντας σοβαρὰ σὲ διάφορους Γιαννιώτες χρῆματα ἀνεξόφλητα, τὰ ὁ-
ποῖα ὁ Ἀθανάσιος ἀρνιόνταν ἢ ἀδυνατοῦσε νὰ πληρώσῃ, προβάλλοντας τὴν δικαιολογίαν,
ὅτι δὲν κληρονόμησε τίποτε ἀπὸ τὸν πατέρα του. Γράφει λοιπὸν πρὸς τοὺς παραπάνω μὲ
ἡμερομηνία 5)3)1842 ὁ Πασχάλης: «Τοῦ κ. Τσακάλωφ διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω πάλιν τοῦ ὠ-
μίλησα, ὁμως μοὶ εἶπε τὰ δίκαιά του ὅτι κανένας νόμος εἰς τὸν κόσμον δὲν ὑπάρχει νὰ ὑ-
ποχρεοῖ τὸν υἱὸν νὰ πληρώσῃ διὰ τὸν πατέρα ὅταν δὲν κληρονομήσῃ τίποτε ἀπὸ τὸν
πατέρα του, διὰ τοῦτο δὲν σᾶς ἀποκρίνεται ὄντας τὸ ζήτημα τοῦ πρωτοσυγκέλου παρά-
νομον...». Καὶ τοῦ ἀπαντᾷ λίγο ἀργότερα (5)8)1842) ὁ Φίλιος: «Πανευγενέστατε (Κ. Πα-
σχάλη) νὰ μᾶς συμπαθεῖς ὅτι σᾶς ἐβάρυνα διὰ τὸν Ἀθ. Τσακάλωφ πλὴν τοὺς Νόμους καὶ
ὁ Ἅγιος Πρωτοσύγκελος τοὺς γνωρίζει πολὺ καλὰ καὶ ἐγὼ τοὺς ξεύρω, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς
ἀνεδέχθη χρέος πατρικὸν καὶ ἐπλήρωσεν ἄλλον δανειστὴν τοῦ πατρὸς του καὶ ὅταν ἀνε-
δέχθη ὡς ξεύροντας ὁ υἱὸς πατρικὸν χρέος, ὑποχρεοῦται νὰ πληρώσῃ ὅλα τὰ πατρικά του
χρέη ἀλλ' αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις ἄς μείνῃ διὰ νὰ μὴ σᾶς βαρύνω περισσότερο».

Τέλος γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Τσ., μιὰ καὶ μνημονεύτηκε, πὸν δὲν γνωρίζουμε πότε, πὼς
καὶ πὸν πέθανε καὶ «ὅστις, κατὰ τὸν Ξάνθον, ἐξηκολούθει, ὅσο δροῦσε ἡ Φιλικὴ βέβαια,
νὰ ἐμπορευέται ἐν Μόσχᾳ» ὁ Κανδ. (ὁ.π. σελ. 158) διατυπώνει τὴν γνώμην σὲ σχετικὸν μὲ τὴν
μῆσιν τοῦ γνωστοῦ Μακεδόνα καπετάνιου Ἰω. Φαρμάκη σημεῖωμα τοῦ Κώδικα τῶν Φιλι-
κῶν, πὼς «πιθανώτατα κατηχητῆς του ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Τσ. Νικηφόρος».

Υ. Γ. Εἶχα κλείσει τὴν παρούσα ἐργασία ὅταν ἀναδιφῶντας τοὺς τόμους Ἀπομνημονευμά-
των τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 (Ἐκδόσεως Βιβλιοθήκης), ἐδιάβασα εἰς ἐκεῖνα τοῦ Γιαν-
νιώτη Ἀ. Κουτσαλέξη, γνωστότερον μὲ τὸν τίτλον «Διαφέροντα καὶ περίεργα τινὰ ἱ-
στορήματα», τὰ παρακάτω πράγματι ἐνδιαφέροντα περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Τσακάλωφ, τὰ
ὁποῖα καὶ αὐτοῦσια καταχωρῶ:

«Διὰ τὸν Ἀθανάσιον Τσακάλωφ, γράφει, συμπατριώτου μου κατωτέρω γράφω ὅσα ἤκουσα
παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀξιοπιστοὺς μάρτυρας καὶ ἰδίως τὸν Πεντεδέ-
καν, πρόσωπον ἐπίσημον κατὰ τὴν ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Ὁ μακαρίτης Ἄθ. Τσακάλωφ ἢ Τσάκαλος ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα. Ἡ οἰκία του ἔκειτο εἰς τὴν γειτονεῖαν τοῦ Ἀρχιμανδρίου. Ἦτο μονογενὴς υἱὸς πατρὸς ἐμπόρου εἰς Μόσχαν. Μόλις εἶχε φθάσει εἰς ἔφηβον ἡλικίαν ὅτι εἰς τῶν προδοτῶν εἶπε τῷ Ἀλῆ πασιᾷ. «Ὑψηλότετε Βεζύρ ἐφένδη μας! Εἰς τὴν Μόσχαν εἶναι ἕνας συντοπίτης μας Τσάκαλος πολὺ πλούσιος. Ἐχει ἕνα ὠραῖο παιδί, θέλεις νὰ τὸ φέρω εἰς τὸ σεράγι.» Τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ δὲν ἄργησε νὰ τὴν λάβῃ. Δὲν χάνει καιρὸν ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς ἄνθρωπος μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Τσακάλωφ καὶ λέγει εἰς τὴν μητέρα του. «Ὁ Βεζύρ ἐφένδης μας θέλει τὸ παιδί σου νὰ τὸ ἔχει εἰς τὸ σεράι». Ἐκπληκτος ἡ μήτηρ του δὲν ἤξευρε τί νὰ ἀπαντήσῃ καὶ μ' ὄλα ταῦτα δὲν ἄργησε νὰ προφέρῃ ὀλίγα λόγια. «Τόχω μοναχό, ἂν μοῦ λείπει τί θὰ κάμω; ὁ ἄνδρας μου εἶναι εἰς τὴν ξενητεῖαν». «Πρέπει νὰ τὸ δώσης. Τί; θέλεις νὰ στείλῃ νὰ σοῦ τὸ ἀρπάσῃ; Εἶμαι φίλος τοῦ σπιτιοῦ σας καὶ ἦλθα νὰ τὸ εἰπῶ μὲ τὸ καλό». «Μάλιστα, μάλιστα, θὰ κάμω ὅπως μπόρῳ νὰ τὸ ἐτοιμάσω γρήγορα. Τὴν θέλῃσιν καὶ προσταγὴν τοῦ Ὑψηλοτάτου Βεζύρ ἐφέντη μας γρήγορα θὰ τὴν κάμω ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ τὸ λούσω, νὰ τὸ χενίσω διότι εἶναι μελανωμένον ἀπὸ τὰ πολλὰ γράμματα καὶ εἶναι ντροπὴ νὰ τὸ παρουσιάσω εἰς τὸν Ὑψηλότατον Βεζύρ ἐφέντη μας ὅπως ἔχει τώρα. Ἐπειτα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες τὸ στέλλω».

Κράζει πάραυτα τὸν ἱατρὸν Βηλαρᾶν, τὸν φιλόσοφον ποιητὴν, καὶ τὸν συμβουλευεται. «Ὁ τύραννος, τῆς ἀπαντᾶ οὗτος, δὲν θέλει τὸ παιδί σου. Θέλει χρήματα. Μὴ στενοχωρεῖσαι. Τὸ βράδυ τὸ παιδί νὰ εἶναι ἐδῶ καὶ ἅμα νυκτώσει εἶμαι ἐδῶ». Τὴν νύκτα ὄλην ἐργάζονται ὅπως ἐτοιμάσουν τὸν Ἀθανασάκην διὰ μέγαλον ταξίδι. Ὁ σοφὸς Βηλαρᾶς κατορθώνει νὰ μείνῃ εἰς τὸ κρεββῦτι ὡς ἀσθενὴς ὁ Θανασάκης. Προτοῦ φθάσῃ ἡ προθεσμία μεταβληθεὶς εἰς χαλβατζῆν ἐφθασε μὲ ταχυτάτους ἵππους διὰ τῶν ἀτραπῶν τῆς Πίνδου εἰς Μακεδονίαν ὅπου ἐξουσίαν ὁ Ἀλῆς δὲν εἶχε καὶ ἐκείθεν εἰς Μόσχαν.

Τὴν τρίτην ἡμέραν φθάνει ὁ προδότης ὅπως παραλάβῃ τὸ παιδί. Ἡ μήτηρ του κλαίουσα τοῦ εἶπεν ὅτι ἅμα ἔμαθε τὸ παιδί ὅτι τὸ θέλει ὁ Βεζύρης ἀμέσως ἔγινε ἄφαντον καὶ τώρα τοῦ λέγει ἔμεινα ἔρημος. Βεβαίως ὁ Ἀλῆς ἠγανάκτησε μαθὼν τὸ γεγονός, ἀλλὰ διὰ τὴν στέρησιν τοῦ παιδὸς δὲν τὸν ἔμελλε, ἐλύσσα διὰ χρήματα. Τὸν ἔθλιψεν ἡ στέρησις χρημάτων τὰ ὅποια ἠλπιζεν ἄφθονα ἀπὸ παρομοίαν ἐπιχείρησιν...

Ἡ πρᾶξις λοιπὸν αὐτὴ ἐγέννησε τὸν θεμελιωτὴν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἣν κατήρτισαν εἰς Μόσχαν τὴν ἁγίαν αὐτὴν πόλιν διὰ τοὺς Ἑλληνας ὅπου ὁ Τσακάλωφ ἐτελειοποιήθη εἰς τὰς σπουδὰς του καὶ ὅπου οἱ συμπατριῶται μας ἐξήσκουν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου πλουτοῦντες. Ἀλλὰ ποῖος σὲ ἐνθυμεῖται, ὦ ἱερά σκιά τοῦ Ἀθαν. Τσακάλωφ! Ἐγὼ ὅμως σ' ἐνθυμοῦμαι ὅτε κατὰ τὸ 1828 ἐν Αἰγίνῃ ἠθέλες νὰ με κατατάξῃς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων ἥς προετοίμαζες τὰ θεμέλια ἐργαζόμενος εἰς τὸ Γενικὸν Φροντιστήριον τοῦ πολέμου.

Ποῖον ἦτο τὸ Γενικὸν Φροντιστήριον;

Ἡ σημερινὴ γενεὰ ἀγνοεῖ τὰ παρελθόντα, καταναλίσκουσα δὲ τὸν χρόνον εἰς διασκεδάσεις, δὲν φροντίζει νὰ μανθάνῃ τὰ παρελθόντα ὅτε οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἔζων πεινασμένοι, γυμνοί, ἐξυπόλυτοι, κοιμώμενοι ἐπὶ ψάθης καὶ χώματος. Τὸ Φροντιστήριον ἦτο τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν καὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Ὁ μακαρίτης Τσακάλωφ ἠθέλε νὰ προπαρασκευάσῃ στρατηγούς ἱκανοὺς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου. Δυστυχῶς κατόπιν μου εἶχον πολλὰς ψυχὰς πεινώσας καὶ ἀπέφυγον ἔνεκα τούτου τὴν φιλικὴν πρότασιν του...» (Ἀπομν. Τόμ. 7ος σελ. 223—224).

Ὑστερα ἀπὸ τὰ πῖθ πάνω γραφόμενα τοῦ Κουτσαλέξη, τῶν ὁποίων δὲν ἔχομε λόγους ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀλήθειαν, τὰ περὶ ἀρπαγῆς τοῦ Τσακάλωφ ἀπὸ τοὺς τσοχανταρέους τοῦ Ἀλῆ καὶ τὰ παρόμοια πού ὁ Ἀραβαντινὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἀναφέρουν ἀποδείχονται παραμύθια ἀνυπόστατα.

Μαθαίνουμε ἀκόμα πῶς τὸ ἀρχικὸ ἐπίθετο τοῦ Τσακάλωφ ἦταν Τσάκαλος, ἡ μόνη δὲ ἀλλαγὴ πού ὁ ἴδιος σ' αὐτὸ ἐπέφερε ἦταν νὰ τὸ ἐκρωσίσει κατὰ τὴν κατάληξί του, πρᾶγμα πού καὶ ἄλλοι διαβιούντες στὴ Ρωσία τὴν ἐποχὴ αὐτὴ Ἑλληνας ἔκαναν. Ὅτι κατὰ τὸ χρόνο τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἀποδημίας του ὁ Τσ. ἦταν φτασμένος ἔφηβος 14 μὲ 16 τὸ λιγώτερον χρόνων καὶ ὄχι δωδεκαετῆς. Τέλος δὲ ὅτι ὑπῆρξε ὁ θεμελιωτὴς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων.

5.—ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 Τόμ. 9ος καὶ 7ος, Ἀθῆναι 1956.
- 2) Ἀραβαντινοῦ Σπ. : «Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασιᾷ», Ἀθῆναι 1895.
- 3) Βαλέτα Γ. «Τὸ ἔργο καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, πε-

ΦΩΤΗ Ι. ΜΑΝΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ Η Π Ε Ι Ρ Ω Τ Ι Κ Ο Ν * 1912 - 1913

Εὐθὺς ὡς ὁ Διάδοχος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ἡ-
πείρῳ τὴν 11 Ἰανουαρίου 1913 (ὁ διορισμὸς του ὡς Γενικοῦ ἀρχιστρατήγου
στρατῶν Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, ἐγένετο τὴν 3 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπὸ τὸν
ἀναπληρωτὴν τοῦ πρωθυπουργοῦ Ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν Λάμπρον Κορομη-
λᾶν) ἤρχισεν ἐντατικὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἀναδιάρθρωσιν τῶν μονάδων ἐφ'
ὄλου τοῦ Μετώπου. Τοῦτο δὲ διὰ τὰ δυνηθῆναι τὴν ἀποτολμῆσιν ἀσφαλῶς τὴν
γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ φρουριακοῦ ἀμυντικοῦ συγκροτήματος τῶν ὀχυ-
ρῶν τοῦ ὄροπεδίου τῶν Ἰωαννίνων.

Διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ὁ Διάδοχος, ἐθεώρησε σκόπιμον καὶ ἐπι-
βεβλημένον ὅπως προβῆ εἰς ὠρισμένας μεταβολὰς εἰς τὴν ἐν γένει ἀνάπτυ-
ξιν τοῦ στρατοῦ ἐφ' ὄλου τοῦ Μετώπου.

Διὰ διαταγῆς του, ἐκδοθείσης τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1913 καθόριζεν
ὡς ἀκολουθῶς τὴν νέαν συγκρότησιν τῶν μονάδων.

Γενικῶς τὸ μέτωπον τὸ χωρίσε σὲ δυὸ τομεῖς. Ὁ ἀνατολικὸς μὲ τὸ
Μπιζάνι καὶ Διοικητὴ τὸν ἄλλοτε ἀρχηγὸν Σαπουντζάκην καὶ ὁ δυτικὸς μὲ
διοικητὴν τὸν ἰκανὸν Μοσχόπουλον.

Εἰδικώτερον δέ: Ἀοντμῆμα στρατιᾶς εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ Μετώπου εἰς τὸ
ὁποῖον περιλαμβάνετο ἡ μικτὴ ταξιαρχία Παπακυριαζῆ, ἡ VI μεραρχία ἀνα-
διάρθρωμένη μὲ οὐλαμὸν βαρέων πυροβόλων τῶν δέκα καὶ πέντε καὶ δύο πυ-
ροβολαρχίας μοίρας πεδινῆς. Ἡ VII Μεραρχία μὲ μοῖρα πεδινῶν πυροβο-
λικῶν.

Βον τμῆμα Στρατιᾶς, μὲ διοικητὴν τὸν Μοσχόπουλον, εἰς τὸ ἀριστε-
ρὸν τοῦ Μετώπου εἰς ὃ θὰ ἀνετίθετο ὁ ὑπερητρασμὸς τῶν τουρκικῶν θέσεων
καὶ τὸ ὁποῖον ἀπετελέσθη ἀπὸ τρεῖς φάλαγγας. Τὴν πρώτην, τὴν δευτέραν
καὶ τὴν τρίτην.

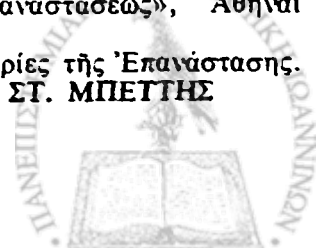
Ἡ II Μεραρχία ἐτάχθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Μετώπου ἐξαρτωμένη ἀπ'
εὐθείας ἀπὸ τὸν Διάδοχον.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 741.

ριόδ. Σύγχρ. Θέματα, Τεύχ. 9, σελ. 230—240.

- 4) Γούδα Ἀναστασίου : «Παράλληλοι Βίοι», Τ.Ε., Ἀθῆναι 1872.
- 5) Κανδηλώρου Τάκη : «Φιλικὴ Ἐταιρεία», Ἀθῆναι 1926.
- 6) Κόκκινου Διον. : «Ἡ Ἑλλην. Ἐπανάστασις», Ἀθῆναι 1931.
- 7) Λαμπρινοῦ Γ. : «Μορφῆς τοῦ Εἰκοσιένα», Ἀθῆνα 1956.
- 8) Μέξα Βαλ. : «Οἱ Φιλικοί», Ἀθῆναι 1937.
- 9) Πρωτοψάλτη Ἐμμ. : «Φιλικὴ Ἐταιρεία», Ἐκδόσεις Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν, 1964.
- 10) Φιλῆμονος Ἰω. : «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρείας», Ναύπλιον 1834.
- 11) » » : «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως», Ἀθῆναι 1859.
- 12) Τὰ λεξ. «Πυρσοῦ» καὶ «Ἡλίου» καὶ διάφορα περιοδικὰ καὶ Ἱστορίαι τῆς Ἐπανάστασης. Γιάννινα, Νοέμβριος 1964

ΣΤ. ΜΠΕΤΤΗΣ

Τὸ πυροβολικὸν τῆς Στρατιᾶς ὑπὸ τὸν Συντῆρχην Παρασκευόπουλον. Καὶ τέλος κράτησε γενικὴν ἐφεδρείαν ὑπὸ τὰς ἀμέσου διαταγὰς του.

Τὸ σχέδιον ἐνεργείας προέβλεπεν διενέργειαν αἰφνιδιασμοῦ ἐνεργουμένου ὑπὸ ἰσχυρῶν δυνάμεων εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ Μετώπου καὶ τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸν νότιον καὶ ἀνατολικὸν τομέα, σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν τῶν ἐχθρικῶν θέσεων μὲ ταυτόχρονον ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν τῶν τμημάτων. Τὴν συγκρότησιν τῶν τμημάτων τὴν ἔκανε κατὰ τέτοιον τρόπον ὁ Διάδοχος, ὥστε νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν κἀνῃ νὰ πιστέψῃ, παραπειστικῶς, ὅτι ἡ κυρία ἐπίθεσις θὰ ἐκδηλωθῇ κατὰ μέτωπον τοῦ Μπιζανίου. Ἐφίση νὰ διαδοθῇ εἰς Ἐμὶν Ἀγᾶ ἡ πληροφορία αὕτη. Ἐστειλε δὲ ἐπιδεικτικῶς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιο εἰς τὸ ἀρχηγεῖο τοῦ Σαπουντζάκη. Τὸν αἰφνιδιασμὸν ὁ Διάδοχος ἀνέθεσεν εἰς τὸ 2ον τμημα στρατιᾶς τοῦ Μοσχόπουλου. Σχετικῶς ἀπέστειλε τὴν κατωτέρω διαταγὴν:

«Διοικητὴν Β'. τμήματος Στρατιᾶς.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε πληροφοριῶν, ἔχω τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔχει συγκεντρώσει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δυνάμεων του εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ νότιον μέτωπον, τὰς θέσεις τῶν ὁποίων ἔχει ὀχυρώσει ἐνῶ εἰς τὸ δυτικὸν Μέτωπον ἀφήκε μικρὰς μόνον δυνάμεις.

Ἐπωφελοῦμενος τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, θὰ ἐπιζητήσω δι' αἰφνιδιασμοῦ, ἐνεργουμένου δι' ἰσχυρῶν δυνάμεων, νὰ καταλάβω τὸ Δυτικὸν Μέτωπον τοῦ Φρουρίου καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐπιφέρω τὴν τελικὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ. Πρὸς τοῦτο τὸ ὑφ' ἡμᾶς τμημα Στρατιᾶς, συγκροτοῦν τρεῖς φάλαγγας, θὰ ἐνεργήσῃ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν, ἐνῶ τὰ ἀνατολικὸν καὶ Νότιον Μέτωπα θὰ κατακλυσθοῦν τὴν 19ην ὑπὸ σφοδροῦ πυρὸς πυροβολικοῦ, τὴν δὲ 20ὴν καὶ ὑπὸ σφοδροῦ προσέτι πυρὸς πεζικοῦ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀπομερόντων τμημάτων τῶν II, VI καὶ VIII Μεραρχιῶν.....

Χάνι Ἐμὶν Ἀγᾶ 16—2—13 ὥρα 11 πρωίας. Κωνσταντῖνος».

Τὸ 2ον Τμημα Στρατιᾶς ἀπετελέσθη, ὡς προαναφέρθη, ἐκ τριῶν φάλαγγων. Τὴν 1ην, 2αν καὶ 3ην ὑπὸ τοὺς συντῆρχας Ἀντωνιάδην, Γιαννακίτσαν καὶ Δελαγραμμάτικαν ἀντιστοίχως, ἡ ὀλικὴ δύναμις τούτου ἀνήρχετο εἰς 23 τάγματα πεζικοῦ καὶ 24 πυροβόλα.

Διὰ τὴν ταυτόχρονον ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὴν ἐξαπόλησιν τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως, ἐξέδοσεν λεπτομερεῖς ὁδηγίας πρὸς ὅλα τὰ τμήματα. Αἱ ὁδηγίαι προέβλεπον ἐνεργείας πρώτης καὶ δευτέρας ἡμέρας. Ἀλλὰ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ σχεδίου ἐνεργείας ἡ δευτέρα ἡμέρα δὲν ἐχρειάσθη. Ἡ πρώτη ἡμέρα ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς παράδοσιν.

Ἐνῶ τὸ 2ον Τμημα Στρατιᾶς προετοιμάζετο διὰ τὴν μεγάλην ἐξόρμησιν, τὸ πυροβολικὸν, εἰς τὸν Νότιον καὶ Ἀνατολικὸν τομέα, ἠνοιξεν σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς 19ης καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα πρὸς τὴν 20ὴν ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἔρριπεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἰδίως κατὰ τοῦ Μπιζανίου 30.000 ὀβίδες. «Τὸ Μπιζάνι κατόπιν τοῦ καταχθονίου πυρὸς ἔχει μεταβληθῆ εἰς μεταλεῖον σιδήρου».

Ἡ μικτὴ ἐπίσης ταξιαρχία ἔλαβεν ἐντολὴν ὅπως προωθηθῇ εἰς Δρίσκον καὶ Κοντοβράκι. Τοσαύτη μάλιστα ἦτο ἡ κρισιμότης τῆς καταστάσεως ὥστε ἡ ὀλιγόχρονος καθυστέρησις τῆς μικτῆς Ταξιαρχίας, νὰ ἐξοργίσῃ τὸν

Διάδοχον ὅστις ἐπιτίμησεν τὸν διοικητὴν αὐτῆς χρησιμοποιοῦσας γλώσσαν ὤμην καὶ ἀπεριφράστως νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει τὰς βαρυτάτας συνεπειὰς ἃς ἐνεῖχεν ἢ καθυστέρησις αὐτῆ.

Τὴν κρισιμότητα τῆς καταστάσεως εἶχον ἀντιληφθῆ ἅπαντες οἱ ἡγήτορες τοῦ 2ου τμήματος Στρατιᾶς. Καὶ ὄχι μόνον ἐξεπλήρωσαν εἰς τὸ ἀκέραιον τὸ καθήκον των, ἐπιτυχόντες ἅπαντας τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς ποὺ τοὺς ἀνετέθησαν, ἀλλὰ ἐπροχώρησαν πολὺ πέραν τῶν δοθεισῶν διαταγῶν καὶ ἐντολῶν ἀναπτύξαντες ἀξιοθαύμαστον πρωτοβουλίαν, ἣτις, εἰρήσθω, δὲν πρέπει νὰ λείπη ἀπὸ κανένα στρατιωτικὸν ἡγήτορα. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἡ πρωτοβουλία αὐτῆ θὰ πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται κατόπιν σταθμίσεως καὶ λελογισμένης ἐκτιμήσεως ὄλων ἐκείνων τῶν παραγόντων οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προδιαγραφοῦν εἰς ἓνα γενικὸν σχέδιον ἐνεργείας.

Ἡ πτῶσις τῶν Ἰωαννίνων ὀφείλεται, ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ Γενικοῦ Σχεδίου Ἐνεργείας καὶ πολὺ πέραν αὐτοῦ, εἰς τὸν τολμηρότατον ταγματάρχην τοῦ 9ου τάγματος Εὐζώνων ἀείμνηστον Ἰωάννην Βελισσαρίου. Μόλις ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐξορμήσεως—καὶ τοῦτο ἦτο σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς τῶν ἐχθρικῶν θέσεων—ὄλα τὰ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ εὐρισκόμενα τμήματα ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται ὀρμητικῶς ἐφ' ὄλου τοῦ Μετώπου, ἐνῶ αἱ φάλαγγες τοῦ 2ου τμήματος Στρατιᾶς ἤρχισαν τὴν πρὸς τὰ πρόσω κίνησιν των διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀντικειμενικῶν των σκοπῶν.

Ὁ αἰφνιδιασμὸς τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ὑπῆρξε πλήρης. Ἡ πολυπόθητος ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐξορμήσεως ἔδωσε στίς καρδιὰς τῶν φαντάρων μας πτερὰ. Καὶ ἐνῶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 20ῆς τὰ τμήματά μας ἐμάχοντο πεισματωδῶς, χωρὶς κανένα θετικὸν ἀποτέλεσμα στὸν νότιο καὶ ἀνατολικὸ τομέα, εἰς τὸν δυτικὸν ἄλλως παρουσιάζετο ἡ κατάστασις. Ἄργα μὲν ἀλλὰ σταθερὰ ἐκέρδιζαν σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὸ ἔδαφος.

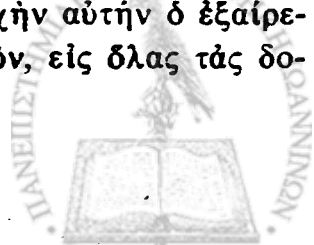
Τὰ τμήματα τοῦ ἀριστεροῦ ἐξορμήσαντα διὰ τῆς χαράδρας τῆς Μανωλιάσσης καὶ τῆς δυτικῶς τοῦ Ὀλύτσικα ἡμιονικῆς ὁδοῦ ἤχθησαν μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ παρά τὴν ἀρχαίαν Δωδώνην χώρου. Ἐμπροσθέν των ἦσαν τὰ ὄχυρά τῆς Τσοῦκας καὶ Δουρούτης. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν φθάσαντα κεκαλυμμένα καὶ ἀθέατα ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, διενυκτέρευσαν.

Τὴν ἐπομένην 20ὴν μὲ τὴν πρώτην ἐξορμησιν πίπτουν, σχεδὸν ἀμαχητί, τοῦ ἐχθροῦ τραπέντος εἰς φυγὴν, καὶ τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ ὄχυρά Σαδοβίτσας, Τσοῦκας, Ἁγίου Νικολάου καὶ Δουρούτης.

Καὶ ἀφοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας οἱ ἡμέτεροι κατώρθωσαν νὰ ἐκτοπίσουν τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ ὄλας τὰς ἀνωτέρω θέσεις, εὐρέθησαν μὲ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους εἰς τὰς παρυφὰς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Παράτολμος ὄντως ἐνέργειαν, διότι αἱ διαταγαὶ ἄλλως ἔλεγον.

Τὸ 8ον τάγμα τοῦ Ἰατρίδη καὶ τὸ 9ον τοῦ Βελισσαρίου, καταδιώκοντα κατὰ πόδα τὸν ἐχθρὸν καὶ παρά τὴν ἔλλειψιν διαταγῶν, προωθήθησαν ἕως τὸ Ἐκκλησάκι τοῦ Ἀἰ—Γιάννη καὶ ἔβγαζαν προφυλακὰς. Ἡ δραματικὴ αὐτῆ πορεία ἐνέχει ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς κάτι τὸ πολὺ ἠρωϊκὸν καὶ μεγαλειῶδες.

Ὅταν τὰ προκεχωρημένα τμήματα τῆς 2ας φάλαγγος ἔφθασαν εἰς τὰ προκαθορισθέντα σημεῖα, ἔπρεπε, ἀναπτυσσόμενα εἰς τὰς θέσεις των, νὰ σταματήσουν. Ὁ ταγματάρχης Βελισσαρίου ὁμως εἶχε ἀντίθετον γνώμην. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐχθρὸν δὲν ἔπρεπε νὰ χαθῆ. Διὰ νὰ ἀξιοποιηθῆ ἡ ἐπιτυχία, θὰ ἔπρεπε νὰ συνεχισθῆ ἐντονώτατα ἡ καταδίωξις. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὁ ἐξαιρετός αὐτὸς ἡγήτωρ ἐτήρησεν, ἐπιτρεπουσῶν τῶν συνθηκῶν, εἰς ὄλας τὰς δο-

θείσας ὑπ' αὐτοῦ μάχας. Διαταγαὶ ὁμως διὰ τοιαύτην ἀδιάκοπον προέλασιν δὲν ὑπῆρχον, ἢ μᾶλλον ὑπῆρχον ἀλλὰ αὐταὶ ἀπηγόρευον πᾶσαν περαιτέρω κίνησιν. Ἔτσι τοῦλάχιστον ἠρμηνεύοντο ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Φάλαγγος.

Ὁ Βελισσαρίου ὁμως δὲν ἠσύχαζεν. Τὸ τάγμα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ἔπρεπε νὰ βαδίση μπροστά. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἦτο: Πᾶν τμήμα μὴ βαλλόμενον καὶ δυνάμενον νὰ προχωρήσῃ, νὰ προχωρή. Ἔτσι ἄλλωστε δὲν κερδήθηκε καὶ ἡ μάχη τοῦ Σαρανταπόρου; Μὲ τὸ μέρος τοῦ εἶχε καὶ τὸν ἐπιτελάρχην τῆς φάλαγγος λοχαγὸν Ζαφειρίου. Ἐν συνενοήσει, λοιπόν, ἀπεφασίσθη νὰ προχωρήσῃ τὸ τάγμα συμπαρασῦρον ἅμα καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Ἰατρίδου καὶ σὺν αὐτῷ ὀλόκληρον τὸ σύνταγμα Παπαδοπούλου. Ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἦτο σύμφωνος καὶ μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου ὅστις ἔλεγεν εἰς προγενεστέραν γενικὴν διαταγὴν ὅτι «ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς γραμμῆς Τσοῦκας, Ἁγίου Νικολάου, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων». Τί περισσότερον λοιπόν;

Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ προχωροῦσε. Πλησίαζε στὰ Γιάννενα. Ὁ ἀγέρωχος Παπαδόπουλος προχωροῦσε. Καὶ ὅταν αἱ πρῶται ὀμάδες πλησίασαν τὰς παρυφᾶς τῆς πόλεως ἐξέπεμψε τὸ σῆμα ποῦ στὸ ἄκουσμά του κάθε Ἑλληνικὴ καρδιά πληροῦται ἐντονωτάτης συγκινήσεως. «Πρὸς αἰονόδηποτε Ἑλλήνων στρατεύματα. Τὸ Ἴον σύνταγμα Εὐζώνων εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς Νοτίου εἰσόδου τῶν Ἰωαννίνων καὶ πέντε λεπτὰ ἔξωθεν αὐτῶν. Ἀνάγκη σπεύσατε ἔλευσίν σας».

Ὁ Διοικητὴς τῆς Φάλαγγος Γιαννακίτσας, ὅταν ἐπληροφορήθη τὴν παράτολμον προέλασιν καὶ φοβηθεὶς ἀποκοπήν τῆς, διέταξε τὸν ἐπιτελάρχην νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν ἀμέσου ἀνακλήσεως.

Καὶ ὁ μὲν Φαλαγγάρχης ἦτο ἐντὸς τοῦ ξηροῦ πνεύματος τῶν διαταγῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ Παπαδόπουλος δὲν εἶχε ξεφύγει ἀφοῦ τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἄλλως ἐξελλίσσοντο.

Εἰς ὑποβληθεῖσαν ἀργότερον ἔκθεσίν του ὁ Ζαφειρίου ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

«..... ἡ 2α Φάλαγγξ εἶχεν ἐπιτύχει τοὺς ἀντικειμενικοὺς αὐτῆς σκοποὺς ἀπὸ τῆς μεσημβρίας. Οὐδένα ἄλλον περαιτέρω ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ὠρίζεν ἡ διαταγὴ. Μία ὁμως ἄμεσος καταδίωξις θὰ συνεπλήρου ἀμέσως τὴν πλήρη τελικὴν ἐπιτυχίαν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸν πρῶτον ρόλον παίζει ἡ προσωπικὴ πρωτοβουλία τῶν ἡγητόρων τῶν ὑποτεταγμένων μονάδων. Εἰς τὸν αἰμίμηστον Βελισσαρίου ὑπέμνησα τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταφρασθὲν ἄλλοστε πολὺκροτον σύγγραμμα τοῦ στρατηγοῦ Von der Goltz περὶ πρωτοβουλίας τῶν ὑποτεταγμένων Ἀρχηγῶν. Σκεφθεὶς ὀλίγον ὁ Βελισσαρίου μοῦ λέγει: «Καλά. Κράτησέ μου τὶς πλάτες ἐναντι τοῦ Φαλαγγάρχου καὶ θὰ ἰδῆς». Τοῦ εὐχομαι καλὴν ἐπιτυχίαν, καλὴν ἀντάμωσιν αὔριον λίαν πρῶτ' στὰ Γιάννενα καὶ φεύγω ἐπανελθὼν εἰς Σ.Δ. τῆς Φάλαγγος. Ἐκεῖ μετ' ὀλίγον, πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καταφθάνει ὁ Ὑπολ. Καλογεροῦς, ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ τμήματος Στρατιᾶς Μοσχοπούλου, ὅστις μᾶς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ στρατηγὸς ἀντελήφθη ἐκ τοῦ παρατηρητηρίου ἅπασαν τὴν κατάστασιν, τοὺς φυγάδας κ.λ.π. καὶ διατάσσει δι' αὔριον λίαν πρῶτ' τὴν μὲν ἀριστερὴν φάλαγγα νὰ βαδίση πρὸς Μπισδοῦνι ὅπως ἀποκόψῃ πᾶσαν διαφυγὴν Τουρκικοῦ Στρατοῦ, ἐκ τῶν δύο ἐτέρων Φαλάγγων ἡ μὲν δεξιὰ θὰ βαδίση κατὰ τοῦ Δυτικοῦ πλευροῦ τοῦ Μπιζανίου, ἡ δὲ δευτέρα κατὰ τοῦ πλευροῦ καὶ νότιων πλαγιοφυλασσομένη πρὸς Ἰωάννινα. Οὕτω καὶ ἡ πρὸς Ἰωάννινα πορεία τοῦ τμήματος Βελισσαρίου (ὅστις παρέσυρεν εἰς τὴν κίνησιν ταύτην καὶ τὸ τάγμα Ἰατρίδου) δὲν ἀντέκειτο εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Φαλαγγάρχου ἀφοῦ θὰ ἔδει νὰ πλαγιοφυλαχθῶμεν τὴν ἐπαύριον πρὸς Ἰωάννινα.

Ἐν τοῦτο, πλεονεκτικώτερον, ἐγένετο ὀλίγας ὥρας ἐνωρίτερον κατὰ τὴν νύ.

κα, τόσον τὸ καλλίτερον, ἴσως μόνη ἡ κίνησις αὕτη νὰ ἐπέφερε μέτρια, ἀλλὰ (ὅπως καὶ ἐπέφερε) ἀποτελεσματικὰ τελικὰ καὶ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα. Ἡ νύξ διέρρησεν ἐν ἀπολύτῳ ἡσυχία, οὐδὲ εἰς πυροβολισμὸς ἠκούετο. Περὶ τὴν 3ην μεταμεσονύκτιον ὄραν λαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς μίαν ἐγκύκλιον τοῦ συνταγματάρχου Παπαδοπούλου ἀπευθυνομένου πρὸς πᾶν ἐγγὺς εὐρισκόμενον Ἑλληνικὸν Στράτευμα. (ἀναφέρει τὸ ἀνωτέρω σῆμα).

Ἐκ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης λαβὼν γνῶσιν ὁ Διοικητὴς τῆς 2ας Φάλαγγος περὶ τῆς νυκτερινῆς κινήσεως πρὸς Ἰωάννινα τῆς Συν)τος Παπαδοπούλου ἐξυργίζεται σφόδρα καὶ μὲ διατάσει νὰ συντάξω διαταγὴν ἀνακλήσεώς του εἰς τὰς προτέρας θέσεις του.

Μάτην ἀνέπτυξα αὐτῷ ὅτι τὸ καθῆκον μας ἦτο ἄλλο καὶ ὄχι ἡ ἀνάκλησις. Εἰς ἄκρον συντηρητικὸς θιασώτης τῶν τύπων ἐπέμεινε περὶ ἀμέσου μάλιστα ἀνακλήσεως τοῦ Συν)τος. Ἐπέμεινα ὅμως καὶ ἐγὼ. Πλὴν ἡ ἐπιμονή του ἦτο ἀνένδοτος. Πρὸ τοιαύτης ἐπιμονῆς ἀντέταξα καὶ ἐγὼ ἀπόλυτον ἄρνησιν εἰπὼν «ἐν γνώσει τῶν ποινικῶν συνεπειῶν τοιαύτης ἀρνήσεως, ἀρνοῦμαι ὡς ἐπιτελάρχης σας νὰ συντάξω διαταγὴν ἀνακλήσεως τοῦ Συν)τος. Τοῦναντίον σᾶς εἰτοιμάζω ἀμέσως διαταγὴν νυκτερινῆς κινήσεως ὅπως πλησιάζωμεν πρὸς τὰ ἐκεῖ». Πολιτικὸς ὅπως ἦτο ὁ Συν)ρχης Γιαννακίτσας δὲν ἐθυμώθη μετ' ἐμοῦ ἀρνηθέντος, ἀλλὰ διέκοιρε πᾶσαν συζήτησιν. Ἐπιμένων ὅμως εἰς τὸν φόβον του, φόβον τῆς εὐθύνης, φόβον μὴ δυνάμενον νὰ καταπνιγῇ οὐδὲ ὑπὸ τῆς δόξης ἧτις τὸν ἔβραυεν διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς, συνέταξε διὰ τοῦ Ἀνθ)γοῦ Ἀβραμίδη, ὑπέγραψε καὶ ἀπέστειλε δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ μου τὴν διαταγὴν τῆς ἀνακλήσεως.....»

Ἡ διαταγὴ αὕτη ἔμελλε νὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστος. Ὁ Βελισσαρίου εἶχεν ἤδη ἐγκατασταθῆ στὸν Ἀϊ—Γιάννη καὶ ἔβαλε σκοπιές. Ἡ ὀπισθοχώρησις ἦταν ἂν ὄχι ἀδύνατος τοῦλάχιστον παρακεκινδυνευμένη.

Καὶ ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὴν ἔδραν τῆς Φάλαγγος καὶ ἐνῶ ἡ Ἡπειρωτικὴ νύκτα ἔπεφτε κάθετη στὸ ψυχρὸ Γιαννιώτικο ὀροπέδιο δημιουργοῦσα κατ' ἐπίφασιν μιά βαρειά καὶ καταθλιπτικὴ ἀκίνησις, οἱ φαντᾶροι τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εὐρίσκοντο ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνήσυχη πόλη. Ἡ νυκτερινὴ πορεία τοὺς εἶχε κάπως ἐκνευρίσει. Τὰ Γιάννενα ἀπλώνονταν στὰ πόδια τοὺς καὶ μὲ ἓνα ἄλμα θὰ εὐρίσκοντο στὴν ἀγκαλιά τους. Ὁ Βελισσαρίου ὅμως διέβλεπεν τὸν θανάσιμο κίνδυνον ποὺ τοὺς ἠπεῖλει. Αἱ ὀπισθοχωροῦσαι Τουρκικαὶ φάλαγγες ὅλο καὶ ἐπλησίαζον ἀπὸ τὸ δεξιόν. Ἐπρεπε νὰ σταματήσῃ ἀναμένοντας. Ἡ κατάστασις ἦτο κρισιμωτάτη.

Τὴν στιγμὴ ἐκείνη ποὺ ἡ ἀγωνία εἶχε μετουσιώσει τὴν ὕλη σὲ κάτι τὸ ἀσύλληπτο καὶ τὰ νεῦρα τῶν σκοπῶν εἶχον μεταβληθῆ σὲ ἀτσάλινες ἀρτηρίες, μέσα ἀπὸ τὸν λασπώδη καὶ θαμνοσκεπασμένο δρόμο, πλησίαζε μίαν ἔφιππος σκιά. Μὲ τὸ πρῶτο ἄλτ! τοῦ σκοποῦ ἐγίνε ἀφαντὴ μέσα στὸν ὀμιχλώδη καὶ σκοτειασμένο κάμπο. Δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀμφιβολία ὅτι κάποιος Τοῦρκος προσπαθοῦσε νὰ περάσῃ. Μόνον ποὺ τὴν στιγμὴ ἐκείνη δὲν μποροῦσε νὰ φαντασθῆ ὁ φαντᾶρος μας ὅτι ὁ ἀπρόσκλητος ἐκεῖνος νυκτερινὸς ἐπισκέπτης ἦταν ὁ ἡρωϊκὸς—πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ—ὑπερασπιστῆς τοῦ Μπιζανίου ἀδελφὸς τοῦ Ἐσσάτ, Βεχῆπ. Ὁ Βεχῆπ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὅσων μποροῦσε, ἐφεδρικὴν δύναμιν καὶ δι' αὐτῆς νὰ καταβάλλῃ καὶ τὴν ὑστάτην προσπάθειαν ἀποκρούσεως τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἠχηρὸν ἄλτ ὅμως τοῦ Ἑλλήνος φαντᾶρου στὸν Ἀϊ—Γιάννη, τὸν ἔκανε ν' ἀλλάξῃ γνώμη. Ἀντελήφθη ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἠδύνατο νὰ προβληθῆ, ἦτο ματαία. Ἐγκαταλείψας τὸ ἄλογόν του καὶ ἀφοῦ διεκπεραιώθη διὰ πλοιαρίου ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ λίμνην εἰς Ἰωάννινα, ἐξιστόρησεν εἰς τὸν Ἐσσάτ τὰ διατρέξαντα. Ὁ Ἐσσάτ μὲ τὸ ἐπιτε-

λεϊον του ἀγρυπνοῦσε. Κατεταράχθη στὸ ἄκουσμα τῆς εἰδήσεως. Δὲν ἀμφέβαλε πλέον διὰ τὴν ἦτταν του. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἀναλογισθεὶς καὶ τὰς εὐθύνας του ἔναντι τοῦ στρατοῦ του καὶ τοῦ Ἔθνους του, ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῆ.

Καὶ καλέσας τὸν Μητροπολίτην καὶ τοὺς προξένους τῶν δυνάμεων, ζητεῖ ἀπὸ αὐτοὺς μεσολάβησιν καὶ ἀνακοινώνει τὴν μεγάλην ἀπόφασίν του: Ὁ στρατὸς του παραδίδεται.

Ἡ μικρὰ ἐκείνη δύναμις τῆς ἑλληνικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εἶχεν ἐκβιάσει νίκην μεγάλην. Καὶ ἐνῶ σφίγγονταν οἱ καρδιές τῶν τσολιάδων μας ἀπὸ τὴν ἐναγώνιον ἀναμονὴν κάτι φανάρια φάνηκαν ἀπὸ τὴν πόλιν μὲ κατεύθυνσιν τὰς θέσεις τοῦ Βελισσαρίου. Ἦταν ἡ ἐπιτροπὴ ποῦ ἔστελνε ὁ Ἐσσάτ μὲ τοὺς ὄρους τῆς παραδόσεως. Ὁ Βελισσαρίου ἀναφέρει σχετικῶς εἰς τὴν ἐκθεσὶν του καὶ τὰ ἀκόλουθα.

«Οἱ ἄνδρες διάβροχοι ἐκ τῆς διαβάσεως τῶν ταγμάτων ἔμειναν ἀγρυπνοῦντες μὲ τὸ ὄπλον ἀνὰ χεῖρας, συχναὶ δὲ περοπολῖαι συνέδεον τὰ διάφορα τμήματα Καταικῶ καὶ Μπιζάνι, ἰδίως δεχόμενα ὀμάδας αἰχμαλώτων, οὓς ἐνεκλείομεν ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅτε περὶ τὴν 11ην ἐσπέρας διεκρίναμεν ἐκ τοῦ τελευταίου ὃν ἐπεθεωρήσαμεν μετὰ τοῦ κ. Ἰατρίδη δύο παμεγέθεις φανούς ὀπισθεν τῶν ὁποίων ἠκολούθη ὀμάς ἀνθρώπων.

Ἐπλησιάσαμεν καὶ ἐμφανίζεται πρὸ ἡμῶν ὁ Ἅγιος Δωδώνης ὅστις μᾶς παρουσίασε δύο ἀξιωματικούς, ὑπολοχαγὸν Ρεοῦφ καὶ ἀνθυπολοχαγὸν Ταλαὰτ, ἀπεσταλένους τοῦ Ἐσσάτ καὶ κομιστὰς ἐπιστολῆς τῶν προξένων Ἰωαννίνων ἀνοικτῆς καὶ γαλλιστὶ συντεταγμένης ἦν ἀναγνούς ἐξουσιοδοηθεὶς εἶδον τὸ περιεχόμενον. Τότε λέγω εἰς τὸν Ἰατρίδην ὅτι εἰς ἐκ τῶν δύο μας ἀνάγκη νὰ τοὺς συνοδεύσῃ εἰς Ἐμὶν Ἁγᾶ ὅπως διευκολύνει τὴν ταχύτερα διὰ τῶν προφυλακῶν διέλευσίν των ἀνευ βραδύτητος λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῶς κρισίμου θέσεώς μας (εἶχομεν ὀπίσω μας καὶ δεξιὰ τὸν ὄγκον τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων) καὶ πρὶν ἢ ἐξημερώσῃ καὶ τὴν ἀντιληφθοῦν. Ἀφιθχέντες εἰς τὰς προφυλακὰς τοῦ Μπιζανίου ἐγενόμεθα δεκτοὶ διὰ πυροβολισμῶν παρ' ἀγρίου σκοποῦ πυροβολοῦντος καὶ κραυγάζοντος «ενιούρ» ὅταν 4 σφαῖραι ἐσύριζον εἰς τὰ ὄτια μας τότε κατέρχεται ὁ ὑπολοχαγὸς Ρεοῦφ προχωρῶν μόνος καὶ μὲ κόπον ἐπιτυχῶν νὰ πείσῃ τὸν σκοπὸν νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐλθόντος ἐν τέλει τοῦ ἀρχιφύλακος διηυκολύνθη ἡ διέλευσις ἀφοῦ ἐξηγήθη αὐτῷ ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς καὶ οὕτω ἀνενόχλητοι πλέον ἐρρίφθημεν εἰς τὰς ἡμετέρας τοῦ Αὐγοῦ προφυλακὰς ἐνθα ἐτηλεφώνησα εἰς Ἐμὶν Ἁγᾶ νὰ ζητήσουν καὶ αὐτοκίνητον πρὸς ταχύτεραν μετάβασιν ὅπερ καὶ ἐγένετο».

Ἡ ἀπὸ πρωΐας ἐξαπολυθεῖσα γενικὴ ἐπίθεσις εὐρίσκετο εἰς τὸ ἀποκορύφωμά της. Ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ μετώπου ἔφθανον κατατοπιστικαὶ ἀναφοραί. Τὰ τμήματα συνεχῶς προωθοῦντο. Τὴν ὥραν ἐκείνη ἦτανε δυόμιση πρωϊνὴ, ὁ Δούσμανης στὴν σκηνὴν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου στὸ Ἐμὶν Ἁγᾶ ἀγρυπνοῦσε. Συνέτασσε τὰς συμπληρωματικὰς ὁδηγίας τοῦ ὑφισταμένου σχεδίου ἐνεργείας καὶ τὰς ἀπαραιτήτους προκυψάσας προσαρμογὰς διὰ τὴν τελικὴν ἐξόρμησιν τὴν αὐγὴν. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἶχε καλέσει καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Παρασκευόπουλον. Δὲν χρειάσθηκε ὅμως. Οἱ κήρυκες μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἐσσάτ εἶχον ἤδη φθάσει εἰς τὸ Στρατηγεῖον.

Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐνεχείρησαν εἰς τὸν Δούσμανην τὴν ἐπιστολὴν τῶν προξένων ἔχουσα οὕτω.

«Πρὸς τὴν Α Β Υ. τὸν Διάδοχον τῆς Ἑλλάδος Κωνσταντῖνον, Ἀρχιστρατήγου Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Ἐκλαμπρότατε, Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι Πρόξενοι λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Βασιλικὴν Ὑψηλότητα τὰ ἑξῆς. Ὁ Ἀρχιστρατήγος τῶν Αὐτοκρατορικῶν Ὀθωμανικῶν Στρατευμάτων Ἐξοχώτατος Ἔσσατ—Πασσᾶς, πρὸς ἀποφυγὴν περαιτέρω αἰματοχυσίας, ἐπεφόρτησεν ἡμᾶς νὰ ἐπέμβωμεν παρὰ τῆς Ὑμετέρας Βασιλικῆς Ὑψηλότητι διὰ νὰ διευκολύνωμεν τὰς συνθήκας παραδόσεως τῶν Ἰωαννίνων.

Πρὸς τοῦτο λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα, ὅπως εὐαρεσθηθῆ καὶ διατάξῃ τὴν ἀπὸ τῆς σιγμῆς ταύτης παῦσιν ἐχθροπραξιῶν. Ἀνάλογοι διαταγαὶ ἐδόθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἐξοχωτάτου Ἔσσατ—Πασσᾶ πρὸς τὰ στρατεύματά του.

Θὰ εἴμεθα ἰδιαίτερος εὐγνώμονες πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα ἂν θῶ εἴχατε τὴν καλωσύνην νὰ καταστήσετε ἡμῖν γνωστόν, διὰ τοῦ ἰδίου, εἰ δυνατὸν ἀπεισικαμένου ἡμῶν, τὴν σχετικὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπόφασιν Ὑμῶν καὶ ἐν καταφανικῇ περιπτώσει νὰ μᾶς καθορίσητε τόπον καὶ ὥραν συναντήσεως.

Ἰωάννινα 20 2 1913, οἱ Πρόξενοι Γαλλίας, Ρωσσίας, Αὐστρίας, Ρουμανίας».

Ἀναφερόμενος ὁ Δούσμανης στὰ γεγονότα αὐτά, λέγει ὅτι δὲν ἐξύπνησε ἀμέσως τὸν Διάδοχον ἀλλὰ ὑπηγόρευσε τοὺς ὄρους παραδόσεως τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Μάλιστα διὰ νὰ κάμψῃ τὰς τυχόν ἀντιρρήσεις τῶν ἀπεσταλμένων ἔδωσε διαταγὴν πρὸς τὸ πυροβολικὸν ὅπως ἀρχίσει νὰ κανονισθῇ τὰς Τουρκικὰς θέσεις διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐπίθεσις συνεχίζεται. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁ Διάδοχος διὰ τοῦ Δούσμανη ἀπαντῶν, ἀπέστειλεν πρὸς τὸν Ἔσσατ τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν.

«Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα Ἔσσατ—Πασσᾶν, εἰς Ἰωάννινα.

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν, κατὰ διαταγὴν τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, Ἀρχιστρατήγου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου τοὺς κάτωθι ὄρους Αὐτοῦ.

Ὁ Τουρκικὸς Στρατὸς τῶν Ἰωαννίνων καθίσταται αἰχμάλωτος πολέμου.

Τὰ Ἰωάννινα καὶ ὄλα τὰ πέριξ ὄχυρά θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

Ἄπαν τὸ πολεμικὸν ὑλικὸν καὶ αἱ Σημαῖαι, αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸν Τουρκικὸν Στρατόν, ὡς καὶ τὰ ὄχυρά θὰ παραδοθῶσιν ἐν καλῇ καταστάσει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν.

Ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως χρόνου πρὸς ἀναστολὴν τῆς διαταχθείσης ἤδη προελάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, πᾶν Τουρκικὸν Στρατιωτικὸν Τμήμα, εὕρισκόμενον πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων, θὰ ὑψῶνῃ λευκὴν Σημαίαν καὶ θὰ θεωρῆ ἑαυτὸ αἰχμάλωτον πολέμου. Ἡ Α. Ἐξοχότης παρακαλεῖται νὰ δώσῃ τὰς δεούσας διαταγὰς εἰς τὰ Στρατεύματά της νὰ ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ συγκεντρωθῶσι πρὸς παράδοσιν.

Χάνι Ἐμὴν Ἀγᾶ 21 2.13, ὁ Ὑπαρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου, Β. Δούσμανης».

Ὁ παρατείνας τὴν πολιορκίαν χρόνος εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ θέσις τοῦ Ἔσσατ ἦτο λίαν δυσχερής. Ἡ ἐξελιχθεῖσα κατάστασις τὸν ἠμπόδιζε νὰ ἐπιβάλλῃ ὄρους. Τοῦναντίον μάλιστα ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆ τοὺς ὄρους τῶν ἀντιπάλων. Καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἐπέβαλον παράδοσιν ἀνευ ὄρων. Τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα καὶ πάλιν ἐστέφοντο ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ἡ νίκη εἰς τὴν Ἡπειρον προσεποιεῖ μεγάλην τιμὴν. Τὸ χυθὲν ἀφθόνως Ἑλληνικὸν αἷμα δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ. Καὶ ἡ βορειοδυτικὴ Ἑλληνικὴ ἐσχαια, ἡ κοιτίς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν

περιοχὴν τῶν ὡς πυρῆνος, περιήρχοντο καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Τὸ ὄνειρον ἀναρριθμητῶν γενεῶν μετετετρέπετο εἰς πραγματικότητα.

Τὴν 21.2.13 ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς ἀπελευθερώσεως εἶχε γίνεαι. Καὶ τὸ πρωτόκολλον παραδόσεως τῶν Τούρκων ὑπεγράφετο. Εὐτυχισμένη στιγμή διὰ τοὺς σκλάβους.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθανον εἰς Ἰωάννινα ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Διαδόχου οἱ λοχαγοὶ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου Ἰωάννης Μεταξᾶς καὶ Ξενοφῶν Στρατηγός. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Βεχλήπ, τοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ Μπιζανίου, ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον παραδόσεως.

Μεταξὺ τῶν ὑπογεγραμμένων Λοχαγοῦ Ἰ. Μεταξᾶ καὶ Λοχαγοῦ Ξ. Στρατηγοῦ, πληρεξουσίων τῆς Α.Β.Υ. Διαδόχου Κωνῶνου, Ἀρχιστρατήγου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Βεχλήπ, πληρεξουσίου τῆς Α. Ἐξοχότητος Ἐσάτ—Πασσᾶ, Ἀρχηγοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ τοῦ Φρουρίου Ἰωαννίνων, συμφωνήθησαν τὰ ἑξῆς.

1.—Ἡ ὠχυρομένη τοποθεσία τῶν Ἰωαννίνων παραδίδεται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν.

2.—Τὰ Τουρκικὰ Στρατεύματα, ἅτινα εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὴν ὡς ἄνω ὠχυρωμένην τοποθεσίαν, παραδίδονται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν ὡς αἰχμάλωτα πολέμου.

3.—Ἄπαν τὸ ὑλικὸν τοῦ πολέμου ἦτοι: ὄπλα, ἵπποι καὶ σημαῖαι, ἀνήκοντα εἰς τὰ παραδιδόμενα στρατεύματα, θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν εἰς οἷαν εὐρίσκονται σήμερον κατάστασιν.

4.—Πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τραυματῖαι καὶ ἀσθενεῖς ὑπάγονται εἰς τοὺς Νόμους τοῦ πολέμου.

Ἰωάννινα 21. 2. 1913, Ἰ. Μεταξᾶς, Ξ. Στρατηγός, Βεχλήπ.

Τὸ πρῶτ' οἱ Ἕλληνες φαντᾶροι ἔβλεπον νὰ κυματίζουσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς θέσεις λευκαὶ σημαῖαι. Τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν Τουρκικὰ τμήματα παρεδίδοντο. Τὸ τέλος τῶν δεινῶν μαζί με τὸν πόθον ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἔβαινον πρὸ τὸ τέρμα των.

Τὸ ἔθνος ἐδοκίμαζε συγκρατημένην ὑπερηφάνειαν καὶ ἀγαλλίασιν. Τὰ νεανικά στήθη τῶν φαντάρων μας δὲν τὰ φούσκωνε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐνθουσιασμός νοσηρὸς καὶ παράφορος, ἀλλὰ λελογισμένη ὑπερηφάνεια πού ἐπήγαζε ἀπὸ τὴν γενικότητα τοῦ σεμοῦ νικητοῦ. Ὁ ἄθλος τῆς ἐκπροθήσεως τοῦ Μπιζανίου εἶχε συντελεσθῆ. Καὶ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔφθανεν ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς γραμμάς πρὸς τὸν Διοικητὴν τῶν Ἑλληνικῶν Τμημάτων ἀπεσταλμένος τοῦ Φουάτ με τὸ ἔγγραφον παραδόσεως.

«Πρὸς τὸν Διοικητὴν τῶν ἔναντι Μπιζανίου Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων

Κύριε Διοικητά. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς ὠχυρωμένης τοποθεσίας τῶν Ἰωαννίνων με διέταξε νὰ παραδώσω εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν τὸ Μπιζάνι. Μὴ σχῶν μέχρι τοῦδε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποθάνω ἐν τῷ μέσῳ τῶν Στρατευμάτων μου, δὲν μοὶ ὑπολείπεται ἤδη, εἰμὴ νὰ παραδώσω εἰς χεῖρας τῆς Ἐξοχότητος Ὑμῶν τὸ ξίφος μου.

Ἐπολογίζων πολὺ ἐπὶ τῆς πειθαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὑποβάλλω παράκλησιν πρὸς τὴν Ἐξοχότητα Ὑμῶν, ὅπως ἡ κατάθεσις τῶν ὄπλων γίνῃ ἐξιοπρεπῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὰ καθαρῶς Στρατιωτικὰ ἔθιμα.

Ἐλπίζων νὰ τύχω εὐνοϊκῆς ἀπαντήσεως ὑμῶν, παρακαλῶ τὴν Ἐξοχότητάς σας νὰ δεχθῆ τὴν πλέον διακεκριμένην ἔκφρασιν τοῦ σεβασμοῦ μου.

Μπιζάνι 21.2.1913. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Μπιζανίου Ἀλῆ—Φουάτ».

Ταυτοχρόνως ὁ ἀρχιστράτηγος Διάδοχος ἐξέδιδε πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ τὴν ἀκόλουθον διαταγὴν.

«Γενικὴ διαταγὴ

ἽΟ Τουρκικὸς Στρατὸς παρεδόθη αἰχμάλωτος πολέμου ἄνευ ὄρων. Τὰ ἐχθρικὰ τμήματα θὰ ὑψώσωσι λευκὰς σημαίας. Αἱ μεραρχίαι θὰ λάβωσι τὰς ἐντὸς ὀλίγου ἐκδιδόμενας σχετικὰς διαταγὰς μου.

ἽΕμὶν ἽΑγᾶ 21.2. 1913 ὥρα 5,50 πρωϊνὴ, Κων)νος»

Πρὶν ἀκόμα ξημερώσει ὁ Διάδοχος συνέταξε καὶ τὴν 6ην ὥραν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Βασιλέα πατέρα Του καθὼς καὶ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν Ε. Βενιζέλον τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα, ἀγγέλων εἰς Αὐτοὺς τὸ χαρμῶδες γεγονὸς τῆς νίκης.

«Α.Μ. Βασιλέα, Θεσσαλονίκη»

Πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ἽΑθήνας

ἽΑλωθέντος ὑπὸ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ὀλοκλήρου τοῦ Δυτικοῦ Μετώπου τοῦ Φρουρίου τῶν ἽΙωαννίνων καὶ κυκλωθείσης τῆς γραμμῆς τῶν ἐρυμάτων Μπιζανίου καὶ Καστρίτσας, ὁ ἽΕσσατ—Πασσᾶς μοὶ ἐδήλωσε ταύτην τὴν στιγμήν, ὅτι ὁ Στρατὸς του παραδίδεται αἰχμάλωτος πολέμου. Λεπτομερείας μεγίστης νίκης τοῦ ἀνδρείου Στρατοῦ ἡμῶν τηλεγραφήσω ἀργότερον.

Χάνι ἽΕμὶν—ἽΑγᾶ 21.2.1913 ὥρα 6 πρωϊας, Κωνσταντῖνος».

Τὸ πρωϊνὸ ἐκεῖνο εἶχε κάτι τὸ σημαδικό. Τὰ χειμωνιάτικα σύννεφα, πού τόσῃν κατάθλιψιν δημιουργοῦσαν στὶς καρδιὰς τῶν πολεμιστῶν, παραμέρισαν γιὰ νὰ περάσουν ἐλεύθερα οἱ ἡλιαχτίδες καὶ νὰ λούσουν μὲ περίσσιο φῶς τὸ ἽΗπειρωτικὸ τοπίο. Δὲν γιόρταζαν μόνον οἱ ἽΗπειρῶται τὴν ἀπελευθέρωσίν των. ἽΗ χαρὰ αὐτὴ ἦταν Πανελλήνια. Τὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ἔφθανον σωρηδῶν εἰς τὸ ἽΕμὶν—ἽΑγᾶ. Τὸ ἽΕθνος εὐγνωμονοῦσε.

ἽΑξίζει νὰ μεταφέρουμε ἐδῶ μερικὰ πού δείχνουν παραστατικώτατα τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ γεγονότος.

«Α.Υ. Διάδοχον, ἽΑρχηγὸν Στρατοῦ. Εἰς ἽΕμὶν—ἽΑγᾶ.

Κυβέρνησις ἀπευθύνει συγχαρητήρια πρὸς δαφνοστεφῆ Στρατηλάτην Διάδοχον καὶ γενναῖον Στρατὸν του δι' ὑπέρλαμπρον ἽΕθνικὸν τρόπαιον, τὸ ὁποῖον ἔστησαν ἐπὶ τῶν Φρουρίων τῶν ἽΙωαννίνων.

ἽΑθηναὶ 21.2.1913, Πρόεδρος ἽΥπουργικοῦ Συμβουλίου, Βενιζέλος».

ἽΟ ὑπουργὸς τῶν ἽΕξωτερικῶν Κορομηλᾶς.

«Α.Β.Υ. Διάδοχον εἰς Χάνι ἽΕμὶν—ἽΑγᾶ.

ἽΑποστέλω ἐκ βάθους ψυχῆς θερμώτατα συγχαρητήρια ἐπὶ περιφανῆ νίκη ἽΥμετέρας ἽΥψηλότητος καὶ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐπὶ καταλήψει ἽΙωαννίνων.

ἽΑθηναὶ 21.2.1913 ὥρα 12,30' μεσημβρίας. ἽΥπουργὸς ἽΕξωτερικῶν Κορομηλᾶς.»

ἽΗ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἐκφράζουσα τὴν συνισταμένην τῆς θελήσεως τοῦ

Ἔθνους ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Διάδοχον ἐμπνευσμένο μήνυμα τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης.

«Α.Β.Υ. Κωνσταντῖνον, Διάδοχον»

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἔθνους στρέφουσι τὸν λογισμόν των πρὸς τοὺς ἐργάτας τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ καὶ θαλάσῃ νικῶν. Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς ἐμφανισέως της ἐν τῷ Πολιτικῷ Βίῳ τοῦ Ἔθνους, μοχθήσασα ἐν μέσῳ παντοίων περιπετειῶν, ἐνεπνέετο ἕως σήμερον τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ θάρρος πρὸς ὑπερνίκησιν δυσχερεστάτων συνθηκῶν ἐκ μόνον τῶν Ἱστορικῶν Ὑποθηκῶν τοῦ παρελθόντος, διὰ πρώτην δὲ φορὰν ἤδη ἡ συνείδησις τοῦ Συνεδρίου τούτου, ἐν ὑπερρηφαιρία καὶ αὐτοπεποιθήσει ἐξαιρομένη πρὸς τὸ ὕψος τῆς Ἱστορικῆς τοῦ Γένους ἀποστολῆς διαπέμπει πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Θρόνου, Ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοῦ καὶ πρὸς πάντας τοὺς μαχομένους Ἀξιωματικούς, Ὑπαξιωματικούς καὶ στρατιώτας καὶ ναύτας τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης ὀλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς.

Ἀθῆναι 21.2.1913 ὥρα 11 νυκτός. Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Κ, Ζαβιτσιάνος».

Ὁ τιμημένος ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου Κουντουριώτης εὐρισκόμενος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν γραμμὴν τῶν πρόσω ἔστειλε τὸ ἀκόλουθε τηλεγράφημα :

«Α.Β.Υ. Διάδοχον»

Μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ συγκινήσεως δι' ἐκπόρθησιν Ἰωαννίνων, στεφανώνουσαν δι' ἀκτινοβολούσης δόξης τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν Ὑψηλότητα Στρατοῦ, ὁ Στόλος τοῦ Αἰγαίου, συμμετέχων τῆς Ἐθνικῆς χαρᾶς, ὑποβάλλει πρὸς τὸν ἀνδρείον Ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν, τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα, ἐγκάρδια συγχαρητήρια καὶ παρακαλεῖ νὰ διαβιβασθῇ ὁ ἀδελφικός ἀσπασμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸν γενναῖον Στρατὸν τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος.

Ἐπὶ τοῦ Ὑψηλοῦ Ἀβέρωφ 21.2.1915 ὥρα 6,30' μ.μ. Ἀρχηγὸς Στόλου Αἰγαίου, Κουντουριώτης»

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡπειρώτης ἐκ Λαζδάνης Πωγωνίου διακεκριμένος δημοσιογράφος καὶ Διευθυντῆς τῆς Ἐφημερίδος «Πατρίς» Σίμος, στενὸς συνεργάτης τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου καὶ παρακολουθήσας κατ' ἐπανάληψιν ἀπὸ κοντὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ἡπείρῳ, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Διάδοχον κατατοπιστικὸν τηλεγράφημα μὲ τὰς κρίσεις τοῦ Παγκοσμίου Τύπου :

«Α.Β.Υ. Διάδοχον. Εἰς Ἰωάννινα.

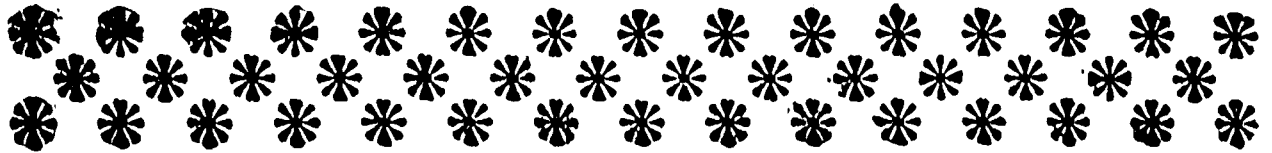
Ἐγκώμια Εὐρωπαϊκοῦ Τύπου ἐξαιρετικῶς ἐνθουσιώδη ἐπὶ ἀλώσει Φρουρίου Ἰωαννίνων. Στρατιωτικοὶ κύκλοι τῆς Βιέννης χαρακτηρίζουσι μέγιστον Συμμαχικὸν κατόρθωμα καὶ μεγίστην Ἑλληνικὴν νίκην. Βιενναῖος Τύπος ἐξ ἴσου ἐγκωμιαστικός, καίτοι ἐπιφυλακτικός.

Ἀγγλικὸς Τύπος ἐξόχως ἐπαινετικός, ἐξαιρεῖ Πολιτικὴν σημασίαν νίκης «Τάϊμς» χαρακτηρίζουσι γεγονός ὡς θρίαμβον Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» ἐξαιρεῖ στρατηγικὴν Ὑμετέρας Ὑψηλότητος. Γαλλικὸς Τύπος ἀναγνωρίζει ὅτι Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατήγαγε μεγάλην νίκην.

Ἀθῆναι 22,2.1913 ὥρα 10,40' νυκτός. Σίμος».

(Συνεχίζεται)

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Τ Ο Π Ο Π Ο Β Ο *

(ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ)

ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΟΠΩΝ

Όπως ό κυνηγός ακολουθώντας τή πατήματα του θηράματος βρίσκει τή λόζιο του, ό αρχαιολόγος παραβάλλοντας τή όμοια σύμβολα έξηγει τή ιερογλυφικά, ό τυφλός διά τής άφής άναγνωρίζει τή γράμματα και άναγινώσκει, έτσι κι' ό έπιστήμονας, ό ιστορικός διά τών όνομάτων τών τόπων μελετά τήν άγραφτη ιστορία του λαου.

Τή όνόματα τών τόπων είναι μάρτυρες τής ιστορίας, άνάγλυφοι χάρτες πού δείχνουν τούς λαούς και τή γεγονότα πού διεδραματίσθηκαν, χνάρια τή όποια άφησαν οί λαοί διαβαίνοντας, έπικυρωτικές σφραγίδες έπi έγγράφου.

Οί σλαβικές όνομασίες λ.χ. Πόποβο, μπουστερί, βίρα, παδούλα, βορτόπι, σκάπετο, οί άρβανίτικες τούφα, λόγγος, στάνη, κούλια, μουρτζιά, γούβα, λούτσα, στέρα, ντοσκος, γκορτσιά, βίγλα, μπάрка, ντάρντα, οί ιταλικές στάλος, χάβος, κι οί ρουμανικές κογκέλα, τσουκα, στρούγκα, δείχνουν πώς έδω έρριξαν κάποτε τή τσαρδί τους και φώλιασαν Σλάβοι κι' Άρβανίτες κι' οί κάτοικοι ήρθαν σ' έπαφή με Ιταλούς και Βλάχους. Άσε οί ποιητικές: έλαφρόμουςος, λαγοπαιγνίδι, λάσιος, πού δείχνουν τήν έλληνικότητα του πληθυσμού άνάμεσα τών αίωνων.

Άλλά και τή είδος τών άγρίων ζώων και ζουλαπικών πού ύπαρχαν και τώρα ξεγίνηκαν μαθαίνουμε. Η τοποθεσία «Άρκουδότρυπα» φανερώνει πώς στην περιοχή ζούσαν παλιότερα άρκοδες.

Στό Φανάρι, ή φαγάνα σέ πηγή νερού ξέθαψε, σέ βάθος ένοδ μέτρου, έλαφοκέρατα, Άπόδειξη τής ύπαρξης παλιότερα έλαφιδών. Τό καημένο τή ζωο πήγε στην πηγή για νερό και τή θηρίο πού παραμόνευε τήφαγε.

Άη-Λιάς ό, τοποθεσία πού πήρε τ' όνομα άπό τή παρεκκλήσι τ' άη-Λιά.

Άητοφωλιά ή, άπόκρημνοι βράχοι έπi τών όποιων ύπάρχει φωλιά άετοδ.

Άκουμπίστρες οί, φυσικά πεζούλια στά όποια άκουμποδν οί γυναίκες έπιστρέφοντας με τή ζαλίκια άπό τή λόγγο.

Άλαταριά ή, θέση στην όποια οί βοσκοί άπλώνουν άλάτι έπάνω σέ πλακερά λιθάρια για τή αίγοπρόβατα.

Άλογομάντρια τά, μέρος στο όποιο εκλειαν σέ μάντρα έργκιλίτικα άλογα.

Άλωνάκι τή, τοποθεσία σέ ξάγναντο όμοια με άλώνι,

Άλώνι τ', τή Ντριμζα. Άλώνι πού άνηκε σέ κάποιον Ντριμζα.

Άλώνια τ', Σιάδια μέσα στο χωριό πού άλωνίζουν οί χωριανοί τή πρωϊμιές.

* Συνέχεια έκ τού προηγουμένου, σελ. 82Α.

Ἄμαξικὴ ἡ, κορυφὴ λόφου.

Ἄμπελια τ', χωράφια πὺ ἀλλοτεσ ἦταν φυτεμένα ἀμπέλια.

Ἄρέντα ἡ, ἐπίπεδος τόπος ἐπὶ τοῦ δρόμου Γιαννίνων—Παραμυθιάς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ καραβανιασμένα ἄλογα τῶν ἀγωγιατῶν τρέχουν (ἀρεντεύουν) ἂν καὶ φορτωμένα νὰ προσπεράσει τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἄπὸ τὴν ἀρέντα τῶν ἀλόγων ὀνομάζεται καὶ ἡ θέση «ἀρέντα».

Ἄσπροχάλικο τό, ἔκταση στὸ βουνὸ σκεπασμένη μὲ ἄσπρα χαλίκια. Ἀὐλογγιές οἱ, χωράφια στὸ ριζὸ τῆς Κακηρράχης.

Βαῖα τά, ρίπες ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦταν φυτρωμένες δάφνες.

Βαλτσάρι τό, καὶ τά, παρόχθιοι ἀγροὶ ἀπέναντι τῆς Φέτσαινας.

Βάναρος ὁ, περιμαντρωμένος ἀγρὸς κοντὰ στὸ χωριό.

Βαρκὰ τά, χωράφια πὺ νεροκρατοῦν, βαρκίζουν.

Βίγλα ἡ, κορυφὴ λόφου χρησιμεύουσα γιὰ σκοπιὰ τοῦ κάστρου τοῦ Ἐλευθεροχωρίου.

Βίρα ἡ, μεγάλη γούρνα ἐντὸς τῆς κοίτης τρεχούμενου νεροῦ (σλαβ).

Βορτόπι τό, καὶ τά, ἐπίπεδο μέρος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κορύλα. (σλαβ).

Βρύση ἡ, τοῦ Πασᾶ, πηγὴ νεροῦ κοντὰ στὸ «λιθάρι τοῦ Πασᾶ».

Βρυσούλες οἱ, μικρὲς πηγές νεροῦ ἐπὶ τοῦ Κορύλα.

Βρωμοπήγαδα τά, πηγὴ τοῦ νεροῦ τοῦ Χάβου. Δὲν πίνεται γιὰτι ἔχει ἰδιάζουσα ὀσμὴ.

Γελαδομάντρι τό, τοποθεσία στὴν ὁποία ὑπαρχε γελοδομάντρι.

Γιοφύρι τό, τοῦ Γκούμου, λιθαρένια γέφυρα ἐπὶ τοῦ Γκούμου.

Γιῶργο Κόλης ὁ, (στοῦ Γιῶργο Κόλη), ὄνομα λόφου.

Γιῶργο Λάμπρος ὁ, πηγὴ μὲ γλυφὸ νερὸ καὶ ἰδιάζουσα ὀσμὴ.

Γιῶργο Τόγιας ὁ, τοποθεσία ἐπὶ τοῦ Κορύλα.

Γκορτσιές τοῦ Τελέλη, τοποθεσία στὴν ὁποία ὑπαρχαν γκορτσιές ἰδιοκτησία τοῦ Τελέλη.

Γκορτσούλες οἱ, τοποθεσία πὺ περιέχει μικρὲς γκορτσιές.

Γκούμος ὁ, (στὸν Γκούμ) πηγὴ μὲ ἄφθονο νερὸ πὺ σχηματίζει λάκκο (ρέμα) καὶ στὴν ὁποία πλένουν τὰ ρούχα οἱ γυναῖκες.

Γκρεμὸς ὁ, τοποθεσία πὺ ἔχει ἀπότομη κατηφορία.

Γουβες οἱ, τοποθεσία μὲ μικρὲς κοιλότητες.

Γουρουνογκυλίστρες οἱ, γούπατος ἐπὶ τοῦ Χάβου ἐπὶ τοῦ ὁποίου βόσκουν καὶ κυλίσονται ἀγριόχοιροι.

Γράβες οἱ, τοποθεσία μὲ σπηλιές.

Γραβούλα ἡ, μικρὴ σπηλιὰ ἀγνάντια τοῦ χωριοῦ στὸ δρόμο πὺ πάει γιὰ τὴν Παραμυθιά. Πόσες φορὲς μικρὰ παιδιὰ παρατηράγαμαν μὲ τὰ μάτια καρφωμένα σ' αὐτὴ νὰ ἰδοῦμε τοὺς δικούς μας, μάνα, πατέρα, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς, γιὰ τὰ καλούδια.

Γρέβα καὶ Γρέβια ἡ, κατεδαφισμένος ἀγρὸς (Ρουμ.).

Γροῦβες οἱ, τοποθεσία στὴν ὁποία φύονται γροῦβες (εἶδος ἀγριοῦ χόρτου).

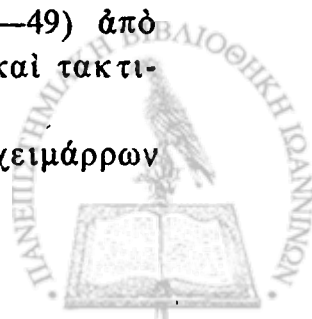
Δαδιά ἡ, μοναχιασμένη δαδιά (εἶδος πεύκου) ἐπὶ τοῦ Κορύλα.

Δόξα ἡ, κορυφόρραχη τοῦ Χάβου.

Δυὸ λάκοι οἱ, συμβολὴ δυὸ λάκων (χαραδρῶν) τοῦ Χάβου.

Ἐλατος ὁ, μικρὸς αὐχέννας μεταξὺ Χάβου καὶ δάσου τῆς Κόαινας, ὅπου ἔστεκε ἄλλοτε μοναχιασμένος ἔλατος. Στὸν ἀνταρτοπόλεμο (1947—49) ἀπὸ τὴ δεσπόζουσα θέση του ἔγιναν πολλὲς μάχες μεταξὺ ἀνταρτῶν καὶ τακτικοῦ στρατοῦ.

Ἐλαφρόμουσος ὁ, (στοῦ Λαφρομούσ'), λόφος μεταξὺ τριῶν χειμάρρων

(τοῦ λάκου τοῦ Ποπόβου, Κακόλακου καὶ Φέτσαινας), ὁ ὁποῖος τὸ καλοκαίρι χαϊδεύεται ἀπὸ δροσερὸ ἀεράκι.

Ζιάκας ὁ, τοποθεσία στὴν ὁποία δολοφονήθηκε ὁ Ζιάκα Μπάρμπας.

Ζιουμάκος ὁ, (στοῦ Ζιουμάκ) κορυφόρραχη τοῦ Χάβου.

Ζωνάρια τά, τοποθεσία περιέχουσα λιθοστρώματα.

Ἴταμος ὁ, μοναχιασμένος ἴταμος (εἶδος ἐλάτης μὲ μαλακὰ φύλλα) πάνου ἀπὸ τὴ συνοικία τῶν Μουσελιμάτων.

Κόαινα ἢ, πυκνὸ δάσος ἀπὸ ἔλατα.

Καβαλάρης ὁ, πυκνὸ δάσος ἀπὸ ἔλατα πού, ἀπὸ τὸ ἔνα, πᾶς καβάλα στὸ ἄλλο.

Καζάνια τοῦ Γκούμου τά, μεγάλες δεξαμενές στὴ λιθόστρωτη κοίτη τοῦ σχηματισμένες ἀπὸ τοὺς καταράκτες τοῦ νεροῦ.

Κακὴ ράχη ἢ, κακοτρόχαλη ράχη μεταξὺ Κορύλα καὶ Κάντα.

Κακόλακος ὁ, βαθὺ ξερολάγκαδο.

Καλημονή ἢ, τοποθεσία τοῦ Χάβου μὲ ψηλοὺς γκρεμοὺς.

Καραγιάννης ὁ, τοποθεσία στὴν ὁποία ἔβαζε γρέκι κάποιος Καραγιάννης.

Καραμπίνης ὁ, τοποθεσία ὅμοια μὲ τὴν παραπάνω.

Κάντας ὁ, βουνὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ πού χωρίζει τὸ Πόποβο ἀπὸ τὰ Σουλιωτοχώρια.

Κέδρα τά, τοποθεσία μὲ κέδρα.

Κερασιές τοῦ Νάτσιου οἱ, κερασιές ἰδιοκτησία τοῦ Νάτσιου.

Κιβούρι τοῦ Φάφα τό, θέση στὴν ὁποία ἔπεσε δολοφονημένος κάποιος ἀπὸ τὴν φάρα τῶν Φαβαίων, κι' ὅπου σχηματίζεται λιθοσωρὸς ἀπὸ τοὺς διαβάτες, οἱ ὁποῖοι διερχόμενοι ρίχνουν ἀπ' ἓνα λιθάρι.

Κιόνι τό, ψηλὸς στυλῶδικος βράχος μοναχιασμένος.

Κίσερας ὁ, τοποθεσία σὲ διάρραχο τοῦ Κορύλα, ὅπου ἐπὶ βράχου κρέμεται φυτρωμένος Κίσερας.

Κογκέλες οἱ, ἐλικῶδικος δρόμος ἀνερχόμενος στὸν Κορύλα.

Κοντοδήμος ὁ, ἀγροὶ ἰδιοκτησία τοῦ Κοντοδήμου ὅπου ὑπάρχει πηγὴ νεροῦ.

Κορομηλιές οἱ, τοποθεσία μὲ κορομηλιές.

Κορύλας ὁ, μακρὸ Σουλιώτικο βουνό.

Ἄρχινάει ἀπὸ τὰ Στενά τοῦ Ἐλευθεροχωριοῦ καὶ τελειώνει στὶς πηγές τ' Ἀχέροντα καὶ χωρίζει τὴν ὄρεινὴ (γκραϊκικὴ) ἀπὸ τὴν πεδινὴ (τσάμικη) Θεσπρωτία, τὴν ἑλληνόφωνη ἀπὸ τὴν ἀρβανιτόφωνη.

Κούλια ἢ, μεγάλο σπῆτι σὲ ἐπιφανὴ τοποθεσία μέσα τὸ χωριό. (Κούλια τοῦ Μπέη, Κούλια τοῦ Ζορκάδη).

Κουρὶ τό, ἀπαντημένο δάσος.

Κουσκουρέτος ὁ, μικρὸς γήλοφος στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ χτίριο τοῦ οἰκείου ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ καὶ τὸ μαρμάρينو ἠρώο τοῦ χωριοῦ καθὼς καὶ τὸ κοινοτικὸ γραφεῖο. Καὶ τὰ τρία ἀνεγέρθησαν ἐπὶ ὑπουργείας Νίκου Ἀθανασίου (Ἀθανασάτη) Ποποβίτη.

Κούτσουρο τό, τοποθεσία τοῦ Κορύλα, ἢ ὁποία πῆρε τ' ὄνομα ἀπὸ κομμένο κορμὸ δέντρου.

Κρασιά ἢ, τοποθεσία στὴν ὁποία ὑπαρχε μοναχιασμένη κρασιά.

Λαγοπαιγνίδι τό, ξάριο καὶ ἐρημικὸ μέρος τοῦ δάσου τῆς Κόαινας ὅπου παίζουν οἱ λαγοί.

Λακιά ἢ, βαθιὰ λαγκαδιά.

Λάκος ὁ, καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ χωριοῦ ξερόλακοι (λάκος τοῦ Γκούμου, τοῦ Καλαερακιοῦ, τοῦ Νεροσελλώματος).

Λαιμός ό, αὐχένας τοῦ Χάβου.

Λάσιος ό, καί οί, (στις λάσς) τοποθεσία στή ρίζα τοῦ Κορύλα ὅπου ὑπαρχαν χαμόδεντρα, ἐνῶ ψηλότερα ἀπλώνεται τὸ μεγάλο δάσος.

Λέσι τοῦ λάκου τό, ὄνομα λακιᾶς κάτω ἀπὸ τοῦ Βάναρου. (Λέσι=πτῶμα ἸΑλβ).

Λιθάρι τοῦ Πασᾶ τό, κίονι στὸ ὁποῖο ἀνέβαινε ὁ Ἰμὲρ μπέης, πασιᾶς τοῦ Βερατιοῦ καὶ σύμμαχος τ' ἸΑλῆ πασᾶ, κί' ἀγνάντευε τὶς μάχες τοῦ Κορύλα (1800—1801) μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Τούρκων.

Λίτροφα τά, χωράφια στὸ γούπατο τῶν ριζῶν τοῦ Κάντα. Ὅμοια τοποθεσία ὑπάρχει καὶ στή Φροσύνη.

Λόγγος ό, τὸ δάσος τῆς Κόαινας (ἸΑλβ.).

Λούτσα ἢ, πηλώδικη ρεματιὰ ἐντὸς τοῦ χωριοῦ. Ὅταν βρέχει πολὺ τρομάζουν τὰ μικρὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ νερά καὶ τὶς λάσπες νὰ διαβοῦν γιὰ τὸ σχολεῖο κί' οί μάνες λαχταροῦν ὅσο νὰ τὰ ἴδοῦν ἐπιστρέφοντας.

Μαρκουλό τό, τοποθεσία σύνορο μὲ τ' ἸΑμπέλια, ὅπου βάνεται ἀνοιξιὰτικη στάνη.

Μέγα δέντρο τό, τοποθεσία στήν ὁποία ὑψώνεται μεγάλος δέντρος.

Μεγάλη ράχη ἢ, κωνικός λόφος.

Μέγα πλάϊ τό, μεγάλη πλαγιὰ τοῦ Χάβου.

Μελίσσι τό, θεόρατο ραϊδιὸ τοῦ Κάντα ἐπὶ τοῦ ὁποίου φωλιάζει μελίσι. Τολμηροὶ βοσκοὶ ἀνέρχονται τὸ καλοκαίρι μὲ σκάλες ἢ κρεμιοῦνται μὲ τριχιές καὶ τρυγοῦν τὸ μέλι.

Μουργκάνος ό, (στοῦ Μουργκάν') διάρραχο τοῦ Κορύλα.

Μπουρτζιά ἢ, καί οί, τοποθεσία στήν ὁποία ὑπάρχει δέντρο μουρτζιάς.

Μπάλτος ό, τοποθεσία τοῦ Χάβου γουπωτή.

Μπάρκας ό, ριζοτόπι, στὸ ὁποῖο γρεκιάζουν πρόβατα. (μπάρκ=κουλιά. ἸΑλβ.).

Μπέτικας ό, χωράφια στὰ πλάγια τοῦ Κορύλα, ἰδιοκτησία ταῦ Μπέτικα. Τέτοια τοποθεσία ὑπάρχει καὶ στὸ Πετοῦσι.

Μπουρίμα ἢ, γούρνα μὲ ἀναβρυστικό.

Μπουστερης ό, ἀγρὸς ποὺ νεροκρατάει καὶ μὲ τὶς βροχὲς τὶς πολλὲς παθαίνει καθιζήσεις καὶ ξεκόβεται.

Νεράκι τό, πηγὴ χωνευτικοῦ νεροῦ στήν πλαγιὰ τῆς Τσίγδας.

Νεροσέλλωμα τό, λακιά κάτω ἀπὸ τὸν αὐχένα τοῦ Σελλώματος, ἀπὸ τὴν ὁποία, ὅταν τὸ βουνὸ σκεπάζεται μὲ χιόνια, πηγάζει κατάψυχρο νερό.

Νερό τῆς προβατίνας τό, πηγὴ τοῦ Χάβου μὲ πολὺ κρύο καὶ χωνευτικὸ νερό. Τρῶς τὸ λιγδερώτερο φαγητό, τόσο, ποὺ δὲν παίρνει ἄλλο ἢ κοιλιὰ σου. ἸΑμα πιεῖς νερό, ζητᾶς πάλι νὰ φᾶς. Λέγεται ὅτι ἡ πηγὴ ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ προβατίνα, γι' αὐτὸ πῆρε καὶ τ' ὄνομά της.

Νερό τοῦ Κοσιόρη τό, πηγὴ μὲ ὄχι πόσιμο νερό.

Νερούτσικο τό, πηγὴ ποὺ βγάζει λιγάκι νερό σάν νὰ κατουράει κατσίκι.

Νικλί τό, πηγὴ νεροῦ στὸ δρόμο Ποπόβου—Παραμυθιάς.

Ντάρντα ἢ, αὐχένας τοῦ Χάβου, στὸν ὁποῖο ὑπαρχε δέντρο νταρντιᾶς (ντάρντο=ἸΑχλάδι, ἸΑλβ.).

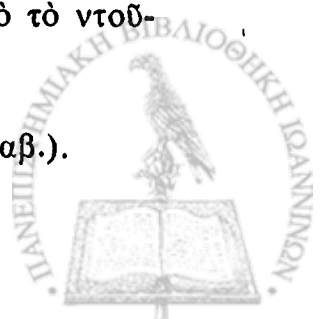
Ντερβένι τό, ὁμαλὸς δημόσιος δρόμος.

Ντούκας ό, χωράφια στὸ πλάϊ τοῦ Κορύλα.

Ντούσκα τά, τοποθεσία μὲ δρῦες (ντουσκο=δρύα, ἸΑλβ.). ἸΑπὸ τὸ ντουσκο πῆρε τ' ὄνομα κί' ἡ Ντουσκάρα, περιοχὴ χωριῶν.

ἸΑόχτια τά, ἀγροὶ κομμένοι μὲ ὄχτους.

Παδούλα ἢ, μικρὸ ἸΑσιωμα στὸ μέσο κατηφορικοῦ ἐδάφους (σλαβ.).

Παλιογκορτσιά ή, γέρικη γκορτσιά μοναχιασμένη στο δρόμο προς το Χάβο. Τὴν ἀνοιξη συγκεντρώνονται στὰ κλαδιά της πλῆθος τσιροπούλια καὶ κελαϊδοῦν ὁμαδικά.

Παλιόμυλος ὁ, παλιὸς μῦλος ποὺ δούλευε μὲ τὸ νερὸ τοῦ Καλαερακιοῦ, τὸ ὁποῖο ἔχει χαθεῖ ἀπὸ καθιζήσεις τοῦ τόπου.

Παλιόστανη ή, παλιά στάνη.

Παπακυριάκης ὁ, (στοῦ Παπακυριάκ'), κορυφόρραχη τοῦ Χάβου ἐπὶ τῆς ὁποίας βάνεται ἀνοιξιάτικη στάνη.

Πέτρες οἱ, μεγάλα λιθάρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ πλησίον χωράφια ἔχουν τ' ὄνομά τους.

Πηγάδι τῆς Βρυσούλας τό, ἀναβρυστικὸ πηγάδι ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑδρεύονταν οἱ κάτοικοι τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες.

Πηγαδούλια τά, ἀναβρυστικὰ μικρὰ πηγάδια φκιασμένα ἀπὸ τοὺς βοσκούς γιὰ τὸ πότισμα τῶν αἰγοπροβάτων.

Πηλὸς ὁ (στοῦ Πηλό), τοποθεσία στὴν ὁποία ὑπάρχει ἐκλεχτὸς πηλὸς καὶ πηγάδι ἀναβρυστικὸ. Ὁ πηλὸς χρησιμοποιοῦνταν μόνο γιὰ κατασκευὴ λάσπης γιὰ φούρους κι' ἄλειμμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν σπιτιῶν, ὄχι δὲ καὶ γιὰ λούσιμο καὶ πλύση.

Πλάκα ή, μεγάλο πλακερὸ λιθάρη χρησιμοποιούμενο γι' ἀκουμπίστρα τῶν κουρασμένων ἀνερχομένων δροματαραίων.

Πλακαριά ή, κατηφορικὸ λιθόστρωμα.

Πλακοῦλες οἱ, ραχοῦλα, ἐπάνω ἀπὸ τὴ Φέτσαινα, ζωμένη μὲ ἀσβεστολιθικὰ στρώματα.

Πλάτανος ὁ, τοποθεσία ἐντὸς τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχει μοναχιασμένος ξεροπλάτανος παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ τ' ὄνομα.

Πούλου τὸ σιάδι τοῦ, (στοῦ Μπούλ' τὸ σιάδι), μικρούτσικος χέρσος ἀγρὸς ἰδιοκτηρία τοῦ Πούλου.

Ράχη στὰ μνήματα στή, διάρραχο τοῦ Κορύλα στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν μνήματα τῶν σκοτωμένων κατὰ τὶς μάχες τῶν Σουλιωτῶν μὲ τὰ στρατέματα τοῦ Ἰμπέρ μπεη, πασᾶ τοῦ Μπερατιοῦ, συμμάχου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (1800—1801).

Ράχη τοῦ Κίτσου ή, σφηνολίθαρη κορυφὴ διάρραχου στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ φαίνεται ὅλο τὸ χωριὸ καὶ ἡ γύρω περιοχὴ.

Ρίγκουλας ὁ, γυμνὴ κατηφορία, στὴν ὁποία ριγκουλιοῦνται (κυλιοῦνται) τὰ παιδιὰ καὶ παίζου.

Ρίπα ή, καὶ οἱ, κοκκινοχώματα ξεκόμματα καὶ ὄχτια στὰ ὁποῖα δὲ φυτρώνει χορτάρι.

Ρόγια τά, ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ δέντρα καὶ χορτάρι κοκκινοχώματοι λόφοι.

Ρούπας ὁ, (στοῦ Ρούπα), τοποθεσία μεταξὺ Κορύλα καὶ Κάντα.

Σβαροῦλες οἱ, μικρὲς σβάρες στὶς πλαγιὲς τοῦ Κορύλα.

Σέλιανη Τρύπα ή, ὑπόγεια σπηλιά.

Σέλλωμα τό, αὐχένιας μεταξὺ τοῦ Κορύλα καὶ τοῦ Κάντα.

Ἀπ' αὐτοῦ ἄρχισε τὴν πολιορκία τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τὸ 1822.

Σιάδι τοῦ Γκόγκου τό, (σιάδ' τοῦ Γκόγκ'), μικρὸ ἴσιωμα σὲ διάρραχο τοῦ Κορύλα.

Σιούνα ή, δάσος ἐπὶ τοῦ Κάντα περιβαλλόμενο ἀπὸ ἓνα μέρος ἀπὸ μεγάλα σφηνολίθαρα.

Σκάπετα τά, τὰ ἐκεῖθε τῆς ράχης. Τ' ὄνομα τοῦτο ἔχουν καὶ τὰ 4 Σουλιωτοχώρια Φροσύνη, Κουκουλοῖ, Γλαβίτσα καὶ Τσαγγάρι, κρυμμένα πίσω ἀπὸ τὰ βουνά.

Σκαλοπούλα ή, ἀνώμαλος στενόδρομος. Ὑπάρχουν τρεῖς, μιὰ στὸ δρόμο

πρὸς τὸ Χάβο, δεύτερη στὸ δρόμο πρὸς τὰ Γιάννινα καὶ τρίτη στὸ δρόμο πρὸς τὴν Παραμυθιά.

Σπᾶθες οἱ, κορυφόρραχη τοῦ Κάντα.

Στάλος ὁ, ἡσκιος στὸν ὁποῖο σταλίζουν γιδοπρόβατα τὸ καλοκαίρι (Ἰταλ.).

Στάνη ἡ, ἡ κατοικία τοῦ κοπαδιοῦ μαζί με τοὺς τσοπαναραίους.

Σταυρὸς ὁ, καὶ οἱ, στημένος ξύλινος σταυρὸς τοποθετημένος κατόπι λιτανείας γιὰ προφύλαξη τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες.

Στέρα ἡ, γούρα σὲ λιθάρι ποῦ κρατᾷ νερὸ ὅταν βρέχει (Ἀλβ.).

Στεράρι τό, αὐχένιας περιβαλλόμενος ἀπὸ συμπαγῆ πετρώματα ἐπὶ τοῦ Κάντα.

Στενὸ τό, δρόμος διερχόμενος μεταξὺ ὀγκολίθων.

Στρουγκούλα ἡ, μικρὴ στρούγκα χρησιμεύουσα γιὰ τὸ ἄρμεγμα.

Στρομπι τό, κορυφόρραχη τοῦ Κορύλα ὅπου ἐγίνε μάχη μεταξὺ Ἰταλῶν μετὰ Τούρκων καὶ Ποποβιτῶν ἀνταρτῶν (21 Μάη 1943).

Σφῆνες οἱ πολλὲς οἱ, σωρεμένα σφηνολίθαρα.

Ταμπούρια τά, προμαχῶνες καταρραχὶς τοῦ Κάντα κοντὰ στὸ «Σέλλωμα» ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Σουλιοῦ, κατὰ τὸν πόλεμο μετὰ τὸν Ἰμὲρ μπέη.

Τασούκαλης ὁ, ἀγρὸς σὲ κοίλωμα, ἰδιοκτησία κάποιου Τάσου Κάλα.

Τζοκάκια τά, βουνοπλαγιά κοντὰ στὸ χωριό.

Τζούκιζα ἡ, κακοτράχαλος λόφος στὰ σύνορα τοῦ Ἐλευθεροχωριοῦ.

Τούφα ἡ, θάμνος (Ἀλβ.). (Μεγάλη τούφα, μικρὴ τούφα).

Τριανταφυλλιά ἡ, τοποθεσία στὴν ὁποία φύονται ἄγριες τριανταφυλλιές.

Τρόχαλα τά, κακοτρόχαλη ράχη.

Τρύπα τοῦ μύλου ἡ, παρόχθια τοῦ Γκούμου τρύπα, στὴν ὁποία ἐπεφτε τὸ νερὸ τοῦ μύλου ποῦ ὑπαρχε παλιότερα ἐκεῖ.

Τρυπητήρα ἡ, τρύπα στὸ ρίζωμα τοῦ Κορύλα ἀπέναντι τοῦ χωριοῦ.

Τσίγδα ἡ, κωνικὴ κορυφή ἐπὶ τοῦ Χάβου.

Τσίλη Μίγκος ὁ, κορυφόρραχη τοῦ Κάντα ὅπου (1949) ἐγίνε φονικὴ μάχη μεταξὺ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἀνταρτῶν.

Τσιούκα ἡ, κορυφὴ λόφου (Ρουμ.).

Τσιώτσης ὁ, χωράφι κοντὰ στὸ Ντερβένι.

Τσουγκρι τό, κορυφὴ κωνοειδῆ λόφου.

Τσουτσοουρας ὁ, ἐπανωτὰ λιθάρια ποῦ βάζονται γιὰ σημάδια.

Φέτσαινα ἡ, καὶ οἱ, ρεματιὰ μετὰ πολλὰς πηγὰς γλυφοῦ νεροῦ.

Φράξος ὁ, μικρὸς γκρεμὸς ἐπὶ τοῦ Κορύλα ὅπου ὑπάρχει φυτρωμένος φράξος.

Φυλαμένο τό, δάσος στὸ ὁποῖο ἀπαγορεύεται ἡ ξύλεψη.

Χάβος ὁ, μεγάλο κι' ἀπέραντο δάσος ἀπὸ ἔλατα ἀπλωμένο σὲ βαθιὰ σκιερὴ χαράδρα (Ἰταλ.).

Χαΐα τά, βαθιὰ κοίτη τοῦ Γκούμου μετὰ ἀπότομες κρημνώδεις ὄχτες.

Χαλίκι τό, γυμνὴ χαλικώδης λαγκαδιά.

Χάρτζος ὁ, (στοῦ Χάρτζ'), τοποθεσία σὲ γούπατο μέρος.

Χούνη ἡ, βαθιὰ κατηφορικὴ χαράδρα τοῦ Κορύλα.

Χωράφια τά, ἀγροὶ στὰ πλάγια τοῦ Κορύλα.

Ψηλά δέντρα τά, πλαγιά περιέχουσα ψηλὰς δρῦες.

Δ Α Σ Η

Ὅποιο δρόμο πιάσει κανένας τὰ χαράματα, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὸ Χάβο, τὸν Κορύλα ἢ τὶς Φέτσαινες κι' ἀκουρασθεῖ, μέσα στὸ σύθολο τῆς αὐγῆς,

θ' ἀκούσει συναυλία ἀπὸ ὀμιλίες γυναικῶν ποὺ μεταβαίνουν γιὰ ξύλα, συκρατούμενα καραβάνια, σὰν τὰ μελίτσια στὴ βοσκὴ. Κουβεντιάξουν γιὰ προξενιὲς κι' ἀρραβῶνες, καὶ δὲν ἀφήνουν καμμιά τσούπρα νὰ μὴ τὴν ἀναγορέψουν, νὰ τὴ γλωσσοδεύουν καὶ νὰ τὴν κάμουν νὰ λιγγιάζει.

— Ἐκείνη ταιριάζει μὲ τὸ δεῖνα παιδί, τοῦ Γιώργου τῆς Χριστάκαινας δὲν τοῦ πηγαίνει ἢ Χρῦσω τῆς Ἀλέξως, ἢ Σόφω, καλὴ τσούπρα ἀλλὰ ἔχει τὰ ποδάρια λίγο στραβά καὶ εἶναι καὶ σκουμπή, περπατεῖ μὲ τὸ κεφάλι σκυφτά. Ὅσα ρέγουλα κι' ἂν κάνει ὁ Μπούσης τῆς Χαΐδως, αὐτὴ ἔχει τὸ μάτι στὸ Σωτήρη κι' ἄδικα χάνεται καὶ ξελωλιάζεται τὸ καψόπαιδο. Ἡ Μαρούσιω ποὺ οἱ δικοὶ τῆς μάτιαζαν νὰ τὴ δώκουν τοῦ Κωσταντῆ, τῶκοψε μὲ τὸ τσεκούρι. Τοὺς κοντρώθηκε: «Αὐτὸν τὸ ξεφλέτσαρη θὰ πάρω ἐγὼ ποὺ δὲν ξέρει ποὺ παίνουν τὰ τέσσερα.»

Ὁ Χάβος εἶναι λέξη ἰταλικὴ ἢ κι' ἑλληνικὴ (ἀπὸ τὸ χάος) καὶ θὰ εἰπεῖ βαθούλωμα. Μὲ τὶς ἐλάτινες γραντές του, τὶς ψαλλιδιές, τ' ἀγκωνάρια, τὰ σταλίκια καὶ τὰ πέτροβα ἔχουν σκεπασθεῖ πολλὰ σπίτια στὴν Τσαμουριά. Τὸ ἐμπόριο τῆς ξυλείας ἦταν λεύτερο ἐπὶ Τουρκίας καὶ ὅποιος μπόρει πηγαινε, ἔκοβε καὶ πουλοῦσε φώρα στὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς. Τρέφει λύκους καὶ ζαρκάδια.

Στὸ δάσος τῆς Κόαινας δὲν ἐπιτρέπονταν ἡ ξύλεψη. Μάλιστα ἡ δημογεροντία γιὰ νὰ τὸ προφυλάξει τῶταξε στὸ βακούφι. Ἔτσι ἱερό δὲν κόταγαν νὰ τὸ κόψουν. Μάλιστα ἔστειλαν κάποτε μιὰ γυναῖκα μὲ τὸ ρουτι μονάχα κι' ἔσκιαξε τὶς γυναῖκες πῶκοβαν ξύλα καὶ διέδωσαν πῶς ἦταν ἡ Παναγία. Ἐπιτράπηκε μόνο ἡ ξύλεψη τὸ 1913 ποὺ τὸ χωριὸ ἦταν καμμένο ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ μὲ τὴν ξυλεία του σκέπασαν κι' ἔστρωσαν μὲ σανίδια τὰ σπίτια. Κι' ἐδῶ ζοῦν ζορκάδια. Στὸ δάσος τῆς Σιούνας ἀπαγορεύεται ἡ ξύλεψη γιὰτὶ προστατεύει τὸ χωριὸ ἀπὸ τὶς νεροσυρμές.

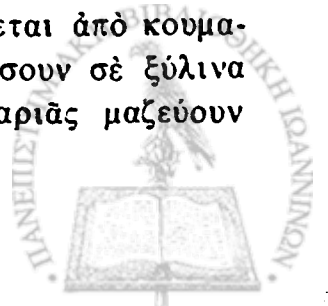
Ὁ Χάβος ἀνήκε παλιόθε στὸ Πόποβο ἀλλ' ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ Βελῆ Πρόνιος τὸν πούλησε μαζί μὲ τὸ Πετούσι σ' ἄλλον ἀγᾶ. Ἀλλὰ καὶ πουλημένον οἱ Ποποβίτες τὸν ξυλεύονταν.

Γιὰ τὸν Κορύλα λὲν πῶς ἦταν τόσο μεγάλο καὶ πυκνὸ δάσος ποὺ καίονταν τρία χρόνια κι' ἡ φωτιά του δὲν ἔσβηνε οὔτε τὸ χειμῶνα μὲ τὶς βροχὲς καὶ τὰ χιόνια. Τοῦτο βγαίνει κι' ἀπ' αὐτὸ τοῦτο τ' ὄνομα. Κορύλας ποὺ θὰ εἰπεῖ καψάλα, καμένο. Ἡ κορυφή του σκεπάζεται μὲ πεῦκα (δαδιές), ἀλουθοῦν τὰ ἔλατα κι' ὕστερα ἔρχονται τὰ κέδρα καὶ τελευταῖα οἱ ἀσφάκες μὲ τὶς ὁποῖες ντύνονται ὅλες οἱ πλαγιές. Στὴ Χούνη, ἀνοιχτὸ βάραθρο, μένει τὸ χιόνι ὡς τὸν Ἀλωνάρη. Προτοῦ βρεθεῖ ὁ τεχνηνὸς πάγος ἀπ' ἐκεῖ κουβαλοῦσαν χιόνι οἱ γυναῖκες στὴν Παραμυθιά κι' ἔφκιαναν παγωτὰ οἱ ζαχαροπλάστες. Τὸ χειμῶνα οἱ ἀγέρηδες σηκώνουν τὸ χιόνι καὶ σχηματίζει σύννεφο στὸν οὐρανό. Τότες οἱ λύκοι τοῦ βουνοῦ ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὴν πείνα ἀργουλιοῦνται καὶ βάνουν σ' ἀντράλα τὰ σκυλιὰ κάτου στὸ χωριό.

Ἡ ξύλεψη τοῦ Κορύλα ἀπαγορεύεται γιὰτὶ προστατεύουν τὰ ἔλατα τὸν τόπο ἀπὸ τὶς πλημμύρες. Ὅμως οἱ βοσκοὶ κόβουν μύτες μικρῶν ἐλάτων καὶ φκιάνουν κεντιστὲς ρόκες κι' ἀφοῦ τὶς βάψουν μὲ ἄνθη παπαροῦνας, τὶς δωρίζουν σὲ συγγένισσες.

Ἀνάμεσα τῶν ἐλάτων φύονται καὶ ξεροπλάτανοι ποὺ στολίζονται τὴν ἄνοιξη μὲ πλατιά φύλλα καὶ σκουλικάτα ἄνθη. Στους δροσεροὺς τοὺς ἡσκιούς σταλίζουν τὸ καλοκαίρι γιδοπρόβατα.

Χαμηλά, κάτου πρὸς τὶς Φέτσαινες τὸ ἔδαφος σκεπάζεται ἀπὸ κουμαριές καὶ ρίκια. Ἀπὸ τὰ κούμαρα, ἀφοῦ πάθουν ζύμωση, βράσουν σὲ ξύλινα ταλάρια, βγαίνει ρακὴ, τὸ κούμαρο. Ἀπὸ τ' ἄνθη τῆς κουμαριάς μαζεύουν

μέλισσες μέλι πικρὸ στὴ γεύση. Καλὸ μέλι βγαίνει ἀπὸ τὸ ἄνθος τῆς θρούμπης καὶ δευτερώτερο ἀπὸ τὴ μελούδα τῶν ἐλάτων. Ὅταν ἀνθίζει ἡ θρούμπη Αὐγούστο καὶ Τρυγητὴ ἀσπρίζουν οἱ πλαγιᾶς σὰ νὰ καλύπτονται ἀπὸ χιόνι.

Πολλὰ μελίτσια (μάνες) εἶχαν: Ἡ βάβω Τσάκοβα, ἡ Μητρο Ντούρρινα, ὁ Παπᾶ Γιώτης, ἡ Παπα-Βασίλαινα κι' ἡ Φώτω Μουσελίμαινα.

Μὲ τὰ κουτσούμπια τῶν ρικιῶν φκιάνουν ὠραία ξυλοπίνακα, κλειδούς, ποιμενικὲς λουσάτες κλειτσοὺς καὶ τζουμπούκια.

Τὸ δάσος τῆς Κόρρινας (Φυλαμένο) καὶ τοῦ Κορύλα, 8000 στρέμ. ἀνήκαν ἀπὸ πάπου προσπάπου στὴν κυριότητα τοῦ χωριοῦ, ἡ ὁποία ἀναγνωρίσθηκε κι' ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος μὲ τὴν ὑπ' ἀριθμὸ 41 τῆς 2 Ἀπριλίου 1930 ἀπόφαση τοῦ διοικητικοῦ δικαστηρίου τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας:

«Ἀριθ. 41

Τὸ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Γεωργίας Διοικητικὸν Δικαστήριον συγκείμενον ἐκ τῶν κ. κ. Γ. Ἀντωνακάκη Προέδρου, Σ. Μεσημέρη Εἰσηγητοῦ, Ν. Ἐλευθεριάδου, Ἡλ. Παπαηλιοῦ, Ἀ. Κρόκου τακτικῶν Μελῶν καὶ τοῦ γραμτέως Θ. Μπαρλογιάννη, συνεδρίασαν δημοσίᾳ τὴν 2 Ἀπριλίου 1930 παρόντος καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῶν δασῶν, ἵνα δικάσῃ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δάσους Ἀγία Κυριακὴ (Ποπόβου) Παραμυθίας διεκδικουμένου ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου Κοινότητος, παραστάσης διὰ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Θρασυβούλου Στέα.

Ἀκοῦσαν καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῶν δασῶν
Σκεφθὲν κατὰ τὸν Νόμον

Ἐπειδὴ νομίμως εἰσάγεται πρὸς κρίσιν ἢ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1929 αἰτήσεις τῆς κοινότητος Ἀγίας Κυριακῆς, τέως Ποπόβου Παραμυθίας κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13747 ἐ.ἔ, ἐγγράφου τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας, τηρηθεισῶν τῶν νομίμων διατυπώσεων.

Ἐπειδὴ ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2214 καὶ ἀπὸ 23 Ἰανουαρίου 1930 ἐκθέσεως τοῦ Δασαρχείου Ἰωαννίνων καὶ τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων Χρ. Κατσούλη, Λ. Μπόλοση, Βασιλείου Παπᾶ, Βασιλείου Καρακίτσου καὶ Δήμου Ρόικου (Ρούκου), οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἀγίας Κυριακῆς (τέως Ποπόβου) ἀποτελοῦντες τμῆμα τοῦ συγκροτήματος τῶν κεφαλοχωρίων τῆς Παραμυθιάς ἐκπαλαί ἐποιοῦντο χρῆσιν διὰ τὰς ἀτομικὰς τῶν ἀνάγκας τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου δασωδῶν ἐκτάσεων 8.000 ὡς ἐγγίστρα στρεμμάτων, ὡς ἀποτελουσῶν μπαλταλίκιον, διατηρήσαντες ἐν μακροτάτῃ χρονικῇ περιόδῳ τὴν ἀκώλυτον ἄσκησιν τοῦ αὐτοῦ δικαίου, ὅπερ οὐδόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπιρεασθὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἰδιῶται σημαίνοντες ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ τῆς ἄλλοτε Ὀθωμανικῆς Ἐπικρατείας ἐπετύγχανον τὴν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς βίας ἢ οἰασδήποτε μὴ νομίμου ἐπιβολῆς λῆψιν ὠφελημάτων παρ' ἐνίων τῶν κατοίκων, τοῦθ' ὅπερ φαίνεται γινόμενον καὶ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ὅτε ὡς μαρτυρεῖται, ὑπεχρεώθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Διοικήσεως Ἀρ. Στεργιάδου (κατάθεσις Βασιλείου Καρακίτσου) νὰ καταβάλωσι τέλεσμα πρὸς τὸν ἀγᾶν Μουσταφᾶν, ἀξιώσαντα ὅτι δικαιοῦται τοιούτου.

Ἐπειδὴ κατὰ ταῦτα συντρέχει περίπτωσις ὅπως ἀναγνωρισθῇ τὸ ἐν λόγῳ δάσος ὡς «μπαλταλίκ» παραχωρούμενον δυνάμει τοῦ ἄρθρου 63 τοῦ Νόμου 4173 εἰς τὴν κυριότητα τῆς Κοινότητος ὡς νομικοῦ προσώπου ὑπὲρ τῶν μελῶν τῆς ὁποίας ἦτο ἐκπαλαί προωρισμένον.

Διὰ ταῦτα

Δεχόμενον τὴν αἴτησιν τῆς Κοινότητος Ἀγίας Κυριακῆς (Ποπόβου) Παραμυθιάς.

Ἀναγνωρίζει τὸ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς δάσος ὡς «μπαλταλίκ» παραχω-

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ)

ΒΡΑΒΕΙΟΝ "ΗΠΕΙΡ. ΧΡΟΝΙΚΩΝ., (1926)

252

"Όταν ζώνουν τὸ νουνὸ καὶ
περνᾶ στὸ μεσάλι τὸ κρασί του

Παραματευτῆς – ΠΑΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ –
– ΠΑΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ – ἐδιάβαινε

Παραματευτῆς ἐδιάβαινε
μέ δυὸ μαντίλια στὸ λαιμὸ
τὸ καλαμάρι στὸ πλευρό.
Στὴν τάβλα τοῦ κυρῆ νουνοῦ
πουλιά κι' ἀηδόνια λάλαγαν
περδίκια καρκαρίζονταν
– Κέρνα νουνέ, κέρνα νουνέ,
κέρνα νουνέ τὴν τάβλα σου
νά ζοῦν τὰ ἀναδεχτούρια σου
νά γένουν καλορίζικα.

253

ΕΤΕΡΟ

Κάτου στὸν ἄσπρο πόταμο

* Συνέχεια ἐκ τοῦ τεύχους 148—149, σελ. 630.

ρούμενον κατὰ κυριότητα εἰς τὴν αὐτὴν Κοινότητα ὡς νομικὸν πρόσωπον,
ὕπερ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἐκρίθη, ἀπεφασίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὴν 9 Ἀπριλίου 1930.

Ὁ Πρόεδρος
Γ. ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Θ. ΜΠΑΡΛΟΓΙΑΝΝΗΣ»

(Συνεχίζεται)

κυρή νουνός έδιάβαινε
 μέ τ' άλογό του παίζοντας,
 μέ δυό μαντίλια στό λαιμό.
 Κουμπάρες τόν καρτέρηγαν
 μέ τά παιδιά στό χέρια τους.
 Σταυρούς κερνάει τά παιδιά
 φλωράκια τίς κουμπάρες.
 Τήν κουμπαρούλα τή μικρή
 φλωρένιο δαχτυλίδι.

254

ΕΤΕΡΟ

Τόν άγγελο φιλεύομε και τó Χριστό κερνάμε
 Τήν Παναγιά τή Δέσποινα τή διπλοπροσκυνάμε
 Καί τοúτο σπίτι πούειμαστε πέτρα νά μή ραγίσει
 Κι' ó νοικοκύρης τοú σπιτιού πολλά χρόνια νά ζήσει
 Νά ζήσει χρόνους έκατό και νά τούς άπεράσει.

255

"Όταν μπαίνει ó νουνός στό χορό

Έμπατ' ά γού - ΑΓΟΥ - ρια στό χορό.
 ΕΜΠΑΤ' ΑΓΟΥΡΙΑ ΣΤΟ ΧΟΡΟ
 Κορίτσια στό τραγούδια, - ΚΟΡΙΣΤΙΑ ΣΤΑ
 [ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Έμπατ' άγούρια στό χορό, κορίτσια στό τραγούδια.
 Νά ίδητε και νά μάθετε πώς πιάνει' ή άγάπη.
 Άπό τά μάτια πιάνετε στ' άχείλη κατηβαίνει
 Κι' άπό τά χείλη χύνεται και στην καρδιά πηγαίνει
 Πιάνει ρίζες, πιάνει κορφές, πιάνει μελισοβότι
 Καί στην κορφή τοú λουλουδιού κάθεται τó μελίσσι
 Κάνει μέλι κάνει κερι κάνει μελισοβότι
 Τó μέλι τρώγ' ή άρχοντιά και τó κερι ν οί άγιοι
 Καί τó μελισοβότανο τόχουν τά παλληκάρια.

256

"Όταν μπαίνει ó γαμπρός στό χορό

Α

Σήμερα ν ά - ΜΩΡ' Ν Α - σπρος ούρανός.
 ΣΗΜΕΡΑ Ν ΑΣΠΡΟΣ ΟΥΡΑΝΟΣ

σημέρα ν' άσπρη μέρα
ΣΗΜΕΡΑ Ν ΑΣΠΡΗ ΜΕΡΑ

Σήμερα ν' άσπρος ούρανος σήμερα ν' άσπρη μέρα
Σήμερα ανταμώνεται άητός με περιστέρα
'Αητός είναι περήφανος κι' ή πέρδικα γραμμένη
Πόχει κορμί για ντουλαμά και στήθια για τσαμπράζια
Πόχει μασουροδάχτυλα γεμάτα δαχτυλίδια.
"Έβγα πατέρα του γαμπρού και πεθερέ της νύφης
Νά ιδείς τό γυιό σου στο χορό πώς σειέται και λυγιέται.
"Έβγα μανούλα του γαμπρού και πεθερά της νύφης
Νά ιδείς τό γυιό σου στο χορό πώς σειέται και λυγιέται.
"Έβγάτ' άδέρφια του γαμπρού κι' άντράδερφα της νύφης
Νά ιδήτ' τή νύφη στο χορό πώς σειέται και λυγιέται

B

"Όσα χορτάρια είναι στη γης και φύλλ' από τά δέντρα
Τόσα φλωράκια ξόδιασα κόρη μου για τ' έσένα.
— Κι' άν ξόδιασες λεβέντη μου φλωράκια για τ' έμένα
Νά γένω γης νά με πατείς γιοφύρι νά περάσεις
Νά γένω μιá γλυκομηλιά στον ήσκιο μου νά κάτσεις
Νά πέφτουν τά γλυκόμηλα τρούρω στο λαιμό σου
Νά γένω μι' άσημόκουπα νά σε κερνώ νά πίνεις.
"Εσύ νά πίνεις τό κρασί κι' έγώ νά λάμπω μέσα.

257

ΕΤΕΡΟ

Για πλατύντε τό χορό
για νά ιδοϋμε τό γαμπρό
πόχ' τή νύφη στο πλευρό,
πούειναι άσπρη και γιαλένια
και στο στόμα ζαχαρένια.
Νά τή δεϊ ό πεθερός
πούναι άσπρη και γιαλένια
και στο στόμα ζαχαρένια
Νά τή δεϊ ν ή πεθερά
πού είναι άσπρη και γιαλένια
και στο στόμα ζαχαρένια.

258

"Όταν μπαίνει ή νύφη μπροστά στο χορό

'Αξίζει ή μέρα σήμερα φλωρί με τό ταγάρι
Π' άντάμωσ' έν' άντρόγυνο και τόκαμε ζευγάρι.

Ἔβγα πατέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ τῆς νύφης
 Νὰ ἰδῆτ' τὴ νύφη στὸ χορὸ πῶς σειέται καὶ λυγιέται.
 Πῶχει κορμὶ γιὰ ντουλαμὰ καὶ μέση γιὰ κεμέρι,
 Πῶχει μασουροδάχτυλα γεμᾶτα δαχτυλίδια.
 – Πούησουν περιστερούλα μου τόσον καιρὸ χαμένη;
 – Ἦμουν στὰ πλάγια πῶβοσκα, στοὺς κάμους καὶ δροσιούμεουν
 Ἦμουν ψηλὰ στὴν πιπεριά καὶ μάζευα πιπέρι
 Νὰ πιπερώσουν τὰ φαγιά, νὰ φᾶν οἱ συμπεθέροι

259

ΕΤΕΡΟ

Ξύπνα γαϊτανοφρύδα μου καὶ κόνα μου γραμμένη
 Κι' ἔβγα στ' ἀγνάντιο νὰ σέ ἰδῶ, ἔβγα στὸ παραθύρι
 – Μ' οὐδὲ στ' ἀγνάντιο βγαίν' ἐγώ, μ' οὐδὲ στὸ παραθύρι
 Μέσα στὸ σπίτι κάθομαι λάμπω σὰν τὸ ζεκίρι.
 Βάνω τὸν ἥλιο στάηβουνὰ καὶ τὸ φεγγάρ' στοὺς κάμπους
 Βάνω καὶ τὸν Αὐγερινὸ ψηλὰ στὰ παραθύρια.

260

Ἦταν ξεπροβοδίζεται ὁ νουνὸς

Ἦρα σου καλὴ νουνέ μου
 κι' ἄσε τὴν εὐκὴ σου πίσω
 γιὰ νὰ ζοῦν τ' ἀνεχτούρια,
 γιὰ νὰ ζοῦν καὶ νὰ προκόψουν
 καλορίζικα νὰ γένουν

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ (*)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΤΣΑΜΟΥΡΓΙΑΣ

261

Μπόλιασα ν' ντέ]γκ'] μό]λ']
 μοῦ μπ]ρ'] ν' τσούπρ' ἐ]λό]λ']
 τ' μ' πρίτ κοκέ]τ' μό]λ]
 πάρ' τί μό]γ' τσού]πρ' ἐχό]λι
 μός' μ' πρέ κοκέ]τ'] μό]λ']
 Μπόλιασα ν' ντέ]γκ' πιέ]σκ'
 μούμπ μπ]α]ρ'] ν' τσούπρε ζέ]σκ']
 πάρ' τί μό]γ' τσου]πρ'] εζέ]σκ']
 μός' μ' πρέ κοκέ]τ'] πιέ]σκ']

* Ὅλα τὰ νυφιάτικα τραγοῦδια τῶν ἀρβανίτι-
 κων χωριῶν τῆς Τσαμουριάς ἔχουν λυπητερὸ ἀγὸ

(Μετάφραση)

Μπόλιασα ένα κλωνάρι μηλιάς
 μου φορτώθηκε μιά τσούπρα λιγνή
 νά μου κόβει τους καρπούς της μηλιάς.
 Μακριά έσύ τσούπρα λιγνή
 μή μου κόβεις τους καρπούς της μηλιάς
 Μπόλιασα ένα κλωνάρι ροδακινιάς
 μου φορτώθηκε μιά τσούπρα μαυριδερή
 μακριά έσύ τσούπρα μαυριδερή,
 μή μου κόβεις τους καρπούς της ροδακι-
 νιάς

262

Νούσε ν'τ]ρα — έ κ'] τεϊ ν'τ]ρα
 ν' μπαξέ με μόλα τ']μπλια
 βάλ' σκά μπαξέγια μπρ]τα
 δ]ντρ μπέ]γ με ντί ζ]μρα
 σά τ' ζ]μ' ν' θε]λ]ντζ
 θέ]λ]ντζ τ' κάμ σερντάνι
 σά τ']τ' κουμπίσεμ πρά]ν'
 τ'τ' βέσι ντουλαμά]ν'
 ντουλαμάν ή βερ]δ]ντι]λ'
 ποροσί]μ' ν' Γιάν]ν]ν

(Μετάφραση)

Νύφη πέρα κι' από δώθε
 στο μπαξέ με μήλα γλυκά.
 "Άραγε τί έχει ό μπαξές μέσα;
 — τό γαμπρό με δυό καρδιές
 Γαμπρέ μπέη φκιάσε μας ένα τραγούδι
 όσο νά πιάσομε μιά πέρδικα,
 πέρδικα που έχω την αγάπη,
 όσο νά σοῦ σταθώ σιμά σου
 νά σοῦ ντύσω τό φόρεμα,
 τό κίτρινο φόρεμα σάν κερι
 παραγγελιά στά Γιάννια.

263

Λιούλε μόνι σιά βερ]δ]ν'
 ρούχου μόν τ' σέλι]ν'
 μοσ]τ' μάρ]ν' έ]ρ]ν'
 έρ]ν' έδέ φιτι]ρ]ν'
 άσαμάν φιτι]ρ βρά]ρ
 έρδι βάχτι πρ' τ']ντά]ρ'.

Μ'νταγ]τε τζιτζό μ' ντάγ]τε
 μ' νταγ]τέ γκά ὄντε μάδε
 γκά ν' μί]λ δν τσαγκάδε.

(Μετάφραση)

Λουλουδάκι μου κίτρινο
 φυλάξου μή σε πατήσουν
 μή σοῦ πάρουν τὸν ἀέρα,
 τὸν ἀέρα καὶ τὴν ὄψη
 Ἄμάν, τὴν ὄψη βαρεμένη.
 Ἦρθε καιρὸς νὰ χωριστοῦμε.
 Μὲ χώρισες μπάρμπα μὲ χώρισες,
 μὲ χώρισες ἀπὸ σπίτι μεγάλο,
 ἀπὸ χίλια πρόβατα τσαγκάδια.

264

— Ψὲ μ]ρι ἐπὶ κου]ρ
 ἔ παρατηρήσου]ρ
 Μόσκ γκ πὰ μπιτήσου]ρ
 τὰ] τα]τ κὰ νισου]ρ
 κ ντρουνέ]ζ νιὰ γκιλπέρα
 — ν φούν τ ραφτίτ ἰβούρα
 μότρε]σ γιὰ λιάτσα τ τέρα
 γιου μοτρά κ μπάνι βέση
 τκί]νι τα]τ]ν κουϊντές
 σέου λαγιά ἡ]κί πρ ἱεπ

(Μετάφραση)

— Γιατί μου κάθεσαι πικραμένη
 σὰν παραπονεμένη
 Μὴν ἔχεις τίποτε ἀτελείωτο;
 Ὁ πατέρας σ' ἔχει ξεπροβοδήσει
 ἀπὸ κονταρίτσες μέχρι βελόνες,
 — Στὸν πάτο τ' ἀράφι τᾶβαλα
 τῆς ἀδερφῆς τῆς τ' ἄφησα ὄλα.
 Σεῖς ἀδερφές μου γι' ἀκοῦστε:
 Νᾶχετε τὸν πατέρα ἔννοια
 γιατί ἐγὼ ἢ κακομοίρα φεύγω γιὰ πάντα

265

Ὅταν στολίζουν τὴ νύφη

Ζούρι ντιέλι βορό]ν

μ]μά βάιζι]ν ντέ]ντρ]ν
 ντζέρι βέσι ντίκου κλιά]ρ
 σέ μ κού]ρ ζντ]νεϊ βάι]ζ
 σέ ντό ήίτση ν τιέ]τρ ρά]δ
 ντζέρι βέσι βέ]τ
 μοσμοντό σιοκέ]τ
 μπλίδουνι σιοκέ βρ]ντά]λ
 ντίζντο θέμ ντιζτο ού κλιάεμ
 σέ ού γκά μ]μά ντό ντάεμ.

(Μετάφραση)

“Επιασε ό ήλιος τήν αύλή,
 ή μητέρα τήν κοπέλλα θ' αλλάξει.
 — Βγάλτα φόρεσ'τα κλαίοντας
 γιατί πιά δέ γίνεσαι κορίτσι
 γιατί θά μπεις σ' άλλη σειρά.
 Βγάλ' τα, φόρεσ'τα μοναχή σου
 νά μη παιδέψες τίς συντρόφισσές σου.
 — Μαζευθητε συντρόφισσες γύρω
 γιατί θά σ'α πώ κάτι, θά σ'α παραπονεθώ
 γιατί έγώ άπό τή μητέρα μου θά άποχω-
 ρισθώ.

266

ΕΤΕΡΟ

Μοϊ νουσε μός κλιάει με λιότ
 σέ τ]τά νούκ τ] τρόν ντότ.
 ν ντα]φτ λέ τ ντ]ρό]γ
 σέ κ]γιό ρα]δ ντό σκό]γ
 σί]κ ντρόν μαλι με μπό]ρ

(Μετάφραση)

Μωρή νύφη μήν κλαίς με δάκρια
 γιατί ό πατέρας δέν μπορεί νά φτουρήσει
 — “Αν θέλει άς βαστάξει
 γιατί τούτη ή σειρά θά περάσει
 όπως βαστάει τό βουνό τό χιόνι

267

ΕΤΕΡΟ

Νουσεζώ σί λιουλεζό — νουσεζώ
 ήάπη σί]τ [τ] τασιό— »

μός ἤκέ τ ζή οὐλί— »
 σὶ φιτζάνι φαρφουρί— »

(Μετάφραση)

Νυφούλα σάν τὸ λουλούδι— νυφούλα
 ἄνοιξε τὰ μάτια νὰ σοῦ τὰ εἶδῶ — »
 μὴν τᾶχεις μαῦρα σάν ἐλιά — »
 σάν τὸ φιτζάνι τὸ φαρφουρί — »

268

ΕΤΕΡΟ

Τρανταφύλε χάπου]ρ
 -ΝΟΥΣΕΖΩ -

Τρανταφύλλε χάπου]ρ
 κού μ κέσε βάτου]ρ
 ν' σκα]λ' κουμπήσου]ρ
 μέ κρι]ἔ γκρεμίρου]ρ

(Μετάφραση)

Τραντάφυλλο ἀνοιγμένο
 ποῦ μοῦ εἶχες πάει
 στή σκάλα ἀκουμπημένη
 μέ τὸ κεφάλι γκρεμισμένο

269

ΕΤΕΡΟ

Ντέλ νουσέ ν' παραθύρε
 τ σιότση μονά]ρ μέ ζίλε
 λιδαυ]ρ ν' τρανταφύλλε.

(Μετάφραση)

*Εβγα νύφη στὸ παράθυρο
 νὰ ἴδεις τὸ μανάρι μέ τὰ ζήλια (*)
 δεμένο στήν τριανταφυλλιὰ.

* Ζήλια (τά)—σφαιρικά χάλκινα κουδουνάκια
 ποὺ κρεμιόυνται στὸ λαιμὸ τῶν μαναριῶν.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΥΠΟ
ΣΤΑΘΗ Β. ΓΕΛΕΚΗ
 ΓΕΩΠΟΝΟΥ
 ΣΤΑΘΜΟΥ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
 ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΧΥΝΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΟΙΡΙΔΙΩΝ

Οικονομικά αποτελέσματα τῆς ἐκτροφῆς δι' ἐκάστην φυλὴν:

Ὁ εὗρεθεις ἄνωτέρω δείκτης μετατροπῆς τῶν τροφῶν διὰ τὰς διαφόρους περιόδους ἡλικίας τῆς ἐκτροφῆς, δὲν παρέχει ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου σαφεῖς ἐνδείξεις. Κατέστη οὕτω ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσωμεν εἰς δρχ. τὰ χλγ. τῶν Συνολικῶν Πεπτῶν Θρεπτικῶν τροφῶν διὰ τὴν παραγωγὴν 1 χλγ. ζῶντος βάρους.

Ὡς τιμὰς τῶν χρησιμοποιηθέντων τροφῶν ἐδώσαμε τὰς τρεχούσας τοιαύτας εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἦτοι:

Γάλα ἀποβουτυρομένον	δρχ. : 0,60/1 χλγ.
Ἀραβόσιτος καρπὸς	» 2,15 »
Χλωρὸν γόρτον λειμῶνος	» 0,20 »
Μίγμα Α΄.	» 2,26 »
» Β΄.	» 5,48 »
» Γ΄.	» 2,71 »

Αἱ ἀναλυτικαὶ τιμαὶ τῶν τροφῶν τῶν μιγμάτων ἐδόθησαν ἤδη εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ συνθέσεως τῶν σιτηρεσίων.

Μὲ τὰς ὡς ἄνω τιμὰς εὔρομεν τὰ κατωτέρω οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα ἀνὰ φυλὴν χοίρων.

Εἰς τὰς τιμὰς τοῦ Πίνακος VI, περιλαμβάνεται μόνον τὸ κόστος διατροφῆς καὶ οὐχὶ τὸ ἀρχικὸν κόστος τῶν χοιριδίων, τὰ ἐργατικὰ περιποιήσεως, κλπ.

Ὁ Πίναξ VI δίδει τὸ κόστος δι' ἓνα χλγ. ἀποκτηθέντος βάρους κατὰ τὰς διαφόρους μηνιαίας περιόδους διατροφῆς. Παρὰ ταῦτα ἐνδιαφέρει περισσότερον τὸ κόστος ἐνὸς χλγ. ἀποκτηθέντος βάρους ἀπὸ τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ μέχρι τὰς διαφόρους ἡλικίας διατροφῆς.

Μὲ βᾶσιν τὸν Πίνακα V ὑπελογίσαμε τὰς τιμὰς αὐτάς, τὰς ὁποίας δίδομεν εἰς τὸν Πίνακα VII ἀνὰ φυλὴν.

Τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τοῦ Πίνακος VII μεταφερόμενα γραφικῶς εἰς τὸ Σχῆμα III, δίδουν τὰς σημειουμένας καμπύλας.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΩΝ ΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Παρακολουθοῦντες τὰς καμπύλας μεταβολῆς τοῦ ζῶντος βάρους κατὰ ἡλικίαν τοῦ Σχήμ. I, δυνάμεθα νὰ διαχωρίσωμε ταύτας εἰς τρία ἐμφανῆ τμήματα.

Α' Τμήμα : Ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρις ἡλικίας 2 μηνῶν.

Αί τρεις καμπύλαι σχεδόν συμπίπτουν, τὰ δὲ ζῶα εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 2 μηνῶν ζυγίζουσι περίπου 15 χλγ. Ἡ ἔμμομη (Persistence) τῶν καμπυλῶν εἶναι μικρά, πρᾶγμα ποῦ ἐξασφαλίζει τὴν μὲ μικρὰν κλίσιν ἄνοδον τούτων.

Β' Τμήμα: Ἀπὸ ἡλικίας 2 μέχρι 5 μηνῶν. Ἐκ τῶν τριῶν καμπυλῶν ὕστερὲν ἐκείνη τῶν Large - Black, τοῦ ζῶντος βάρους εἰς ἡλικίαν 5 μηνῶν κυμενομένου ἀπὸ 48 μέχρι 52 χλγ. ἦτοι κατὰ μέσον ὄρον 50 χλγ.

Ἡ ἔμμομη τῶν καμπυλῶν τοῦ τμήματος τούτου εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ προηγουμένου ἦτοι ἡ ἄνοδος αὐτῶν πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὴν κατακόρυφον (μεγαλυτέρα κλίσις ὡς πρὸς τὸν ἄξονα Χ).

Γ' Τμήμα : Ἀπὸ ἡλικίας 5 μέχρι 9 μηνῶν. Αἱ καμπύλαι τῶν φυλῶν ἀπομακρύνονται ἔτι περισσότερον μὲ καταφανῆ ὑπεροχὴν τῶν Landrace. Μολονότι αἱ καμπύλαι ἀνέρχονται συνεχῶς, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἔμμομη τοῦ τμήματος τούτου εἶναι κάπως μικροτέρα, ἡ ἄνοδος τῶν καμπυλῶν γίνεται μὲ μικροτέραν κλίσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ αὐξητικὴ ἰκανότης τῶν χοίρων εἶναι μεγαλυτέρα μέχρι τοῦ ζῶντος βάρους 50 χλγ. ἦτοι ἡλικίαν περίπου 5 μηνῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ μιαν ἐπαλήθευσιν τῆς ἐπικρατούσης σήμερον ἐν Εὐρώπῃ πείρας.

Παρὰ ταῦτα ἐκ τοῦ Σχήματος II διαπιστοῦμεν ὅτι ἡ **μεγίστη τιμὴ τοῦ ἡμερησίου κέρδους βάρους λαμβάνεται μεταξὺ 3ου καὶ 4ου μηνὸς ἡλικίας.**

Ἐν κατακλείδι διὰ νὰ δοθῇ μία ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, εἰς ποίαν ἡλικίαν ἢ ποῖον ζῶν βάρος πρέπει νὰ διακοπῇ ἡ πάχυνσις τῶν χοίρων διὰ νὰ ἔχωμεν τὸ ἄριστον οικονομικὸν ἀποτέλεσμα, ἐθεωρήθη σκόπιμος ἡ χάραξις τῶν καμπυλῶν τοῦ Σχήματος III, τὸ ὁποῖον εἶναι μία γραφικὴ παράστασις τοῦ Πίνακος VII.

Ἡ καμπύλη ἐκάστης φυλῆς δίδει τὴν μεταβολὴν τοῦ κόστους μιᾶς τυπικῆς διατροφῆς (τῆς τοῦ πειράματος) ἀπὸ τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ (42α ἡμέρα) μέχρι 2,3 κλπ. μηνῶν ἡλικίας.

Ἐὰν ἤδη ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τιμὴ ἀνὰ χλγ. ζῶντος βάρους εἰς τὴν ἀγορὰ εἶναι 12 δραχ. καὶ ὅτι καθίσταται ἀσύμφορον ἕνα κόστος διατροφῆς μεγαλυτέρον τῶν 10 δραχ. διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς χλγ. ζῶντος βάρους, τότε ἡ ἐκτροφή πρέπει νὰ διακοπῇ μέχρι τοῦ κόστους τῶν 10 δραχ. (βλ. Σχῆμα III).

Δεδομένου ὅτι αἱ καμπύλαι τοῦ Σχήμ. III εἶναι συνεχῶς αὐξουσαι μία μόνον τιμὴ διὰ τὸ κόστος τῶν 10 δραχ. ὑπάρχει δι' ἐκάστην.

Ἦτοι ἡ ἐκτροφή πρέπει νὰ διακοπῇ τὸ μέγιστον :

— Διὰ τὰ Landrace μέχρις ἡλικίας $7 \frac{1}{4}$ μηνῶν δηλ. μέχρι 83 χλγ. ζῶν. βάρους.

— Διὰ τὰ Edelschwein μέχρις ἡλικίας $5 \frac{1}{2}$ μηνῶν δηλ. μέχρι 57 χλγ. ζῶν. βάρους.

— Διὰ τὰ Large - Black μέχρις ἡλικίας $4 \frac{1}{2}$ μηνῶν δηλ. μέχρι 43 χιλ. ζῶν. βάρους.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐκτροφή διακοπῇ κατὰ τὰς ὡς ἄνω ἡλικίας ἢ προηγουμένως, ὑπάρχει πάντα περιθώριον κέρδους ἐκ τῆς ἐκτροφῆς.

Γεννᾶται ὁμως ἕνα δεύτερον ἐρώτημα:

Ἐὰν μέχρι τὰς ὡς ἄνω δοθείσας ἡλικίας τὸ κόστος διατροφῆς (μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν) διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς χλγ. ζῶντος βάρους δὲν ὑπερβαίνει τὰς 10 δραχ., δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν εἰς ποίαν ἡλικίαν μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὸ μέγιστον κέρδος ἐκ τῆς ἐκτροφῆς, ἀφαιρουμένων τῶν ἐξόδων διατροφῆς τοῦ ζῶου.

Εἰς τὸν Πίνακα VIII δίδομεν χωριστὰ δι' ἐκάστην φυλὴν τὸ κέρδος εἰς δραχ., ἐὰν ἡ ἐκτροφή διακοπῇ εἰς διαφόρους ἡλικίας. Διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν τι-

Π Ι Ν Α Κ Η

Περίοδοι εις ημέρας 42—60 60—90 90—120 120—150 150—180 180—210 210—240 240—270
 από μέχρι

Μηνιαία περίοδος ηλικίας 20ς 30ς 40ς 50ς 60ς 70ς 80ς 90ς

L A N D R A C H E

Καταναλωθείσαι τροφαί εις χιλ.

Γάλα άποβουτυρωμένον	183	237	300	303	267	330	300	240
Άαβόσιτος καρτός	30	265	231	210	413	336	28	—
Χλωρόν χόρτον λευκῶνος	—	60	180	228	228	1068	1500	1200
Μίγμα Α'	63	35	—	—	—	—	—	—
» Β'	6	38	30	21	21	46	11	—
» Γ'	—	—	87	112	69	144	401	366

Σύνολον εις χιλ. (Σ.Π.Θ. (Π.Α.	84	285	313	314	440	529	493	406
	17	51	59	58	64	110	119	96

Σχέσις Σ.Π.Θ./Π.Α.	4,94	5,59	5,31	5,41	6,88	4,81	4,14	4,24
Κέρδος Ζ. βάρουσ τής ομάδος εις χιλ.	63,90	117,9	136,20	119,90	108,50	150,70	75,80	58,10

Δείκτης μεταρροπής τής τροφής (ΣΠΘ/1 χιλ. ζῶντος βάρουσ)	1,315	2,417	2,298	2,619	4,055	3,500	6,504	6,990
--	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Συνέχεια του Πίνακος V

E D E L S C H W E I N

Γάλα αποβουτυρωμένων ἀραιώσις καρπός	186 114	294 300	300 324	300 264	300 54	294 —	300 —
Χλωρόν χόρτον λειμώνος	—	—	432	480	1380	1470	1500
Μίγμα Β'	20	30	60	36	22	—	—
» Γ'	—	—	72	144	294	354	412
Σύνολον (Σ.Π.Θ.)	120	285	417	413	428	424	472
εις χλγ. (Π.Α.)	24	46	87	82	108	104	113
Σχέσις Σ.Π.Θ./Π.Α.	5,00	6,20	4,79	5,04	3,96	4,08	4,18
Κέρδος ζ. βάρους τῆς ομάδος εις χλγ.	49,20	134,6	117,60	73,38	69,32	79,24	68,76

Δείκτης μετατροπῆς τρο-
φῆς (χλγ. ΣΠΘ/1 χλγ. ΖΒ)

2,439 2,117 2,320 5,628 6,174 5,351 6,864

L A R G E - B L A C K

Γάλα αποβουτυρωμένων	159	265	270	270	270	270	290
» Αραιώσις καρπός	110	270	258	17	—	—	—
Χλωρόν χόρτον λειμώνος	—	—	240	486	1010	1350	1450
Μίγμα Β'	16	27	43	36	7	—	—
» Γ'	—	—	38	144	214	340	514
Σύνολον εις (Σ.Π.Θ.)	112	256	308	328	292	401	547
χλγ. (Π.Α.)	21	41	62	74	92	97	126
Σχέσις Σ.Π.Θ./Π.Α.	5,33	6,24	4,97	4,43	3,95	4,12	4,34
Κέρδος ζ. βάρους τῆς ομάδος εις χλγ.	46,51	107,2	95,31	92,60	62,40	84,75	100,64

Δείκτης μετατροπῆς τρο-
φῆς (χλγ. ΣΠΘ/1 χλγ. ΖΒ)

2,408 2,388 3,232 4,679 4,941 4,732 5,435

Π Ι Ν Α Ξ VI

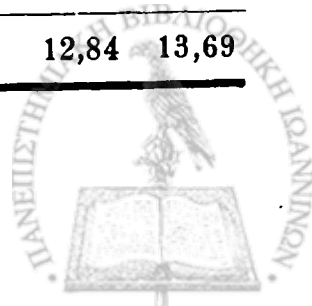
**ΚΟΣΤΟΥΣ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΕΙΣ ΔΡΧ. ΔΙ' ΕΝΑ χλγ. ΑΠΟΚΤΗΘΕΝΤΟΣ
ΒΑΡΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΜΗΝΙΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ
ΦΥΛΩΝ**

Περίοδοι εις ήμερ. ἀπὸ...μέχρι	42-60	60-90	90-120	120-150	150-180	180-210	210-240	240-270
Μηνιαία περίοδος ἡλικίας	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος
Landrace	5,47	8,55	8,17	9,15	12,87	11,79	22,26	23,68
Edelschwein	9,48	7,32	7,95	12,64	19,50	21,49	18,04	25,84
Large-Black	9,02	8,28	11,58	12,86	16,33	16,78	15,97	18,45

Π Ι Ν Α Ξ VII

**ΚΟΣΤΟΥΣ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΕΙΣ ΔΡΑΧΜΑΣ ΔΙ' ΕΝΑ χλγ. ΑΠΟΚΤΗΘΕΝ-
ΤΟΣ ΒΑΡΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΑΠΟΓΑΛΑΚΤΙΣΜΟΥ (42α ἡμέρα) ΜΕΧΡΙ
ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΗΛΙΚΙΑΣ**

Περίοδοι εις ἡμερ. ἀπὸ τοῦ ἀπογαλ...μέχρι	42-60	42-90	42-120	42-150	42-180	42-210	42-240	42-270
Περίοδοι εις μῆνας ἀπὸ τοῦ ἀπογαλ...μέχρι	2	3	4	5	6	7	8	9
Landrace	5,47	7,49	7,78	8,16	9,09	9,67	10,91	11,80
Edelschwein	9,48	7,90	7,92	9,20	10,69	11,99	12,72	13,72
Large-Black	9,02	8,50	9,68	10,54	11,44	12,51	12,84	13,69

μῶν αὐτῶν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ μέσα βάρη κατὰ φυλὴν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας τοῦ Πίνακος II.

Ὡς τιμὴ πωλήσεως 1 χλγ. ζῶντος βάρους ἐλήφθησαν αἱ 12 δρχ.

Ἐκ τῆς ἀκαθαρστοῦ ταύτης προσόδου ἐκ τῆς πωλήσεως ἀφηρέθησαν μόνον τὰ ἔξοδα διατροφῆς μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμόν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἀποκτηθέντα βάρη τοῦ Πίνακος IIα καὶ τὰς δοθείσας ἐν συνεχείᾳ τιμὰς κόστους εἰς δρχ. τοῦ Πίνακος VII.

Προφανῶς δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἄλλα ἔξοδα ἐκτροφῆς.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀπὸ ἡλικίας 3 μηνῶν καὶ ἄνω ἡ τιμὴ τοῦ χοιρείου κρέατος εἶναι ἐνιαία, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὑπερβαίνουν τὰ 25 χλγ. ζῶντος βάρους καὶ ἐπομένως χαρακτηρίζονται εἰς τὴν ἀγορὰν ὡς χοῖροι.

Τὰ δεδομένα τοῦ ὡς ἄνω πίνακος δεικνύουν ὅτι διὰ τὴν ἀπόληψιν τοῦ μεγίστου κέρδους ἢ ἐκτροφή πρέπει νὰ διακοπῇ ὡς κατωτέρω :

Π Ι Ν Α Κ Ο S VIII

ΚΕΡΔΩΝ ΕΙΣ ΔΡΑΧΜΑΣ ΔΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗΝ ΤΗΣ ΕΚΤΡΟΦΗΣ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΓΑΛΑΚΤΙΣΜΟΝ (42α ἡμέρα)
ΤΙΜΗ Ζ. ΒΑΡΟΥΣ ΧΟΙΡΩΝ 12 ΔΡΧ./ΧΛΓ. Ζ. ΒΑΡΟΥΣ

Ἡλικία διακοπῆς εἰς ἡμέρ. ἀπὸ τοῦ ἀπογαλ.	42-90	42-120	42-150	42-180	42-210	42-240	42-270
Ἡλικία διακοπῆς εἰς μῆνας	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος
Landrace	196,9	249,4	283,6	275,1	278,8	201,4	134,9
Edelschwein	185,2	238,6	231,1	176,2	110,4	62,6	—14,7
Large-Black	177,5	181,9	173,1	142,9	90,5	64,9	—7,4

—Διὰ τὰ Landrace εἰς ἡλικίαν 5 μηνῶν δηλ. εἰς 53 χλγ. ζῶντος βάρους.

—Διὰ τὰ Edelschwein εἰς ἡλικίαν 4 μηνῶν δηλ. εἰς 41 χλγ. ζῶντος βάρους.

—Διὰ τὰ Large - Black εἰς ἡλικίαν 4 μηνῶν δηλ. εἰς 37 χλγ. ζῶντος βάρους.

Οὕτω τὰ δεδομένα τοῦ Πίνακος VIII περιορίζουν ἔτι περισσότερο τὰ εὐρεθέντα χρονικὰ περιθώρια τοῦ Σχήμ. III.

Κατὰ τὸν ὑπολογισμόν τῶν τιμῶν τοῦ Πίνακος VIII, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ζῶν βᾶρος κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας παραμένει σταθερόν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὸ ἀποκτηθὲν βᾶρος ἀπὸ τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ μέχρι τὰς διαφόρους ἡλικίας ἐπίσης εἶναι σταθερόν. (Πίνακες II καὶ IIα).

Ἐκτὸς τούτου καὶ τὸ κόστος διατροφῆς ἀνὰ χλγ. ἀποκτηθέντος βάρους εἶναι σταθερόν διὰ τὴν ἢ διατροφή διακοπῇ εἰς διαφόρους ἡλικίας (Πίναξ VII). Ἐνεκα τούτου αἱ τιμαὶ τοῦ Πίνακος VIII μεταβάλλονται μόνον μετὰ τὴν τιμὴν ἀγορᾶς τοῦ χοιρείου κρέατος (ζῶντος βάρους).

Ἐπὶ παραδείγματι ἐὰν ἡ τιμὴ ἀγορᾶς ἀπὸ 12 δραχ. γίνῃ 14 δραχ./χλγ. τότε λαμβάνομεν τὰ κάτωθι κέρδη εἰς δραχ. ἐὰν ἡ ἐκτροφή διακοπῇ εἰς διαφόρους ἡλικίας. (Αἱ τιμαὶ τῶν τροφῶν θεωροῦνται σταθεραί).

Ἡλικία διακοπῆς τῆς ἐκτροφῆς εἰς μῆνας	3	4	5	6	7	8	9
Landrace	251,8	331,5	389,6	402,9	436,6	374,4	325,3
Edelschwein	240,2	320,1	336,1	295,8	243,9	212,0	148,4
Large-Black	231,3	256,9	268,7	252,3	216,9	210,2	160,3

Ἦτοι διὰ τὴν ἀπώλησιν τοῦ μεγίστου κέρδους ἡ ἐκτροφή πρέπει νὰ διακοπῇ:

— Διὰ τὰ Landrace εἰς ἡλικίαν 7 μηνῶν δηλ. εἰς 79 χλγ. ζῶντος βάρους.

— Διὰ τὰ Edelschwein εἰς ἡλικίαν 5 μηνῶν δηλ. εἰς 52 χλγ. ζῶντος βάρους.

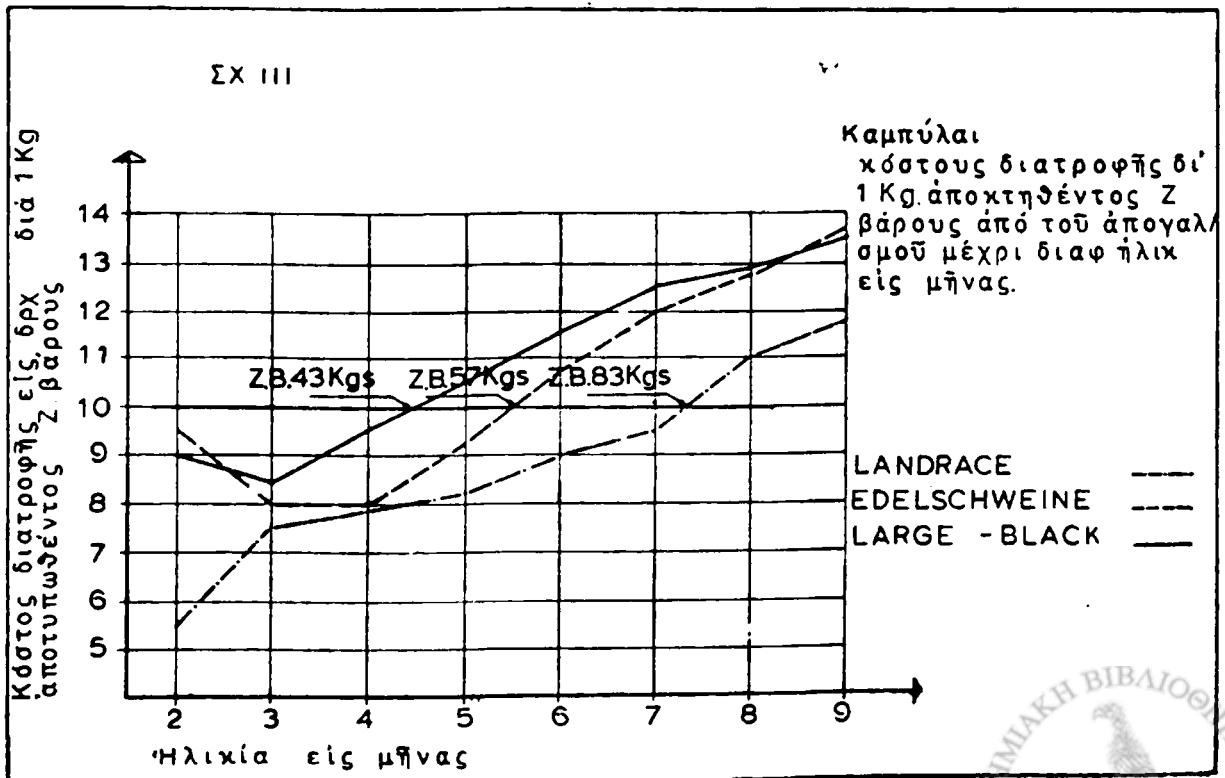
— Διὰ τὰ Large - Black εἰς ἡλικίαν 5 μηνῶν δηλ. εἰς 48 χλγ. ζῶντος βάρους.

Ἐὰν ἡ τιμὴ ἀγορᾶς γίνῃ 20 δραχ./χλγ. ζῶντος βάρους τότε λαμβάνομεν τὰ κατωτέρω κέρδη:

Ἡλικία διακοπῆς τῆς ἐκτροφῆς εἰς μῆνας	3	4	5	6	7	8	9
Landrace	416,2	577,5	707,6	786,2	910,2	893,4	896,4
Edelschwein	405,4	564,4	651,0	654,7	644,4	660,0	637,7
Large-Black	400,4	528,0	642,6	677,0	725,5	754,4	727,4

Ἦτοι ἡ ἐκτροφή πρέπει νὰ διακοπῇ:

— Διὰ τὰ Landrace εἰς ἡλικίαν 7 μηνῶν δηλ. εἰς 79 χλγ. ζῶντος βάρους.

—Διὰ τὰ Edelschwein εἰς ἡλικίαν 6 μηνῶν δηλ. εἰς 60 χλγ. ζῶντος βάρους.

—Διὰ τὰ Large-Black εἰς ἡλικίαν 8 μηνῶν δηλ. εἰς 73 χλγ. ζῶντος βάρους.

Τ' ἄνωτέρω δύο παραδείγματα δεικνύουν, ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ κρέατος παίζει ἀποφασιστικὸν ρόλον διὰ τοὺς ἄνωτέρω οἰκονομικοὺς ὑπολογισμοὺς, ὅπως ἐπίσης σπουδαῖον ρόλον παίζουν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τροφῶν τῶν σιτηρεσίων.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ τιμαὶ εἰς τὴν ἀγορά, μεταβάλλονται συνεχῶς, οὐδόλως φρονούμεν ὅτι οἱ ἄνωτέρω οἰκονομικοὶ ὑπολογισμοὶ δύνανται νὰ ἔχουν συνεχῆ ἐπικαιρότητα.

Ὁ σκοπὸς ἄλλωστε ἡμῶν δὲν ἦτο νὰ φθάσωμεν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ τομέως εἰς ἀριθμητικὰς τιμὰς, αἱ ὁποῖαι νὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς κανῶν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώξωμε μὲ βάσιν τὰ εὐρεθέντα δεδομένα τῆς τεχνικῆς μελέτης νὰ δώσωμεν ἓνα τρόπον οἰκονομικῆς μελέτης διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀποτελεσμάτων.

Πάντα ταῦτα ἀποβλέποντες εἰς τὴν κοινὴν ἐπιδίωξιν κάθε ἐπιχειρήσεως, κάθε ἐκτροφῆς, ἤτοι τὴν ἀπόληψιν κατὰ τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου οἰκονομικοῦ κέρδους.

Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὰ εὐρεθέντα ἄνωτέρω οἰκονομικὰ στοιχεῖα θεωροῦνται ἐξογκωμένα διὰ μίαν χωρικὴν ἐκτροφήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ χωρικὸς ἐκμεταλλεύεται διάφορα ὑποπροϊόντα τοῦ κτήματος ἢ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας εὐτελοῦς ἀξίας. Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τούτων βάσει τῆς τρεχούσης τιμῆς ἀγορᾶς ἔχει θεωρητικὴν μόνον ἀξίαν.

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΥΠΟ
ΔΡ. ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ Υ.Π.Α.Η.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΩΡΟΝ ΤΗΣ Υ. Π. Α. Η.* (ΗΠΕΙΡΟΣ—ΚΕΡΚΥΡΑ—ΛΕΥΚΑΣ)

III

ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΧΗ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ

A.—ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΑΛΛΑΓΑΙ ΠΡΟΣΕΧΟΥΣ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΣ

Λεπτομερέστερον, αί γενικαί σκέψεις διά τήν οικονομικήν και κοινωνικήν κατάστασιν τῆς Υ.Π.Α.Η. κατά τὸ μέχρι τοῦ 1985 διάστημα, εἶναι αἱ κάτωθι:

1. Ὁ χώρος τῆς Υ.Π.Α.Η. και τῆς Ἑλλάδος γενικώτερον θὰ εἶναι χώρος ἐλευθέρου, τοῦλάχιστον εὐρωπαϊκῆς, οἰκονομίας εἰς τὸν ὅποιον, ἐὰν ἐνδεχομένως μελλοντικαὶ ἀνακαλύψεις πρώτων ὑλῶν βιομηχανίας δὲν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν, θὰ ἔχει συμπληρωθῆ ἡ ἀξιοποίησις τῶν σήμερον ἐπισημανθειῶν δυνατοτήτων, διά τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς μορφῆς τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων, τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς και τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐμπορίας των, τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν ἔργων βασικῆς ὑποδομῆς (συγκοινωνία—τηλεπικοινωνία—ἐξηλεκρισμὸς—ἐκπαίδευσις), τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς και ἐμπορίας τῶν βιοτεχνικῶν και βιομηχανικῶν προϊόντων και τῆς σοβαρωτάτης ἀναπτύξεως οὐ μόνον τοῦ τουρισμοῦ τῶν παραλίων περιοχῶν, ἀλλὰ και τῆς ἐνδοχώρας.

2. Ἡ ἀραιώσις τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν θὰ συνεχισθῆ. Αἱ πόλεις τοῦ χώρου γενικῶς θὰ ὑπερδιπλασιάσουν τὸν πληθυσμὸν των, ἐνῶ αἱ ἀγροτικαὶ περιοχαὶ θὰ ἀραιώσουν εἰς πληθυσμὸν κατὰ σοβαρὸν ποσοστὸν. Ἐκ τῶν 86.000 ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων, αἵτινες ὑφίστανται σήμερον, θὰ παραμείνουν μόνον 34.000 περίπου, ἀντιπροσωπεύουσαι πληθυσμὸν 142.000 κατοίκων. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς θὰ μειωθῆ, ἡ ἀπόδοσις ταύτης θὰ ἔχει διπλασιασθῆ. Ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς (δεδομένου δι τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν θὰ παραμείνῃ ὁ αὐτός, με ἐλαφροτάτην αὐξήσιν 500 χιλ.) θὰ αὐξηθῆ σημαντικῶς. Ὁ ἐκ τῆς ὑπαίθρου και τῆς φυσικῆς αὐξήσεως συγκεντρωθησόμενος εἰς τὰ ἀστικά κέντρα πληθυσμὸς θὰ ἀσχοληθῆ κυρίως εἰς τὴν δευτερογενῆ παραγωγὴν και τὰς ὑπηρεσίας. Τὸ ἔμψυχον ὑλικὸν θὰ ἔχει σημαντικώτατα βελτιώσῃ τὴν ποιοτικὴν του στάθμην. Ὁ ἀναλαφθητισμὸς θὰ ἔχει παντελῶς ἐκλείψῃ. Οἱ νέοι ἄνθρωποι

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 86.

ὄχι μόνον θὰ περατώνουν τὴν 9ετῆ ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ πλείστοι τούτων θὰ περατώνουν σχολὰς μέσης στάθμης (12ετῆς ἐκπαίδευσις) καὶ θὰ φοιτοῦν εἰς ἀνωτέρας καὶ ἀνωτάτας σχολὰς εἰς ποσοστὸν ὑψηλόν.

Τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα θὰ ἔχει τριπλασιασθῆ τοῦ σημερινοῦ καὶ θὰ φθάσῃ διὰ τὸν χρόνον τῆς Υ.Π.Α.Η. τὰ 600 δολλάρια κατὰ κεφαλὴν. Ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις θὰ ἔχει οὐσιαστικώτατα βελτιωθῆ καὶ θὰ σκοπεῖ εἰς τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνόλου τῆς Κοινότητος.

Τὸ οἰκιστικὸν πρόβλημα θὰ τείνῃ νὰ ἐπιλυθῆ καὶ δὴ εἰς ἐπίπεδον ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸν καὶ αἱ κοινωνικαὶ ὑπηρεσίαι θὰ παρέχονται εἰς ἴσῃ ἱκανοποιητικὴν στάθμην. Αἱ συγκοινωνίαι καὶ τηλεπικοινωνίαι θὰ βελτιωθοῦν καὶ ἡ κινητικότης τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸν εὐρὸν Εὐρωπαϊκὸν χρόνον θὰ εἶναι εὐχερεστάτη. Εὐρεῖα ἐπίσης κινητικότης τοῦ πληθυσμοῦ θὰ σημειωθῆ καὶ εἰς τὴν μετατόπισιν τούτου ἀπὸ μιᾶς εἰδικότητος εἰς ἄλλην.

Βεβαίως, ἡ προοπτικὴ ἣν διεγράψαμεν θὰ χωρῆται σταδιακῶς. Κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς προσεχοῦς πενταετίας, θὰ συνεχισθῆ μὲ ἐντεινόμενον ρυθμὸν ἡ ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν (ὄρειων καὶ πεδινῶν) πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τοῦ χρόνου τῆς Υ.Π.Α.Η. οὐ μόνον δὲν θὰ παρουσιάσῃ αὐξήσιν, ἀλλὰ εἶναι ἴσῃ πιθανόν, ὅτι ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1962 ἐλαφρὰ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χρόνου, θὰ συνεχισθῆ καὶ μάλιστα ἐντεινομένη.

Ἡ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ὀφείλεται τόσον εἰς τὴν μείωσιν τοῦ συντελεστοῦ φυσικῆς αὐξήσεως τούτου, ὅστις διὰ τὸ 1961 κατῆλθεν εἰς 1,22 ἔναντι μέσου ὄρου ἐξαετίας (1956—1961) 1,42 (ἴδε σχετικὸν πίνακα) ὅσον καὶ εἰς τὴν συνεχισθησομένην μετανάστευσιν ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ.

Κατὰ τὴν δευτέραν πενταετίαν, ὁ πληθυσμὸς τῆς Υ.Π.Α.Η. ὡς σύνολον θὰ ἐξακολουθήσῃ μειούμενος, μὲ χαμηλότερον ὅμως ρυθμὸν. Θὰ συνεχίζεται κατὰ τὴν 5ετίαν ταύτην ἡ ἀραίωσις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δι' ἐγκαταστάσεως τούτου εἰς τὰ ἀστικά κέντρα.

Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην 10ετίαν (1965—1975), θὰ ἐνταθῆ ἡ ἐν τῇ Υ.Π.Α.Η. ἀπασχόλησις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἔργα βασικῆς ὑποδομῆς (ὁδικὸν δίκτυον ἐγγειοβελτιωτικά—ἐξηλεκτρισμὸς—κιτριναὶ κατασκευαί), εἰς ἐλαφρὰς μεταποιητικὰς βιομηχανίας καὶ εἰς τὰς ὑπηρεσίας (τουρισμὸς, ἐκπαίδευσις, παροχὴ κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν).

Κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν (1975—1985), προβλέπεται καὶ ἐλπίζεται σημαντικὴ αὐξήσις τῆς ἀπασχολήσεως τόσον εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν (λόγω περατώσεως ὅλων τῶν μεγάλων ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων) ὅσον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν—βιοτεχνίαν καὶ ὑπηρεσίας, δεδομένου ὅτι θὰ ἔχουν περατωθῆ τὰ ἔργα τῆς βασικῆς ὑποδομῆς καὶ θὰ ἔχει ὀλοκληρωθῆ ἡ τουριστικὴ ἀξιοποίησις τοῦ χρόνου. Οὕτω, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἐλπίζεται βασίμως, ὅτι θὰ ἀνασταλῆ ἡ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐν τόπῳ ἀξιοποίησις ὅλου τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς περιοχῆς.

Β.—ΒΑΣΙΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΑΘΜΙΔΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΧΗ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ.

1.—ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ

Κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως, διεπιστώθη, ὅτι ἡ παρεχομένη σήμερον ἐκπαίδευσις ὑστερεῖ ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς. Καὶ εἶναι μὲν

ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν Στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ἐπετεύχθη ἡ ἔγγραφὴ τοῦλάχιστον ὄλων τῶν ὑποχρέων εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νηπίων ὁμοῦ, ὅπως καὶ εἰς τὴν Μέσην ἐκπαίδευσιν (Προγυμνάσια — Ἐπαγγελματικαὶ Σχολαί) ὑπάρχουν σοβαρώταται ἐλλείψεις εἰς προσωπικόν, κτίρια καὶ ἐξοπλισμόν. Γενικῶς, τὰ λειτουργοῦντα νηπιαγωγεῖα καὶ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως (Προγυμνάσια — Ἐπαγγελματικαὶ Σχολαί) καλύπτουν τὸ 1)3 τῶν ὑφισταμένων σήμερον ἀναγκῶν.

Ἐν τῇ διερευνήσει τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῆς ἐκπαιδεύσεως, διαπιστοῦμεν, ὅτι ἀτυχῶς εἰς ὄλας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως ἡ στάθμη εἶναι λίαν χαμηλὴ, χαρακτηριζομένη ἀπὸ μίαν λογοκόπον, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς, διδασκαλίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ διδάσκαλος πάσης βαθμίδος δίδει, ὑπὸ μορφήν μονολόγου, διαφόρους γνώσεις, ἄνευ οὐδεμιᾶς σχεδὸν χρησιμοποίησεως ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας (πλὴν ἐλάχιστων χαρτῶν ἢ εἰκόνων) καὶ ἄνευ οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν διδασκομένων, τῶν ὁποίων ὁ ρόλος περιορίζεται εἰς τὴν ἀκοήν, χωρὶς νὰ συμμετέχουν ἐνεργῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν.

Ἡ διδαχὴ θεωρητικῶν μόνον γνώσεων ἐπεκτείνεται μάλιστα οὐ μόνον εἰς τὴν Δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ Προγυμνάσια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπου ἔναντι ἐνὸς φορτισμένου θεωρητικοῦ προγράμματος διδασκαλίας ἐνεργεῖται ἐλάχιστη πρακτικὴ ἐφαρμογὴ, δι' ἧς καὶ οἱ περατοῦντες τὰς τεχνικὰς μᾶς σχολὰς νέοι δὲν εἶναι συχνὰ εἰς θέσιν νὰ ἀσκήσουν τὸ ἐπάγγελμα δι' ὃ ἐξεπαιδεύθησαν.

Εἰδικώτερον κατὰ βαθμίδα ἐκπαιδεύσεως παρατηροῦμεν τὰ κάτωθι :

Ἄνεφέρθη ἤδη, ὅτι, διὰ τοῦ σημερινοῦ ρυθμοῦ καταπολεμήσεως τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρρένων ἀναλφαβητῶν θὰ μηδενισθῇ ἐντὸς τῆς 20ετίας καὶ τῶν θηλέων ἐντὸς τριακονταετίας. Θεωρεῖται ὁμοῦ ἀπαραίτητον ὅπως ὁ ρυθμὸς καταπολεμήσεως τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ ἐπιταχυνθῇ.

Βάσει τῆς μέχρι σήμερον κτηθείσης πείρας, οἱ εἰδικοί τῆς περιοχῆς φρονοῦν, ὅτι διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ δέον:

α) Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ νὰ στραφῇ εἰς τὰ ἄτομα ἡλικίας κάτω τῶν 50 ἐτῶν.

β) Οἱ ἀναλφάβητοι νὰ συνειδητοποιήσουν τὴν ἀνάγκην ἐκμάθησεως ἔστω στοιχειωδῶν γραμμάτων καὶ ἀριθμητικῶν πράξεων καί, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, δέον νὰ διενεργηθῇ ἐντατικὴ διαφώτισις τῶν ἀγράμμάτων παρὰ προσώπων κύρους (Νομάρχαι, Ἐπιθεωρηταὶ σχολείων, διακεκριμένοι ἐπιστήμονες — πολιτικὰ πρόσωπα).

γ) Ἐπειδὴ ἡ μέχρι σήμερον κτηθεῖσα πείρα ἔδειξεν, ὅτι ἡ παρὰ τῶν νυκτερινῶν σχολείων ἐνεργουμένη διδασκαλία τῶν ἀγράμμάτων δὲν εἶχεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἐκπαιδευομένων, θεωρεῖται ἐπιβεβλημένη ἡ καταβολὴ ἐντόνου προσπαθείας διὰ τὴν πρόθυμον προσέλευσιν τῶν ἀγράμμάτων.

δ) Σοβαρὰν σημασίαν θὰ εἶχεν ἡ δημιουργία ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν κινήτρων εἰς τοὺς ἀγράμματος, οἵτινες θὰ ἐπεράτωναν ἐπιτυχῶς τὴν ἐκμάθησιν γραφῆς, ἀναγνώσεως καὶ στοιχειώδους ἀριθμητικῆς. Ὡς τοιαῦτα κίνητρα δέον νὰ θεωρηθῶν ἡ ἐορταστικὴ ἀπονομὴ ἐνδεικτικοῦ ἐπιτυχοῦς φοιτήσεως τῶν ἀγράμμάτων, ἡ δωρεὰν παροχὴ εἰς τούτους τῶν ἀπαιτούμενων εἰδῶν γραφικῆς ὕλης καὶ ἀναγνωστικῶν, ἢ κατὰ προτίμησιν παροχὴ δανείων παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. ἢ ἐπιχορηγήσεων διδομένων ὑπὸ τῶν Γεωργικῶν Ὑπηρεσιῶν κ.λπ. εἰς τοὺς ἐκπαιδευθησομένους ἀγράμματος.

ε) Πρὸ πάσης βεβαίως προσπαθείας δέον νὰ ἐνεργηθῇ λεπτομερὴς καταγραφή τῶν ἀγράμμάτων κατὰ Κοινότητα, ὥστε ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τούτων νὰ

ὀργανωθοῦν ἀνάλογα τμήματα διδασκαλίας κατὰ φύλον, ομάδα ἡλικίας κλπ.

στ) Ἀνεφέρθη ἤδη ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων τῆς Υ.Π.Α.Η. ἀνερχόμενος εἰς 90.809 ἄτομα. Ὑπολογίζομεν, ὅτι οἱ ἐκ τούτων κάτω τῶν πενήτηκοντα ἑτῶν θὰ ἀνέρχονται εἰς 60.000 ἄτομα περίπου.

Ἐὰν τεθῆ ὡς σκοπὸς ἡ ἐκπαίδευσις τῶν 60.000 ἀτόμων ἐντὸς τῆς προσεχοῦς 10ετίας καὶ ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ὁμάδος 5—10 ἀγραμμάτων θὰ ἀπαιτηθῆ διδασκαλία 75 ὥρων νυκτερινῶν ἐπὶ ἓν τρίμηνον καὶ ὑπολογίσωμεν ἐκάστην ὥραν διδασκαλίας πρὸς 40 δραχ. ἤτοι συνολικῶς (75X40) 3.000 δραχ. καὶ ἐπὶ πλεόν δαπάνην 500 δραχ. διὰ γραφικὴν ὕλην κλπ., ὡς καὶ ἐπιμίσιον ἐπιθεωρητῶν στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τότε προκύπτει, ὅτι δι' ἕκαστον ἐκπαιδευόμενον (ἢ μέση σύνθεσις 7 ἄτομα καθ' ὁμάδα), θὰ ἀπαιτηθῆ μέση δαπάνη 500 δραχ. καί, ἐπομένως, διὰ 6.000 ἐκπαιδευθησομένους ἑτησίως ἀγραμμάτους θὰ ἀπαιτηθῆ ἑτησίως ἡ διάθεσις 3.000.000 δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο δύναται νὰ μειωθῆ ἐὰν τὴν προσπάθειαν ὑποβοηθήσουν σοβαρῶς: α) ὁ Στρατὸς καὶ δὴ τὰ Τ.Ε.Α., τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβουν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγραμμάτων ὀπλιτῶν καὶ λοιπῶν κατοίκων τῶν χώρων τῶν, ὡς γίνεται μὲ ἐπιτυχίαν εἰς τὰς κανονικὰς μονάδας στρατοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐκπαιδεύουν ὄλους τοὺς ἀγραμμάτους νεοσυλλέκτους, β) διάφοροι σύλλογοι καὶ ὀργανώσεις κοινῆς ὠφελείας, ἰδίᾳ διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ εἰς τὰ ἀστικά κέντρα.

Πάντως, τὸ κύριον ἔργον θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβουν οἱ Ἐπιθεωρηταὶ Δημοτικῶν Σχολείων καὶ οἱ Δημοδιδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ὅμως θὰ πρέπει νὰ ἀμειψθοῦν συμπληρωματικῶς διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ παραλλήλως ἐκεῖνοι τῶν δημοδιδασκάλων, οἵτινες θὰ ἐκπαιδεύουν εἰς τὸν βραχύτερον χρόνον ἅπαντας τοὺς ἀγραμμάτους τῶν χωρίων τῶν, νὰ εὐνοοῦνται ἀπὸ ἀπόψεως προαγωγῆς.

2.—ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΝΗΠΙΩΝ

Ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι ἐναντι τῶν 10.500 μαθητῶν, οἵτινες ἐγγράφονται ἑτησίως ἐν τῷ χώρῳ τῆς Υ.Π.Α.Η. εἰς τὴν πρώτην Δημοτικοῦ, κατὰ τὸ 1950—1960 ἐφοίτησαν εἰς τὰ λειτουργήσαντα 99 (Δημόσια 95 καὶ ἰδιωτικά 4) νηπιαγωγεῖα 3.399 μαθηταί. Τὰ νηπιαγωγεῖα ἐλειτούργησαν κυρίως εἰς ξενόφωνα χωρία. Τὸ ποσοστὸν ἐπομένως τῶν νηπίων, τὸ ὁποῖον ἐφοίτησεν εἰς νηπιαγωγεῖα, ἀνῆλθεν εἰς 31,8% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ νηπίων τῆς περιοχῆς τῆς Υ.Π.Α.Η.

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν ὑπολογίζομεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν νηπίων θὰ παραμείνει σχεδὸν ὁ αὐτὸς καὶ ἐπειδὴ αἱ οἰκονομικοκοινωνικαὶ συνθῆκαι θὰ καταστήσουν πλέον ἐπιβεβλημένην τὴν λειτουργίαν τῶν νηπιαγωγείων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀστικῶν περιοχῶν (ἐργαζόμενοι γονεῖς, ἐξασφάλισις εἰς κρίσιμον ἡλικίαν εὐνοϊκῆς ἀγωγῆς διὰ μίαν πλήρη πνευματικὴν, ἠθικὴν, διανοητικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν, ὁμαλὴ μετάβασις ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴν εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν, ἀποκάλυψις καὶ θεραπεία σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀνωμαλειῶν), διὰ τοῦτο φρονοῦμεν, ὅτι θὰ πρέπει κατὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν νὰ προγραμματισθῆ ἡ λειτουργία νηπιαγωγείων καλυπτόντων τοῦλάχιστον ἕτερα 3.600 νήπια ἤτοι συνολικῶς θὰ φοιτοῦν εἰς νηπιαγωγεῖα 7.000 νήπια. Δεδομένου ὅτι κατὰ νηπιαγωγὸν καὶ κατὰ τάξιν δὲν πρέπει νὰ ἀντιστοιχοῦν πλεόν τῶν 20 νηπίων, ὑπολογίζομεν ὅτι ἐντὸς τῆς προσεχοῦς 10ετίας θὰ πρέπει νὰ διορισθοῦν, πλὴν τῶν ὑπηρετούντων σήμερον 100, καὶ ἕτεροι νηπιαγωγοὶ καὶ νὰ κατασκευασθοῦν 250 αἶθουσαι νηπιαγωγείων ἐφοδιαζόμεναι διὰ μέσων καὶ ὀργάνων σχολικῆς ἐργασίας ἀπαραιτήτων διὰ τὰ νηπιαγωγεῖα, ἐνθα ἡ ἀγωγή δὲν εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ λόγων.

Διὰ τὴν δημιουργίαν προσωπικοῦ νηπιαγωγῶν δέον νὰ λειτουργήσῃ ἀμέσως

εις την Ζωσιμαίαν Παιδαγωγικήν Ἀκαδημίαν Ἰωαννίνων τμήμα μορφώσεως νηπιαγωγῶν καταγομένων ἐκ τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. καὶ διατεθειμένων νὰ ὑπηρετήσουν ἐν τῇ περιοχῇ, ἐκπαιδευθησομένων παρ' εἰδικῶν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Σχολῆς Νηπιαγωγῶν Καλλιθέας.

Τὰ ὑφιστάμενα καὶ ἰδρυθησόμενα νηπιαγωγεία δέον νὰ λειτουργοῦν καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ νὰ διασφαλισθῇ εἰς ταῦτα παροχὴ συσσιτίου, ὡς καὶ ὑγειονομικὴ παρακολούθησις τῶν νηπίων.

Διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῶν νηπιαγωγείων δέον νὰ τοποθετηθοῦν εἰδικοί Ἐπιθεωρηταὶ νηπιαγωγείων, δεδομένου ὅτι οἱ Ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων δὲν θὰ ἐξαρκέσουν διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ παρακολούθησιν τῶν νηπιαγωγείων, τὰ πλείστα τῶν ὁποίων μάλιστα θὰ ἀρχίσουν ἐξ ὑπαρχῆς τὴν λειτουργίαν των.

Οὕτω, διὰ τὴν ἐντὸς 10ετίας ἀνέγερσιν 250 αἰθουσῶν, μετὰ τοῦ ἀναλόγου ἐξοπλισμοῦ των, ὑπολογίζομεν 100.000 δραχ. κατὰ αἴθουσαν καὶ ἐπομένως 25.000.000 δραχ. συνολικῶς.

Ἐπίσης, ὀλοκληρουμένου τοῦ διορισμοῦ διακοσίων πενήκοντα νηπιαγωγῶν, θὰ ἀπαιτηθῇ ἔτησις δαπάνη διὰ τὴν μισθοδοσίαν των (2.000 δραχ. μηνιαίως X 14 μῆνας = 28.000 ἔτησίως X 250 νηπιαγωγοὶ =) 7.000.000 δραχ.

Πέραν τούτων, ὑπολογίζοντες 1.000 δραχ. μηνίαις δαπάνης λειτουργίας τῶν νηπιαγωγείων, θὰ ἔχομεν ἔτησίως 1.000 X 12 = 12.000 X 250 νηπιαγωγεία = 3.000.000 δραχ. ἔτησίως.

Ὅμοίως δραχ. 4 ἡμερησίως ὡς δαπάνη διατροφῆς (ἐνὸς γεύματος) τῶν νηπίων X 7.000 νήπια X 300 ἡμέρας λειτουργίας ἔτησίως = 8.400.000 δραχ.

Οὕτω ἔτησίως κατὰ τὴν 10ετίαν θὰ ἀπαιτηθῇ ἢ διάθεσις πιστώσεως 2.500.000 δραχμῶν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν νηπιαγωγείων καὶ 700.000 (τοῦ πρώτου ἔτους) μέχρι 7.000.000 ἔτησίως τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς 10ετίας διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τῶν νηπιαγωγῶν. Ἀναλόγως κλιμακοῦνται καὶ αἱ δαπάναι λειτουργίας ἀπὸ 300.000 μέχρι 3.000.000 δραχ. καὶ ἡ δαπάνη συσσιτίων ἀπὸ 840.000 μέχρις 8.400.000 δραχ. ἔτησίως.

Ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νηπίων εἰς τὸ τέλος τῆς 10ετίας ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ καλυφθῇ διὰ τῆς ἰδρύσεως ἰδιωτικῶν νηπιαγωγείων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ὀλοκληρώσεως νηπιαγωγείων καὶ κατὰ τὴν 10ετίαν 1975—1985.

Βασικὸν στοιχεῖον ἀναπροσαρμογῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νηπίων δέον νὰ ἀποτελέσῃ ὁ ἐφοδιασμὸς ὄλων τῶν νηπιαγωγείων διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας καὶ ἀριθμοῦ παιγνιδίων λυομένων ὥστε νὰ προωθηθῇ ἡ ἐπιδεξιότης τῶν νηπίων εἰς ἀπλᾶς κατασκευάς, ὡς καὶ ἡ αὐτενέργεια τούτων.

3.—ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἀνεφέρθη ἤδη ὅτι, κατὰ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ἐγγράφονται ἤδη εἰς τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα ἅπαντες οἱ ὑπόχρεοι μαθηταὶ καὶ ποσοστὸν 10% τοῦ συνόλου δὲν λαμβάνει ἀπολυτήριον Δημοτικοῦ Σχολείου βετοῦς κύκλου. Θὰ πρέπει νὰ ἐνεργεῖται αὐστηροτέρα ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν διατάξεων, οὕτως ὥστε νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν, ἔστω καὶ δι' ἀστυνομικῶν μέτρων, εἰς τὴν παρὰ τῶν μαθητῶν περάτωσιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ἀνεφέρθη ἐπίσης, ὅτι ἐν τῇ Υ.Π.Α.Η. κατὰ διδάσκαλον ἀντιστοιχοῦν 34,57 μαθηταὶ καὶ κατὰ αἴθουσαν διδασκαλίας 38,69 μαθηταί. Ἐὰν διὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν θέσωμεν ὡς σκοπὸν τὴν ἀντιστοιχίαν 30 μαθητῶν κατὰ διδάσκαλον καὶ

αΐθουσας, δεδομένου ότι ο σημερινός αριθμός μαθητών προβλέπεται να παραμείνη σταθερῶς ἢ καὶ νὰ μειωθῆ ἑλαφρῶς, θεωρητικῶς θὰ ἀπαιτηθοῦν διὰ τὰς 66.000 μαθητῶν 2.199 δημοδιδάσκαλοι ἔναντι τῶν 1.916 ὀργανικῶν θέσεων, αἱτινες ὑφίσταντο τὸ 1963. Ἐπομένως θὰ ἀπαιτηθῆ ὁ διορισμὸς 236 δημοδιδασκάλων εἰσέτι ἐντὸς τῆς προσεχοῦς 10ετίας καὶ ἡ αὔξησις τῶν σημερινῶν αἰθουσῶν ἀπὸ 1.704 εἰς 2.199 ἦτοι κατὰ 495.

Ἡ κατασκευὴ τῶν 495 αἰθουσῶν ἐπὶ 100.000 δραχ. κατ' αἰθουσαν θὰ ἀπαιτήσῃ δαπάνην 49.500.000 δραχμῶν κατὰ τὴν δεκαετίαν. Διὰ βελτίωσιν ἀποδοχῶν δημοδιδασκάλων 2.199X500 δραχ. X14 μῆνας=σύνολον δραχ. 15.393.000.

Ἐπομένως τὸν μισθὸν τῶν δημοδιδασκάλων πρὸς 2.500 μηνιαίως, εὐρίσκομεν ὅτι ἡ ἔτησι δαπάνη διὰ τὸν διορισμὸν τῶν 236 δημοδιδασκάλων θὰ ἀνέλθῃ εἰς (2.500X14 μῆνας=27.000 δραχ. X236=) 6.372.000 δραχ. Θεωρεῖται ἐπίσης ἀπαραίτητος ὁ διορισμὸς ἀνὰ μιᾶς κοινωνικῆς λειτουργοῦ καὶ ἐνὸς σχολικοῦ ψυχολόγου μὲ ἀκτίνα ἀρμοδιότητος εἰς 3—4 πολυθέσια κεντρικὰ σχολεῖα.

Πέραν αὐτῶν θὰ ἀπαιτηθῆ ὁ ἐξοπλισμὸς ἀπάντων τῶν σχολείων δι' ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας, θρανίων, θερμοστρῶν κλπ. διὰ δαπάνης 10.000 δραχ. κατὰ σχολεῖον, ἐπομένως 100.00X1.031 σχολεῖα=10.310.000 δραχ.

Τὰ μαθητικὰ συσσίτια λειτουργοῦν ἤδη εἰς τὰς πλείστας ὄρεινὰς ἰδίαι περιοχὰς καὶ ἔχει ἤδη ληφθῆ πρόνοια διὰ τὴν σταδιακὴν ἐπέκτασιν τούτων δι' ὅλους τοὺς μαθητάς. Καὶ ταῦτα, ἐὰν ἡ κατανομή τῶν μαθητῶν ἦτο κανονικὴ ἐν τῷ χώρῳ. Ἀτυχῶς ὁμοῦ διεπιστώθη ἤδη, ὅτι 529 ἐκ τοῦ συνόλου τῶν 1.031 δημοτικῶν σχολείων τῆς Ὑ.Π.Α.Η. ἦτοι ποσοστὸν 51,3% ἀποτελοῦν σχολεῖα μονοθέσια, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν εἶναι μικρὸς καὶ δημιουργοῦνται σοβαρὰ δαπάναι δι' ἐλάχιστον ἀριθμὸν μαθητῶν (ὑψηλὸν ἐκπαιδευτικὸν κόστος) μὲ παράλληλον ἑλλειπῆ μὲρφοσιν, λόγῳ τῆς φύσεως τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων τούτων. Ἐμελετήθη ἡ δυνατότης συγκεντρώσεως τῶν μαθητῶν εἰς κεντρικὰ σχολεῖα. Ἐν τῇ ὄρεινῇ περιοχῇ ἐδείχθη, ὅτι ἡ μεταφορὰ τῶν μαθητῶν καθ' ἑκάστην πρὸς σχολεῖον καὶ ἐπιστροφή αὐθημερὸν εἰς τὰς πατρικὰς οἰκίας εἶναι, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, ἡ ἀδύνατος (παντελὴς ἑλλειψις ὀδικοῦ δικτύου ἢ ὑπαρξίς στοιχειώδους διανοίξεως μὴ βατῆς κατὰ τοὺς φθινοπωρο—χειμερινοὺς μῆνας) ἢ λίαν δαπανηρὰ (μεγάλαι ἀποστάσεις). Πέραν τούτων, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν, ἔστω μονοταξίων, δημοτικῶν σχολείων θὰ ἀποστερηθοῦν τὰ ἀραιοκατοικημένα χωρία τῆς ὄρεινῆς μας περιοχῆς τῆς μοναδικῆς πνευματικῆς ἐστίας, ἣν ἀποτελεῖ τὸ σχολεῖον καὶ ἡ διοίκησις θὰ ἀπωλέσῃ τὸν πολύτιμον καὶ ἐνίοτε μοναδικὸν σύμβουλον τῶν Κοινοτήτων τούτων, τὸν δημοδιδάσκαλον.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἡ συγκέντρωσις τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡλικίας 7—13 ἐτῶν εἰς ὠρισμένα κέντρα, θὰ στερήσῃ τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐνήλικα ἄτομα τῶν Κοινοτήτων τῆς μοναδικῆς ἴσως χαρᾶς, τὴν ὁποῖαν ἀπολαμβάνουν οἱ ὀλίγοι ἐναπομείναντες κάτοικοι διὰ τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς μετὰ τῶν τέκνων των, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐγκαταλείπουν τὴν πατρικὴν οἰκίαν εἴτε διὰ περαιτέρω φοίτησιν εἰς σχολεῖα εἴτε διὰ διασφάλισιν ἐργασίας ὡς μαθητευόμενοι.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, φρονοῦμεν ὅτι, ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ διὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν, μετὰ τὸ πέραν τῆς ὁποίας ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐλπίζεται σοβαρὰ βελτίωσις τῆς βατότητος τῶν ὄρεινῶν μας ὁδῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ σημαντικὴ συγκέντρωσις τοῦ διασπάρτου εἰς μικροὺς οἰκισμοὺς πληθυσμοῦ εἴτε εἰς τὰ ἀναφερθέντα ἤδη κέντρα εἴτε εἰς τὰ ἀστικά κέντρα τῆς Ἠπείρου, δὲν ἐνδείκνυται εἰς τὸν ὄρεινὸν ὄγκον ἐφαρμογὴ συγκεντρώσεως τῶν μαθητῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς Κέντρα.

Κατ' ἐξαιρέσιν, εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς ὅπου ἔχει βελτιωθῆ σοβαρῶς τὸ ὀδικὸν δίκτυον καὶ εἶναι εὐθὺνῆ ἢ αὐθημερὸν ἐπιστροφή εἰς τὴν πατρικὴν κατοικίαν, θὰ

ήτο ένδεδειγμένη ή πειραματική έστω συγκέντρωσις μαθητῶν μονοταξίων σχολείων εἰς ἓν ἑξατάξιον. Ἐν τῇ ὄρεινῇ περιοχῇ ή συγκέντρωσις διευκολύνεται σοβαρῶς, ὡς ἐκ τῆς ὑπάρξεως μεγάλων σχετικῶς κτιρίων, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ ἐνοικιασθοῦν ή ἀγορασθοῦν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο ἀντὶ εὐτελοῦς τιμήματος.

Βεβαίως, πρὸς πάσης τοιαύτης συμπτώξεως, δεόν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ πόθοι τῶν γονέων, ἀφοῦ ἐξηγηθῇ εἰς τούτους, ὅτι ή φοίτησις εἰς πολυθέσια σχολεῖα ὑποβοηθεῖ σοβαρῶς τὴν πληρεστέραν μόρφωσιν τῶν τέκνων των.

Βασικώτατον παράγοντα ἐπιτυχίας τῆς ἐξαγγελθείσης ἤδη ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως θὰ ἀποτελέσῃ ή ὀλοκλήρωσις τῶν μέτρων, ἅτινα σκοποῦν τὴν ὀριστικὴν ἐξάλειψιν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νηπίων καὶ τὴν ἀρτίαν ὀργάνωσιν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως, δι' ὃ καὶ φρονοῦμεν, ὅτι ή λήψις τῶν προταθέντων, ὡς καὶ ἑτέρων μέτρων διὰ τὴν ριζικὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν, εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας καὶ ἀπολύτου προτεραιότητος, διότι αἱ βελτιώσεις ἀφοροῦν τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ὑ.Π.Α.Η.

4.—ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Δίδομεν εἰς τοὺς κατωτέρω πίνακας στοιχεῖα ἀποφοίτων Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως περιοχῆς Ὑ.Π.Α.Η. κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1962—1963 καὶ 1963—1964, βάσει στοιχείων Ἡ' Γενικῆς Ἐπιθεωρήσεως Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως, ὡς καὶ στοιχεῖα ἐγγραφέντων τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγν Γυμνασίου, βάσει στοιχείων Θ' Γεν. Ἐπιθεωρήσεως Μέσης Ἐκπαιδύσεως.

Π Ι Ν Α Ε 13

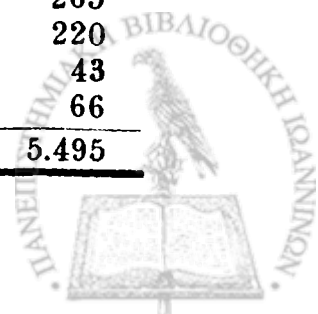
Ἐπίφοιτοι Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως κατὰ ἐκπαιδευτικὰς περιφέρειας τοῦ χώρου τῆς Ὑ.Π.Α.Η. κατὰ φύλον καὶ διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1962—1963 καὶ 1963—1964

Περιφέρειαι	Σχολικὸν ἔτος 1962—63			Σχολικὸν ἔτος 1963—64		
	Ἄρρενες	Θήλεις	Σύνολον	Ἄρρενες	Θήλεις	Σύνολον
Α' Ἄρτης	526	466	992	543	450	993
Β' Ἄρτης	379	325	704	399	348	747
Z—M	340	297	637	338	278	616
Α' Ἰωαννίνων	495	464	959	452	489	941
Β' Ἰωαννίνων	354	381	735	350	326	676
Α' Κερκύρας	459	406	865	466	412	878
Β' Κερκύρας	359	306	665	364	298	662
Κονίτσης	178	156	334	174	149	323
Λευκάδος	250	230	480	243	206	449
Παραμυθιάς	377	325	702	451	373	824
Α' Πρεβέζης	383	357	740	467	364	831
Β' Ηρεβέζης	362	296	658	352	331	683
Πωγωνίου	223	186	409	206	183	389
Φιλιατῶν	268	207	475	245	199	444
Σύνολον	4.953	4.402	9.355	5.050	4.406	9.456

Π Ι Ν Α Ξ 14

Μαθηται έγγραφέντες εις την Αην τάξιν τών Γυμνασίων δια πρώτην φοράν, κατά Γυμνάσιον και φύλον τών σχολ. έτων 1963—64 και 1964—65 τών Νομών ευθύνης Υ.Π.Α.Η. (Ήπειρος—Κέρκυρα—Λευκάς)

α)α	Γ υ μ ν ά σ ι α	Σχολ. έτος 1963—64			Σχολ. έτος 1964—65		
		Έγγραφέντες εις την Α΄ τάξιν δια πρώτην φοράν			Έγγραφέντες εις την Α΄ τάξιν δια πρώτην φοράν		
		Άρρεν.	Θήλ.	Σύνολον	Άρρεν.	Θήλ.	Σύνολον
1.	Ζωσιμαία Ίωαννίνων	130	—	—	212	—	212
2.	Άρρένων »	107	—	107	180	—	180
3.	Θηλέων »	—	186	186	—	272	272
4.	Οικονομικόν »	28	52	80	77	109	186
5.	Πλαίσιας Καλεντζίου	44	21	65	34	31	65
6.	Τσεπελόβου	37	19	56	36	14	50
7.	Πωγωνιανής	61	25	86	65	47	112
8.	Κονίτσης	44	32	76	86	47	133
9.	Α΄ βαθμ. Ζίτσης	41	19	60	61	22	83
10.	Δολιανών	54	22	76	47	13	60
11.	Δερβιζιάνων	52	23	75	84	22	106
12.	Μετσόβου	68	26	94	90	53	143
13.	Α΄ βαθμ. Προμάντων	50	20	70	29	23	52
14.	Λύκειον Ίωαννίνων (ιδιωτ.)	19	11	30	7	3	10
15.	Έσπερινόν Οικον. Ίωαν.	23	2	25	37	—	37
16.	Αον Άρρένων Άρτης	173	—	173	277	—	277
17.	Βον » »	167	—	167	243	—	243
18.	Θηλέων Άρτης	—	193	193	—	390	390
19.	Άγνάντων	42	30	72	82	52	134
20.	Α΄ βαθμ. Δροσοπηγής	51	34	85	43	18	61
21.	Λύκειον Άρτης	14	9	23	4	1	5
22.	Πρεβέζης	96	69	165	143	101	244
23.	Θεσπρωτικοῦ	57	38	95	109	66	175
24.	Φιλιπιάδος	70	44	114	155	64	219
25.	Πάργας	34	24	58	62	26	88
26.	Ίδιωτικόν Καναλακίου	50	26	76	51	29	80
27.	Ίδιωτικόν Λούρου	39	23	62	54	28	82
28.	Ήγουμενίτσης	61	34	95	90	56	146
29.	Παραμυθίας	111	41	152	229	74	303
30.	Φιλιατών	69	33	102	107	41	148
31.	Αον Άρρένων Κερκύρας	89	—	89	100	—	100
32.	Βον » »	127	—	127	155	—	155
33.	Θηλέων Κερκύρας	—	97	97	—	170	170
34.	Οικονομικόν Κερκύρας	32	44	76	37	24	61
35.	Λευκίμμης	44	13	57	63	21	84
36.	Α΄ βαθμ. Παξών	11	1	12	19	5	24
37.	Ίόνιον Λύκειον Κερκύρας	—	—	—	8	3	11
38.	Άρρένων Λευκάδος	140	—	140	265	—	265
39.	Θηλέων «	—	117	117	—	220	220
40.	Α΄ βαθμ. Βασιλικής	28	26	54	31	12	43
41.	Α΄ βαθμ. Καρυās	37	16	53	41	25	66
Σ ύ ν ο λ ο ν		2.300	1.370	3.670	3.413	2.082	5.495

Ἐκ τῶν στοιχείων τῶν πινάκων τούτων τεκμαίρεται, ὅτι:

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1962—1963 ἀπεφοίτησαν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων περιοχῆς Υ.Π.Α.Η. 9.355 μαθηταί, ἐξ ὧν ἄρρενες 4.953 καὶ θήλειαι 4.402.

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1963—1964 ἐνεγράφησαν εἰς τὰ Γυμνάσια (Δημόσια καὶ ἰδιωτικά), διὰ πρώτην φοράν, τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. 3.670 μαθηταί, ἐξ ὧν 2.300 ἄρρενες καὶ 1.370 θήλειαι. Ἐπομένως, ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων τῶν Δημοτικῶν σχολείων 4.953 ἀρρένων, ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Γυμνάσιον 2.300 ἄρρενες ἥτοι ποσοστὸν 46,4⁰/₀ καὶ θήλειαι 1.370 ἐναντι ἀποφοιτησασῶν 4.402 ἥτοι ποσοστὸν 31,1⁰/₀. Τὸ μέσον ποσοστὸν ἀμφοτέρων τῶν φύλλων ἀνέρχεται εἰς 39,2⁰/₀. Πέραν τούτων, ἐνεγράφησαν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν πάσης φύσεως ἐπαγγελματικῶν σχολείων, ἀνεξαρτήτως ὁμοῦς ἡλικίας, 1.287 μαθηταί, ἐξ ὧν 537 ἄρρενες καὶ 750 θήλειαι.

Οὕτω τελικῶς, ἐκ τῶν 9.355 μαθητῶν τῶν ἀποφοιτησάντων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἐσυνέχισαν τὰς σπουδὰς των εἰς Γυμνάσια καὶ ἐπαγγελματικὰς σχολὰς 4.957 μαθηταί ἥτοι ποσοστὸν 53⁰/₀, ἐξ ὧν ἄρρενες 2.837 ἥτοι ποσοστὸν 57,2⁰/₀ καὶ θήλειαι 2.120 ἥτοι ποσοστὸν 48,2⁰/₀ τοῦ συνόλου.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐπομένως δὲν ἔτυχον συμπληρωματικῆς ἐκπαίδευσως 4.398 μαθηταί ἀπόφοιτοι τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου ἥτοι ποσοστὸν 47⁰/₀, ἐξ ὧν ἄρρενες 2.116 ἢ ποσοστὸν 42,8⁰/₀ καὶ θήλειαι 2.282 ἥτοι ποσοστὸν 51,8⁰/₀.

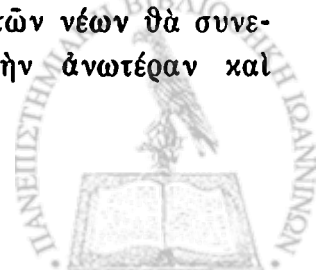
Δέον οὕτω, πρὸς γενίκευσιν τῆς γενοῦς φοιτήσεως, νὰ ληφθῆ πρόνοια διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὸν 3ετῆ κύκλον σπουδῶν 4.398 μαθητῶν.

Διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1963—1964, ὡς ἐκ τοῦ σχετικοῦ πίνακος ἐμφανίζεται, ἀπεφοίτησαν ἐκ τῶν Δημοτικῶν σχολείων τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. 9.456 μαθηταί, ἐξ ὧν ἄρρενες 5.050 καὶ θήλειαι 4.406. Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1964—1965 ἐνεγράφησαν τὸ πρῶτον εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν Γυμνασίων τοῦ αὐτοῦ χώρου 5.495 μαθηταί, ἐξ ὧν ἄρρενες 3.413 καὶ θήλειαι 2.082. Ἐπομένως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πρῶτον ἔτος ἐφαρμογῆς τοῦ Νέου Ἐκπαιδευτικοῦ Προγράμματος (ἐγγραφὴ εἰς Γυμνάσια ἄνευ ἐξετάσεων) ἐνεγράφησαν 58,1⁰/₀ τῶν ἀποφοιτησάντων κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος τῶν Δημοτικῶν σχολείων τοῦ χώρου. Εἰδικώτερον, τὸ ποσοστὸν τῶν ἐγγραφέντων ἀρρένων ἀνέρχεται εἰς 67,5⁰/₀ καὶ τῶν θηλέων εἰς 47,2⁰/₀.

Ἐχομεν λοιπὸν συνολικὴν αὐξήσιν ἐγγραφῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ἐναντι τοῦ προηγούμενου ἔτους, 1.825 μαθητῶν, ἐξ ὧν 1.113 ἄρρενες καὶ 712 θήλειαι. Ἡ ποσοστιαία αὐξήσις ἀνέρχεται οὕτω κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐναντι τοῦ προηγούμενου, εἰς 18,9⁰/₀ δι' ἀμφοτέρω τὰ φύλα, εἰς 21,1⁰/₀ διὰ τοὺς ἄρρενας καὶ 16,1⁰/₀ διὰ τὰς θήλειαις μαθητριάς.

Ἐὰν καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1964—1965) δεχθῶμεν, ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι πάσης φύσεως κατώτεραι ἐπαγγελματικαὶ σχολαὶ θὰ ἀπορροφήσουν τὸν αὐτὸν περίπου ἀριθμὸν μαθητῶν (ἀποφοίτων Δημοτικοῦ σχολείου) ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκ τῶν 3.961 μαθητῶν μὴ ἐγγραφέντων εἰς τὰ Γυμνάσια, ἀφαιρουμένων 1.287 θεωρητικῶς δυναμένων νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὰς λειτουργούσας κατωτέρας τεχνικὰς σχολὰς, ἐναπομένουν 2.674 μαθηταί, οἵτινες θὰ παραμείνουν ἐν τῇ περιοχῇ ἄνευ περαιτέρω ἐκπαίδευσως, ἔχοντες κατὰ φύλον 1.100 ἄρρενες καὶ 1.574 θήλειαι.

Βάσει τῆς ἀναφερθείσης ἤδη προοπτικῆς διαμορφώσεως τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν προσεχῆ 20ετίαν, 32⁰/₀ τῶν νέων δέον νὰ τύχουν ἐκπαίδευσως μεταδημοτικῆς εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν ἢ τὰ γεωργικὰ προ-γυμνάσια, 24⁰/₀ τῶν νέων εἰς κατωτέρας τεχνικὰς σχολὰς ἢ Γυμνάσια, 24⁰/₀ τῶν νέων εἰς Γυμνάσια ἢ κατωτέρας σχολὰς ὑπηρεσιῶν καὶ 20⁰/₀ τῶν νέων θὰ συνεχίσουν τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν Λυκείων προοριζόμενοι διὰ τὴν ἀνωτέραν καὶ ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν.

ἡ ἀριθμητικὴ ἀνεπάρκεια τῶν καθηγητῶν, ὡς καὶ ἡ ποιοτικὴ αὐτῶν κατάρτισις. Ἀνεφέρθησαν ἤδη οἱ ἀριθμοὶ τῶν ὑπηρετούντων σήμερον καθηγητῶν καὶ διεπιστώθη σοβαρωτάτη ἔλλειψις καθηγητῶν ξένων γλωσσῶν—τεχνικῶν—ὠδικῆς—ἐμπορολογίας—μαθηματικῶν—φυσικῶν καὶ φιλολόγων. Διεπιστώθη ἐπίσης, ὅτι κατὰ καθηγητὴν ἀντιστοιχοῦν 43,7 μαθηταί.

Οὕτω, βάσει τῶν στοιχείων τοῦ ἔτους 1961—1962, παρατηρεῖται σοβαρὰ ἔλλειψις καθηγητῶν, ἥτις τὸ 1964, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων τῆς ἀνευ εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων ἐγγραφῆς μαθητῶν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν Προγυμνασίων, κατέστη τραγικὴ.

Βάσει τῶν στοιχείων τῆς Γενικῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ ἔτους 1964, ἐνεργήσαν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν Γυμνασίων τοῦ χώρου τῆς Υ.Π.Α.Η. 5.495 μαθηταί, ἔναντι 3.477 ἐγγραφέντων τὸ σχολικὸν ἔτος 1961—1962. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγραφέντων τὸ πρῶτον εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν Γυμνασίων σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη καί, βάσει τῶν ἐκτεθέντων ἤδη, προβλέπεται ἡ καὶ κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη ἐγγραφὴ ἀριθμοῦ 7.000 περίπου νέων εἰς τὰ Προγυμνάσια καὶ διὰ βετῆ κύκλον.

Ἐὰν ὑπολογίσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν 7.000 μαθητῶν τῶν ἐγγραφομένων εἰς τὰ Γυμνάσια 6.000 θὰ φοιτήσουν εἰς τὴν Β' τάξιν καὶ 5.000 θὰ λάβουν ἀπολυτήριον Γυμνασίου καὶ ὅτι ἐκ τῶν 5.000 ἀποφοίτων τοῦ Γυμνασίου θὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν Α' τάξιν τῶν Λυκείων 2.500 μαθηταί, εἰς τὴν Β' θὰ ἀπομείνουν 2.200 καὶ τελικῶς θὰ λάβουν ἀπολυτήριον Λυκείου 2.000, καταλήγομεν εἰς τὸν ὑπολογισμόν, ὅτι τελικῶς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας θὰ φοιτοῦν εἰς μὲν τὰ Γυμνάσια 18.000 μαθηταί, εἰς δὲ τὰ Λύκεια 6.700 μαθηταί ἤτοι συνολικῶς 24.700 μαθηταί, συνολικῶς δηλαδὴ διπλάσιοι σχεδὸν τῶν σημερινῶν.

Ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι θὰ πρέπει κατὰ καθηγητὴν Μέσης Παιδείας νὰ ὑπολογίζωμεν 40 μαθητάς, τότε διὰ τοὺς 24.700 μαθητάς θὰ ἀπαιτηθοῦν 619 καθηγηταί ἔναντι τῶν ὑπηρετούντων σήμερον 305. Δέον ἐπομένως νὰ προβλεφθῇ ὁ διορισμὸς 314 εἰσέτι καθηγητῶν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σοβαρωτάτων σημερινῶν κενῶν.

Πέραν τούτων, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῶν ὑπηρετούντων καὶ διορισθησομένων καθηγητῶν, δέον νὰ αὐξηθοῦν περαιτέρω αἱ ἀποδοχαὶ τούτων τοῦλάχιστον κατὰ 1.000 δραχ. μηνιαίως, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ προσέλευσις εἰς τὴν Μέσην Παιδείαν ἱκανῶν ἀνθρώπων ὡς καθηγητῶν.

Οὕτω, κατὰ τὴν προσεχῆ πενταετίαν δέον νὰ ὀλοκληρωθῇ ὁ διορισμὸς τῶν 314 καθηγητῶν $X 4 000$ δραχ. μηνιαίως $X 14$ μῆνας = 17.584.000 δραχ. καὶ ἐπὶ πλέον 1.000 δραχ. μηνιαίως $X 619$ καθηγητάς $X 14$ μῆνας = 8.666.000 δραχ. ἤτοι σύνολον ἀπαιτηθησομένης δαπάνης ἑτησίως δραχ. 26.250.000.

Ὁξυτάτη ἐπίσης ἐμφανίζεται ἡ ἔλλειψις αἵθουσῶν. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν, ὅτι κατὰ αἶθουσαν θὰ πρέπει νὰ στεγάζονται 40 μαθηταί, θὰ ἀπαιτηθοῦν διὰ τὴν στέγασιν τῶν μαθητῶν τῶν Προγυμνασίων καὶ Γυμνασίων (24.700 μαθηταί : 40 =) 619 αἵθουσαι.

Ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων 243 αἵθουσῶν διδασκαλίας εἰς τὴν Μέσην Ἐκπαίδευσιν, μόνον 164 αἵθουσαι πληροῦν τοὺς ὄρους καὶ αἱ χρησιμοποιούμεναι ἐπὶ πλέον 79 εἶναι παντελῶς ἀκατάλληλοι. Κατὰ ταῦτα, διὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν στέγασιν τῶν σχολείων τούτων, θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ διασφάλισις (619 - 164 =) 455 νέων αἵθουσῶν.

Κατὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν, θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ ἀνέγερσις τῶν ἐν λόγῳ αἵθουσῶν, ἡ δαπάνη κατασκευῆς τῶν ὁποίων ὑπολογίζεται εἰς 150.000 δραχ. κατὰ αἶθουσαν καὶ ἐπομένως θὰ ἀπαιτηθῇ συνολικὴ δαπάνη (455 X 150.000 =) 78.250.000 δραχ. ἢ ἑτησίως δραχ. 7.800.000.

Μέχρις ὀλοκληρώσεως τῶν ὡς ἄνω αἵθουσῶν, δεδομένου ὅτι ἤρξατο ἡ ἐ-

φαρμογή τῆς ἀνευ ἐξετάσεως ἐγγραφῆς μαθητῶν εἰς τὰ Γυμνάσια, θὰ ἀπαιτηθῆ ἡ διάθεσις σοβαρῶν ποσῶν διὰ πληρωμὴν ἐνοικίων πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν δέξυτων ἀναγκῶν πρὸς στέγασιν τῶν μαθητῶν.

Θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἡ ἀπαιτούμενη σήμερον δωρεὰν διάθεσις οἰκοπέδων, πρὸς ἀνέγερσιν σχολείων παρὰ τῶν Δήμων ἢ Κοινοτήτων εἶναι συνχάκισ ἀκόμη καὶ ἀντιοικονομική, διότι δὲν ὑπάρχουν κοινοτικά οἰκόπεδα ἢ τὰ διατιθέμενα εἶναι ἀκατάλληλα, δι' ὃ καὶ δεόν νὰ προβλεφθῆ ἡ δαπάνη δι' ἀγορὰν καταλλήλων καὶ μεγάλων σχετικῶς οἰκοπέδων (διὰ Λύκεια καὶ Γυμνάσια τοῦλάχιστον 10 στρέμματα).

Διὰ τὰ ἀνεγερθῆσόμενα Λύκεια καὶ Γυμνάσια δεόν νὰ προβλεφθῆ δαπάνη 500.000 δραχ. κατὰ σχολεῖον, ὥστε νὰ καταστῆ δυνατὸς ὁ ἐφοδιασμὸς τούτων διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐποπτικῶν μέσων, μηχανῶν, συσκευῶν, συλλογῶν ζωολογίας, βοτανικῆς, γεωλογίας, κινηματογραφικῶν συσκευῶν κλπ., ὥστε τὰ Γυμνάσια νὰ μὴ περιορίζονται ὡς σήμερον εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀποκλειστικῶς διδασκαλίαν ἀνευ χρήσεως οὐδενὸς ἑτέρου βοηθητικοῦ μέσου διδασκαλίας.

Οὕτω, διὰ τὰ 51 Γυμνάσια—Λύκεια θὰ ἀπαιτηθοῦν 25.500.000 δραχ. κατὰ τὴν προσεχῆ 10ετίαν.

Οὕτω τελικῶς διὰ τὴν Μέσῃν παιδείαν θὰ ἀπαιτηθοῦν:

1) Δι' ἀνέγερσιν 455 νέων αἰθουσῶν X 150.000 δραχ. = 78.250.000

2) Δι' ἀγορὰν οἰκοπέδων πρὸς ἀνέγερσιν 25 γυμνασιακῶν κτιρίων δραχ. = 10.000.000

3) Διὰ προμήθειαν ἐποπτικῶν κλπ. μέσων 51 X 500.000 = 25.500.000

Σύνολον ἐφ' ἅπαξ δαπανῶν δραχ. = 113.750.000

Ἐτήσιαι δαπάναι:

1) Διὰ τὴν πρόσληψιν 314 καθηγητῶν καὶ τὴν οἰκονομικὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν Μεσεκπαιδευτικῶν = 26.250.000

5. — ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Κατωτέρα ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις.

Ἀνεφέρθησαν ἤδη τὰ στοιχεῖα τῆς κατωτέρας ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ αἱ ἀδυναμίαι ταύτης. Ἐπειδὴ ἡ κατωτέρα αὕτη ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, ἐν ἀπωτέρᾳ προοπτικῇ, δεόν τοῦλάχιστον νὰ μὴν αὐξηθῆ, ἀλλὰ βαθμηδὸν νὰ μετατραπῆ εἰς Μέσῃν τοιαύτην, θεωρεῖται σκόπιμος ἡ ἀρτιωτέρα ἀργάνωσις τῶν ἤδη λειτουργούντων σχολείων κατωτέρας ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Πρὸς τοῦτο δεόν:

1. Ἄπαντα τὰ λειτουργοῦντα σχολεῖα νὰ ὑπαχθοῦν ὑπὸ ἐνιασίαν ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι ὑπεύθυνον τόσον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν καθωρισμένων ἐκάστοτε προγραμμάτων ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ καταλλήλου διδακτικοῦ καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων τούτων.

2. Εἰς τὰ καταρτιθῆσόμενα προγράμματα, βάσει τῆς κτηθείσης ἐν Εὐρώπῃ (Γερμανία) πείρας, νὰ αὐξηθῆ ἡ πρακτικὴ διδασκαλία, ἐνδεχομένως δι' ἐργασίας τῶν μαθητευομένων εἰς ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις (γεωργικὰς, βιοτεχνικὰς, βιομηχανικὰς), ἵνα οἱ ἀπόφοιτοι συνηθίζουσιν εἰς τὴν ἐργασίαν, ὡς αὕτη ἐν τῇ πραγματικότητι ἐμφανίζεται, περιοριζομένων τῶν πολλῶν ὠρῶν θεωρητικῆς διδασκαλίας, ἧτις σήμερον ἐνεργεῖται.

3. Ἐνεργηθῆ πρόσληψις καὶ εἰδικὴ μετεκπαίδευσις διδασκάλων καὶ τεχνιτῶν, ὥστε τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν σχολείων τούτων νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πρόσωπα ἀσκοῦντα κατὰ κύριον ἐπάγγελμα τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς ἐπαγγελμα-

κας σχολάς. Αί σήμερον ἄλλωστε καταβαλλόμεναι ἀμοιβαι εἰς τὸ ἕκτακτον διδακτικὸν προσωπικὸν θεωροῦνται ὑπολογίσιμοι.

4. Ἐπιβάλλεται ἡ ἐντὸς τῶν προσεχῶν ἐτῶν ἀνέγερσις καταλλήλων δι' ἑκαστον εἶδος σχολείου ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως κτιρίων τόσον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν (αἵθουσαι-ἐργαστήρια) ὅσον καὶ διὰ τὴν διαβίωσιν τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων τούτων καὶ μάλιστα μὲ τὴν προοπτικὴν ἀνεξίξεως τῶν σχολῶν τούτων εἰς σχολεῖα ἐπαγγελματικὰ Μέσης βαθμίδος.

Βεβαίως, δεδομένης τῆς προοπτικῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἐμπύχου ὕλικου ἐν τόπῳ μὲν καὶ εἰς ποσοστὸν, μελλοντικῶς καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς προσεχοῦς 20ετίας, 32⁰/₁₀₀ εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν, θὰ πρέπει, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ θετοῦς Δημοτικοῦ σχολείου, ἀνάλογον ποσοστὸν νὰ φοιτήσῃ εἰς τὰς λειτουργούσας ἤδη γεωργικὰς σχολὰς καὶ εἰς ζετῆ κύκλον, ἐξειδικευομένων τῶν λειτουργούντων σήμερον γεωργικῶν σχολείων εἰς σχολεῖα ἐκπαιδεύσεως εἰδικῶν τεχνιτῶν πρωτογενοῦς παραγωγῆς, κατὰ τὸ σύστημα τῆς Τυροκομικῆς Σχολῆς, ἐκ δὲ τῶν ἀποφοιτῶν τῶν τοῦ θετοῦς κύκλου νὰ φοιτῶσιν εἰς γεωργικὰς σχολὰς μέσης στάθμης. Ἐκ προσωπικῆς πείρας φρονοῦμεν, ὅτι ἐκπαιδεύσις ἀγροτοπαίδων εἰς γενικὴν θεωρητικὴν μετάδοσιν γεωργικῶν γνώσεων ὄλων τῶν ἐπὶ μέρος κλάδων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἐνῶ ἡ ἐπὶ ζετῆ ἐξειδικευμένη ἐκπαίδευσις καὶ δημιουργία εἰδικῶν τεχνιτῶν (τυροκόμων, ἀγελαδοτρόφων, χοιροτρόφων, πτηνοτρόφων, ἀμπελοργῶν, δενδροκόμων, ὀδηγῶν καὶ ἐπισκευαστῶν ἔλκυστήρων κλπ.) ἀποτελεῖ βασικὴν ἐπιδίωξιν πρὸς κάλυψιν ἀμέσων ἀναγκῶν τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας, ἣτις ἀναγκαστικῶς κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη θὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ παύσῃ νὰ ἀποτελῇ ἐκμετάλλευσιν σκοποῦσαν εἰς τὴν παραγωγὴν κυρίως ἀγαθῶν πρὸς αὐτοκατανάλωσιν καὶ θὰ ἀποτελέσῃ ἐπιχειρήσιν παραγωγῆς προϊόντων εὐθηνῶν καὶ καλῆς ποιότητος, τοποθετουμένων εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ ξένην ἀγοράν.

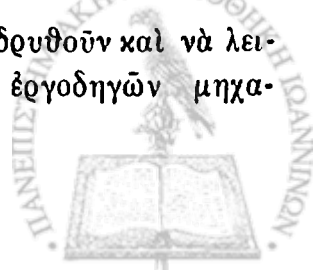
Πέραν τούτων, ἡ δημιουργία τεχνιτῶν καὶ μέσου προσωπικοῦ πρωτογενοῦς παραγωγῆς, καλῶς καὶ εἰς σύγχρονον στάθμην κατεχόντων τὸ εἰδικόν των ἐπάγγελμα, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ κεφάλαιον ἐν τῇ χώρᾳ τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν, οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν νὰ ἀπασχοληθῇ (καθυστερημένα Ἀφρικανο-Ἀσιατικὰ χῶραι καὶ λίαν ἐξελιγμένα βιομηχανικῶς χῶραι) λίαν ἐπωφελῶς.

Σοβαρὸν ὅμως ποσοστὸν τῶν νέων μας, τὸ ὁποῖον θὰ προορίζεται νὰ πλαισιώσῃ τὴν ἐξελισσομένην βιοτεχνίαν καὶ βιομηχανίαν μας καὶ τὸ πλεόνασμα νὰ μεταναστεύσῃ, θὰ πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ εἰς τοὺς ὡς ἄνω κλάδους. Πρὸς τοῦτο, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ ἐξαετοῦς Δημοτικοῦ σχολείου, ἐν ποσοστὸν τῶν νέων μας θὰ πρέπει νὰ φοιτήσῃ ἐπὶ ζετῆ εἰς κατωτέρας τεχνικὰς σχολὰς καὶ ἕτερον ποσοστὸν εἰς τεχνικὰς σχολὰς μέσης στάθμης. Συνολικῶς ὑπολογίζομεν, ὅτι τὰ 24⁰/₁₀₀ τῶν νέων θὰ πρέπει νὰ φοιτήσουν εἰς κατωτέρας ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ εἰς μέσας τεχνικὰς σχολὰς εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον.

Εἰδικώτερον εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Κονίτισης καὶ τῶν Τζουμέρκων, εἰς ὅς ἀπ' αἰῶνων ἐξεπορεύοντο λαμπροὶ οἰκοδόμοι, θὰ πρέπει νὰ λειτουργήσουν τμήματα κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως οἰκοδόμων, μπετονατζήδων, καλουπατζήδων, ἐλαιοχρωματιστῶν, τεχνιτῶν ἐπεξεργασίας ξύλου (ξύλογλυπτῶν-ἐπιπλοποιῶν).

Ἐπίσης, ἐπειδὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων ἀκμάζει σημαντικὴ χειροτεχνικὴ δραστηριότης, θὰ πρέπει νὰ λειτουργήσουν σχολαὶ τεχνιτῶν ἀσημουργικῆς, ὑφαντουργικῆς-κεντητικῆς κλπ.

Διὰ τοὺς ἀποφοίτους τῶν Προγυμνασίων θὰ πρέπει νὰ ἰδρυθοῦν καὶ νὰ λειτουργήσουν τμήματα Μέσης ἐκπαιδεύσεως ραδιοηλεκτρολόγων, ἐργοδηγῶν μηχαν-

νολόγων, εργοδηγῶν ηλεκτρολόγων, εργοδηγῶν οικοδόμων-σχεδιαστῶν, τοπογράφων.

Πέραν τούτων, ποσοστὸν 24% τῶν νέων θὰ πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῆ μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ ἐξαετοῦς Δημοτικοῦ σχολείου ἐπὶ ζετίαν εἰς σχολὰς ὑπηρεσιῶν καὶ δὴ τουριστικὰς (σχολαὶ μαγείρων, θαλαμηπόλων, σερβιτόρων κλπ.), ἀρτοποιητικὰς (κατὰ παράδοσιν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ΥΠΑΗ προερχόμενοι), ὑγειονομικὰς (ἀπολυμανταί, νοσοκόμοι βοηθητικοί, νοσοκόμοι κτηνῶν κλπ.). Εἰς μέσας σχολὰς τουριστικῶν ἐπαγγελμάτων θὰ πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῆ καὶ ἐν ποσοστὸν νέων τὸ ὅποιον θὰ περατώσῃ τὰ Προγυμνάσια.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω θὰ ἀπαιτηθῆ ἡ διάθεσις ἐφ' ἅπαξ τῶν κάτωθι ποσῶν, πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν σχολείων τούτων:

1. Διὰ κτιριακὰς κατασκευὰς τῶν 15 κατωτέρων σχολείων:		
Ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως X 2.000.000 ἑκαστον	=	30.000.000
2. Δι' ἐξοπλισμὸν τῶν σχολείων τούτων 15X500.000 δραχ.	=	7.500.000
Σύνολον ἐφ' ἅπαξ δαπανῶν δραχ.	=	37.500.000

Ἐτήσιαι δαπάναι:

1. Ὑπολογίζοντες ἀνὰ 1 διδάσκαλον ἢ τεχνίτην διὰ 30 μαθητὰς, διὰ τοὺς 3.000 περίπου μαθητὰς τῶν τεχνικῶν σχολείων, θὰ ἀπαιτηθῆ ὁ διορισμὸς 100 τουλάχιστον διδασκάλων ἢ τεχνιτῶν X3.000 μηνιαίως X 14 μην. ἔτησ.	=	4.200.000
2. Δαπάναι λειτουργίας δραχ.	=	1.000.000
Ἐτήσιαι συμπληρωματικαὶ δαπάναι κατωτέρας ἐπαγγελματικῆς ἐπιδευσεως δραχ.	=	5.200.000

Μέση ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις

Παρέχεται σήμερον μόνον διὰ τῶν Δημοσίων Τεχνικῶν Σχολῶν Ἐργοδηγῶν Ἰωαννίνων καὶ Κερκύρας.

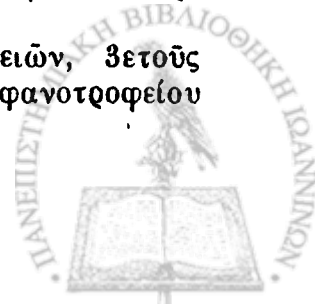
Ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι ἐκ τῶν λειτουργούντων καὶ ἰδρυθησομένων Γυμνασίων θὰ ἀποφοιτοῦν 7.000 περίπου μαθηταί, ἐξ ὧν 3.500 θὰ κατευθύνονται πρὸς τὰ Λύκεια, καὶ διὰ τοὺς ὑπολοίπους 3.500 θὰ πρέπει βαθμιαίως νὰ δημιουργήσωμεν πάσης φύσεως σχολὰς Μέσης ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως πρὸς τριετὴ περαιτέρω ἐκπαίδευσιν εἰς κλάδους τῆς πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παραγωγῆς καὶ ὑπηρεσίας. Αἱ προτεινόμεναι πρὸς ἴδρυσιν μέσαι σχολαὶ νὰ εἶναι:

1 Πρωτογενὴς παραγωγή

α) Μέση Γαλακτοκομικὴ Σχολὴ ζετοῦς φοιτήσεως μετὰ τὸ ἀπολυτήριον τοῦ Προγυμνασίου. Οἱ μαθηταὶ θὰ ἐκπαιδεύωνται θεωρητικῶς μὲν εἰς τὴν ὑφισταμένην σήμερον Γαλακτοκομικὴν Σχολήν, πρακτικῶς δὲ εἰς τὸ ἀνεγειρόμενον ἐργοστάσιον γάλακτος τῆς Ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν.

β) Μέση Ἀγελαδοτροφικὴ καὶ Κτηνοτροφικὴ Σχολὴ ζετοῦς φοιτήσεως, στεγαζομένη εἰς τὰς ἐν Κατοικῆ ἐγκαταστάσεις τοῦ Γεωργικοῦ Σχολείου Δουρούτης. Ἡ πρακτικὴ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Σταθμοῦ Γεωργικῆς Ἐρεῦνης.

γ) Μέσης Σχολὴ τεχνικῶν Γεωργίας ἀρδευομένων καλλιέργειῶν, ζετοῦς φοιτήσεως, στεγαζομένη εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ Ὄρφανοτροφείου Ἰωαννίνων.

δ) Μέση Σχολή καλλιεργητῶν ἐσπεριδοειδῶν, Ζετοῦς φοιτήσεως, στεγαζομένη ἐν Ἄρτῃ καὶ εἰς τὸ Κέντρον Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

ε) Μέση Σχολή τεχνιτῶν ἐλαιοκαλλιεργείας καὶ ἀμπελοουργίας, Ζετοῦς φοιτήσεως, στεγασθησομένη εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Κέντρον Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως Κερκύρας.

στ) Μέση Σχολή τεχνιτῶν κηπευτικῶν, Ζετοῦς φοιτήσεως, στεγασθησομένη εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Κέντρον Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως Πρεβέζης.

ζ) Μέση Τεχνικὴ Σχολή Νοσοκόμων Κτηνῶν, Ζετοῦς φοιτήσεως, ἐν Ἰωαννίνοις.

η) Μέση Δασικὴ Σχολή, Ζετοῦς φοιτήσεως, εἰς Κοινότητα Κήπων ἢ Γρεβενητίου Ζαγορίου.

θ) Μέση Σχολή ἀλιείας γλυκέων ὑδάτων, ἐγκατασταθησομένη εἰς Ἰχθυογεννητικὸν Σταθμὸν Λούρου.

ι) Μέση ἀλιευτικὴ Σχολή ἀλιείας θαλασσῶν, Ζετοῦς φοιτήσεως ἐγκατασταθησομένη εἰς Γάϊον Παξῶν.

2 Δευτερογενῆς παραγωγή

α) Μέση Τεχνικὴ σχολὴ ἐπιπλοποιίας, Ζετοῦς φοιτήσεως, ἐν Ἰωαννίνοις.

β) Μέση Τεχνικὴ Σχολή » » » ἐν Κερκύρα.

γ) » » » ἀσημουργικῆς-ξύλογλυπτικῆς καὶ ἀγγειοπλαστικῆς, Ζετοῦς φοιτήσεως, δι' ἐξελίξεως τῆς σήμερον λειτουργούσης σχολῆς τοῦ Χειροτεχνικοῦ Κέντρον Ἰωαννίνων εἰς Μέσην.

δ) Μέσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ ὑφαντουργικῆς, Ζετοῦς φοιτήσεως, ἐν Πρεβέζῃ καὶ Κερκύρα, ἅμα τῇ ἰδρύσει εἰς ταύτας βιομηχανίας ὑφαντικῆς βάμβακος-ἐρίου-ιούτης κλπ.

ε) Μέσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ μηχανουργικαὶ καὶ ἠλεκτρολογικαὶ ἐν Ἰωαννίνοις, Κερκύρα καὶ Ἄρτῃ.

στ) Μέση Τεχνικὴ Σχολή τεχνιτῶν ἐξορύξεως, ἐπεξεργασίας καὶ τοποθετήσεως μαρμάρων, Ζετοῦς φοιτήσεως, ἐν Ἰωαννίνοις.

ζ) Μέσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ Οἰκοδόμων, Ζετοῦς φοιτήσεως, εἰς Κόνιτσαν, Ἰωάννινα καὶ Ἄγναντα.

η) Μέση Τεχνικὴ Σχολή διακοσμητῶν καὶ ζωγράφων, Ζετοῦς φοιτήσεως, ἐν Κερκύρα.

3. Ὑπηρεσίαι

α) Μέσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ Μαγειρῶν-σερβιτόρων, ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Κερκύρα.

β) Μέσαι Τεχνικαὶ Σχολαὶ Θαλαμηπόλων, ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Κερκύρα.

γ) Μέσαι Σχολαὶ Νοσοκόμων-ἀπολυμαντῶν-ὑγειονομοφυλάκων κλπ., ἐν Ἰωαννίνοις.

Τόσον αἱ λειτουργοῦσαι σχολαὶ Ἐργοδηγῶν Ἰωαννίνων καὶ Κερκύρας, ὅσον καὶ αἱ προτεινόμεναι πρὸς ἰδρυσιν λοιπαὶ μέσαι ἐπαγγελματικαὶ σχολαί, δεόν νὰ ὀργανωθοῦν ἐντὸς τῆς προσεχοῦς 10ετίας καὶ νὰ λειτουργήσουν ἀρτίως. Πρὸς τοῦτο, ἀναλόγως τῶν δημιουργηθησομένων ἀναγκῶν, νὰ ἰδρύνονται ἀνάλογοι σχολαὶ ἐκ τῶν προτεινομένων ἢ καὶ ἐτέρων, τῶν ὁποίων ἤθελε κριθῆ σκοπῖμος ἡ λειτουργία.

Ὑπολογίζομεν, ὅτι διὰ τὴν ἀνέγερσιν κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων καὶ ἐφοδισμὸν διὰ τῶν ἀπαραιτήτων μηχανημάτων, ἐργαλείων καὶ ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας τῶν προτεινομένων πρὸς ἰδρυσιν 25 σχολῶν, θὰ ἀπαιτηθῆ δαπάνη 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν κατὰ τὴν 10ετίαν.

Ἐπίσης, διὰ τὴν λειτουργίαν τούτων, θὰ ἀπαιτηθῇ δαπάνη 25 ἑκατομ. δραχμῶν.

Ἐπομένως, ἑτησίως, δέον νὰ ὑπολογίζηται δαπάνη ἐφ' ἅπαξ 10 ἑκατ. δρχ. καὶ ἑτησία δαπάνη λειτουργίας 5—25 ἑκατ. δρχ.

6.—ΑΝΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Πλὴν τῶν ἀναφερθέντων ἤδη Ἰδρυμάτων παροχῆς ἀνωτέρας καὶ ἀνωτάτης ἐκπαίδευσεως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Υ.Π.Α.Η., δέον νὰ λειτουργήσουν καὶ τὰ κάτωθι σχολεῖα.

Α) Ἀνωτέρα Ἐκπαίδευσις.

- α) Λειτουργία παρὰ τῇ Ζωσιμαίᾳ Παιδαγωγικῇ Ἀκαδημίᾳ Ἰωαννίνων τμήματος Νηπιαγωγῶν.
- β) Ἴδρυσις καὶ λειτουργία σχολῆς διδασκάλων ἀσημουργικῆς, μεταλλουργικῆς, ξυλογλυπτικῆς ἀγγειοπλαστικῆς κλπ., εἰς Ἰωάννινα, ζετοῦς φοιτήσεως. Εἰς ταύτην θὰ φοιτοῦν εἴτε οἱ καλλίτεροι ἀπόφοιτοι τῆς Μέσης Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς ἀσημουργικῆς κλπ., εἴτε τελειόφοιτοι Γυμνασίου.
- γ) Ἐξηγγέλθη ἤδη ἡ ἴδρυσις Γενικοῦ Κρατικοῦ Νοσοκομείου δυνάμει 600 κλινῶν ἐν Ἰωαννίνοις. Εἶναι λίαν σκόπιμος ἡ παρὰ τῷ Νοσοκομείῳ τούτῳ ἴδρυσις καὶ λειτουργία Σχολῆς Ἐπισκεπτριῶν Ἀδελφῶν καὶ Μαιῶν, πρὸς κάλυψιν ἀμέσων ἀναγκῶν τῶν κλάδων τούτων εἰς Β.Δ. Ἑλλάδα. Πέραν τούτου, αἱ ἀπόφοιτοι τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς, θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ εἰς τὰς βιομηχανικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ὅπου παρατηρεῖται σοβαρὰ δυσχέρεια διασφαλίσεως προσωπικοῦ νοσοκομείων, ὡς καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς.
- δ) Ἐξηγγέλθη ἐπίσης ἡ ἐπανίδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Πέραν τῆς σκοπούμενης, διὰ τῆς ὑπὸ ἴδρυσιν Ἰονίου Ἀκαδημίας δημιουργίας Ἰνστιτούτου ἐπιμορφώσεως εἰδικῶν ἐπιστημόνων, θεωρεῖται σκόπιμος ἡ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ταύτῃ λειτουργία καὶ τῶν κάτωθι Ἀνωτάτων Σχολῶν, αἵτινες, πέραν τῆς καλύψεως ἀμέσων ἀναγκῶν τοῦ χώρου, ἱκανοποιοῦν ὑπάρχουσαν ἐν Ἑπτανήσῳ πνευματικὴν ὑποδομὴν καὶ φυσικὰς κλίσεις τοῦ πληθυσμοῦ.
- ε) Ἴδρυσις καὶ λειτουργία Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν (ζωγράφων, γλυπτῶν, χαρρακτῶν, διασμητῶν).
- στ) Ἴδρυσις καὶ λειτουργία Ὁδείου ἀνωτάτης στάθμης, μὲ κύριον προορισμὸν τὴν ἐκπαίδευσιν καθηγητῶν ὠδικῆς, πρὸς κάλυψιν τῶν ὀξυτάτων ἀναγκῶν τῶν Γυμνασίων τῆς χώρας.
- ζ) Ὑπὸ τῆς ἐκπονηθείσης προμελέτης τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Β.Δ. Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Οἴκου Δοξιάδη, προτείνεται ἡ ἴδρυσις Ἀνωτάτης Σχολῆς Τουριστικῶν Ἐπαγγελμάτων. Φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἴδρυσις καὶ λειτουργία τῆς σχολῆς ταύτης δέον νὰ γίνῃ τὸ συντομώτερον ἐν Κερκύρα, ὅπου ὑπάρχει τὸ πλέον κατάλληλον περιβάλλον διὰ τὴν λειτουργίαν μιᾶς τοιαύτης σχολῆς.
- η) Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων: Ἐγένοντο ἤδη τὰ ἐγκαίνια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων καὶ ἀπεφασίσθη ἡ λειτουργία ταύτης κατὰ τὸ 1964—1965 εἰς τὰς κτιριακὰς ἐγκαταστάσεις τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων. Κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐξηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἡ ἀπόφασις ἰδρύσεως σταδιακῶς Πανεπιστημίου ἐν Ἰωαννίνοις καὶ προεκρίθη ἡ ἐγκατάστασις τούτου εἰς τὸν χώρον τοῦ Γεωργικοῦ Σχολείου Δουρούτης.

Κατόπιν τούτων, προέχει ἡ ἐκπόνησις ρυθμιστικοῦ σχεδίου τοῦ χώρου

τοῦ Σχολείου Δουρούτης καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἐκπόνησις κατασκευαστικῆς μελέτης τῶν κτιρίων τῆς λειτουργούσης ἤδη Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, δεδομένου ὅτι αἱ κτιριακαὶ ἐγκαταστάσεις τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων ἀρκοῦν διὰ τὴν στέγασιν τῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος καὶ μετὰ δυσχερείας διὰ τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη. Πέραν ὁμῶς τῆς τριετίας ἡ στέγασις θὰ εἶναι μᾶλλον ἀδύνατος, δι' ὃ καὶ ἐπιβάλλεται ἡ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔναρξις καὶ περᾶτωσις τῶν κατασκευῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ προβλέπεται ἡ κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη λειτουργία Σχολῆς Φυσικομαθηματικῆς πρὸς κάλυψιν τῶν σοβαρῶν κενῶν τῆς Μέσης Παιδείας εἰς καθηγητὰς Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῆς (Φυσιογνωστῶν-Φυσικῶν).

Παραλλήλως, εἰς τὴν λειτουργοῦσαν ἤδη Φιλοσοφικὴν Σχολήν, δέον νὰ δημιουργηθοῦν ἔδραι Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Γερμανικῆς Φιλολογίας, ὥστε νὰ καταστή δυνατὴ ἡ ἐκπαίδευσις καθηγητῶν ξένων γλωσσῶν, πρὸς κάλυψιν τῶν σοβαρωτάτων κενῶν τῆς Μέσης Παιδείας εἰς καθηγητὰς.

Ὅμοίως, εἰς ἀπωτέραν προοπτικὴν, δέον μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Γενικοῦ Κρατικοῦ Νοσοκομείου τῶν 600 κλινῶν, νὰ προβλεφθῇ ἡ δημιουργία Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἰωαννίνων.

Λίαν σκόπιμος θὰ ἦτο καὶ ἡ ἴδρυσις μεταπτυχιακῆς σχολῆς Ὀρεινῆς Οἰκονομίας ἐν Ἰωαννίνοις, δεδομένου ὅτι αἱ λειτουργοῦσαι ἤδη Ἀνώταται καὶ Πανεπιστημιακαὶ σχολαὶ πρωτογενοῦς παραγωγῆς (Γεωπονικῆ-Δασολογικῆ-Κτηνιατρικῆ κλπ.) ἐκπαιδεύουν ἐπιστήμονας τῶν ὡς ἄνω κλάδων, οἵτινες δὲν ἔχουν λεπτομερειακὴν κατάρτισιν ἐπὶ τῶν τεχνικῶν καὶ οἰκονομικοκοινωνικῶν προβλημάτων τῆς ὄρεινῆς μας περιοχῆς.

Τὸ Ἰνστιτοῦτον μεταπτυχιακῶν σπουδῶν Ὀρεινῆς Οἰκονομίας θὰ ἐξεπαιδεύει ἐπιστήμονας τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἐπὶ τῶν εἰδικῶν προβλημάτων τοῦ ὄρεινοῦ μας χώρου εἰς λίαν κατάλληλον περιβάλλον.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ λειτουργίαν τῶν ἀναφερθεισῶν Ἀνωτέρων-Ἀνωτάτων καὶ Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ ἐντὸς τῆς προσεχοῦς 10ετίας διάθεσις δαπανῶν 400 ἑκατομμυρίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν κτιρίων καὶ τὴν προμήθειαν τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ 100 ἑκατομ. δραχ. διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν προταθεισῶν σχολῶν.

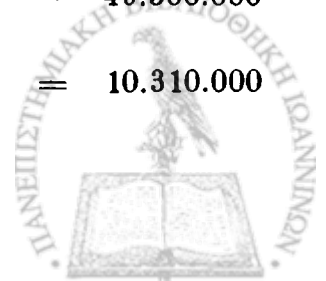
Οὕτω, θὰ πρέπει διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν νὰ διατεθῇ πίστωσις 50 ἑκατομ. δραχ. ἑτησίως.

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙ ΔΕΚΑΕΤΟΥΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰς ἀπαιτούμενας δαπάνας διὰ τὴν κατὰ τὴν προσεχῆ δεκαετίαν ἀναδιάρθρωσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς παιδείας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Υ.Π. Α.Η., ὑπολογίζομεν ὅτι:

1) Διὰ δαπάνας κτιρίων καὶ ἐξοπλισμοῦ, θὰ ἀπαιτηθοῦν:

α) Δι' ἀνέγερσιν 250 Νηπιαγωγείων X 100.000 δραχ.	=	25.000.000
β) Δι' ἀνέγερσιν 495 αἰθουσῶν Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως X 100.000 δραχ.	=	49.500.000
γ) Δι' ἐφοδιασμὸν 1.031 Δημοτ. σχολείων δι' ἐποπτικῶν κλπ. μέσων X 10.000 δραχ. κατὰ σχολεῖον	=	10.310.000

δ) Δι' άνέγερσιν 455 νέων αίθουσών Μ. Παιδείας Χ 150.000 δραχ. κατ' αίθουσαν	= 78.000.000
ε) Δι' άγοράν οικόπέδων άνεγέρσεως σχολείων Μέσης εκπαιδεύσεως δραχ.	= 10.000.000
στ) Διά προμήθειαν έποπτικῶν κλπ. μέσων διδασκαλί- ας 41 Γυμνασίων Χ 500.000 δραχ.	= 20.500.000
ζ) Διά κτιριακάς έγκαταστάσεις 15 Κατωτέρων Έπαγ- γελματικῶν σχολείων Χ 2.000.000 δραχ.	= 30.000.000
η) Δι' έξοπλισμόν 15 σχολείων Κατωτέρας έπαγγελματι- κής εκπαιδεύσεως Χ 500.000 δραχ.	= 7.500.000
θ) Κτιριακαί έγκαταστάσεις καί έξοπλισμός 25 μέσων Τεχνικῶν Σχολῶν Χ 4.000.000 δραχ.	= 100.000.000
ι) Διά κτιριακάς έγκαταστάσεις καί έξοπλισμόν Πανεπι- στημίου Ίωαννίνων, Ίονίου Ύακαδημίας κλπ. Άνωτέρων Σχο- λῶν δραχ.	= 400.000.000
Γενικόν σύνολον δαπανῶν κτιρίων καί έξοπλισμοῦ 10ε- τίας δραχ.	= <u>731.060.000</u>

2) Διά δαπάνας προσωπικοῦ καί λειτουργίας:

α) Δαπάναι προσωπικοῦ εκπαιδύσεως άγραμμάτων δε- καετίας δραχ.	= 30.000.000
β) Πρόσληψις 250 νηπιαγωγῶν Χ 2.000 δραχ. μηνιαί- ως Χ 14 μήνας δραχ.	= 7.000.000
γ) Δαπάνη λειτουργίας 250 Νηπιαγωγείων Χ 1.000 δραχ. Χ 12 μήνας	= 3.000.000
δ) Δαπάναι προσλήψεως 236 δημοδιδασκάλων Χ 2.500 δραχ. μηνιαίως Χ 14 μήνας	= 6.372.000
ε) Δαπάναι βελτιώσεως άποδοχῶν 2.199 δημοδιδασκά- λων Χ 500 δραχ. μηνιαίως Χ 14 μήνας δραχ.	= 15.393.000
στ) Δαπάναι προσλήψεως 314 καθηγητῶν Χ 5.000 δραχ. μηνιαίως Χ 14 μήνας δραχ.	= 21.980.000
ζ) Βελτίωσις μισθοδοσίας 619 καθηγητῶν Χ 1.000 δραχ. μηνιαίως Χ 14 μήνας δραχ.	= 8.666.000
η) Διά πρόσληψιν 100 διδασκάλων καί τεχνιτῶν Κατω- τέρων σχολείων επαγγελματικῆς εκπαιδύσεως Χ 3.000 δραχ. μηνιαίως Χ 14 μήνας δραχ.	= 4.200.000
θ) Έτήσια συμπληρωματικά δαπάναι λειτουργίας κα- τωτέρας επαγγελματικῆς εκπαιδύσεως δραχ.	= 1.000.000
ι) Δαπάναι λειτουργίας 25 Μέσων επαγγελματικῶν Σχολῶν Χ 1.000.000 δραχ.	= 25.000.000
ια) Διά λειτουργίαν Πανεπιστημίου Ίωαννίνων-Ίονίου Ύακαδημίας καί λοιπῶν Άνωτέρων καί Άνωτάτων Σχολῶν χώρου Υ.Π.Α.Η. δραχ.	= <u>100.000.000</u>
Γενικόν σύνολον δαπανῶν λειτουργίας κατ' έτος με- τά τήν συμπλήρωσιν όλων τῶν προβλεπομένων σχολῶν καί ιδρυμάτων δραχ.	= <u>222.065.000</u>

Πέραν τῶν ὡς άνω δαπανῶν, θά απαιτηθῆ ἡ επέκτασις καί γενίκευσις τῶν μαθητικῶν συσσιτίων καθ' ὄλον τόν χῶρον τῆς Υ.Π.Α.Η. καί καθ' ὄλας τὰς βαθμίδας τῆς εκπαιδύσεως.

Ἐλπίζομεν, ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῶν συσσιτίων, ἧτις ἤρξατο ἀπὸ τετραετίας ἐξ Ἡλείου καὶ ἤδη ἐγενικεύθη ἐν Ἑλλάδι, τοῦλάχιστον διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, θὰ ἐπεκταθῆ μελλοντικῶς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βαθμίδων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὰ Νηπιαγωγεῖα καὶ τὰ Προγυμνάσια.

IV. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Περιεγράφη ἀνωτέρω ἡ ὑφισταμένη κατάστασις ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει καὶ ἐσκιαγραφήθη ἡ προοπτικὴ προσαρμογῆς τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προβλεπομένης ἐξελίξεως τῶν ἀναγκῶν μας εἰς ἐξειδικευμένον ἔμψυχον ὑλικόν, ἐπειράθη πρῶτος προσδιορισμὸς τῶν ἀπαιτηθησομένων ὑλικῶν μέσων διὰ τὸν κτιριακὸν καὶ λοιπὸν ἐξοπλισμὸν τῶν σχολείων μας, ὡς καὶ ἡ δαπάνη συμπληρώσεως τοῦ προσωπικοῦ εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Δὲν ἐπεισηλθεν ἡ παροῦσα ἐργασία εἰς τὰ εἰδικὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα προγραμμάτων-γλωσσικῶν κλπ., λόγῳ τοῦ ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν προβλήματα, τὴν μελέτην καὶ ἐπίλυσιν τῶν ὁποίων δεόν νὰ ἐνεργήσουν οἱ ἀρμοδίοι ἐκπαιδευτικοί.

Νομίζομεν, ὅτι ἡ παροῦσα ἐργασία, μὴ ἐξαντλοῦσα παντάπασιν τὸ σοβαρώτατον τοῦτο θέμα, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀπαρχὴν λεπτομερεστέρων διερευνήσεων καὶ προσδιορισμῶν εἰς βάθος ἐκάστης τῶν ἐκπαιδευτικῶν βαθμίδων παρ' ἀρμοδίων ἐκπαιδευτικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι θὰ πρέπει νὰ διαφωτίσουν πληρέστερον ἐν ἑκαστῶν τῶν ἐρευνωμένων θεμάτων καὶ νὰ κλιμακώσουν λεπτομερέστερον τὰς προτεινομένας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσεχοῦς 10ετίας ἐξελίξεις.

Ἡ Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Ἡλείου, ἀσχολουμένη ἀπὸ 7ετίας μὲ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς Ἡλείου-Κερκύρας καὶ Λευκάδος, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σημαντικωτέρα πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ ἀνθρώπινον ὑλικόν τοῦ χώρου. Εἶναι σήμερον κοινῶς παραδεδειγμένον, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου ὑλικοῦ εἶναι συνάρτησις τῆς ἐκπαιδευτικῆς του στάθμης.

Ἀνάγκη λοιπὸν ἀδήριτος ἐπιβάλλει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν γενίκευσιν, τὸ ταχύτερον δυνατόν, τῆς θετοῦς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ τεχνικῶν στελεχῶν ἐπὶ μίαν εἰσέτι τριετίαν εἰς Μέσας ἐπαγγελματικὰς σχολάς, ὥστε νὰ ἀποκτήσωμεν μέσα τεχνικὰ στελέχη τόσον διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐπωφελεστέραν χρησιμοποίησιν τῶν νέων τούτων ἐν Εὐρώπῃ εἰς βιομηχανικῶς ἐξελιγμένας χώρας ἢ Ἀφρικῇ καὶ Ἑγγὺς Ἀνατολῇ, εἰς χώρας καθυστερημένης οἰκονομικῆς ἐξελίξεως.

Πέραν τούτων, καθῆκον ὅλων μας εἶναι ἡ ταχύτερα δυνατὴ ὁργάνωσις τῆς ἀνωτάτης μας ἐκπαιδεύσεως, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἢ ἔτι καλυτέρα ἀξιοποίησις τοῦ ποσοστοῦ ἐκείνου τῶν νέων μας, τὸ ὁποῖον εἶναι προικισμένον «μὲ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς» καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου δεόν νὰ στηριχθῆ ἡ ταχύτερα δυνατὴ ἀνάπλασις τῆς περιοχῆς μας.

Τὰ ὑλικά μέσα, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὡς ἄνω σκοπῶν, ἀποτελοῦν μακροπροθέσμως καὶ βρογχυπροθέσμως τὰς πλέον ἀποδοτικὰς ἐπενδύσεις μας καὶ ἐπομένως ἡ διασφάλισις τούτων δὲν θὰ εἶναι δυσχερῆς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι λίαν σοβαραὶ αἱ ἀπαιτηθησόμεναι πιστώσεις.

Ἡ πείρα μὲ ἐδίδαξεν, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει δυσκολία διασφαλίσεως τῶν ἀπαιτουμένων ὑλικῶν μέσων, ὅταν οἱ αἰτοῦντες ταῦτα ἔχουν βαθεῖον πίστιν ἐπὶ τῆς χρησιμότητος τῶν αἰτουμένων ἐπενδύσεων.

Εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὸν τόπον αὐτόν, οἱ μεγάλοι τοῦ Γένους Διδάσκα-

λοι ώραματίσθησαν και ἐπέτυχον κυρίως διὰ τῆς παιδείας τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους και τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος ἀπὸ τῆς μακροαίωνος δουλείας.

Οἱ σημερινοὶ μας ἐκπαιδευτικοί, εἶμαι βέβαιος, ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν πίστιν και τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμόν, μὲ ἀρτιωτέραν κατάρτισιν και μὲ ὀλιγωτέρας δυσχερείας, θὰ κατορθώσουν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀνάστασιν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν σοβαρώτερον παράγοντα διὰ νὰ ἐξέλθουν οἱ Ἑπειρῶται και οἱ Ἑπτανήσιοι ἀπὸ τὴν ἔνδειαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται μέγαν ποσοστὸν τῶν κατοίκων τῆς χώρας μας.

Ἡ ἀπὸ τῆς ἔνδειας ἀπελευθέρωσις, διὰ τῆς παιδείας, θὰ ἀποτελέσῃ τὸν δεύτερον σταθμὸν ἀνεξίξεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς μας και τὸ ἔργον θὰ εἶναι ἐξ ἴσου σοβαρὸν και ἐξ ἴσου δυσχερές, ἀλλ' ἐπίσης ἐξ ἴσου ὠφέλιμον.

Ἄξιζει ἐπομένως ἡ προσπάθεια, τὴν ὁποίαν θὰ ἀναλάβουν κατὰ κύριον λόγον οἱ πάσης βαθμίδος ἐκπαιδευτικοὶ μας, νὰ ὑποβοηθηθῇ παρὰ πάντων τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, διότι ἀποτελεῖ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 ἐθνικὴν ἐπιδίωξιν τῆς παρουσίας στιγμῆς, ἣ ἐκπλήρωσις τῆς ὁποίας θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀπολύτρωσιν τῶν πατριωτῶν μας ἀπὸ τὴν ἔνδειαν.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΩΡΓΙΣΜΕΝΟΙ ΝΕΟΙ

— «Γιὰ τὰ τραγούδια μας τὰ ἔξαλλα
θὰ πῆτε φυσικὰ
καὶ τοὺς χορούς,
π' ἀκόλαστος καὺμός παιδεύει τὴν ψυχὴ,
ὄντας ἀλόγιστα, σκληρά,
ὁ δαίμονας τοῦ πάθους
ξεσκίζει τὸ κορμί,
βιτσιῆς χαράζοντας βαθιῆς
ἀνάμεσα στὰ στήθεια μας
καὶ τοὺς γυμνοὺς γλουτοὺς
καὶ σέρνεται στὸ πάτωμα φρικτὰ
μὲ τ' ἀποσιγάρα σωρὸ
καὶ τὰ βαριὰ πιοτὰ.

— ὦ! ἂν εἶναι νὰ προσθέσετε
τὸ λόγο σας βαρὺ
καλύτερα νὰ σκύψετε προσεκτικὰ
πιὸ μέσ' ἀπὸ τὰ μάτια μας τὰ πρόστυχα,
τ' ἀτίθασα μαλλιὰ,
τὰ χεῖλη μας πὸν πέτρωσε φρικτὰ
τῆς ἄγριας μοναξιᾶς
ἢ κόλαση τοῦ μίσους,
ν' ἀκούσετε,
πὸν κλαίει ἓνα μωρὸ παιδί
καὶ καρτερεῖ στὴν κούνια του
νὰ φέρουν οἱ Κυρῆς,
Βενέτικα φλουριὰ
διαμαντικὰ τῆς Πόλης,
τὴν Κυριακὴ νὰ πάει στὴν ἐκκλησιὰ
σταυρώνοντας τὰ χέρια του
στὴ Δέσποινα μπροστὰ
κι' ἀπόβραδο βαθὺ
ἢ χούφτα τοῦ πατέρα του
χαϊδεύοντας τὰ βλέφαρα
φτερούγα του νὰ γένει.

— Τὸ λόγο σας μὴ βιάζεστε
καθόλου γιὰ νὰ πῆτε
'Εσεῖς,
πὸν ἀνέντιμα εὐτυχεῖς,
χορεύοντας ρομαντικοὺς ρυθμοὺς
μὲ νυσταλέο βῆμα
θαροῦντε νὰ ξεχάσετε

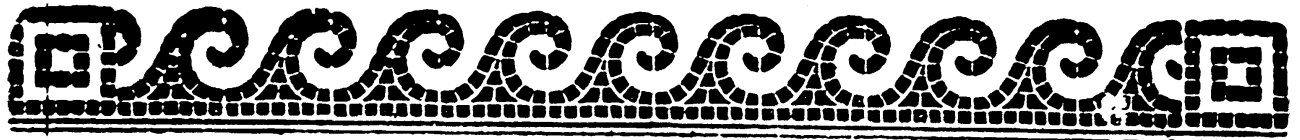
τὰ σπύτια μας ποὺ κάψατε
 κι' ἀπόμεινε ἡ γερόντισσα
 τρελλή στὸ παραγῶνι
 νὰ κουβεντιάζει θλιβερὰ
 μὲ τὸν Ἀϊ-Γιώργη της,
 ἡ μάνα μας ποὺ πάγαινε σκυφτὴ
 νὰ θάψει μὲ τὰ χέρια της τὸ γυιὸ
 στραγγίζοντας τὸν κόρφο της τὸν ἄδειο
 τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
 Κι' ὁ γείτονας ὁ μπαρμπα-Λιάς
 ποῦχε τ' ἀγγόνια, τὰ παιδιά
 στὴ μάντρα πέρα τὴν ὕψη
 νὰ τραγουδάει τὴ Λευτεριά
 καὶ νὰ δεχτῆ στερνὴ φορὰ
 σὰν τὰ παιδιά στὴν ἀγκαλιὰ
 δεξιὰ μεριὰ τὸ φοιτητῆ
 καὶ τὴ μικρούλα μας Ἀννιώ.

—Κι' ἂν θέλετε,
 μπορούμε νὰ φωνάξουμε καὶ τ' ἄλλα:
 τὰ Ἄουσιβιτς καὶ τὰ Νταχάου
 κι' αὐτὲς τὶς Χιροσίμες σας ἀκόμα
 ποὺ φοβερίζετε ξανὰ
 σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση».

Λόγια ποὺ βρέθηκαν
 πανάθλια γραμμένα
 στὸ πράσινο χαρτὶ τοῦ μετανάστη
 ἀπὸ τὸν Α. Μ. ἐτῶν 28
 π' ἀνέσυραν ναυάγιο οἰκτρὸ
 ἀνήμερα τὴν Πασκαλιὰ τῶν Ὁρθοδόξων
 ἀφήνοντας δεξιὰ
 τὸ Ρίο—Ντὲ—λά—Πλάτα.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΩΔΗ ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

1

Φλναρεῖ στοῦ φράχτη μας τὸ ρόδο
τὸ γιασεμὶ στοῦ ἡμίγυμνό σου στῆθος
ἄγγελος μπαίνει μὲς τὶς λάμπες τοῦ νεροῦ
ὁ ἴσκιος φοβᾶται τέτοιο φῶς.

2

Ἄσπρο ἄνθος ἔωθινὸ πὸν ἀνηφορίζεις
στὰ πέταλά σου κροταλίζει
χαρᾶς ἰδέα κι' ὑγείας μάγουλο
ροδάκινο χωρὶς καρφιά στοῦ δέρμα.

3

Ἡ μέθη ἀνοιγοκλεῖ τὸ μάτι
στὴν κλειδαριὰ τοῦ δειλινοῦ
κατασκοπεύοντας τὸ στῆθος πὸν ραμφίζει.
ζευγαρωμένο ἀγέρα.

4

Ἐδῶ διψᾷ τὸ βλέμμα γιὰ φιλι
βράχος τῆ θάλασσα
πτερὸ τὴν ἱστορία τοῦ λύχνου
καὶ χλόη σπασμένο στεναγμὸ αὔρας

5

Μιλῶ γιὰ τὰ ἔνδοξα διαμάντια
πὸν τῆ ματιὰ πυροβολοῦν
ἅμα ἢ πρωῖα τὸ πρόσωπό της
στεγνώνει ἀπλώνοντάς το στοῦ χορτάρι.

6

Καθρέφτης στὴν ἐκτύφλωση
τῆ λάμψη πολεμᾷ
τὸν ἄγγελο γυμνώνει
κι' ἐξαγγελλίζει τὶς μορφές μας.

7

Βουλιάζει ὁ ἥλιος μὲς τ' ἀγκάθια
ἀδειάζει τὸ κενὸ
μὲ χρῶμα καταιγίζοντάς το
καὶ μ' ἔνοχες μορφές.

8

Γυάλινοι τοῖχοι ἢ ὀμίχλη
μιᾶς μητρικῆς στοργῆς ἢ πελερίνα
τοὺς ὄμους μας αἰχμαλωτίζει
μὲ μιὰ θρυματισμένη τυραννία.

9

Ἐλπίζω στὴν πηγὴ πὸν γλύφει
τὸ μάρμαρο τοῦ ἀγέρα
γλυστρᾷ σὲ εἰρηνικὸ ἦχο
κι' ὑπόσχεται τὸ πράσινον αὐλάκι.

10

Αίχμη φωτός στά βλέφαρα
τὸ πάθος πυρπολεῖ γιὰ τὴ ζωὴ
λυτρώθηκε τὸ χιόνι
τὸ γάλα πλέκει τοὺς ἰστούς.

11

Ἡ σκάλα τοῦ καπνοῦ διαγράφει
φλέβες στὸ στήθος τοῦ ἀνεμου!
ποιὸς κολουμπᾶ καὶ κομματιάζει
ψιλὲς γραμμές;

12

Τὸ κόκκινο βιβλίο τοῦ στήθους
κηλίδωσεν ἢ πρώτη σκέψη
τριπέταλο ἄνθος τὸ αἶσθημα
κρατᾶ φωτὸς εἰκόνες.

13

Στὸ θάμνο κρεμαστῆκαν τὰ πουλιὰ
δπως διαμάντια δακρυσμένα
στῆς νιόπαντρης αὐγῆς
τις ἀτιμέλητες τις βλεφαρίδες.

14

Μαστοὶ τὰ φύλλα τῶν δεντρῶν
μιμοῦνται τὰ τριαντάφυλλα
ποὺ πιπιλοῦν τὸν ἴσκιο
καθὼς μαλλώνει μὲ τὸ φῶς.

15

Ὁ χεῖμαρρος τῆς νιότης
σημαία τῆς ἐπανάστασης
πῆρε τὸ δίσκο τοῦ ἡλίου
καὶ τὴ φωτιά τοῦ Σήμερα.

16

Ἡ μέρα τ' ὄνειρο ἀποκεφαλίζει
σὲ δίσκο χρυσαφὶ προσφέρει
τὸ ρόδο τῆς εὐθύνης
καὶ τὰ φυλλώματα τῆς ἐργασίας.

17

Ὁ δρόμος ξεκινᾶ ἀπ' τὸ μάτι μας
μὲ τὴν καρδιά τῆ σημασία του μελετᾶς
σπουδάζεις τις σταγόνες τῶν βημάτων
μὲ τὸν καθρέφτη τοῦ ἐγκεφάλου.

18

Χρυσὴ τελεία στὸ περιστέρι
ραμφίζει ὥραια γιορτὴ
εὐχὴ στὴ λήξη γενεθλίων
μιὰ καληνύχτα μας κατάστηθα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

NIKOY B. ΛΩΛΗ

Η ΓΗΣ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΜΑΣ

Μὲ τὸν Μεχμέτ Γκάση ὁ Θανάσης ὁ Πρωτόγονος συναντήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ σ' ἓνα ἀπογευματινὸ τσαϊ τῆς Τρίτης, στὴ μεγάλη αἴθουσα τῆς Λέσχης τῶν Φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης. Ὅταν τὸν πρωταντίκρυσε αἰσθάνθηκε κάτι ἀόρατο νὰ τὸν τραβάει κοντά του. Ἀφοῦ συστήθηκαν, ἐκεῖνος τοῦ μίλησε Ἑλληνικά. Τοῦ εἶπε πὼς εἶχε ζήσει στὴν Ἑλλάδα. Μάλιστα, ἡ γυναῖκα του ἦταν Ἑλληνίδα ἀπὸ τὸν Πόρο, ἀπὸ τ' ἀρβανιτονησία τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τάλεγε. Ἐκεῖνος βέβαια ἦταν πιὸ μέγας. Εἶχε φθάσει στὴν Ἀμερικὴ ἔπειτα ἀπὸ πολλές περιπέτειες, ἀφοῦ ἐπεκράτησαν στὴν πατρίδα του, τὴν Ἀλβανία, οἱ κομμουνισταὶ καὶ αὐτὸς μὲ μερικὸς φίλους του ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει μέσω Γιουγκοσλαβίας στὴν Ἑλλάδα. Τώρα, παρακολουθοῦσε μαθήματα σχετικὰ μὲ τὶς χῶρες τῆς Μεσογείας, ὅπου, κατὰ τὴν Ἀμερικανικὴ Γεωγραφία, περιλαμβάνονταν καὶ ἡ δικιά του, ἡ Ἀλβανία. Ὅπως τοῦλεγε, φιλοδοξία του ἦταν νὰ ἐλευθερωθῇ μιὰ μέρα ἡ Ἀλβανία ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, καὶ αὐτὸς νὰ πάει πρεσβευτῆς στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Θανάσης ὁ Πρωτόγονος ὅμως ἀναρωτιόταν συχνὰ τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς χώριζε, ἀφοῦ οἱ γονεῖς καὶ τῶν δυὸ εἶχαν γεννηθῆ στὸ ἴδιο χωριό. Μάλιστα, τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἐρχόταν πιὸ συχνὰ στὸ νοῦ του, ὅταν τύχαινε νὰ συναντήσῃ τὸν Μεχμέτ Γκάση στὸ προαύλιο τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπειτα θυμώταν τὶς ἱστορίες τοῦ παπποῦ του, ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὴ «μακρινή» πατρίδα του, γιὰ τὴ γῆ τῶν δικῶν μας.

«Ἀπ' ἐκεῖ οἱ Ἀρβανιτάδες τῆς Πωγωνιανῆς ἀπ' ἐδῶ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δε-

ρόπολης. Τάλεγε καὶ τὸ λαϊκὸ τραγούδι:

Μωρ' Δεροπολίτισσα,
μωρ' καυμένη.
Σύντα πᾶς στὴν ἐκκλησιά,
ζη-μωρ' ζηλεμένη.
Γιὰ προσκύνα καὶ γιὰ μᾶς,
μωρ' καυμένη,
ποὺ μᾶς πλάκωσε ἡ Τουρκιά,
ζη-μωρ' ζηλεμένη.

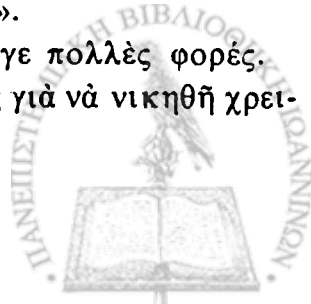
Καὶ οἱ Ἀρβανιτάδες τῆς Πωγωνιανῆς δὲν ἦταν ντόπιοι, ξένοι ἦταν καὶ αὐτοί. Τώρα, ὅμως, τὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξει. Ἀπ' ἐκεῖ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Πωγωνιανῆς, ἐπ' ἐδῶ οἱ Ἀρβανιτάδες τῆς Δερόπολης. Εἶχαν κλείσει τὶς ἐκκλησιᾶς καὶ εἶχαν ἀφανίσει τοὺς σταυροὺς. Εἶχαν ἀποστερήσει τοὺς δικούς μας ἀπὸ τὴ γῆ τους».

* *

Ἡ κληρονομία εἶχε πέσει στὸ Θανάση τὸν Πρωτόγονο καὶ τὸ χρέος του ἦταν ἓνα. Ὁ παποῦς τὸ ἐγγραφε καθαρὰ στὴ διαθήκη του: «Τελευταία μου ἐπιθυμία εἶναι νὰ μὲ θάψετε στὸ μέρος ποὺ γεννήθηκα, στὴ γῆ τῶν δικῶν μας. Θέλω νὰ μὲ θάψετε στὴν κορυφή στὸ χωράφι μας στὴν Ψηλῆραχη, δίπλα στὴ γκορτσιά, γιὰ ν' ἀγναντεύω ἀπ' ἐκεῖ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπ' ἐδῶ τ' Ἀργυρόκαστρο. Ἄν μέχρι τότε δὲν ἔχει λευτερωθῇ τὸ χωριό μας, ὁ ἐγγονός μου ὁ Θανάσης, ποὺ τοῦ ἀφίνω ὅλη μου τὴν περιουσία, νὰ πάει τὴ στάχτη μου κρυφὰ στὸ ἴδιο μέρος, νὰ τὴν χῶσει στὸ χῶμα καὶ νὰ χαράξῃ στὸν κορμὸ τῆς γκορτσιᾶς ἓνα σταυρὸ μὲ τσεκούρι».

Ὁ παποῦς τάλεγε πολλές φορές.

—Τοῦτος ὁ τόπος γιὰ νὰ νικηθῇ χρει-

άζεται τσεκούρι. Χωρίς τσεκούρι δέν γίνεται τίποτε.

* *

Περιδιαβάζοντας στο 8^ο Άβενιου, σ' ένα από τα έλληνικά μαγαζιά, ο Θανάσης ο Πρωτόγονος είχε αγοράσει ένα άγγειο έλληνικής τέχνης που είχε επάνω ζωγραφισμένες άρχαίες παραστάσεις. Σκέφτηκε ότι ήταν καλό για τη στάχτη του παππού. Ό,τι πρέπει για τάφο. Μετά θάπαιρνε το πλοίο και θάφθανε στην Ελλάδα. Άπ' εκεί με αυτοκίνητο ως τα σύνορα της Άρβανιτιάς.

Ο πατέρας του τον είχε μάθει καλά το δρόμο. Όταν διηγόταν πως έμαθε γράμματα στην Ελλάδα, στο Γυμνάσιο της Πωγωνιανής, έλεγε:

«Η δυσκολία πάντα ήταν στο γυρισμό. Πρό πάντων να μη μās πιάσει κανένας Άρβανίτης καθώς θά διαβαίναμε τα σύνορα».

«Έτσι ή μάνα μου φρόντιζε να με περιμένει πάντα κοντά στο Άργυροχωρίτικο, μαζεύοντας ξύλα. Η δικαιοσύγια ήταν μία. Θα λέγαμε ότι είχαμε έρθει για ξύλα, το παιδί δίψασε και χωρίς να ξέρει πέρασε τα σύνορα και πήγε στο μύλο να πιει νερό. Μετά, μέβαζε στα μεσοσάμαρα, και γυρίζαμε στο σπίτι.

«Έκει με περίμενε ο παπούς. Πρώτα με κοίταζε στα μεσόσκελα αν φούσκωναν και μετά με άγκάλιαζε, με φιλούσε και με κατέβαζε από το γάϊδαρο.»

Έπειτα, τραβούσαμε γραμμή για το σπίτι του θείου, όπου άδειαζα τις σφαίρες από τις τσέπες μου και ξεφούσκωναν τα μεσόσκελά μου. Το μαγαζί που τις άγόραζα ήταν μιλημένο. Η μια σφαίρα 25 λεπτά, στη δραχμή τέσσερεις, στο τάλληρο είκοσι, Κάθ' έβδομάδα και είκοσι σφαίρες περιστρόφου. Έτσι, σιγά-σιγά θά όπλιζόμαστε, για τον μεγάλο σηκωμό και για τη λευτεριά μας.

Ο πατέρας είχε φύγει πριν από χρόνια. Αυτός δέν άντεχε. Μετά την Αυτόνομη Κυβέρνησι του 14, που χάσαμε και μπήκαν στα σύνορα κατά πως τα θέλαν, αυτός έφυγε και ήρθε στην Άμερική. Έδώ εργάστηκε σκληρά για ν' αποκτήσει χρήματα, να βοηθήσει το σπίτι και

να ενισχύσει την «Πανηπειρωτική». Όταν τέλειωσα το Γυμνάσιο, τον ακολουθήσα κι' εγώ».

Έπειτα, ο Θανάσης ο Πρωτόγονος θυμόταν τη φράση της διαθήκης:

«Θέλω να με θάψετε στην κορυφή στο χωράφι μας στην Ψηλήρραχη, δίπλα στη γκορτσιά... και να χαράξετε στον κορμό της γκορτσιάς ένα σταυρό με τσεκούρι».

* *

Όλα είχαν γίνει κατά την παραγγελία. Με φεγγάρι πέρασε να σύνορα. Βέβαια αυτός δέν ήξερε τα κατατόπια, αλλά ήταν καλά δασκαλεμένος.

Έπειτα το χωράφι τους ήταν τόσο ξέχωρο και εύκολογνώριστο. Άκόμα και η γκορτσιά, που στον ίσκιο της κάθε κολοκαίρι στάλιζαν τα πρόβατα όλου του χωριού, φώναζε μονάχη της για το μέρος.

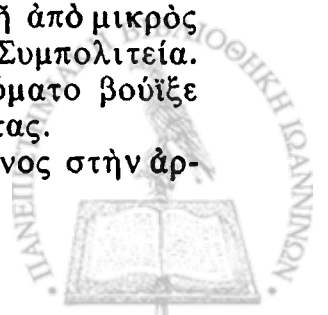
Με το τσεκούρι ο Θανάσης ο Πρωτόγονος άνοιξε ένα μικρό λάκκο και άποθεσε τη λήκυθο με τη στάχτη του παππού του. Μετά, αφού σκέπασε το λάκκο, άρχισε να ξεφλουδίζει τον κορμό της γκορτσιάς για να σχηματίσει ένα σταυρό. Πρώτα κάθετα, μετά όριζόντια. Έπειτα έβγαλε ένα μικρό σουγιά και χάραξε δυό γράμματα και έναν αριθμό: Θ.Π. 1963. Είχε τελειώσει. Μόνον ο σταυρός ήθελε λίγο τετραγώνισμα. Ξανάπιασε το τσεκούρι. Σήκωσε το μανίκι του και κοίταξε τους φωσφορίζοντες δείχτες του ώρολογιού του. Πλησίαζε 4 ξημερώματα. Θα προλάβαινε να περάσει ξανά νύχτα τα σύνορα και να βρεθεί στο Έλληνικό.

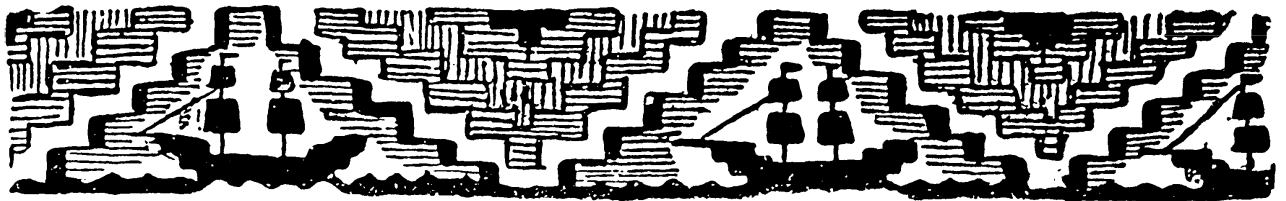
—Πέταξε το τσεκούρι και άκούμπα την πλάτη σου στη γκορτσιά, φώναζε ό επί κεφαλής της περιπόλου Άλβανός.

Ο Θανάσης ο Πρωτόγονος υπάκουσε. Έξ άλλου από φυσικό του ήταν υπάκουος. Δέν έμοιαζε τους δικούς του. Έπειτα δέν ήταν μόνο στο αίμα του, ήταν κάτι που τώχε διδαχθή από μικρός στη μεγάλη Άμερικανική Συμπολιτεία.

Μιά μπαταριά από αυτόματο βούιξε μέσα στην ήσυχία της νύχτας.

Ο Θανάσης ο Πρωτόγονος στην άρ-

ΠΕΤΡΟΥ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ : «Σχεδιάσματα»—Ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1963

Τὸ θαυμαστὸ ποιητικὸ ταλέντο τῆς τόσο γνωστῆς μας Χρυσάνθης Ζιτσαίας, θυμίζει τὴν Ἀθηνακὴ Ἐννεάκρουνο στὸ ποιητικὸ ἀνάβρυσμα καὶ μουσικὸ κελάρυσμα. Ἀπὸ τὸ 1929 ποὺ πρωτοφάνηκαν τὰ «Μενεξεδένια Δειλινά» (φραστικά καὶ οὐσιαστικά σύμφωνα μὲ τὸν τίτλο τους) ἴσαμε σήμερα μᾶς ἔδωσε 13 ποιητικὲς συλλογές, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πεζὰ τῆς καὶ τὰ παιδικά, ποὺ καλύπτουν ἄλλους δύο τόμους «Ποιήματα—Θέατρο».

Τὰ «Σχεδιάσματα», ποὺ ἐξέδωσε σὲ φροντισμένη ὅπως πάντα ἔκδοση, εἶναι ὀλοκληρωμένα σὲ δομικὴ μορφή καὶ οὐσία, ἀπόλυτα συγγενῆ πρὸς τὴν ἔσωτερικὴ, τὴν καὶ πλουσιώτατη, καταβολὴ τῶν συναισθημάτων τῆς, ποὺ ἐπενδύουν τὸν ἀναγνώστη τὸν βαθύτατα λυρικὰ καλλιεργημένο, μ' ἓνα καινούργιο χρῆσιμο, σάμπως ἢ ποιήτρια νὰ βγῆκε μέσα ἀπὸ Ἀπολλώνια χρηστήρια φλογερή, σὰν λόγος ποὺ πορεύεται μέσα ἀπὸ τὴν ὑψικάμινο τῆς Ἀλήθειας καὶ τὸ ἀναψυκτήριο τῆς Ἀγάπης, στητὴ κι' ἀλύγιστη στὶς πεποιθήσεις τῆς. σὰν ἀρχαία ἱερὴ μαρμαροκολώνα, μὲ τὴν καρδιά γεμάτη ἀπὸ τὰ πιὸ φοβερά, ἀλλὰ καὶ τὰ πιὸ ἀσήμαντα ἱεροεξεταστικά μαρτύρια, μὰ καὶ ἥρωϊκὴ σὰν τὴ Δωδωναία δρυ, ποὺ ἐρμήνευε μὲ τὸ θρό τῆς φυλλωσιᾶς τῆς τὴ βούληση τοῦ ὑπέρτατου Θεοῦ καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς Γῆς.

Ὅσο κι' ἂν ἀνατείνει τὸ στοχασμὸ τῆς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ γνώριμα λυρικὰ πεδία, ὅπου ἀναπτύχθηκε ὁ γλυκόλαλος ἔμμετρος λόγος τῆς, σὰν νὰ τὸν ὕφαναν ἓνα ζευγάρι βασιλικά χέρια, σὰν ἐκεῖνα τῆς ἀγγελικῆς οὐσιωμένης Ναυσικᾶς ἢ τῆς ἠρωίδας Πηνελόπης μὲ τὴ σοφὴ ἐμπειρία τῆς πράξης καὶ τὴν πλεκτάνη τῶν συναισθημάτων.

Ἐκείνη ἢ ἡδύτητα τῶν μουσικῶν ρυθμῶν τῆς, μὲ τὸν πλοῦτο τῶν ψυχικῶν ἀναπλάσεων καὶ τὶς παραλλαγές σὲ ποικίλα μοτίβα, ἤχει σὰν παιᾶνας ποὺ ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν κλαγγὴ τῶν ψυχῶν. Σαλπίζει κι' ἀποκαλύπτει τὴν ἔγερση μιᾶς ἄλλης λανθάνουσας ψυχῆς, ἑνὸς ἀνυποψίαστου ALTER EGO, ποὺ προβάλλει μὲ τὸ λαμπρὸ διάδημα τοῦ ἡρεμου καὶ ἀναμάρτητου

χή αἰσθάνθηκε κάτι ζεστό, μετὰ τὰ γόνατά του λύγισαν καὶ σωριάστηκε στὸ χῶμα. Στὸ πρόσωπο τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς εἶδε μιὰ μορφή σὰν αὐτὴ τοῦ Μεχμέτ Γκάση, ποὺ εἶχε γνωρίσει στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης. Γιὰ μιὰ ὕστατη φορὰ ἀναρωτήθηκε τί ἦταν αὐτὸ ποὺ τοὺς χώριζε. Τὸ χῶμα, ἢ γῆς αὐτὴ ἦταν τῶν δικῶν μας ἀνθρώπων καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς χώριζε...

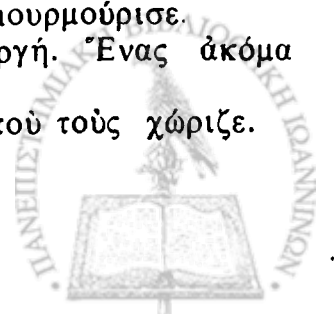
Μιὰ σταγόνα αἷμα εἶχε πεταχτεῖ καὶ εἶχε βάψει τὸ σταυρὸ στὸ ξεφλουδισμένο δέντρο.

Ἀπὸ μακριὰ ἀκούστηκε ὁ ἀχὸς ἀπὸ τὴ μπαταριά, καὶ ἔπειτα ἔγινε ἡσυχία.

Τὸ πρῶτ' ὁ ἐπὶ κεφαλῆς σὰν εἶδε τὸ νιοσκαμμένο χῶμα, μουρμούρισε.

—Νὰ πάρει ἢ ὀργή. Ἐνας ἀκόμα τάφος.

Ἴσως ἦταν αὐτὸ ποὺ τοὺς χώριζε.

στοχασμοῦ. Ἐνὸς στοχασμοῦ πού, ὄντας συνδυασμένος μετὰ τὴν ἄκρατη, πού συνέχει τὸν ἀναγνώστη, μουσικὴ καὶ τὴ μέθη τοῦ φωτεινοῦ ἀλκοόλ τῶν ἐκλεκτῶν κρασιῶν τῆς Ζίτσας, φλόγισαν κάποτε τὴν ἔμπνευση τοῦ γλυκύτατου βάρδου τῶν ἡρωϊσμῶν καὶ τῶν θλίψεων τῆς.

Ἡ Ζίτσαία στὰ πρῶτα τῆς τραγούδια εἶχε πολὺ ἀπὸ τὴν ἑλληνικῆς καταγωγῆς κοντέσσα ντὲ Νοάιγ κι' ἀπὸ τὴν Βαλμόρ, δηλαδὴ ἀπὸ ὑψηλὰ λυρικά πρότυπα. Σήμερα ὁμως (ἐκφραστικὸς τρόπος τὸ «σήμερα» κι' ὄχι στυγνὸ ἀμετάθετο χρονικὸ στίγμα) παρουσιάζεται ὄχι μόνον στὰ μάτια τὰ δικά μας, πού ὑποχρεώθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν τέχνη νὰ τὴν παρακολουθοῦν ἀνελλιπῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀναγνωστῶν καὶ φίλων, σὰν μεγαλόπρεπο ἄγαλμα στημένο στὶς ὑπαύχενες κορφές τῆς Πίνδου ἢ ἀντηχεῖ στὴν ἀκοή μας σὰν ἐκεῖνο τὸ βουερὸ ἐπίνικο τοῦ Καλαμά, πού τὸν τραγουδᾶνε μὲ χίλια γλυκόφωνα στόματα οἱ Σειρῆνες-λυγαριῆς κι' οἱ καλαμιές οἱ λυγερόκορμες.

Εἶναι μιὰ πανάξια καὶ πέρα γιὰ πέρα ποιήτρια, γιατί δὲν μένει στὴν ἐπιφάνεια τῶν ἐρεθισμῶν καὶ τῶν φαινομένων τοῦ καθημερινοῦ βίου, δὲν ἐντυπωσιάζεται καὶ δὲν τὸν ἀντιγράφει καθὼς οἱ ἔμπρεσιονιστὲς ζωγράφοι, ἀλλὰ φορτωμένη τὸ ἄχθος τοῦτο, σὰν ἐργατικώτατη μέλισσα, κάνει βαθύβια κατάδυση στὸν ἀπώτερο ψυχικὸ τῆς κόσμον, ὅπου τελεσιουργεῖται, σὲ ἀδιάσπαστη ἐνότητα, σὲ νέα δομικὴ παρουσία, ἔρρυθμη καὶ μεγαλοπρεπῆ στὴ δωρικὴ τῆς λιτότητα, ἢ παγαλὴ ἐπιφάνεια μὲ τὸν κυκῶμενον βυθό.

Ὅχι μόνον ὁ συνηθισμένος ἀναγνώστης, μὰ μήτε κι' αὐτὸς ὁ κριτικὸς δὲν ξέρει, πολλὰς φορές, πού νὰ σταθεῖ σ' αὐτὴ τὴν Πολυνησία τῶν στίχων τῆς. πού ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν χαριτωμένα νησίδια, πού ἀστραποβολοῦν ἀπὸ ἀκτινοβόλους περουζέδες, πού λές πὼς τοὺς σκορπίζει στὸ γαλάζιο κῆμα μὲ ἀπλοχεριά «Τὸ πνεῦμα τοῦ Καλοῦ». Λέει, σὰν τελικὴ κορωνίδα στὸ σοφὸ «Μικρὸν ἐργάτη»:

— Ἄς εἶχα ἓνα χέρι σκληρὸ σὰν μπετόν
νὰ χαράξω δυὸ στίχους
πάνω στὴ «Λιθίνη» ἐποχὴ
τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα μας
γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν ἡ ποιήτρια ἔγραφε πραγματικὰ ἐτούτη τὴν ἱστορία μὲ τόσο σκληρὸ χέρι, σὰν ἀπὸ μπετόν ἢ βασάλτη, θὰ ξέσκιζε τὴν τρυφερὴ σάρκα καὶ τὴν ἀνυποψίαστη ψυχούλα τοῦ «Μικροῦ ἐργάτη» καὶ θὰ στέκονταν προάγγελος δεινῶν γιὰ τὸν αὐριανὸ ἀνθρώπον τοῦ αἰῶνα μας, ἐνῶ τώρα τὸν προφητεύει μὲ τὸ κέρας τῆς μητρικῆς ἀγάπης καὶ μὲ μιὰν ἀγκάλη δλάνοιχτη πλημμυρισμένην ἡλιολούλουδα. Ἄλλοῦ, στὴ «Σφίγγα». λέει:

Βῆμα πρὸς βῆμα, σημάδι τὸ σημάδι
πέρασα τὰ πέλαγα τῶν αἰσθημάτων
καὶ τὰ τραχεῖα βουνὰ τῶν στοχασμῶν.

Μοιάζει σὰν τὴν φλεγόμενη, ἀλλὰ μὴ κατακαιομένη βάτο. Δίνει, προσφέρει σπάταλα τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος καὶ τῆς ψυχῆς τῆς κι' ὄχι μονάχα δὲν ἐξαντλεῖται, μὰ ἀντίθετα μεγαλύνεται μὲ τούτη τὴν προσφορά τῆς κι' ἀκτινοβολεῖ μὲ πιότερη αἴγλη:

Μὴ μᾶς λυπᾶστε.
Κουβαλᾶμε μέσα μας βαρεῖα κληρονομιά
κατευῶδιο στὴν καινούργια μοῖρα τῆς ζωῆς.
Θὰ μείνουμε οἱ τελευταῖοι φρουροὶ
σὲ μιᾶς χαμένης ὁμορφιάς τὰ σύνορα

νά σημαδέψουμε τὴν προδοσία τοῦ καιροῦ μας.

Νά φυλάξουμε τοὺς ἱερούς βωμούς.

Νά καταγράψουμε τὴν πορεία τῶν ἄστρον.

Μὲ τοῦτο τὸ «Κατευώδιο», ποῦ χαράζει τοὺς δρόμους τῆς νέας ζωῆς τοῦ μηχανιστικοῦ αἰῶνα τῶν ἐκπλήξεων, ἐκδηλώνεται σύγκαιρα ἢ παληὰ πίστη τῶν ἰδαλῶν ἐνὸς «ἄμορφου κόσμου», ποῦ σήμερα συγγέεται μὲ τοὺς πυρακτωμένους ἐγκεφάλους τῶν ἐργαστηρίων καὶ μὲ τὶς τροχιᾶς τῶν δορυφόρων. Καὶ τὸ νὰ δύνεσαι, νὰ μένεις καθηλωμένος σὲ τούτη τὴν πίστη, εἶναι σὰ νὰ στηρίζεις τὸ ἱστορικὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἀνθρώπου μὲ θεόρατες σιδεροκολῶνες. Κι' ἡ προσφορὰ τούτη εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ θυσία. Εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ πνεύματος καὶ τῶν συναισθημάτων ποῦ ἀντιπαλαίων ἀσφαλῶς μὲ τὸ Μῆ Ὅν, μὲ τοῦτο τὸ ἀνίκητο τέρας, ποῦ μάχεται ἀέναα καὶ ἀνεξάντλητα τὸ Ὅν. Νά φυλάξουμε τοὺς ἱερούς βωμούς, μὰ

Ὅποιος πεῖ τὸ σωστὸ λόγο

πληρώνει πολὺ ἀκριβὰ.

Σφίγγα τοῦ καιροῦ μου

σκληρὴ δπως πάντα

σὺ εἶσαι πέτρα κι' ἐγὼ καρδιά.

Τί μπορῶ νὰ σοῦ ἀπαντήσω;

Ὅσοι λυώνουν μέσα στὸ χαλκουργεῖο τῶν τραγικῶν καιρῶν μας, μόνον ἐκεῖνοι μποροῦν νὰ αἰσθανθοῦν βαθύτατα τούτους τοὺς στίχους, ποῦ βρῖσκουν τὴν ἀπόκριση στὴ συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ τῆς. Μιὰ ἀποκάλυψη τόσο ἀπλῆ, ὅσο καὶ μεγάλη:

Δὲν ὑπάρχει αἴνιγμα νὰ τὸ λύσουμε

γιὰ νὰ ξαστερώσει ὁ οὐρανὸς

καὶ νὰ βλαστήσει ὁ τόπος.

Ἡ ἀγάπη ἀνάβει τὸν ἥλιο.

Ἡ ἀγάπη θερμαίνει τὴν πλάση.

Ἡ εἰρήνη καρπίζει τὴ γῆ.

Τὶ πιὸ πολὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἰπεῖ μιὰ μητέρα ποῦ νοιώθει παιδιὰ τῆς ὅλο τὸν κόσμο; Ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη εἶναι τὰ μέγιστα ἀγαθὰ ποῦ λείπουν ἀπὸ τὴ θαμπωτικὴ πολυτέλεια τοῦ βίου μας. Μιὰ πολυτέλεια ποῦ γεννάει τὶς ἰοβόλες ὀχτιᾶς τοῦ μίσους καὶ τῆς ἔχθρας. Τὶ νὰ κάμει νὰ προχωρήσει κανεὶς πιὸ πέρα καὶ ποῦ νὰ πάει, ὅταν πρόκειται νὰ ξεμακρύνει ἀπὸ τὸ ἐπίκεντρο τῆς γῆς, ποῦ εἶναι μόνον ὁ Ἄνθρωπος; Δίκαια καὶ ὀρθὰ, λοιπόν, κλείνει ἡ ποιήτριά μας τοῦτο τὸ τραγοῦδι τῆς μὲ τοὺς ἐπόμενους στίχους:

Σφίγγα τῆς ζωῆς

μὲ ἀκαθόριστο νόημα

μὲ παράξενο σχῆμα

σκιάχτρο κι' ἐμπόδιο,

μπορεῖς νὰ μοῦ φράξεις τὸ πέρασμα.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προχωρήσω.

Ἄλλὰ ἡ ζωὴ, τοῦτο τὸ φαινόμενο ποῦ ὀδεύει στὴν αἰώνια ἀνακύκλωση του, δὲν εἶναι μιὰ λαθραία φυγὴ, ποῦ ἂν δὲν μπόρεσε νὰ παρασύρει στὸ ρεῦμα τῆς τοῦς φρουρούς ποῦ μείναν στὰ μετερίζια τῶν παλαιῶν καιρῶν, ὥστοςσο κούρσεψαν ἀπὸ τὸ βάζο τῆς καρδιάς καὶ τοῦ πνεύματος ὅ,τι πολῦτιμο εἶχε συγκομίσει ὁ ἄνθρωπος σὲ τοῦτο τὸν τραχύτατο ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνωτέρωση, τὴν τελείωση:

Ὅλα φεύγουν, ὅλα χάνονται.

Τίποτε λοιπόν δὲν ἦτανε δικό μου.

Τραγική τούτη ή διαπίστωση, γιατί ό άνθρωπος ζεί με τώ Έγώ του έξω από τήν ένότητα του Σύμπαντος, όπου τώ πάν είναι νόμος και άρμονία, Ζεί στο έπί μέρος και όχι στο όλο, ζεί έξω από τήν ύπαρξη, ζεί στο άτομο, στη μονάδα, που τή συμπιέζει ή δλόττητα.

Μήπως είδατε κανένα δεμάτι άχτίδες;

ρωτᾶ ή ποιήτρια, όπως και καθένas που ύψωσε τώ στοχασμό του, έστω για λίγο, πάνω από τ' ανθρώπινα, ζητώντας τώ αιώνιο, τώ άπειρο φώς, που δέν έξαντλείται, όσες άπορροφητικές άντλίες κι' άν θέλουν να τώ καταπιούν. Τώ πέραςμα του ανθρώπου του πνευματικού από τή ζωή δέν είναι τίποτ' άλλο παρά ή πάλη για κάποιες άχτίδες.

Θέρισα κάποτε τᾶ χωράφια του ήλιου

συνεχίζει να μᾶς λέει ή ποιήτρια, χωράφια που άπλώνονται στην ευ-
αισθησία της καρδιάς και στα ύψίπεδα του στοχασμού.

Τᾶ στοίβαξα στο ξεφραγο άλώνι της ζωής
και μου τᾶκλεψαν.

Τᾶκλεψαν τᾶ δαιμόνια των βιοτικῶν άντιξοοτήτων, οι διαψεύσεις, κείνα τᾶ ᾤσιστα όνειρα, που μᾶς παρασέρνουν στην όχτια των χιμαιρών, κείνο τώ καρναβάλι του ψεύδους που διατρέχει τις ρυμες και τις ούδους της ζωής κι' έξαργυρώνει τώ θησαύρισμα των άγώνων με τή μεταμέλεια και τή όδύσσεια των λυγμών και τᾶ κύπελλα των πικριών, που φτάνουν στα χεί-
λια μας.

Μήπως είδατε κανένα άστέρι στο δρόμο που πέρασα;

ρωτᾶ ξανά ή ποιήτρια, σᾶ να τήν παρασέρνει κάποια μαζωχιστική διάθεση, γιατί τούτα τᾶ ρωτήματα δέν αφήνουν νηφάλια μήτε τήν ψυχή κι' ούτε άναπαμό αφήνουν να βρει ή καρδιά.

Ήταν ή ποδιά μου τρύπια

άπαντᾶ ή ίδια, ήταν δηλαδή ή λευκή άθωότητα στο άντίκρυσμα του κόσμου, άνύπαρκτη ύποψία του κακού

κι' έχασα όλα τ' άστέρια που μου χάρισεν ή νύχτα.

Μήπως είδατε τίποτε ροδοπέταλα

να σέρνονται στο χῶμα;

Κρατούσαν ένα τραγούδι σαν σημαία

ξεδιπλωμένη στον άνεμο

και ξεφυλίστηκε.

Τούτο είναι, είτε έτσι είτε αλλοιῶς, τώ ανθρώπινο μοιραίο. Μᾶ είναι άπέραντα όδυνηρό για κείνον που θᾶ ύψώσει τή ζωή του στη χιμαιροκορφή της όμορφιάς και θᾶ πέσει. Οι άλλοι θᾶ περάσουν όπως ήρθαν, με κάποιους σιγαλινούς πόνους, όπως περνᾶ μιᾶ σταγόνα της βροχής.

Παντού σε όλους τούς στίχους της Ζιτσαίας λάμπει σαν ψέλλιο από χρυσό και πλατίνα ένας διάφανος στοχασμός, όμότιμος ή όμοούσιος μ' έναν άπέραντα τρυφερό κι' ευγενέστατο λυρισμό, που πιδακίζει από μιᾶ πάμπλου-
τη σε συναισθήματα καρδιά, που θαρρείς πώς δίνει τώ αίμα της για να ζων-
τανέψει τ' αντικείμενα που συλλαμβάνει τώ ποιητικό της βλέμμα, κείνη ή άνεξάντλητη ποιητική ένόραση, που τεχνουργείται σ' ένα θαυμάσιο λόγο, που τόν «φοιβάζει» τώ πάθος. Άν θέλουμε να μαστε άντικειμενικοί, πρέπει να όμολογήσουμε ότι ή Ζιτσαία στέκεται στην κορφή του έλληνικού λυρι-
σμού κι' είναι τιμή για τήν Ελλάδα και τήν ιδιαίτερη πατρίδα της τήν Ήπει-
ρο, γιατί ή Ζιτσαία είναι κάτι τώ ξεχωρο και σαν άνθρωπος και σαν ποιή-
τρια μέσα στη σπάνι των καιρών μας και στη μιᾶ και στην άλλη φύση.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ 1964 ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

Ἡ χώρα μας, στή διάρκεια τοῦ χρόνου πού πέρασε, ἔχει νά παρουσιάσῃ ἀξιόλογη πνευματική ζωή. Διεθνή καί πανελλήνια συνέδρια ἔχουν ὀργανωθῆ, στά ὁποία συζητήθηκαν μεγάλης σημασίας πνευματικά καί πολιτιστικά θέματα. Σέ ἑορτασμούς, μέ τήν εὐκαιρία ἐπετείων μεγάλων γεγονότων, ἀξιολογήθηκε ἡ προσφορά ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν, πολιτικῶν καί ἐθνικῶν ἀνδρῶν. Μέ τίς ἐκθέσεις καί τίς καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις (φεστιβάλ) ἔχουν προβληθῆ καλλιτεχνικά καί πνευματικά ἔργα καί ἔχει συντελεσθῆ αἰσθητική ἀγωγή καί εὐρύτερη παιδεία τοῦ λαοῦ μας. Μέ τίς ἐκδόσεις ἐντύπων (βιβλία, περιοδικά) διατυπώθηκαν στοχασμοί καί ἰδεολογικά μηνύματα, διαχύθηκε εὐρύτερα ἡ ἐπιστημονική γνώση, εἶδαν τὸ φῶς πορίσματα ἐρευνῶν καί προτάθηκαν λύσεις σέ ἠθικά, κοινωνικά καί οικονομικά προβλήματα. Μέ τίς ἐκπαιδευτικές δραστηριότητες τῆς Πολιτείας ἔχουν τεθῆ οἱ βάσεις γιά τήν ἀνανέωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος καί γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ δικαιώματος τῆς παιδείας στή νέα γενεά τῆς χώρας μας. Τέλος, οἱ πολιτικές πράξεις τῆς χρονιάς (ἐκλογές καί ἄλλα γεγονότα) ἔδωσαν τήν εὐκαιρία σ' ὅλο τὸ λαό μας νά σκεφθῆ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς του καί ν' ἀντιληφθῆ τὸ σημαντικό ρόλο τῆς Πολιτικῆς στή διαμόρφωση τῶν πνευματικῶν, κοινωνικῶν καί οικονομικῶν πραγμάτων στὸν ἐθνικό του χῶρο.

Ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐκφράζουν τὸ βαθμὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς χώρας μας καί τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ γιά τίς ἐπιστημονικές, αἰσθητικές, ἠθικές, κοινωνικές, πολιτικές καί θρησκευτικές ἀξίες τοῦ πνεύματος.

Ἀξίζει, τώρα πού ἀνατέλλει ὁ νέος χρόνος, νά ἀναφερθοῦν, σὰν ἀπολογισμὸς τῆς περασμένης χρονιάς, τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ 1964 καί νά διατυπωθοῦν γενικές διαπιστώσεις καί γνώμες, γιά τήν πληρέστερη συνειδητοποίηση τῶν εὐθυνῶν ὄλων μας καί γιά τὴ διασφάλιση εὐεργετικωτέρων ἐπιπτώσεων τῶν πνευματικῶν δραστηριοτήτων τοῦ 1965.

Α'—ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1.—Τὸ 6ο συνέδριο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἰδρύματος Παιδείας (11—15 Μαΐου 1964, Ἀθήνα) εἶχε ὡς θέμα: «Ἡ ζῶσα κληρονομία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος». Συμμετείχαν ὁ Πρίγκηπας Βερνάρδος τῆς Ὀλλανδίας, ὁ Πρίγκηπας Πέτρος τῆς Ἑλλάδος, ὁ κ. Σάντεβαϊντ (Γερμανία), ὁ κ. Γκάθου, ὁ Kitto, (Ἀγγλία), ὁ κ. Μπαρρὼ (Γαλλία), ὁ κ. Μπαντινέλλι (Ἰταλία), ὁ κ. Ρομγύ, ὁ κ. Ἐμμανουέλ, (Γαλλία), ὁ κ. Μαρις (Βέλγιο), οἱ κ.κ. Θεοδωρακόπουλος, Κ. Τσάτσος, Π. Μιχελῆς καί Κ. Δοξιάδης (Ἑλλάδα). Τονίσθηκε ἀπὸ ὅλους τοὺς ὁμιλητὲς ἡ συμβολὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος στή σύγχρονη φιλοσοφία, Τέχνη καί Κοινωνιολογία. Στὸ τέλος τοῦ συνεδρίου ἔγινε ἀπονομὴ τοῦ βραβείου Ἐράσμου (τοῦ πρώτου Μεγάλου Εὐρωπαίου), γιά τὸ 1964, στή Διεθνή Ἐνωση Ἀκαδημιῶν γιά τὴ συμβολὴ τῆς στήν ἀνάπτυξη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος.

2.—Οἱ Συναντήσεις τῶν Ἀθηνῶν (Ἰούνιος 1964, Πνύκα) ὀργανώθηκαν

ἀπὸ τὸ Βασιλικὸ Ἐθνικὸ Ἴδρυμα με θέματα. α) ἡ διανόηση, β) οἱ κλαστικοί, γ) ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος στὴ βιοχημεία, δ) ἡ διαίσθηση καὶ ἡ ἀφαίρεση στὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη, ε) ἀρχαία καὶ σύγχρονη ἐπιστήμη, στ) ἡ Ἑλλάδα καὶ ὁ κόσμος. Συμμετείχαν οἱ κ.κ. Ἐντριαν (Νευρολόγος, Ἀγγλία), Φινλεϋ (Φιλόλογος Η.Π.Α.), Χαίξενμπεργκ (Φυσικός, Γερμανία), Τιζέλιους (Βιοχημικός, Σουηδία), Γιουκάβα (Φυσικός, Ἰαπωνία), Ι. Θεωδωρακόπουλος (Ἀκαδημαϊκός, Φιλοσοφία, Ἑλλάδα). Οἱ σύνεδροι μίλησαν με σπάνια πνευματικότητα γιὰ τοὺς φόβους καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστήμης. Δόθηκε ἡ εὐκαιρία γιὰ μιὰ ἀνανέωση καὶ τριβὴ τῶν ἰδεῶν, ἐκφράσθηκε μιὰ πνευματικὴ ἀνησυχία ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐπιστήμονες καὶ στοχαστὲς τοῦ κόσμου καὶ διατυπώθηκαν, ἀπὸ τὴν Πνύκα καὶ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, σ' ὄλο τὸν κόσμο, τὰ σύγχρονα ἀνθρωπιστικὰ μηνύματα.

3. — Ἡ 4ῃ σύνοδος τῆς Διεθνούς Ὀλυμπιακῆς Ἀκαδημίας. (Αὐγούστος, Σεπτέμβριος, 1963. Ἀθήνα, Ὀλυμπία). Συμμετείχαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ἀπὸ ὅλες τίς χώρες, γιὰ τὸν κλασικὸ ἀθλητισμό. Στὶς ὁμιλίες καὶ στὶς συζητήσεις τονίσθηκαν τὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀθλητισμοῦ καὶ ἀξιολογήθηκε ἡ συμβολὴ του στὴ βιολογικὴ, πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δλοκλήρωση τῶν Νέων καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀγαθῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν με τὴν διασταύρωση τῶν ἀθλητικῶν συναντήσεων καὶ τὴν εὐγενῆ ἀμιλλα.

4. — Τὸ 9ο διεθνὲς συνέδριο δημοσιογράφων καὶ συγγραφέων τουρισμοῦ (22 Σεπτεμβρίου 1964, Ἀθήνα). Ὁμίλησαν οἱ κ. κ. Γ. Μυλωνᾶς, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Ἀρριλάγκας, Κ. Φατούρου, Ζ. Μπιλλιέτ κλπ. Τονίσθηκε ἡ σημασία τοῦ τουρισμοῦ ὡς μορφωτικοῦ παράγοντος καὶ ἀξιολογήθηκαν οἱ θησαυροὶ τῆς ἑλληνικῆς Τέχνης στὰ Μουσεία τῶν διαφόρων χωρῶν. Μελετήθηκαν τὰ προβλήματα διασώσεως καὶ προβολῆς τῶν τουριστικῶν χώρων καὶ δημιουργίας νέων τουριστικῶν ἐστιῶν.

5. — Ἡ Πανορθόδοξη Διάσκεψη στὴ Ρόδο. (Νοέμβριος 1964). Συμμετείχαν ἐκπρόσωποι ὄλων τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς. Στὴ διάσκεψη ὑπογραμμίσθηκε καὶ ἀποσαφηνίσθηκε ἡ ἐνότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ μελετήθηκαν οἱ δυνατότητες τοῦ διαλόγου με τίς ἄλλες Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες. Συζητήθηκαν τὰ σχετικὰ δογματικὰ θέματα καὶ διατυπώθηκε κοινὴ εὐχὴ γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

6. — Τὸ Συμπόσιο γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα. (Μάρτιος 1964 Ἀθήνα). Ὄργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ἀθηναϊκὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτούτο με θέμα: Κατακτήσεις καὶ προβλήματα τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας. Ὁμίλησαν οἱ κ.κ. Ε. Παπανούτσος, Α. Τερζάκης, Κ. Δημαρᾶς κ.ἄ. Τὸ συμπόσιο παρακολούθησαν πολλοὶ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν Ἀθηνῶν. Τονίσθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῆ στὰ σχολεῖα, στὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις καὶ στὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἀναγνωρίσθηκαν σφάλματα καὶ ἐλλείψεις στὶς προσπάθειες τῶν δημοτικιστῶν καὶ προτάθηκαν συγκεκριμένα μέτρα. Σὰν συγκεκριμένες ἀξιόλογες συνέπειες τῶν πορισμάτων τοῦ Συμποσίου μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν: α) ἡ κυκλοφορία «Συντόμων ὁδηγιῶν γιὰ τὴ χρῆση τῆς Δημοτικῆς» τοῦ κ. Θ. Σταύρου (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδ. Νέα Οἰκονομία), β) ἡ καθιέρωση τῆς ἰσοτιμίας τῆς Δημοτικῆς με Νομ. Διάταγμα (1379)64) στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο καὶ στὸ Γυμνάσιο, γ) ἡ διόρθωση τῆς γλώσσας τῶν κειμένων τῶν ἀναγνωστικῶν ποὺ κυκλοφοροῦν ἐφέτος στὰ σχολεῖα, δ) οἱ σχετικὲς συζητήσεις σὲ συνέδρια ἐκπαιδευτικῶν καὶ σὲ περιοδικὰ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν μέτρων ποὺ πρέπει νὰ ληφθοῦν, ε) ἡ ἀνατύπωση βιβλίων Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

7. Τὸ 5ο πανελλήνιο συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης. (21—22 Μαρτίου 1964, Ἀθήνα). Οἱ σύνεδροι μελέτησαν τίς δυνατότητες

προσφορᾶς μεγαλυτέρων ὑπηρεσιῶν στὸν τουρισμὸ τῆς χώρας μας καὶ διατύπωσαν σχετικὰ ψηφίσματα γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν φυσικῶν καλλονῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν μνημείων καὶ γιὰ τὴν προστασία τῶν παραλιῶν ἀπὸ τὴν ξένη καὶ ἐγχώρια κερδοσκοπία.

8.—Τὸ 4ο πανελλήνιο συνέδριο τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν. (30—31 Μαΐου 1964, Ὀλυμπία) εἶχε ὡς θέματα: α) Γενικὲς κατευθύνσεις στὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας, β) ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ, γ) κοινοτικὴ ἀνάπτυξη. Μετείχαν 500 ἀντιπρόσωποι τῶν τμημάτων ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Οἱ σύεδροι, στὰ πορίσματά τους, ἐτόνισαν τὴν ἀνάγκη ἱστορικῆς συνοράσεως ὅλων τῶν θεμάτων τῆς χώρας μας καὶ προσχεδιασμῶν τῶν μέτρων ποὺ πρέπει νὰ λαμβάνωνται. Ἐθεώρησαν τὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ὡς μοχλὸ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση, τὴν οἰκονομικὴ ἀνοδο ὡς δικαίωμα τοῦ λαοῦ, τὴ δημιουργία συμπαγοῦς πληθυσμοῦ καὶ τὴν παραδοχὴ ἐνιαίου συστήματος ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν ὡς βασικὲς πορῦποθέσεις ἀνόδου τοῦ λαοῦ μας, καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης ὡς ἐθνικὲς ἐπιταγὲς τοῦ παρόντος.

9.—Τὸ συνέδριο εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ οἰκονομολόγων γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν. (Σεπτέμβριος, 1964, Πάντειος Σχολή, Ἀθήνα). Ὄργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ καὶ μετείχαν Πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, Ἀμερικὴ, Γερμανία, Γαλλία, Ἑλλάδα καὶ ὑπάλληλοι καὶ ἐπιστήμονες τῶν Ὑπουργείων μας καὶ τῶν εἰδικῶν Κέντρων καὶ Ἰνστιτούτων ἐρευνῶν τῆς χώρας μας. Οἱ σύεδροι μελέτησαν καθ' ὁμάδες συστηματικὰ ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους ὀργανωτικὰ, οἰκονομικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα ἰδρύσεως στὴν Πάτρα ἐνὸς ἄρτιου Πανεπιστημίου τεχνολογικῆς, οἰκονομολογικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς κατευθύνσεως μὲ ἔργο του τὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἐκπαίδευση στελεχῶν καὶ μὲ προβλέψεις νὰ καλύπτῃ τὶς ἐπιστημονικὲς καὶ μορφωτικὲς ἀνάγκες τῶν χωρῶν, τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου.

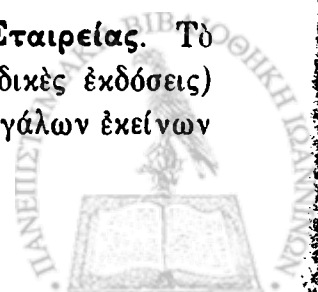
10.—Οἱ διαλέξεις σὲ πόλεις καὶ κωμωπόλεις συνεχίσθηκαν ἀπὸ διάφορους ὀργανισμοὺς μὲ ὄχι καλοὺς πάντοτε ὁμιλητὲς.

Β' ΕΠΕΤΕΙΟΙ-ΕΟΡΤΑΣΜΟΙ

1.—Τὰ 400 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Σαίξπηρ. (1564—1964) Στὸν παγκόσμιον εορτασμὸ μὲ τὰ 400 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Σαίξπηρ ἡ χώρα μας ἔλαβε μέρος μὲ ὁμιλίαι, θεατρικὲς παραστάσεις καὶ σχετικὰ δημοσιεύματα. Οἱ κουρασμένοι ὁδοιπόροι τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀναζήτησαν νὰ βροῦν στοὺς αἰώνιους ἀνθρώπινους τύπους τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ δραματοῦργοῦ (Ριχάρδος, Ἐμπορος Βενετίας, Ρωμαῖος, Ἰουλιέττα, Ἄμλετ, Ὀθέλλος, Μάκβεθ, Λήρ κ.λ.π.) τὴν οὐσία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς μὲ τὴν κοσμικὴ μοῖρα τῆς καὶ μὲ τὴ λύτρωσή της στὴν αἰωνιότητα. Οἱ ὑπεύθυνοι τῶν εορταστικῶν ἐκδηλώσεων καὶ οἱ εἰδικοί προσπάθησαν νὰ παρουσιάσουν τὴ συγκλονιστικὴ αἴσθησι τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ποὺ ἐννοιωθῶν οἱ σαιξπηρικοὶ τύποι, μιᾶς ζωῆς γεμάτης ἀντιθέσεις καὶ πάθη, ποὺ βρῖσκει τὴν κάθαρση ἀπὸ τὸ δράμα τῆς μὲ τὴν ὑπέρβαση τῶν ἀντινομῶν.

2.—Τὰ 400 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Γαλιλαίου. (Ἰταλία 1564—1964). Μὲ ἄρθρα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ μὲ ὁμιλίαι ἐτίμησε ἡ χώρα μας τὴν προσφορὰ στὴν ἐπιστῆμη καὶ τὸ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ μαθηματικοῦ, φυσικοῦ, ἀστρονόμου, φιλοσόφου καὶ ἰδρυτοῦ τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης Γαλιλαίου.

3.—Ἡ 150ῆ ἐπέτειος τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τὸ Γένος μας, τὸ 1964, ἔστρεψε τὴν προσοχή του (ὁμιλίαι, ἄρθρα, εἰδικὲς ἐκδόσεις) στὶς μορφὲς τοῦ Σκουφᾶ, τοῦ Τσακάλωφ καὶ τοῦ Ξάνθου, τῶν μεγάλων ἐκείνων

Ἑλλήνων, πού ἀποφάσισαν, τὸ 1814, νὰ κινήσουν σὲ ἐπανάσταση ὄλες τὶς τάξεις τοῦ ἔθνους (Κλήρο, Φαναριῶτες, προεστούς, ναῦτες, ἀρματωλούς, κλέφτες, λογίους, ἐμπόρους, γεωργούς). Οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες εἶχαν τὴν εὐκαιρία, σ' ἐποχὴ ὀξύτητος τοῦ προβλήματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῆς Κύπρου, νὰ σκεφθοῦν τὸ πνευματικὸ νόημα καὶ τὴ συμβολὴ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Ἡ πίστη, ὅτι οἱ δοῦλοι Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ διεκδικήσουν τὴν ἐλευθερία τους καὶ ἡ διάγνωση ὅτι οἱ καιροί, ὕστερα ἀπὸ τοὺς Ναπολεόντειους πολέμους, ἦταν πρόσφοροι γιὰ τὴν ἐξέγερση, ὤθησαν τοὺς Φιλικούς σὲ ἐπικίνδυνες προσπάθειες, πού ἐπέτυχαν τὴν προπαρασκευὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐλπίδος στὴν ἐξωτερικὴ βοήθεια.

4.—**Ἡ 100)ετηρίδα τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου.** (1864—1964). Μὲ ὀμιλίες, ἐορτὲς καὶ εἰδικὰ δημοσιεύματα ἀπὸ ἄτομα καὶ ὀργανισμοὺς τῆς χώρας μας ἀξιολογήθηκαν οἱ προσπάθειες τῶν Ἰονίων Νήσων μὲ τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐπιδράσεις τῶν μηνυμάτων τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν τῆς Εὐρώπης στὸ αἶτημα ἐλευθερίας τῶν Ἑπτανησίων καὶ ἡ συμμετοχὴ τους, ἑκατὸ χρόνια ὡς τώρα, στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ (γράμματα, ἐπιστῆμες, τέχνες, οἰκονομία, πολιτικὴ). Τὰ περιοδικὰ «Ν. Ἐστία» καὶ «Παρνασσός» ἐκυκλοφόρησαν εἰδικὰ τεύχη.

5.—**Τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου.** Ὁ ἐορτασμὸς τοῦ ἔτους Ἑλ. Βενιζέλου πραγματοποιήθηκε μὲ σειρὲς δημοσιευμάτων ἐπὶ τοῦ ἔργου του στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ Τύπο, μὲ πνευματικὰ μνημόσυνα, μὲ ὀμιλίες. Ὅλοι ἐτόνισαν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Ε. Βενιζέλου ἦταν ὑπόδειγμα πατριωτισμοῦ, ἠθους καὶ μεγαλοφυοῦς συλλήψεως προβλημάτων. Ἐχαρακτήρισαν τὸν Ε. Βενιζέλο ὡς ἀπόστολο τῆς ἐθνικῆς ἐδαφικῆς ὀλοκληρώσεως καὶ ὡς σπάνιο πολιτικὸ, πού ἐπέτυχε τὴν ἐσωτερικὴ ἀνόρθωση μὲ τὴ δημιουργία Κράτους δικαίου, τὴν πρώτη ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ νομοθεσία καὶ τὴν ἀναγκαία στοὺς καιροὺς του ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση.

Γ' ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

1.—**Ἡ Διεθνὴς Βυζαντινὴ Ἐκθεση.** (1 Ἀπριλίου—15 Ἰουνίου 1964 Ζάππειο Μέγαρο, Ἀθήνα). Ὄργανώθηκε ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καὶ Ἕλληνες καὶ ξένους Βυζαντινολόγους. Παρουσιάσθηκαν 650 πρωτότυπα ἔργα καὶ 42 ἀντίγραφα: μαρμάρινα γλυπτά, ξυλόγλυπτα, τοιχογραφίες, εἰκόνες, ψηφιδωτά, εἰκονογραφημένα χειρόγραφα, σμάλτα, χάλκινα, χρυσαφικά, ἀσημένια, κεραμικά, ἀπὸ μουσεῖα καὶ ἀτομικὲς συλλογὲς ἀπὸ πολλὰς χώρες τῆς Εὐρώπης, Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας. Ἡ ἐκθεση εἶχε ὡς τίτλο. «Ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη—Τέχνη Εὐρωπαϊκὴ», γιὰ νὰ προβληθῆ ἡ ζωντανὴ παρουσία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κληρονομίας καὶ ἡ οὐσιαστικὴ προσφορὰ τοῦ Βυζαντίου στὴ Μεσαιωνικὴ Τέχνη.

2.—**Τὰ Φεστιβάλ.** (Θέατρο, ὀρχήστρες, χορωδίες, ὀπερες, μπαλέτα). Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Ἰουλίου ὡς τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ὀργανώθηκαν φεστιβάλ σὲ διάφορα διαμερίσματα τῆς χώρας μας, στὰ ὀποῖα συμμετείχαν καλλιτεχνικὰ συγκροτήματα καὶ καλλιτεχνικοὶ ὀργανισμοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων χωρῶν. Τὸ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν, τὰ Ἐπιδαύρια, τὰ Δωδώναια, οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Βορ. Ἑλλάδος (Θεσσαλονίκη, Φιλίππους, Θάσο) καὶ οἱ Γιορτὲς Λόγου καὶ Τέχνης στὴ Λευκάδα, ὀργανωμένα ἀπὸ κρατικοὺς ἢ ἰδιωτικοὺς τοπικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ μὲ τὴ συμπαράσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ καὶ τῆς Περιγητικῆς Λέσχης, συνετέλεσαν νὰ προβληθῆ ἡ ἑλληνικὴ καὶ ξένη Τέχνη, νὰ δοθοῦν εὐκαιρίες αἰσθητικῆς καλλιέργειας τοῦ λαοῦ μας, νὰ ἐπιτευχθῆ ἀξιόλογη τουριστικὴ κίνηση στὴ χώρα μας καὶ νὰ διαγραφῆ ἡ ἑλληνικὴ παρουσία στὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρο.

3.—Οἱ θεατρικοὶ καὶ μουσικοὶ ὄμιλοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν κέντρων συνέχισαν καὶ κατὰ τὸ 1964 τὶς καλλιτεχνικὲς τῶν ἐκδηλώσεις·

4.—Οἱ Κινηματογράφοι τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κινηματογραφικὴ Δέσχη μὲ τὰ παραρτήματά της παρουσίασαν ἑλληνικὰ καὶ ξένα, παλαιὰ καὶ σύγχρονα ἔργα καὶ ἔδωσαν τὶς δυνατότητες κάποιας ψυχαγωγίας (ὄχι πάντοτε ἀξιόλογης) στὰ εὐρύτερα στρώματα τοῦ λαοῦ μας.

5.—Ζωγράφοι καὶ γλύπτες καὶ διάφοροι ἐκπολιτιστικοὶ ὀργανισμοὶ ὠργάνωσαν ἐκθέσεις καλλιτεχνικῶν ἔργων μοντέρνας καὶ κλασικῆς τεχνοτροπίας (στὴν Ἀθήνα πάντοτε καὶ ἐλάχιστες σ' ἄλλες πόλεις).

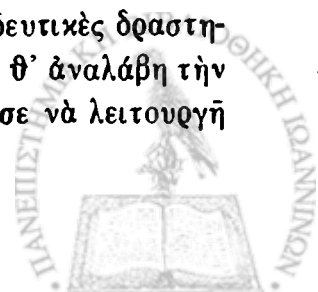
6.—Τὸ Ἑθνικὸ Ἰδρυμα Ραδιοφωνίας μὲ τοὺς διάφορους σταθμοὺς του παρουσίασε ἀξιόλογες ἐκπομπές, μὲ τὶς ὁποῖες ἐπρόβαλε εὐρύτερα τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν μεγάλων Κέντρων καὶ ἔδωσε εὐκαιρίες καλῆς ὀπωσδήποτε ψυχαγωγίας. Ἡ προσφορὰ του δὲν ἦταν ἀπλῶς πληροφοριακὴ, ἀλλὰ παιδευτικὴ καὶ πολὺ ὀφελιμὴ στὸ λαὸ μας, ἀφοῦ καὶ στὰ πολὺ μικρὰ χωρὶὰ τῆς πατρίδος μας ὑπάρχουν σήμερα 4—5 ραδιόφωνα, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ψυχαγωγοῦνται καὶ μορφώνονται οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου, κ' ἀφοῦ καὶ τὰ φτωχόσπιτα τῶν πόλεων ἔχουν ἓνα ραδιοφωνικὸ δέκτη καὶ μποροῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὁλόήμερου μόχθου νὰ μετέχουν κάπως στὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ.

Δ' ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας παρουσίασε, τὸ 1964, σημαντικὲς ἀποφάσεις καὶ δραστηριότητες, πὺ διασφαλίζουν τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ χώρα μας καὶ τὴν ἀνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας, ἐφ' ὅσον θὰ ἔχουν τὴν πρακτικὴ συνέχειά τους:

1.—**Στὸν τομέα τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν:** Θεμελιώθηκε τὸ Μέγαρο τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης. Μὲ νομοθετικὸ διάταγμα ἰδρύθηκε ἐπίσημα τὸ Κρατικὸ Θεάτρο Βορ. Ἑλλάδος καὶ ρυθμίστηκαν σοβαρὰ θέματα τῆς λειτουργίας τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου. Ἐχουν συζητηθῆ καὶ μελετηθῆ τὰ θέματα ἀναδιοργάνωσης τῶν καλλιτεχνικῶν ἰδρυμάτων καὶ προνοίας καὶ προστασίας τῶν ἐργατῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Ὄργανώθηκε σὲ νέες βάσεις ἡ Πανελλήνια Καλλιτεχνικὴ Ἐκθεση, ὥστε νὰ λάβουν μέρος μὲ τὰ ἔργα τους Ἑλληνες καλλιτέχνες, πὺ μένουν ὄχι μόνο στὴ χώρα μας ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Ὑπολείπεται ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ ὄλων αὐτῶν.

2.—**Στὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία τῆς γενικῆς παιδείας:** α) Ψηφίσθηκε ὁ Νόμος 4379)5—10—64, ὁ ὁποῖος ρυθμίζει τὴν ὀργάνωση καὶ διοίκηση τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης (μέσης καὶ στοιχειώδους). Μὲ τὸ Νόμο αὐτὸ ἐπεκτείνεται ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση σταδιακὰ καὶ γίνεται 9)ετῆς (5,5—150 ἔτος), ἀναδιοργανώνεται ριζικὰ ἡ Μέση Παιδεία (3)τῆς Γυμνάσιο καὶ 3)ετῆς Δύκειο μὲ δική τους αὐτοτέλεια), εἰσάγεται ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἰσότιμα σ' ὄλα τὰ σχολεῖα, καταργοῦνται οἱ εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις στὰ Γυμνάσια καὶ στὶς ἀνώτατες Σχολές καὶ καθιερῶνεται τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἀπολυτήριον, παρέχεται δωρεὰν ἡ παιδεία σ' ὄλες τὶς βαθμίδες (καταργοῦνται δίδακτρα, ἐξετάστρα, τέλη ἐγγραφῶν τίτλων, μεταρρυθμίζεται τὸ σύστημα μορφώσεως τῶν διδασκάλων, 3)τῆς φοίτηση στὶς Παιδ. Ἀκαδημίες), καθιερῶνεται σύστημα ἐντατικῆς ἐκπαίδευσης καθηγητῶν, ρυθμίζεται σὲ νέες βάσεις ὁ τρόπος ἐπιλογῆς τοῦ ἐποπτικοῦ προσωπικοῦ καὶ διοικήσεως τῆς ἐκπαίδευσης καὶ ἰδρύεται Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο, τὸ ὁποῖο θὰ προβαίνει σὲ παιδαγωγικὲς ἐπιστημονικὲς ἔρευνες, θὰ κατευθύνῃ τὶς ἐκπαιδευτικὲς δραστηριότητες (προγράμματα, μεθόδους, βιβλία καὶ διδακτικὰ μέσα) καὶ θ' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιμόρφωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν στελεχῶν. β) Ἰδρύθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λειτουργῇ

Φιλοσοφική Σχολή στα Γιάννινα ως πρώτος πυρήνας του Ήπειρωτικού Πανεπιστημίου, έτοιμάσθηκε το νομοσχέδιο για την ίδρυση του Αττικού Πανεπιστημίου, που θα περιλάβη τις Σχολές των πολιτικών, οικονομικών και γεωργικών επιστημών, και έχει μελετηθῆ ἡ ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών. γ) Διωρίστηκαν εκπαιδευτικοί λειτουργοί και ὁ οργανισμὸς Σχολικῶν Κτιρίων ανέπτυξε σημαντικές δραστηριότητες. δ) Ἐπροχώρησαν οἱ προπαρασκευαστικές ἐνέργειες για τὴν ίδρυση τῆς Πανεπιστημιούπολεως Ἀθηνῶν. ε) Ἐνισχύθηκαν οικονομικῶς Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα. στ) Ἐλειτούργησαν μαθητικά συστήματα για ἑκατοντάδες—χιλιάδες παιδιῶν. Ἐνισχύθηκαν οἱ μορφωτικές σχέσεις καὶ ἀνταλλαγές με ἄλλες χώρες (Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία κλπ).

3.—Στὸν τομέα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐχουν ἐτοιμασθῆ α) ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, β) Νομοσχέδια για τὴ ρύθμιση σοβρῶν σχετικῶν θεμάτων (Μητροπολιτ. ἔδρες, Συνοδικὸ Μέγαρο, Σωφρονιστήριον κλπ). Ὑποστηρίχθηκε οικονομικῶς ὁ κατώτερος κλῆρος. Ὑπολείπονται ὅμως πολλὰ, για νὰ μπορέση ἡ Ἐκκλησία μας νὰ συμβάλῃ θετικὰ στὴν ἀνύψωση τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἑλλήνων.

Ε' ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΜΑΣ

1.—Οἱ πολιτικὲς ἐκλογές. (3 Νοεμβρίου 1963 καὶ 16 Φεβρουαρίου 1964) καὶ οἱ δημοτικὲς καὶ κοινοτικὲς ἐκλογές (5 Ἰουλίου 1964) ἀνήκουν στὰ γεγονότα, που ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ στραφῆ ὁ λαὸς μας, με ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, στὶς πολιτικὲς πνευματικὲς ἀξίες. Οἱ πολιτικοὶ λόγοι τῶν ὑποψηφίων καὶ οἱ σχετικὲς συζητήσεις συνετέλεσαν ν' ἀποσαφηνίσουν οἱ Ἕλληνες πολῖτες τὶς σύγχρονες πολιτικὲς ἰδέες, ν' ἀξιολογήσουν τὶς ἐννοιες τῆς πολιτικῆς, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οικονομικῆς δημοκρατίας, νὰ ἐπισημάνουν πολιτικὲς ἀναγκαιότητες καὶ νὰ ζήσουν ἐντονα τὰ πολιτικὰ φαινόμενα τῆς χώρας.

2.—Ὁ θάνατος τοῦ Βασιλέα Παύλου. (6 Μαρτίου 1964) καὶ ἡ ὀρκωμοσία τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου ὡς νέου Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν γεγονότα για τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ καὶ τὸν ἕκαμαν νὰ σκεφθῆ για τὰ πολιτικὰ θέματα τῆς χώρας του καὶ νὰ συζητήσῃ σχετικὰ ζητήματα.

ΣΤ' ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1.—Οἱ ἡμερήσιες καὶ ἐβδομαδιαῖες ἐφημερίδες τῆς χώρας, με τὶς εἰδικὲς σελίδες καὶ στήλες των, πληροφοροῦσαν τακτικὰ τὸ ἀναγνωστικὸ τους κοινὸ για τὶς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ φιλοξενοῦσαν σ' ἐπιφυλλίδες ἄρθρα με πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα. Οἱ ἀναγνώστες ὅμως αὐτῶν τῶν εἰδησεων καὶ τῶν κειμένων εἶναι πάντοτε πολὺ ὀλίγοι.

2.—Τὰ καλὰ περιοδικὰ συνέχισαν καὶ στὸ 1964 τὴν ἐκδοσὴ τους με μελέτες, ἄρθρα, λογοτεχνικὰ κείμενα, συζητήσεις καὶ κριτικές. Τὰ περιοδικὰ «Ἐποχές», «Νέα Ἐστία», «Ἑλληνικὰ Θέματα», «Ἀκτίνες», «Συζητήσεις», «Θέατρο», «Ζυγός», «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», «Ἀρχιτεκτονική», «Ἀθηνᾶ», «Πλάτων» «Νέα Οἰκονομία», «Οἰκονομ. Ταχυδρόμος», «Σπουδαί», «Ἡώς», «Παρνασσός». που ἐκδίδονται στὴν Ἀθήνα, τὰ περιοδικὰ τῶν ἐπαρχιακῶν κέντρων: «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», «Ἐνδοχώρα», (Ἰωάννινα), «Σκουφᾶς» (Ἄρτα), «Ποντιακὴ Ἐστία» (Θεσσαλονίκη), «Ν. Πορεία» (Θεσσαλονίκη), «Ἑλληνισμὸς Ἐξωτερικοῦ» (Θεσσαλονίκη), «Θρακικὰ Χρονικὰ» (Ξάνθη), «Ἀριστοτέλης» (Φλώρινα), «Κρητικὴ Ἐστία» «Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ», τὰ παιδαγωγικὰ περιοδικὰ, οἱ ἐπετηρίδες καὶ τὰ δελτία τῶν Ὄργανισμῶν καὶ ὀρισμένων Ὑπηρεσιῶν ἀσχολήθηκαν με σοβαρὰ πνευμα-

τικά, ἠθικά, αἰσθητικά, κοινωνικά καὶ οἰκονομικά θέματα. Οἱ συνδρομητὲς ὁμως ὅλων αὐτῶν τῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων εἶναι ἐλάχιστοι.

3.—**Τὰ βιβλία:** Ἀξίζει ν' ἀναφέρωμε σειρὰς ἐκλεκτῶν ἐκδόσεων ποὺ κυκλοφόρησαν διάφοροι ἐκδοτικοὶ οἴκοι τὸν περασμένο χρόνον: Οἱ ἐκδόσεις «Γαλαξία», οἱ «Ἐκδόσεις τῶν Φίλων» (ἔργα μεγάλων Ἑλλήνων καὶ ξένων λογοτεχνῶν), ἡ σειρὰ ἐκδόσεων «Que Sais-je» (μεταφράσεις ἀπὸ τὰ γαλλικά), οἱ ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρείας «Πάπυρος—Λαρούς» (ἐγκυκλοπαίδειες), οἱ ἐκδόσεις: «Ι. Σιδέρης», «Ἰκαρος», «Ἐστία», Γκοβόστης, οἱ ἐκδόσεις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, οἱ Παιδαγωγικὲς ἐκδόσεις «Μπίρης».

Ἄλλα ἐκλεκτὰ βιβλία, ποὺ κυκλοφόρησαν, ἀναφέρονται ἐπαινετικά στὶς βιβλιοκρισίαις, ὅπως: Α. Τερζάκη: «Ἡ ἐποποιία τοῦ 1940», Γ. Θεοτοκά: «Ἀσθενεῖς καὶ ὁδοιπόροι», Ε. Παπανούτσου: «Φιλοσοφικὰ προβλήματα», Λ. Πολίτη. «Αὐτόγραφα ἔργα Διον. Σολωμοῦ», Α. Σαχίνη: «Ἱστορία τῆς Πανδώρας», Γ. Δασκαλάκη: «Κοινωνικά δικαιώματα», Β. Βασιλικοῦ: «Ἡ μυθολογία τῆς Ἀμερικῆς», Ε. Ἀβέρωφ: «Ἡ φωνὴ τῆς γῆς», Θ. Σταύρου: «Ὁδηγίες γιὰ τὴ χρῆση τῆς Δημοτικῆς» καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα.

Στὰ λογοτεχνικά βιβλία ὁ ἄκρος μοντερνισμὸς ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ καὶ ἔτσι μποροῦμε νὰ περιμένωμε ἕναν νέο κλασσικὸ παλμό.

Τὸ Ὑπουργεῖο Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως ἐκυκλοφόρησε τεύχη τοῦ Δελτίου Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας καὶ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τὸ Ἀναλυτικὸ Δελτίο τῆς Ἑλλην. Βιβλιογραφίας.

Οἱ βιβλιοθήκες στὶς πόλεις πλουτίσθηκαν κάπως καὶ λειτούργησαν μὲ λίγους πάντοτε ἀναγνώστες. Τὸ συνεργεῖο δανειστικῆς κινήτης βιβλιοθήκης τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας πραγματοποίησε μερικὲς ἐπισκέψεις στὴν ὑπαιθρο χωρὶς ἀξιόλογους καρπούς.

Μερικὰ, λογοτεχνικά κυρίως, βιβλία μεταφράστηκαν σὲ ξένες γλώσσες (Γερμανική, Ἀγγλική, Ρωσική, Γαλλική).

Ζ' ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

1.—Τὰ γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ χώρα μας ἦταν μεγάλης σημασίας καὶ ἀρκετὰ σὲ ἀριθμὸ κατὰ τὸ 1964.

2.—Ὅσοι παρακολούθησαν ἢ συμμετεῖχαν σὲ πνευματικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὅσοι διατύπωσαν κριτικὲς κατέληξαν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἔλειπε ἡ καλὴ ὀργάνωση σ' ἀρκετὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις. Ἡ κατάλληλη ψυχολογικὴ προετοιμασία τοῦ κοινοῦ, τὰ πλήρη προγράμματα, τὰ διαφωτιστικὰ κείμενα, οἱ ἐπαρκεῖς καὶ κατάλληλοι χώροι, τὰ ἀπαραίτητα μέσα καὶ ὄργανα καὶ ἄλλα λεπτομερειακὰ ὀργανωτικὰ θέματα δὲν ἀντιμετωπίσθηκαν μὲ πλήρη τὴ συναίσθηση εὐθύνης τόσο ἔναντι τοῦ κοινοῦ ὅσο καὶ ἔναντι τῆς σημασίας κάθε ἐκδηλώσεως.

3.—Κύρια χαρακτηριστικὰ σὲ πολλὰς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις ἦταν ὁ βερμαλιστικὸς μονόλογος, τὸ ἀναμάσημα ἰδεῶν, τὰ μεγαλόστομα λόγια, ἡ κενότητα τῶν διαφημιζομένων μεγάλων ὀνομάτων, οἱ ἐγωϊστικὲς διαμάχες, ἡ αὐτοπροβολή. Ὁ πνευματικὸς διάλογος, οἱ ἀνταλλαγὲς ἀπόψεων, ἡ πρωτοτυπία ὁ ἀγνὸς πόθος εὐεργετικῆς πνευματικῆς ἐποικινωνίας μὲ τοὺς ἄλλους, ἡ ἀντικειμενικότητα καὶ ἡ συνόραση τῶν ἐπι μέρους σημείων ἐνὸς θέματος ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ συνόλου τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, ἡ κατάδειξη τοῦ οὐσιώδους νοήματος τῆς πνευματικῆς ἐκδηλώσεως, ὅλα αὐτὰ θ' ἀργήσουν ἀκόμη νὰ χαρακτηρίζουν ὅπωςδὴποτε τὰ γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ χώρα μας.

4.—Οἱ πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς δραστηριότητες δὲν ἀπετέλεσαν βίωμα τῶν εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων εἴτε γιὰ τὸ ὅτι οἱ ὀργανωτὲς τῶν δὲν σκέφτη-

καν να δώσουν τή δυνατότητα σ' ὅσο δυνατόν περισσότερους Ἕλληνες να ὠφεληθοῦν ἀπ' αὐτές, εἴτε γιατί τὰ ἴδια τὰ εὐρύτερα λαϊκά στρώματα δὲν εἶχαν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ δυνατότητα να λάβουν μέρος σ' αὐτές τις ἐκδηλώσεις. Στις ἐπαρχίες ἦταν πολὺ περιορισμένη ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Στις μεγάλες πόλεις οἱ κάτοικοι, στὴ μεγάλη πλειονότητα, δὲν ἔχουν τὸ χρόνο (συνεχῆς ἢ βιοπάλη), τὸ χρῆμα καὶ τὴν ἀνάλογη μόρφωση, γιὰ να παρακολουθοῦν τις ἐξαιρετες πνευματικὲς δραστηριότητες. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ δὲν μπόρεσαν να ζήσουν ὅλα τὰ πνευματικὰ γεγονότα τῆς χρονιάς καὶ να ὀδηγήσουν σ' αὐτὰ ἢ να μεταγγίσουν κάτι ἀπ' αὐτὰ καὶ στοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς σπουδαστὲς των καὶ να τοὺς διεγείρουν εὐρύτερα πνευματικὰ διαφέροντα. Οἱ παραστάσεις τῶν κινηματογράφων, οἱ ἐκπομπὲς τοῦ ραδιοφώνου καὶ οἱ λαϊκὲς, ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς τελετὲς καὶ συγκεντρώσεις μένουν οἱ μόνες δραστηριότητες πνευματικῆς ζωῆς καὶ ψυχαγωγίας τοῦ λαοῦ μας. Καὶ ὅμως, ἡ δημοκρατικοποίηση τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν γεγονότων ἀποτελεῖ αἴτημα τῶν καιρῶν μας.

5.—Οἱ ἐκδόσεις, ποὺ κυκλοφόρησαν, δὲν ἔθρεψαν πνευματικὰ τὸ λαὸ μας. Ἡ φιλαναγνωσία δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὅμως, ἡ ἀξιόλογη πνευματικὴ καλλιέργεια ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ μελέτη καλῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν. Τὰ σχολεῖα μας καὶ τὰ κέντρα λαϊκῆς ἐπιμορφώσεως δὲν μπόρεσαν ὡς τώρα να καλλιεργήσουν στοὺς Ἕλληνες πολίτες τὴν ἀγάπη τοῦ βιβλίου. Οἱ αἰτίες εἶναι πολλές, ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς.

7.—Εἶναι ἀνάγκη να ἰδρυθῆ, ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορώτερα, τὸ Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ, γιὰ να ὀργανωθοῦν ἀριώτερα καὶ να συντονισθοῦν οἱ πνευματικὲς δραστηριότητες καὶ να ληφθοῦν ὅλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐκδημοκρατικοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ χώρα μας.

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΣ

«ΑΠΑΝΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ»

Πολλὰ ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ Νεοελληνικὰ κείμενα, τὴν πνευματικὴ ἀρχοντιά του τόπου μας, σεβάστηκε ὁ χρόνος στὸ καταλυτικὸ του πέρασμα. Τὰ δημιουργήματα αὐτὰ μέχρι σήμερα εἶναι ἀπρόσιτα ἢ προσιτὰ μὲ ἑλλείψεις προσφορᾶς. Ἡ ἱστορικὴ ἐκδοσις τῶν «Ἀπάντων Νεοελλήνων κλασσικῶν» θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν παραπάνω κακοδαιμονία.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἐκφράζει τὴν μεγάλη της χαρὰ, ἀπὸ τὴν ἀγγελία νῆς «Ἐταιρίας Ἑλληνικῶν Ἐκδόσεων» γιὰ τὴν ἐκδοσι τῆς ἀνωτέρω σειρᾶς. Διακεκριμένοι Φιλολογοὶ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ καθηγητοῦ τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας κ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, ἔχουν ἀναλάβει τὴν ἐπιμέλεια τῆς παρουσιάσεως τῶν κειμένων.

Σκοπὸς τῆς προσπάθειας εἶναι: «ἡ π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ στὸ εὐρύτερο κοινὸ συμπληρωμένου φιλολογικοῦ ἔργου τῶν Νεοελλήνων συγγραφέων», κατὰ τὴν ὁμολογία τοῦ κ. Γεωργίου Θ. Ζώρα στὴν συνέντευξί του στὸν Ἀθηναϊκὸ Τύπο («Μεσημβρινή» 13—11—64).

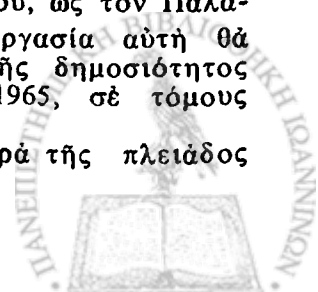
Οἱ ἀνωτέρω ἐκδόσεις θὰ περιλάβουν τοὺς περισσότερους συγγραφεῖς καὶ ὁ χαρακτήρας των θὰ εἶναι ἀδυστηρὰ φιλολογικὸς. Κάθε τόμος του θὰ περιλαμβάνη: «Κατ' ἀρχὴν ἔβαν πρόλογο μαζὶ μὲ μιὰ εἰσαγωγή τοῦ ἐπι-

μελητοῦ τῆς ἐκδόσεως. Θ' ἀκολουθῆ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος μὲ διάφορες ἀναλύσεις καὶ κριτικὲς παρατηρήσεις. Στὸ τρίτο μέρος θὰ εἶναι τὸ κείμενο τοῦ συγγραφέως σὲ ἀκριβῆ ἀπόδοσι τοῦ πρωτοτύπου καὶ στὸ τέλος θὰ ἔχωμε τις σημειώσεις, καθὼς ἐπίσης καὶ ἓνα εὐρετήριο ἢ γλωσσάριον, γιὰ ὅσους συγγραφεῖς τὸ κρίνομε ἀπαραίτητο». (Βλέπε ἀνωτέρω).

Τὴν ἐκδοτικὴ ομάδα τῶν Φιλολόγων ἀποτελοῦν οἱ ἐξῆς: Κ. Δημαρᾶς, Ε. Φωτιάδης, Χ. Θεοδωράτος, Στ. Ξεφλούδας, Φ. Μπουμπουλίδης, Π. Μαρκάκης, Ι. Ἀγγέλου, Λ. Βρανούσης, Λ. Μώραλης, Ντ. Κονόμος, Γ. Παπακώστας, Ι. Κουχτσόγλου, Καλαματιανός, Μπούρας, καθὼς καὶ οἱ κυρίες Πρωτοπαπὰ καὶ Μαρῶνη.

Ἡ ἐκδοσις θὰ περιλάβη τοὺς Νεοέλληνας συγγραφεῖς, ποὺ χρονολογικὰ ἀνήκουν στὸν 18ον αἰῶνα ὡς τις ἡμέρες μας. Ζῶντες δὲν θὰ περιλάβη καὶ δικαιολογημένα. Θὰ παρουσιασθῆ τὸ ἔργον 80 περίπου συγγραφέων, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ποίησι, τὴν πεζογραφία καὶ τὸ δοκίμιον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βηλαρᾶ καὶ τοῦ Φεραίου, ὡς τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Σικελιανό. Ἡ ἐργασία αὐτὴ θὰ ἀρχίσῃ να βλέπη τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μὲ τὴν ἑναρξί τοῦ ἔτους 1965, σὲ τόμους τῶν 400 σελίδων.

Ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τῆς πλειάδος

των διακεκριμένων Φιλολόγων, πού είναι γνωστοί φορείς της πνευματικής ζωής του τόπου μας, κρίνεται ανεκτίμητη και προδικάζει λαμπρή υποδοχή από το άναγνωστικό μας κοινό.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Η ΑΣΥΔΟΣΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

Το ζήτημα της ορθογραφίας της νεοελληνικής γλώσσας μένει πενήντα χρόνια τώρα έλυτο. Όπως και τόσα άλλα έλληνικά ζητήματα: Τά σχολικά προγράμματα. Η διγλωσσία στο δημοτικό σχολείο και πλάι σ' αυτή και η πολυγλωσσία με τις διαλέκτους της αρχαίας στο Γυμνάσιο. Τά εμπόδια, οι έλλείψεις στην Πανεπιστημιακή παιδεία. Τά άναχρονιστικά στη θρησκεία. Είναι μια καταδυσάστευση πού χτυπάει τους Έλληνες σ' όλες τις έκδηλώσεις της ζωής κλπ.

Η άσυδοςία στην ορθογραφία της νεοελληνικής γλώσσας έπρεπε να είχε σταματήσει με την έκδοση πριν είκοσι χρόνια της «Νεοελληνικής Γραμματικής (της Δημοτικής) πού είχε συντάξει Έπιτροπή του Υπουργείου Παιδείας με πρόεδρο και εισηγητή το Μανώλη Τριανταφυλλίδη.

Η Γραμματική αυτή, όπως γράφει στα Προλεγόμενα ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης, γράφτηκε πρώτα πρώτα για τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς, της Δημοτικής και της Μέσης Παιδείας, πού έχουν να διδάξουν τη μητρική γλώσσα στο σχολείο τους. Προορίζεται για Όδηγός στους συγγραφείς διδαχτικών, πού παρουσιάζονται τόσο συχνά άκαθοδήγητοι. Αποτείνεται τέλος στο φοιτητικό κόσμο και στα παιδιά των άνωτέρων γυμνασιακών τάξεων, στους νέους λογίους και συγγραφείς, πού δέν κατέχουν όλα τά στοιχεία για να γράψουν σωστά την κοινή και άποζητούν έναν όδηγό έπιστημονικά θεμελιωμένο σε κάθε άκόμη μορφομένο, πού άν και φοίτησε σε έλληνικό σχολείο έχει άπομείνει όμοια άκαθοδήγητος ως προς την ύψη και σύνθεση της γλώσσας του και νοσταλγει ένα έγχειρίδιο, πού θα τον βοηθήσει να τη γράφει σωστά και με σύστημα.

Και όμως! Θα πώ πώς οι Έλληνες παραλογίζομαστε. Απορώ γιατί άφηκαν τη Γραμματική Τριανταφυλλίδη άνεκμετάλλευτη. Τους άρέσει λοιπόν να βλέπουν τις έλληνικές λέξεις να άλληλογρονθοκοποούνται στα κείμενα πού διαβάζουν; Ένα σωρό λέξεις γραμμένες με διάφορο τρόπο παρουσιάζουν ένα θέαμα άποκρουστικό.

Σ' ένα τεύχος γνωστού περιοδικού βρίσκω πρόχειρα τις λέξεις νοιώθοντας: ένιωσε, βαθεία, βαθιά, μακρυνά, μακριά, καλλίτερα, καλύτερα, κυττάει, κοιτάζωμε, έργαστήρι, έργαστήρι, ιδπαιρνε, του κρυψε, γεμάτος,

γεμάτες, μαχαίρι, καλοκαίρι, Λονδίνο, μαν τολίνο, άρλεκίνος, γυναίκα, γυναίκα, μοίρα, γλώσσα, κ' έτσι, κι' είδε, ήρωικό, πρωί, δράμα, πράγμα, πράμα, σκυμένος, φυτεμένος, δέ μπορούσαν, δέν μπορούσε κτλ.

Απορώ επίσης γιατί δέν προθυμοποιήθηκαν να έπωφεληθούν από τις άπλοποιήσεις πού κάνει η Γραμματική. Η σπουδαιότερη άπ' όλες εκείνη των δίχρονων α, ι, υ, πού λογαριάζονται βραχύχρονα στην παραλήγουσα των όνομάτων: Νίκος, νίκες, άκτινες, δράμα, πράμα, φύλο, μίσος, ρίγος, κύρος, κλίμα κτλ.

Είκοσι χρόνια πέρασαν και έξακολουθούμε να είμαστε δούλοι των δίχρονων, να βασανίζομαστε με τί τόνο να τά στολίσουμε, όξεία ή περισπωμένη;

Πρόπερσι είχα δημοσιεύσει μια έκκληση πού κατάληγε:

Πιστεύω ότι πρέπει να συμμορφωθούμε με τη «Νεοελληνική Γραμματική». Γιατί είναι άνυπόφορη ή σημερινή άκαταστασία. Γιατί άδικα βασανίζομαστε κι έμεις και τά παιδιά μας με μερικά μορμολύκεια.

Πέρσι ίδρυσα τον «Ορθογραφικό Σύλλογο» με σκοπό «την ύποστήριξη της έθνικής ανάγκης να ταχτοποιηθή ή ορθογραφία της νεοελληνικής γλώσσας με βάση τη «Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)», γιατί αυτός είναι ο μόνος τρόπος να σταματήσει ή άναρχία πού μās μαστίζει.

Η Γραμματική είναι ένας τόμος από 440 σελίδες. Και είναι όλόκληρη ιστορία να ψάχνεις μέσα σε τέτοιο όγκο για να βρεις πώς γράφονται, σύμφωνα με τη γενικότερη θεωρητική θεμελίωση αυτής της Γραμματικής, π.χ. οι λέξεις φιλίλι, παππός, παππούς, σιρίτι, φτήνια, φτώχεια, λάκκος, σάκος και άπειρες άλλες. Σκέφτηκα λοιπόν να άποδελτιώσω από τη Γραμματική όλες τις λέξεις της Δημοτικής πού παρουσιάζουν κάποια ορθογραφική άμφιβολία, και πού η Γραμματική καθορίζει την ορθογραφία τους, και να τις συγκεντρώσω κατά τάξη λεξικογραφική σ' ένα εύχρηστο βιβλιάρκι, το «Νεοελληνικό Ορθογραφικό Λεξικό (της Δημοτικής)».

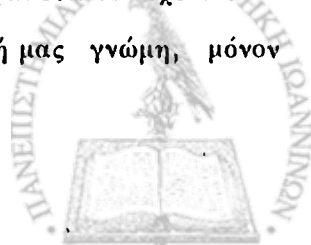
ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΣΙΓΟΝΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Άγαπητέ κ. Διευθυντά,

Σχετικώς με την δημοσιευθείσαν μελέτην μου «Πάργα—Θάλασσα» στην άγαπητή «Ηπειρωτική Έστία», οι κ. κ. Βλαντημίο Γκεωργκίεφ και Ζορντάν Ζαίμοφ του Ίνστιτούτου Βαλκανικής γλωσσολογίας είχαν την καλωσύνη να άπαντήσουν στις άπορίες μου σχετικά με την ολαβική ή όχι προέλευσι ώρισμένων τοπωνυμίων της Πάργας. Παραθέτω το σχετικό άπόσπασμα της έπιστολής.

«...Κατά την ταπεινή μας γνώμη, μόνον

τά 4 ἐκ τῶν 12 ἐν ὄλῳ ὀνομάτων, τὰ ὅποια ἀναφέρετε εἰς τὸ γράμμα Σας, εἶναι σλαβικήσ προελεύσεως, καὶ δὴ πρῶτον ΒΑΛΤΣΑ πληθ. τοῦ Μπάλτσε (Βάλτος, ὁ. τὸ ὄνομα τοῦτο μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα προσέλαβε τὸν τύπον μπλάτσε πληθ. μπλάτσα. Ἄπαντὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Δεύτερον ΖΑΓΑΝΗ: προέρχεται ἐκ τῆς σλαβικής λέξεως ζάγκον—μάντρα, ποιμνιοστάσιον, καταφύγιον, ὑπόστεγον.

Τρίτον ΖΕΛΙΑΝΙΤΣΑ. Τὸ ια δὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς ὅπως συνδέσωμεν τὸ ὄνομα τοῦτο μετὰ τὸ σλαβικὸν ζελενίστε=χλόη, πρασινάδα. Δέον νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχικὴν προέλευσιν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ὀνόματος Ζελιάνιτσα, τὸ ὅποιον εἶναι παράγωγον τοῦ κυρίου ὀνόματος Ζελιάν (παραχθέντος ἐκ τοῦ Ζέλις καὶ τοῦ ἐπιθήματος—(ι)αν, καὶ τὸ ὅποιον σημαίνει «τόπον, περιοχὴν τοῦ Ζελιάν. Ἐὰν υποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς τύπος εἶναι δευτερογενὴς καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ Ζελιάνιτσα δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ προσφύματος —ισα μετὰ τὸ —ίτσα (ὡς γνωστὸν εἰς πλεῖστα Σλαβικὰ γλωσσικὰ δάνεια καὶ εἰς καθαρῶς Ἑλληνικὰς λέξεις), τότε τὸ ἀρχικὸν Ζελιάνιτσα θὰ σημαίη «χωρίον, εἰς τὸ ὅποιον μένει τὸ γένος, τὸ οἶόν τοῦ Ζελιάν».

Τέταρτον ΣΠΛΑΝΤΖΑ. Ἡ προέλευσις τοῦ ὀνόματος δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὸ ἀρχικὸν Πλάνιτσα, ἀνεπτυγμένον ἀπὸ τὴν εἰς ἀχρηστίαν ἤδη περιπεσοῦσαν παρ' ἡμῶν λέξιν πλάν—πλάνα=ἐπίπεδος, πλατύς. Τὸ ἀρχικὸν «Σ» ἔχει παρουσιασθῆ ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς προθέσεως «εἰς». Τὸ ΖΕΡΗ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς Σλαβικὸν ὄνομα, ἔπρεπε ὅμως νὰ ἀναμένεται ὁ τύπος «Τσερι», ὁ ὅποιος ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ «Τσέρι», ἀθροιστικὸν τύπον τοῦ «τσερ»=εἶδος δρυός.

Φαίνεται ὅτι τὰ ὑπόλοιπα ὀνόματα εἶναι ἑλληνικῆσ προελεύσεως, ὅπως ἴσως ὅμως δὲν εἶναι σλαβικά».

Θεωρῶ σκόπιμον, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, νὰ ἀναφέρω ὅτι, καθὼς μοῦ ἔγραφε πρὸ καιροῦ ὁ πολυαγαπητὸς καὶ ρέκτης κ. Σωτ. Ζουμπος, κατὰ τὸν πρέσβη τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἡ λέξις Πάργα εἶναι ἐπίσης σλαβικὴ κατ' ἀναγραμματισμὸν καὶ Πράγκ (Prag) σημαίνει «σφάλωμα», ὅπως καὶ τέτοιο (σφάλωμα) εἶναι ἡ Πάργα.

Γινώμες ἰδικῶν μας, ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἦσαν, φαντάζομαι, ἐποικοδομητικῆσ.

Φιλικώτατα
ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑΣ

●●●

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Εὐαγγέλιον Ἀβέρωφ—Τοσίτσα: «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα 1964.

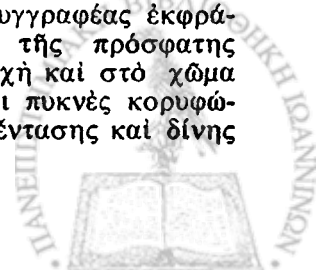
Ἐνα μυθιστόρημα, πὸ φτιάχτηκε ἀπ' τὰ βιώματα μιᾶς συγκλονιστικῆς ἐποχῆς καὶ πὸ

χρωτίστηκε ἀπ' τῇ γεύσει τῆς προσωπικῆς ἀσθησῆς στὸ μεταίχιμο μιᾶς ζωῆς, εἶναι ἡ «Φωνὴ τῆς γῆς» τοῦ κ. Ε. Ἀβέρωφ. Καί, σάν τέτοιο, εἶναι ὄχι μονάχα μιὰ πνευματικὴ παρουσία, ἀλλὰ καὶ μιὰ πλατύτερη σύνθεσις γεγονότων καὶ προσώπων, πὸ ἀφῆσαν μιὰ σελίδα ἢ ἓνα ἀνάθεμα στὴ μνήμη τῆς πρόσφατης ἱστορίας μας. Ὁ συγγραφέας, πὸ ἀντανεκλάται στὴ δρᾶση τοῦ κεντρικοῦ τοῦ ἥρωα, ὅπως εἶταν ἐνδεχόμενον, στάθηκε, πάνω στὸ μεταίχιμο τοῦτο. Στὴν παράδοσι καὶ στὴν μνήμη τῆς δικῆς τοῦ γενεᾶς. Καὶ συγκρότησε, αὐτὴν τὴν ὀλοκλήρη ζωὴ πὸ ἀντιπροσωπεύει τὸ μυθιστόρημα, μέσα στὸ κλίμα καὶ στὰ ὄρια τῆς ἀτομικῆς τοῦ θεώρησης. Χωρὶς ἀντίρρηση, εἶναι μεγαλεπήβολη πρόθεσις ἡ βιογραφία μιᾶς ἐποχῆς, ὅταν μάλιστα ὁ χῶρος τῆς ἀποτιμῆσις εἶναι γιομάτος ἀπὸ ὑπερκτὰ χρονικὰ κ' ἀπὸ συγκεκριμένα περιστατικά. Ἡ μετάπλασις ἢ ἡ μετάλλαξις στὴν σφαῖρα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας γίνεται ἀπὸ ἀφορμῆσις κ' ἀπὸ προεκτάσεισ προσωπικῆς ἐμπειρίας, πὸ, κατ' ἀνάγκην ἀφυεκτη, φέρνουν καὶ τὴν μαρτυρία τῆς ἀτομικῆς θέσις.

Ἡ «Φωνὴ τῆς γῆς» εἶναι ἓνα μυθιστόρημα αὐτῆς τῆς κατηγορίας. Ὁ κ. Ἀβέρωφ—Τοσίτσα (ὁ πρῶτον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν) ἐπιχειρήσεν ἐδῶ νὰ ἐκφράσει αὐτὴ τὴν βιογράφιση, στὰ χρονικὰ ὄρια τοῦ 1940 καὶ 1942, ὅπου, πράγματι, χαράχτηκε ἡ βαθύτερη τομὴ τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς μας ἱστορίας. Καὶ μοιράζεται ἀνάμεσα στὸ πολύτιμο βάρος τῆς ζωῆς πὸ κρατάει ἡ ἑλληνικὴ παράδοσι—σ' ἓνα κομμάτι χῶμα καὶ στοὺς ἀνθρώπους πὸ γεννάει καὶ πὸ τοὺς κρατεῖ τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὄνειρά τοὺς (συγκεκριμένα σ' ἓνα κτῆμα στὴ Λάρισα), καὶ στὴν ἄρρωστη στίλβη μιᾶς κοσμοπολιτικῆς ἄρνησις (ὁ Κωλέττης πὸ ἔρχεται ἀπ' τὸ Παρίσι). Ἐκεῖ ὀργανώνει πρῶτα τὴν σύγκρουσι τῆς ζωῆς, πὸ ἐκφράζεται στὰ ἥρωων τῆς «Φωνῆς τῆς γῆς». Ὁ συγγραφέας πλάθει ἄρρενωπῆς εἰκόνες (ὅπως ἐκεῖνες στὸν κάμπο μετ' ἄλογα καὶ τὴν πορεία τῶν ἀποδημητικῶν) καὶ στήνει πρόσωπα καμωμένα ἀπ' τὸ χῶμα καὶ τὴ φύσι τῆς Θεσσαλικῆς γῆς (ὁ δυνατὸς Ἀλέξης, ὁ ὀλοκληρωμένος τύπος τοῦ Μουραγιά, ἡ ὄραια βαθύτητα τῆς κόρης τοῦ Μουραγιά). Γιὰ νὰ συνθέσει, μετ' ὄλ' αὐτὰ, ἓναν κύκλο ζωῆς μέσα στὸ κλίμα καὶ στοὺς ὀρίζοντες τῆς προπολεμικῆς ἢ σχεδὸν προπολεμικῆς ζωῆς.

Ἔτσι, ὁ κ. Ἀβέρωφ εὐρύνει τὴν σύγκρουσι στὴν ψυχὴ τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα, γιὰ νὰ φτάσει ὡς τὴν ἀναπάτρισι στίς προγονικῆς του ρίζες, πρᾶγμα πὸ σκελετώνει καὶ πὸ χρωματίζει τὴν φλόγα μ' ἓνα πάθος ζωῆς, καί, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ξαναβρίσκοντας τίς φλέβες τῆς, θὰ δυνηθεῖ ν' ἀρθεῖ, πολλῆς φορῆς, πάνω ἀπ' τίς ἀδυναμίες τῆς πλασματικῆς κατασκευῆς.

Μὲ αὐτὸν τὸν κόσμον, ὁ συγγραφέας ἐκφράζει τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα τῆς πρόσφατης ἱστορίας, πὸ ἔγιναν στὴν ψυχὴ καὶ στὸ χῶμα τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δῶ ἀγγίζει πυκνῆς κορυφῆς καὶ δένει μετὰ νεύρα ὄρες ἐντασις καὶ δίνης

(ὁ θάνατος τοῦ Ἀλέξη σ' ἓνα χαράκωμα τῆς Ἀλβανίας ἢ κληρονομία τῆς θυσίας αὐτῆς στὸν Κωλέττη γίνεται ἀναπνοὴ ἡρωϊκῆς ἐξαρσης), πού, παρὰ τὶς ἀνεδαφικὲς τοὺς ἢ, πιὸ σωστά, τὶς ἀναιμικὲς στιχαμυθίες τῶν ἡρώων αὐτῶν, δίνουν στὸ μυθιστόρημα τοῦτο ἓνα σημαντικό βάρος. Βέβαια, ἥρωες μὲ τόσο δυνατόν χαρακτήρα καὶ τόση ἐφηβεία ζωῆς, ὅπως ὁ Ἀλέξης, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν εἶναι, ὅπωςδὴποτε, χωρὶς βαθεῖς καὶ τολμηροὺς προβληματισμοὺς ἢ ὀπλισμένοι μονάχα μ' ἓναν ὠχρὸ στοχασμὸ. Αὐτὸ συνιστᾷ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντινομία τῆς πνευματικῆς ὄντοτητας αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἔργου. Οἱ ἥρωες, πού ἀντιπροσωπεύουν ἓναν κόσμον καὶ πού ἐκφράζουν μιὰ ὀλόκληρη ἐποχὴ, πρέπει νὰ ὑποβάλουν χωρὶς καμμιά χτυπητὴ θεαματικότητα πού μπορεῖ νὰ τοὺς σπρώξει ὡς τὸ κήρυγμα. Ὡστόσο, ὁ συγγραφέας κατορθώνει νὰ δώσει προέκταση μιᾶς δύσκολης πορείας μετὰ τὸ ἔπος τῆς Ἀλβανίας: μιὰν ἀπ' τὶς συγκλονιστικὲς πτυχὲς τῆς κατοχῆς, τὴν κίνηση τῶν Λεγεωναρίων τῆς Θεσσαλίας, γιὰ νὰ δέσει, μέσα στὴν ἱστορία τούτη, ὀλόκληρο τὸ ἔργο του. Κι' ἐδῶ, κινούμενος μετὰ χρόνικῶν καὶ προσώπων, κάνει μιὰ μυθιστορία πού ἔχει μνήμες ὑπαρκτὲς καὶ πού, ἐν τούτοις, στέκεται σὲ σύνορα, ὅπου συγχέονται τὰ φανταστικά περιστατικά μὲ τὰ πραγματικά γεγονότα. Ἐν προκειμένῳ, εἶναι σ' ἀλήθεια ἓνας ἐπικίνδυνα δύσκολος χώρος γιὰ καθαρὴ πνευματικὴ δημιουργία, ὅταν οἱ προεκτάσεις φτάνουν, ἔστω κι' ὡς ἀντανάκλαση, μέχρι τὴν ιδεολογικὴ ἀποτίμηση τῶν ἡμερῶν μας. Παρὰ ταῦτα, ὁ κ. Ἀβέρωφ ἐπέτυχε νὰ συγκροτήσῃ κι' ἐδῶ ἓναν πίνακα πού, σὲ πάρα πολλές περιπτώσεις, ἔχει πυρέσσουσα δράση καὶ ψυχικὴ ἀνάταση. Προικίζει τὴ ζωὴ τῶν ἡρώων του μὲ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση, τὸ ἀντρίκειο ἦθος καὶ τὸ ἔρωτικό πάθος. Ἡ ἀντίσταση κατὰ τῆς Λεγεώνας, πού ἐκφράζεται ἀπ' τὴν μιὰ μὲ τὴν δύναμη καὶ τὴν ἀντοχὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς «Φωνῆς τῆς γῆς» κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ τὴν ὄραση πού ἀρχίζει νὰ χαράζει—ἐδῶ κάπως μονόπλευρα—στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ γενικώτερα, ἐνέχει τὴν μεγάλῃ πρόθεση, τὸ κύτταγμα τῆς πρώτης φλόγας τῆς Ἐθνικῆς μας Ἀντίστασης. Κι' αὐτὸ, κατὰ τὴν γνώμη μου, εἶναι μιὰ κατάκτηση πού ἀφήνει μιὰ πολὺ σοβαρὴ θέση στὰ τωρινὰ μας γράμματα. Τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Ἀβέρωφ σταματᾷ ὡς τὶς συνέπειες, πού τοποθετοῦνται σ' ἓνα στρατόπεδο τῆς Ἰταλίας, χωρὶς νὰ ἐξαντλοῦνται τὰ περιθώρια τῆς δράσης τῶν ἡρώων του. Πιθανόν νὰ εἶταν τὸ πρῶτο βιβλίον ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη σύνθεση, ἔφ' ὅσον εἶπαμε γιὰ βιογράφηση μιᾶς ἐποχῆς. Ὁ συγγραφέας ἔχει καλλιέργεια στὸ λόγο, ἀνεση στὸ ὕφος καὶ μιὰ ἡρεμία συζητήσεως στὸ κείμενο, προσόντα πού χαρακτηρίζουν τὶς δυνατότητες καὶ τὸ βεληνεκὲς τῆς ἐκφραστικῆς του ἰκανότητας. Χωρὶς ἀμφιβολία, θὰ πρέπει νὰ περιμένουμε ξανά τὴν παρουσία του στὸν πνευματικὸ μας χώρον.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ἐναγ. Μπόγκα: «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπειροῦ», σελ. 1στ' +460, ἔκδοση Ε.Η.Μ., Ἰωάννινα 1964.

Κυκλοφόρησε τελευταῖα σὲ ὀγκώδη καὶ ἄκρως ἐπιμελημένη ἔκδοση ὑπὸ τὸν παραπάνω τίτλο συλλογὴ ἰδιωματικῶν ἡπειρωτικῶν λέξεων τοῦ γνωστοῦ Γιαννιώτη λόγιου κ. Εὐ. Μπόγκα.

Τῆς ὄλης ἐργασίας προτάσσεται πλούσια σχετικὴ βιβλιογραφία, ἀκολουθεῖ δὲ κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή, ὅπου διαγράφονται τὰ γεωγραφικὰ ὄρια τῶν διαφόρων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων στὸν εὐρύτερον ἡπειρωτικὸν χώρον καὶ ἀναπτύσσεται διεξοδικὰ ὁ τρόπος συγκέντρωσης καὶ κατάταξης τοῦ ὕλικου μὲ γραμματικὲς καὶ φωνητικὲς πάνω στίς κατὰ τόπους ντοπιολαλιὲς τῆς Ἠπειροῦ παρατηρήσεις, πού τεκμηριώνουν κοντὰ σ' ἄλλα τὴν προχωρημένη γλωσσολογικὴ εἰδίκευση, ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐνημέρωση τοῦ συγγραφέα.

Σὲ συνέχεια ἀναγράφονται κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν, μὲ τὴ σημασίαν καὶ τὴν προέλευσίν τους τὴν τοπικὴ καὶ ἔτυμολογικὴ, οἱ χιλιάδες τῶν λημμάτων, κλείνει δὲ ὁ τόμος μὲ καταλόγους ἡπειρωτικῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ πίνακες λέξεων ἑλληνικῶν, πού ἀντικαταστάθηκαν μεταπελευθερωτικὰ στὴν Ἠπειρον μὲ τουρκικὲς.

Κύριες ἀρετὲς τῆς πράγματι μοναδικῆς σὲ εἶδος τῆς αὐτῆς συλλογῆς, πού θεμελιώνουν τὴν ἀνώτερη ἐπιστημονικὴ τῆς ἀξία, εἶναι ἡ πιστὴ φωνητικὴ ἀπόδοση τῆς λαϊκῆς προφορᾶς τῶν καταχωρουμένων λέξεων καὶ ἡ σωστὴ καὶ μὲ κατάλληλες ζωντανὲς παραδειγματικὲς φράσεις ἐρμηνεῖα τοὺς συχνότατα δὲ καὶ ἡ πετυχημένη ἔτυμολόγησίν τους.

Ὁ πανηπειρωτικὸς ὅμως χαρακτήρας, πού θέλησε νὰ δώσῃ σ' αὐτὴ ὁ σ. παρεμβάλλοντας στὸ ὀμολογούμενον πλουσιώτατον Γιαννιώτικον λεξιλόγιόν του λέξεις καὶ τῶν ἄλλων ἡπειρωτικῶν ἰδιωμάτων, μειώνει, κατὰ τὴν ταπεινὴν γνώμην, τὴν ἀριτιότητα τῆς ὄλης ἐργασίας καθὼς καὶ τὴ χρηστικότητα τῆς γιὰ μελέτη συγκριτικὴ αὐτῶν τῶν ἰδιωμάτων.

Δυστυχῶς δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποθησαυρισθῆναι στὸ σύνολόν του ὁ τεράστιος γλωσσικὸς πλοῦτος τῆς Ἠπειροῦ μας σὲ αὐτοτελεῖς κατὰ περιοχὲς συλλογές, καμωμένες ἀπὸ ἀνθρώπους ἱκανούς, πού ζοῦν κι ἀνασαινοῦν τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου τους. Γι' αὐτὸ ἢ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ προσπάθεια τοῦ σ. παρ' ὅ,τι μακρὰ καὶ ἐπίπονη δὲν ἀπέδωσε ἀνάλογους καρπούς.

Μποροῦσαν ἀκόμη νὰ λείπουν οἱ σκόρπιες, πού περιελήφθησαν στὴ συλλογὴ λόγιες λέξεις, ἀλιευμέναι ἀπὸ παλαιὰ καὶ νεώτερα ἡπειρωτικὰ κείμενα, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὑπὸ τὴ μορφήν τοῦλάχιστον πού καταγράφονται, δὲν ἔζησαν, πιστεύομε, ποτὲ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, δὲν ὑπῆρξαν δηλ. ἰδιωματικὲς.

Παρὰ ταῦτα, ἡ προκειμένη ἐργασία, προϊόν εἰκοσάχρονου μόχθου τοῦ σ., ἀποτελεῖ ἀποκτῆμα σπουδαῖον γιὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν, δυνάμενη νὰ χρησιμεύσῃ σὰν ὑπόδειγμα γιὰ τοὺς συλλέχτες παρόμοιου ὕλικου, τιμᾷ τὸν

ίδιο και την Ε.Η.Μ., πού την περίλαβε στις ώ-
ραίες εκδόσεις της συνιστά δέ γενναία αναντίρ-
ρητα συμβολή στη διάσωση και μελέτη των η-
πειρωτικών ιδιωμάτων και της εθνικής μας γλώσ-
σας γενικώτερα.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗΣ

*Πανταζή Κοντομίχη: «Το Νεοελληνικό Θέα-
τρο στη Λευκάδα», 1964.*

Ο κ. Π. Κοντομίχης, πού θητεύει τόσο δόκιμα στα Γράμματα και, ειδικώτερα, στην πνευματική ζωή της Λευκάδας, δίνει εδώ μια σπάνια (δχι μονάχα για την πατρίδα του, αλλά και γι' αυτήν ακόμα την βιβλιογραφία της χώ-
ρας μας) μελέτη: «Το νεοελληνικό θέατρο στη Λευκάδα». Ο συγγραφέας έρευνήσει, με ιδιά-
ζουσα θερμή, δλόκληρη την πνευματική ιστο-
ρία, τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και τα τόσα όνειρα των Λευκαδίων εκατό και παραπάνω χρόνων, για να συνθέσει αυτό το πολύτιμο βι-
βλίο πού είναι μια ωραία μαρτυρία, ένα πάνθεο της καλύτερης αναπνοής του πεντάμορφου νη-
σιού του. Και κατορθώνει, σε μια γλώσσα νο-
τισμένη από λυρική ποίηση, να φτιάχνει έτσι και μια πρωτότυπη ιστορία, πού, ενώ είναι περπάτημα πάνω στα γεγονότα και στη θάλασ-
σα της Λευκάδας, κρατάει με ακρίβεια τα πρό-
σωπα, τις ήμερομηνίες, το χώρο και την συγκεκρι-
μένη μνήμη. Στο έργο τούτο του κ. Κοντο-
μίχη κλείνεται αναμφισβήτητα ένα μεγάλο (άπ' τα σημαντικώτερα ίσως) κεφάλαιο της άχρονο-
λόγητης παράδοσης και της πρώτης ζύμης της πνευματικής και καλλιτεχνικής μας ζωής στα νεώτερα χρόνια. Γι' αυτό, πέρ' απ' τον θησαυ-
ρό των στοιχείων και των υπεύθυνων απόψεων, πού περιέχει αυτή η μελέτη του κ. Κοντομίχη, κρατάει ακόμα ένα βάρος ειδικής προσφοράς για την συγκρότηση της νέας μας κουλτούρας. Γιατί, καθώς φαίνεται στο έργο τούτο, η Λευ-
κάδα έχει μιάν αδιάσπαστη και, πρό παντός, μιάν αδιάπτωτη πνευματική και καλλιτεχνική παρουσία, πού είναι σχεδόν συνομήλικη με την εθνική μας καταβολή. 'Απ' αυτήν ακριβώς την υπόσταση της Λευκάδας συνθέτει ο κ. Κοντο-
μίχης, για να φτάσει ως την κορύφωση της δι-
καίωσής του, πού συνιστούν οι «Γιορτές Λόγου και Τέχνης».

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Χρήστου Β. Ζιάκκα: «Τί λένε οι σοφοί και ο κόσμος». Τόμος Γ' (έκδοσις Β'), 'Αθήναι 1964, σελ. 292.

Η κριτική σ' ένα βιβλίο, αποτελεί μια γνωριμία πνευματική και στη συνέχεια δημι-
ουργική διαλεκτική με τον μόχθο του συγγρα-
φέως. Συμπερασματικά τονίζονται οι θετικές και οι άρνητικές πτυχές της προσφοράς με κα-
νόνα «Φίλος ο Πλάτων, φιλότατη η αλήθεια». Θετική κριτική για ένα βιβλίο αποτελεί ή

επανεκδοσίς του, εάν τα αντίτυπα της Αης έκ-
δόσεως διετεθήσαν στο εμπόριον. Η Αη επαν-
έκδοσις, περισσότερον ή Βα αποτελείουν μια έμ-
πρακτη αξιολόγησι και είναι ο δείκτης της ύ-
ποδοχής του άναγνωστικού κοινού.

Με διαφέρον διαβάζεται το χρήσιμο βιβλίο του κ. Χρ. Β. Ζιάκκα: «Τί λένε οι σοφοί και ο κόσμος». Τόμος Γ', έκδοσις Β'. Μέχρι σή-
μερα το όλο έργο είχε την έξής μεγάλη έπι-
τυχία:

Η έκδοσις του πρώτου τόμου έγνώρισε Αη και Βα έκδοσι, και εξαντλήθηκε. Την ίδια έκδοτική έπιτυχία έσημείωσε και ο Δεύτερος τόμος. Του τρίτου τόμου εξαντλήθηκε ή Αη έκδοσις και εκυκλοφόρησε ή Βα, πού έχω στα χέρια μου.

Αυτές οι εξαντλημένες επανεκδόσεις όμι-
λούν άπερίφραστα και τεκμηριωμένα για την θετική κρίση των ανθρώπων, πού αγοράζουν καλό βιβλίο. Η έκδοτική αυτή προκοπή του ά-
νωτέρω έργου είχε και θετικό ήθικό αντί-
κτυπο στον σ. και έτσι στον πρόλογό του μās αναφέρει την βελτίωσι του έργου του «για να είναι το βιβλίο πιο πρακτικό και χρήσιμο και σε κάθε όλιγογράμματο άνθρωπο, φροντίσαμε άπ' αυτόν τον τόμο μας να γίνωνται και οι μεταφράσεις των 'Αρχαίων 'Ελληνικών γνω-
μικών και παροιμιών». Η μετάφρασις έγινε άπό τον διακεκριμένο λόγιον κ. Σταύρον Κοκκι-
νάκη, Γενικόν 'Επιθεωρητήν Μ. 'Εκπαιδευ-
σεως.

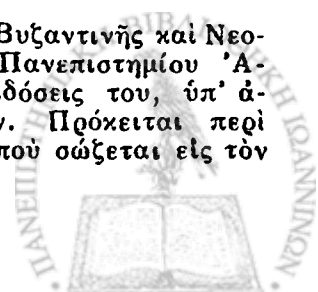
Νομίζομε, πώς καλό θα ήταν, φυσικά κου-
ραστικό για τον άκούραστο κ. Χρ. Ζιάκκα, στη συνέχεια της έκδοτικής του προσπάθειας (θα έκδοθούν άλλοι τρεις τόμοι) και στις επανεκδό-
σεις των τόμων, πού εξαντλήθηκαν, να ανα-
φέρει την προέλευσι του γνωμικού ή της παροι-
μίας δηλ. άπό ποιο βιβλίο και ποιά σελίδα. Έτσι το έργο άποκτά περισσότερη έπιστημο-
νική βαρύτητα.

Όπως προσφέρεται το έργο σήμερα, είναι σημαδιακό. Πολλή εργασία, μέθοδος και συλ-
λεκτική επιμέλεια είναι οι δυνάμεις, πού πα-
ρουσιάζουν το παραπάνω βιβλίο στην διάθεσι κάθε ανθρώπου, πού έχει λίγη και μεγάλη μόρφωσι.

Αν τα βιβλία έκρίνοντο μόνο με βάσι την χρησιμότητά τους, τότε το βιβλίο του κ. Χρ. Ζιάκκα θα πρέπει να πλουτίση κάθε βιβλιο-
θήκη.

*Γιώργου Θ. Ζώρα, Καθηγητού των Πανεπι-
στημίων 'Αθηνών και Ρώμης: «'Ιωάννου 'Αξαγιώλου Διήγησις συνοπτική Καρόλου του Ε'». (Κατά τον Βατικανόν 'Ελληνικόν Κώδικα 1624), 'Αθήναι 1964, σελ. 244.*

Το σπουδαστήριο της Βυζαντινής και Νεο-
ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου 'Α-
θηνών έδημοσίευσε στις εκδόσεις του, υπ' ά-
ριθ. 38, το άνωτέρω έργον. Πρόκειται περι έκτενουσ στιχουργήματος, πού σώζεται εις τον

1624 Ἑλληνικὸν Κώδικα τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης. Ἐργάφῃ ἀπὸ στιχουργὸν τοῦ ΙΣΤ αἰ. ἄγνωστον μέχρι σήμερα, τοῦ Ἰωάννου Ἀξαγιώλου, πρωτοκόμιτος τῆς Κορώνης. Ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ στιχουργήματος εἶναι περιωρισμένη, ὅμως ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνικὴ του εἶναι μεγάλη. Παρουσιάζει α) τὴν ζωὴ καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου τοῦ Ε' καὶ β) τὴν ἐκκλήσιν τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους Τούρκους. Εἰς τὸ δευτέρον μέρος ὀφείλεται κυρίως ἡ ἀξία τοῦ ἔργου.

Ὁ κ. καθηγητὴς ἀσχολεῖται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν μὲ τὰ κατωτέρω: 1) Χαρακτὴρ τοῦ στιχουργήματος. 2) Ὁ Κάρολος ὁ Ε' καὶ αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδες. 3) Τὸ χειρόγραφον. 4) Ὁ τίτλος, ὁ τόπος καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ στιχουργήματος. 5) Ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου. 6) Τὸ περιεχόμενον τοῦ στιχουργήματος. 7) Ἡ ἐκθεσις τῶν γεγονότων. Πηγαι καὶ ἐπιδράσεις. 8) Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ μέτρον καὶ 9) Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου.

Μὲ τὴν εἰσαγωγὴν ἐπιτυγχάνεται πλήρως ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀναγνώστου τοῦ στιχουργήματος, πού ἀκολουθεῖ. Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ κείμενον ἐξασφαλίζεται καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν σημειώσεων, πού συμπληρῶνουν τὴν προσφορὰν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ πού εἶναι οἱ ἑξῆς: Α' Ἱστορικά καὶ Ἐρμηνευτικά. Β' Ὁρησκευτικὰ παράλληλα. Γ' Ἀξιώματα καὶ πολεμικὰ ὄπλα. Ἡ ἐργασία περιλαμβάνει πίνακες τῶν κυρίων ὀνομάτων, γλωσσάριον καὶ βιβλιογραφίαν.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω, εἶναι φανερόν, ὅτι ἔχομεν ἔργον ἐπιστημονικόν, μὲ τὴν αὐστηρὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως.

Ἀλεξάνδρου Δ. Λιβαδέως. Δ. Ν. (Πρώην Διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος): «Οἱ Πρόδρομοι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων», Ἀθήναι 1964, σελ. 382.

Ἡ μοῖρα τοῦ τόπου μας εἶναι ἓνας διαρκῆς ἀγὼν καὶ τὸ τίμημα τῆς ἐλευθερίας μας ποταμοὶ αἱμάτων. Ὁ σ. τοῦ ἀνωτέρω ἔργου ὑπηρετεῖ τὴν ἱστορικὴν μῆμην, πού βοηθεῖ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ παρόντος. Γενικώτερα παρέχει ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Ἠπειρωτισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν. Ἡ ἐργασία περιλαμβάνει: Ἱστορικὰ σημειώματα ἀπὸ τὴν προαπελευθερωτικὴν ἐν Ἠπίρῳ περίοδον 1904—1912 καὶ τὴν συμβολὴν τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1912—1913». Εἰς τὸ τέλος παρατίθεται Παράρτημα ἐγγράφων τῶν Ἱστορικῶν σημειωμάτων καὶ ἀντίγραφα 99 ἐγγράφων τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἐταιρίας, πού διεσώθησαν ἀπὸ τὸ ἀρχειοὺν τοῦ Σπυρομίλιου.

Τὸ ἔργον αὐτὸ διακρίνει τεκμηριωμένη καὶ βασισμένη ἀντικειμενικότης, ἀπαραίτητος ἔρουπόθεσις γιὰ ἱστορικὴ ἐργασία, καὶ ἐνάρ-

γεια ἀφηγήσεως. Εἰς τὸ προϊόν τοῦ μόχθου τοῦ συγγραφέως, κάθε Ἠπειρωτῆς, κάθε Ἑλληνα, ἀλλὰ καὶ κάθε ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ἐρίσκει τὴν ἀγωνιστικὴν οὐσίαν τοῦ Ἑλλήνος γιὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ εἶναι μέρος τῆς ἀναγλύφου εἰκόνας τῆς ψυχρουνθέσεώς μας ἀπὸ τοὺς παλαιούς χρόνους μέχρι σήμερα. Ὁ Ἱστορικὸς τῆς Ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, (πού δὲν ἐργάφῃ μέχρι σήμερα) πολλὰ θὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀξιολογὴν ἐργασίαν τοῦ Ἀλεξ. Δ. Λιβαδέως.

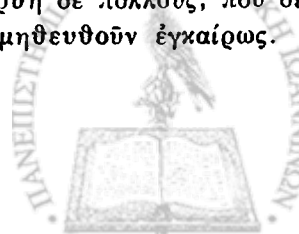
Ἀρ. Ἀ. Ἀσπιώτου, Ψυχιάτρον: «Ἡ Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ τοῦ μαθητοῦ». Ἐκδόσεις «Ψυχολογία καὶ Ζωή». Ἀθήναι 1964, σελ. 144 τεύχος 50όν.

Ὁ Ψυχίατρος κ. Ἀρ. Ἀ. Ἀσπιώτης ἔχει εἰς τὸ ἐνεργητικὸν του καὶ τίς προσεγμένους μελέτες τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς, εἰς τίς ἐκδόσεις «Ψυχολογία καὶ Ζωή». Ἡ ἐκδοτικὴ προσφορὰ ἀρχισε τὸ 1948 μὲ τὸ βιβλίον «Ἡ ἀρρώστεια καὶ ἡ ψυχὴ», καὶ συνεχίστηκε μέχρι σήμερα, ὅποτε ἔχομεν στὰ χέρια μας τὸ 50όν βιβλίον «Ἡ Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ τοῦ μαθητοῦ».

Ἡ ἐκδοτικὴ αὐτὴ προσπάθεια εἶναι βασισμένη στὴν ψυχολογικὴ πρόοδον τῶν προηγμένων χωρῶν καὶ τῆς ἰδικῆς μας μὲ χαρακτηριστικὴ ἐκλαϊκευτικὴ. Ἀπευθύνεται κυρίως εἰς τοὺς γονεῖς καὶ κηδεμόνας, τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ γενικὰ σὲ κάθε σύγχρονον ἄνθρωπον, πού θέλει καὶ μοχθεῖ γιὰ τὴν ἰδικὴν του προκοπὴν καὶ τὴν πρόοδον τῶν παιδιῶν του. Πρέπει νὰ προσεχθῇ ἰδιαζόντως ἡ προσφορὰ, γιὰ νὰ μὴ παραπονοῦμεθα γιὰ τίς συνέπειες τοῦ ξεστρατίματος τοῦ παιδιοῦ καὶ γενικώτερα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ σήμερα.

Εἰς τὸ 50όν τεύχος τῆς σειρᾶς, πού φέρει τὸν τίτλον «Ἡ Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ τοῦ μαθητοῦ», ὁ κ. Ἀσπιώτης δίδει εἰς τὸν παιδαγωγὸν βασικὰς ἀρχὰς ψυχικῆς ὑγιεινῆς γιὰ μιὰ καλὴν ψυχικὴν προσαρμογὴν τοῦ μαθητοῦ. Ὁ σ. μετὰ ἀπὸ μίαν εἰσαγωγὴν μᾶς ὁμιλεῖ εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον γιὰ τὰ «Τέσσερις εἰς τὸ σχολεῖον ὡς μέσον ἀξιολογήσεως καὶ διαγνώσεως τοῦ μαθητοῦ». Τὸ δεύτερον ἀναφέρεται εἰς τὰ «Ἐιδικά προβλήματα τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς τοῦ μαθητοῦ». Προχωρεῖ εἰς τὸ τρίτον «Βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς τοῦ μαθητοῦ». Τελευτώνει μὲ τὸ τέταρτον κεφάλαιον «Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ καὶ Σχολικὴ μάθησις».

Ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Ἀσπιώτη ἐσημειώσε μεγάλην ἐπιτυχίαν, αὐτὸ μαρτυρεῖ ἡ ἐξάντλησις καὶ ἡ δευτέρα ἐκδοσις πολλῶν τευχῶν. Μὲ τὴν συμπλήρωσιν πενήντα (50) τευχῶν τῆς ἀξιολογοῦ προσφορᾶς, κρίνεται ἀπαραίτητος ἡ ἐπανέκδοσις ὅλων τῶν βιβλίων, πού ἔχουν ἐξάντληθῇ, ὥστε ἡ σειρά νὰ κυκλοφορήσῃ ὁλόκληρος καὶ νὰ προσφερθῇ σὲ πολλούς, πού δὲν εὐτύχησαν νὰ τὴν προμηθευθοῦν ἐγκαίρως.

Πυθαγόρα Ν. Δρουσιώτη: «'Εκλογή», ποιήματα. Λεμεσός Κύπρου, 1963, σελ. 96.

Ο ποιητής χωρίζει την ποιητική συλλογή του σε έξι μέρη: α) 'Ερώτων λιτανείες, β) Καῦμοι τῶν Κύκνων, γ) Τοπία θανάτου, δ) 'Αττικά φέγγη, ε) 'Εντελβαίς και στ) Μεταφράσεις. Όπως μᾶς γνωρίζει ο ἴδιος, σὲ σημείωσί του, τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἐπιλογή ἐργασίας, πὸν πρωτοδημοσίευσε, σὲ φιλολογικὰ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες τῆς Κύπρου, τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ ἀπὸ τὸ 1930—1963.

Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς χαρακτηρίζει πηγαῖος λυρισμὸς, πὸν παρουσιάζει λιτὰ καὶ ἀπέρριττα.

Πέτρον Ὀλυμπίου: «Κούλης Κάσης ὁ ποιμενικός Ζεὺς (ὁ ποιητὴς μὲ τὸν καταρρακτώδη λόγο)», δοκίμιο. Ἀθήνα 1964, σελ. 64.

Ο σ. παρουσιάζει στὸ δοκίμιό του τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ Κούλη Κάση, ἀλλὰ μὲ κάποιο «πυθιάτικο παραλήρημα», πὸν ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος μὲ κάποια ἐπιφύλαξη. Ἔτσι δημιουργοῦνται ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ. Τὴν καλύτερη γνώμη γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του, ἀποκτᾶ ὁ ἀναγνώστης, ἀπὸ τὰ ποιήματά του πὸν φιλοξενεῖ τὸ δοκίμιο.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ—ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ε. Γ. Πρωτοπάλη ('Εκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν): «Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία» Σχ. 4ον, σελ. 300, Ἀθήναι 1964.

Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος (Διητής: Νικ. Β. Τωμαδάκης): «Δελτίον» Τόμος 17ος (1963—1964), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 432, Ἀθήναι, 1964.

Εὐαγγ. Ἀθ. Μπόγκα ('Εκδοσις Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν): «Τὰ γλωσσικὰ Ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου)», Τόμος Α', Σχ. 8ον μεγ., σελ. 464—ιστ', Ἰωάννινα, 1964.

Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (Διητής: Γ. Θ. Ζώρας): «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς» (Περίοδος δευτέρα), Τόμος ἰστ', Σχ. 8ον μεγ., σελ. 612, Ἀθήναι, 1964.

Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου ('Εκδοσις Φιλ. ἐπιδευτικῆς Ἐταιρείας): «Ἡπειρος» (Λαογραφικά—Ἠθογραφικά—Ἐθνογραφικά), Τόμος Β', Σχ. 8ον μεγ., σελ. 296, Ἀθήναι, 1964.

Κέντρον Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν Β.Ι.Ε. ('Ἐπιμελεῖα Λουκίας Δρούλια): «Σχεδιάσμα Ἡπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας», Σχ. 8ον, σελ. 164, Ἀθήναι, 1964.

Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἔτος 124ον, Πρυτανεῖα Βασιλείου Βέλλα): 1) «Ἐπίσημοι λόγοι ἐκφωνηθέντες κατὰ τὸ ἔτος 1960—61», Σχ. 8ον, σελ. 180, Ἀθήναι. 1961—2) (Πρυτανεῖα Εὐγενίου Φωκᾶ): «Ἐπίσημοι λόγοι ἐκφωνηθέντες κατὰ τὸ ἔτος 1961—62», Σχ. 8ον, σελ. 136, Ἀθήναι, 1962—3) (Πρυτανεῖα Νικολ. Χωραφᾶ): «Ἐπίσημοι λόγοι ἐκφωνηθέντες κατὰ τὸ ἔτος 1962—63», Σχ. 8ον, σελ. 316, Ἀθήναι, 1963,

Γεωργίου Θ. Ζώρα ('Εκδοσις Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν): «Ἰωάννου Ἀξαγιώλου—Διήγησις συνοπτικὴ Καρόλου τοῦ Ε'» (κατὰ τὸν Βατικανὸν Ἑλληνικὸν κώδικα 1624), Σχ. 8ον, σελ. 242, Ἀθήναι, 1964.

Γεωργίου Ι. Σημαντήρη: «Φλώρινα», Σχ. 6ον, σελ. 40, Φλώρινα, 1964.

Στεφ. Μπέττη: «Μελέτιος ὁ Γεωγράφος ἢ τὸ πρῶτο Ἡπειρωτικὸ Πανεπιστήμιο», Σχ. 8ον, σελ. 64, Ἰωάννινα, 1964.

Κων. Ἀθ. Διαμάντη: ('Εκδοσις Ἐταιρείας Ὁρακικῶν Μελετῶν) 1) «Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Πολυδώρου Παπαχρηστοδούλου», Σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθήναι, 1964—2) «Θράκες Ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821» (Α', Β' μέρος). Σχ. 8ον, σελ. 20, Ἀθήναι, 1963—3) «Θράκες Ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821» (Γ' Τόμος), Σχ. 8ον, σελ. 52, Ἀθήναι, 1964.

Κων. Ἀθ. Διαμάντη: 1) «Ἀρχεῖον Πόντου», 2) «Μιά στατιστικὴ τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὀρους τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος», Ἀθήναι, 1964.

ΜΕΛΕΤΑΙ—ΔΟΚΙΜΙΑ

Κων)νου Α. Γκανιάτσα: «Ἡ βλάστησις καὶ ἡ χλωρίς τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὀρους», Σχ. 8ον, σελ. 172, Θεσσαλονίκη, 1963.

Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη: «Λεωνίδας Παρασκευόπουλος», Σχ. 8ον, σελ. 192, Ἀθήνα, 1964.

Φωτίου Νικ. Κόντογλου: «Σημεῖον Μέγα» (ἤγουν τὰ θαύματα τῆς Θερμῆς), Σχ. 8ον, σελ. 248, Ἀθήναι, 1964.

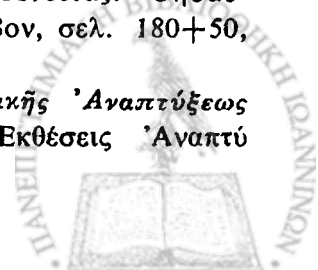
Ἀρ. Α. Ἀσπιώτη (Μελέται Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς—Συνεργασία: Μ. Β. Κωστοπούλου): «Τὰ ἀνώμαλα καὶ ἀπροσάρμοστα παιδιὰ», Σχ. 8ον, σελ. 190, Ἀθήναι, 1964.

Δημήτρη Σταμέλου: «Μικρυγιάννης», Σχ. 8ον, σελ. 192, Ἀθήναι, 1964.

Πανταζῆ Κοντομίχη: «Τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο στὴ Λευκάδα», Σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήναι, 1964.

Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας: «Θησαυρίσματα», (Τόμος 2), Σχ. 8ον, σελ. 180+50, Βενετία, 1963.

Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Ἡπείρου: «Μελέται καὶ Ἐκθέσεις Ἀναπτύξεως

ξεως Ἡπείρου», (Τόμος Ε'), Σχ. 8ον, σελ. 98+10, Ἰωάννινα, 1963.

Πότη Δ. Οικονομάκη: «Τὸ τζαμί καὶ ἡ σάλπιγξ ἐλλ.ηνικὴ» τοῦ 1821—Μεσσηνιακὴ Γερουσία καὶ «Ἀλλ.η.λοδιδασκτικὴ»—«Οἱ Ἀργυρόπουλοι καὶ Ἀντωνόπουλοι τῆς Καλαμάτας» Σχ. 8ον, σελ. 96, Καλαμάτα, 1964.

Ἀνδρέα Ἡλ. Μιχαλοπούλου: «Σύμβολα» (Γιάννενα—Παμβώτις—Τιβεριὰς—Κόρακας—Ἀηδόνη—Γυναῖκα), Σχ. 8ον, σελ. 120, Ἀθήναι, 1965.

Ἀνδρέα Ἡλ. Μιχαλοπούλου: «Γραφιστική», Σχ. 8ον, σελ. 250, Ἀθήναι, 1961.

Πέτρον Νιτσιού: «Παιδεία καὶ πολιτισμός», Σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήνα, 1964.

Ἀρσένη Γεροντικοῦ: «Ἀπαντήσεις», (Ἐκδόσεις «Κερκυρικῶν Χρονικῶν», Σχ. 8ον, σελ. 100, Κέρκυρα, 1963.

Π. Μιχαλοπούλου: «Κούλης Κάσης», Σχ. 8ον, σελ. 24, Ἀθήναι, 1962.

Πέτρον Ὀλύμπιου: «Κούλης Κάσης», Σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1964.

Κούλη Ζαμπαθᾶ: «Κρυμμένα θαύματα στὸ κελλὶ τοῦ ραβδόχου στὸν Ἄθωνα», Σχ. 8ον, σελ. 56, Ἀθήνα, 1964.

Τάκη Γκοσιόπουλου—Στεφάνου Χρυσού: «Ἡ πνευματικὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος στὴ Νεοελληνικὴ ποίηση», Σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1963.

Βασ. Λαούρδα (Ἐκδόσεις Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ἑλλάδος): «Ἡ ἐποχὴ τῆς Τρισεύγενης», Θεσσαλονίκη, 1964.

Ἐλευθερίας Παπαδάκη: «Ἡ Λαϊκὴ Τέχνη τῆς Θάσου», Σχ. 8ον, σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1964.

Δαμιανῶ Μιχαήλ Στρομπούλη: «Σύγχρονες κατευθύνσεις τῆς Παιδείας», Ἀθήναι, 1963.

Θ. Δ. Μοσχονᾶ: «Ἀγγλία καὶ Ἀγγίλοι», Ἀλεξάνδρεια, 1964.

Ἐλευθερίας Παπαδάκη: «Ἡ φιλοξενία στὴν Βίβλο καὶ στὸν Ὅμηρο», (Ἐκδόσεις Λέσχης Ἰσραηλιτῶν «Ἡ Ἀδελφότης», Θεσσαλονίκη, 1964.

Κύπρον Χρυσάνθη: «Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεὺς», Λευκωσία, 1964.

Ὀργερισμοῦ Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων Ο. Γ.Α. «Ἀπολογισμὸς τριετίας» (1961—64), 1964.

A. A. Pallis: «Greek Miscellany a collection of essays on Medianeval and modern Greece», Athen, 1964.

Institut Français d'Athènes: «Bulletin analytique de bibliographie Hellenique 1961», Athenes, 1964.

N. B. Lolis: The Limidet companies Act., Athenes, 1964.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Πεζογραφία

Δημοσθένη Ζαδέ: «Μιά πολιτεία ὄνειρεύεται», Σχ. 8ον, σελ. 212, Ἀθήνα, 1964.

Μαρίκας Κίμ. Μάνθου: «Οἱ ὀπίγρες στήκαν», Σχ. 8ον, σελ. 280, Ἀθήνα, 1964,

Γιάννη Γεωργοπούλου: «Χειραψία μὲ ζωή», Σχ. 8ον, σελ. 66, Σέρρες, 1964.

Κούλη Κάση: «Ἡλιοφωτισμένα βάσανα» Σχ. 12ον, σελ. 92, Ἀθήνα, 1964.

Κώστα Ι. Τζόβα: «Στὴ Βόρειο Ἡπειρο» Σχ. 8ον, σελ. 102, Ἀθήναι, 1964.

Γιώργου Ἰωάννου: «Γιὰ ἓνα φιλότιμα» Σχ. 8ον, σελ. 106, Θεσσαλονίκη, 1964.

ΠΟΙΗΣΗ

Νίκου Π. Καραγάλιου: «Τὰ ἐνδιάμεσση» Σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1964.

Στέργιου Βαλιούλη: «Ἀπλὰ μοτίβα», Σχ. 8ον, σελ. 62, Θεσσαλονίκη, 1964.

Ἐλένης Τζεβελέκη: «Δεκάτη», Σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1964.

Ἀλέξη Ζερβάνου: «Γυάλινος κρατήρας» Σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1964.

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «Τὸ Ρῆγμα», Σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1964.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ «Ἑλληνικὰ θέματα» Τ. 99—106.—
«**Επιθεώρηση Τέχνης**» Τ. 114—120.—
«**Δασικὰ Χρονικὰ**» Τ. 66—72.—«**Σύγχρονα θέματα**» Τ. 10—12.—«**Ἀκτίνες**» Τ. 253—257.—«**Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος**» Τ. 111—114.—«**Ἐκκλησία**» ἔτος ΜΑ', Τ. 12—24.—«**Ἐλευθεροτυπία**» Τ. 9—12.—
«**Δωδεκάτη ὥρα**» Τ. 8—9.—«**Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησης**» (μετὰ τοῦ Μεγ. Βιογρ. Λεξικοῦ) Τ. 356—362.—«**Θεολογία**» Τόμος ΛΕ'—Α' Β' Γ' (1964), «**Παραθῆναια**» Τ. 47—53.—«**Συζητήσεις**» Τ. 55—60.—
«**Νέοι ὀρίζοντες**» (ἐκδόση Χ.Ε.Ν.) Τ. 78—81.—«**THESPIS**» Τ. 1.—«**Εἰκότες τῆς Ἡπείρου**» Τ. 28—29.—«**Ἰλισσός**» Τ. 33—35.—«**Ἑλληνικὴ Ἀριστερὰ**» Τ. 8—17.—
«**Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ Ἔρευνα**».—«**Δελφικὲς Ἀμφικτιονίεις**» Τ. 4.—«**Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος**» Τ. 137—140.—«**Διδασκαλικὸν Βῆμα**» Τ. 543—557.—«**Φιλιατρὰ**» Τ. 28—30.—«**Διανοῦμενος**» Τ. 15—16.—«**Φωνὴ τῆς Εἰρήνης**» Τ. 46.—«**Ὁ Ἐφημέριος**» ἔτος ΙΓ', Τ. 5—15.—«**Ἰκαριακὰ**» Τ. 31.—«**Δευκαδίτικες σελίδες**» Τ. 34—42.—«**Δευκαδίτικα**» Τ. 69—71.—«**Νέα ζωὴ**» Τ. 10—11.—«**Τὸ ξεκίνημα**» Τ. 5—6.—«**Χριστιανικὴ Δημοκρατία**» Τ. 153—159.

ΕΠΙΡΑΧΙΑ «Ἀριστοτέλης» Τ. 5—2/44, Φλώρινα.—«**Θρακικὰ Χρονικὰ**», Τ. 15—16, Ξάνθη.—«**Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Ἐξωτερικοῦ**», Τ. 136—142, Θεσσαλονίκη.—«**Κρητικὴ Ἔστια**», Τ. 143—148, Χανιά.—«**Ὁ Σημερινὸς Κόσμος**», Τ. 1—4, Ἰωάννινα.—«**Δεσμός**», Τ. 26—34, Χαλκίδα.—«**Περιοδικὸ Ἑλληνίδων Βορείου Ἑλλάδος**», Τ. 77, Θεσσαλονίκη.—«**Σκουφᾶς**», Τ. 27—28, Ἀρ-

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΙΓ' ΤΟΜΟΥ

Κώστας Ἀγνάντης, Γ. Π. Ἀδαμόπουλος, Ἑλενα Ἀθανασιάδου, Γεώργιος Ἄλιτης, Στέργιος Βαλιούλης, Ἡλίας Βασιλᾶς, Κώστας Δ. Βελιαρούτης, Α. Βορούλας, Ἀντιγόνη Γαλανάκη—Βουρλέκη, Στάθης Γελέκης, Ἀρσένης Γεροντικός, Κώστας Δαφνῆς, Ἰωάννης Κ. Ἐξαρχος, Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Ἀνθούλα Α. Ζόλδερ, Ι. Ζούκης, Ernest Hemingway, Σάββας Θ. Θεοδώρου, Ἰωάννης Γ. Θεοχάρης, Γεώργιος Καζᾶκος, Γιάννης Καλογιάννης, Δημ. Καπετσώνης, Τίτος Καράντζαλης, Ἄγγελος Κασιγόνης, Χρῆτος Καχριμάνης, Κων. Ι. Κίτσος, Δημοσθένης Γ. Κόκκινος, Νίκος Β. Κοσμᾶς, Ι. Π. Κουτσοχέρας, Κων. Σ. Κώνστας, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Κώστας Λύτος, Νίκος Β. Λώλης, Φώτης Ι. Μᾶνος, Μᾶρκος Μέσκος, Κώστας Ἀθ. Μιχαηλίδης, Σπύρος Μουσελίμης, Μπιάνκι Μπαντινέλλι, Στέφανος Μπέττης, Εὐάγγελος Μπόγκας, Βασίλειος Μάργαρης, Κώστας Μπράτσος, Γ. Μουχτερός, Ἰωάννης Ν. Νικολαΐδης, Κώστας Ν. Νικολαΐδης, Βασίλειος Κ. Οικονόμου, Μάνθος Οικονόμου, Γ. Ι. Παπαγεωργίου, Πέτρος Ὀλύμπιος, Παν. Α. Παρθενίου, Γεώργιος Πατσούρος, Σαράντος Παυλέας, Βασίλ. Π. Παυλίδης, Λ. Πέραμας, Ἰάκωβος Περδικάρης, Δ. Α. Πετρόπουλος, Δημ. Στ. Σαλαμάγκας, Βασίλειος Κυρ. Σκαφιδᾶς, Εὐριπίδης Σούφλας, Ἀποστ. Γ. Σπυρόπουλος, Σπύρος Στούπης, Τάκης Σωτήρχος, Στάθης Τιτέλης, Καίτη Βέλλιου—Τουγιουπούλου, Νίκος Χρ. Τσάκας, Εὐθύμιος Τσόγκας, Π. Τσουτᾶκος, Κώστας Φωτεινός, Κατίνα Χαροπούλου, Κύπρος Χρυσάνθης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΓ' ΤΟΜΟΥ

ΕΡΓΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

«Ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ θρόνου» (ἐλαιογραφία— εἰκῶν)	Γ. Καζᾶκου	Σελ.	704
«Ἐνῶ λάμπει τὸ φῶς» (ἐλαιογραφία)	Κατ. Χαροπούλου	»	789
«Γάμος στὸ Μέτσοβο»	Χρ. Καχριμάνη	»	790

Α Ρ Θ Ρ Α

Γιὰ ἓνα «Πυρσινέλειο» Ἴδρυμα	Δ. Γ. Κόκκινου	Σελ.	169
Τὸ Γ' Πανεπιστήμιον	Δ. Γ. Κόκκινου	»	191
Καὶ πάλι γιὰ τὴν Πινακοθήκη	Δ. Γ. Κόκκινου	»	470

τα—«Μετέωρα», Τ. 127—132, Τρίκαλα—
«Ἐνδοχώρα», Τ. 27—28, Ἰωάννινα—«Δω-
δωναῖον Φῶς», Τ. 9, Ἰωάννινα.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ «Κρήκος», Τ. 162—168, Λον-
δίνον—«Πνευματικὴ Κύπρος», Τ. 46—52,
Λευκωσία—«Πανταῖνος», (ἐπίσημον ὄργανον
τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας), ἔ-
τος 56ον, Τ. 6—12, Ἀλεξάνδρεια—«Me-
diterranea» (Revue du Centre Interna-

tional de Hautes Études Agronomiques
Méditerranéennes), Τ. 1—2, Παρίσι—«Il-
lustrated London News», Λονδίνον—
«Commonwelt», Λονδίνον—«Lief», Ἀμε-
ρικὴ—«Commission Nationale Helleni-
que pur l' Unesco», No 5, Γενεύη—«In
Britain», Λονδίνον—«The Tablet», Λον-
δίνον.

Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση καὶ Ἐπιθεωρηταὶ Σχολείων	Συντάξεως	Σελ.	69
Ο.Η.Ε. : Μία ἐπέτειος	Ἄρσ. Γεροντικοῦ	»	78
Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων	Συντάξεως	»	90
Διαπιστώσεις ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ 1964 στὴ χώρα μας	Κων. Ι. Κίτσος	»	100

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

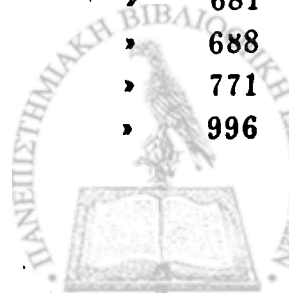
Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Γηρομερίου—Φιλιατῶν	Τίτου Καράντζαλη	Σελ.	1
Βασίλειος Μπίτσας	Κώστα Δ. Βελιαρούτη	»	16
Ἱστορία τοῦ Μετσόβου	Βασ. Κυρ. Σκαφιδᾶ	»	19, 112
			204, 313, 393
Δημήτριος Νικολίδης	Βασιλ. Κ. Οικονόμου	»	28
Ἡ καταστροφὴ τῶν Γιαννίνων τοῦ 1185	Δημ. Στ. Σαλαμάγκα	»	31
Ἀπανθίσματα ἐκ τοῦ Κώδικος Ι. Μητροπόλεως Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου	Τίτου Καράντζαλη	»	101
Τὰ λάβαρα τῆς Χριστιανοσύνης	Δημ. Στ. Σαλαμάγκα	»	110
Ἐκθεσις περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κων. Πορφύρη Σούβρου ἐξ Ἰσβόρου Ἠπείρου, κατὰ τὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1914	Ἄναστ. Εὐθυμίου	»	196
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν σπιτιῶν καὶ ἐπιγραφὰι κτίσεως αὐτῶν περιοχῆς Μονοδενδρίου	Σάββα Θ. Θεοδώρου	»	198
Ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τῆς Λευκάδος κατὰ τὸ 1807	Μάνθου Οικονόμου	»	200,
Γύρω ἀπὸ τὸν λοιμὸ τοῦ 1743 στὴ Λευκάδα			332, 399
Τὰ Γιάννινα καὶ ἡ Εὐροια	Κώστα Φωτεινοῦ	»	212
Ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἠπείρου	Δημ. Στ. Σαλαμάγκα	»	215
Ἀπὸ τὸ Ἠπειρωτικὸν 1912—1913	Ἡλία Βασιλᾶ	»	217
Κωνσταντῖνος Φρεαρίτης	Φώτη Ι. Μάνου	»	303,
Παλαιογραφικὰ περιοχῆς Γραμμενοχωρίων			383, 515, 619, 721, 820, 938
Ἱστορικὲς ἐνθυμήσεις Ἀμαράντου (πρώην Ἰσβόρου) Κονίτσης	Κώστα Π. Λαζαρίδη	»	321
Μελέτιος ὁ Γεωγράφος ἢ τὸ πρῶτο Ἠπειρωτικὸ Πανεπιστήμιον	Στεφ. Μπέττη	»	402
Ἀρχεῖακὰ Παναγίας Κορακονησίως	Ἄναστ. Εὐθυμίου	»	409
Τὸ πατρογονικὸ σπίτι τοῦ Νόβα	Στεφ. Μπέττη	»	522, 587
Χριστόφορος Φιλητᾶς ὁ Δάσκαλος τοῦ Γένους	Κων. Σ. Κώνστα	»	577
Ἡ ἱστορικὴ οἰκογένεια τῶν Μισιαίων	Ι. Ν. Νικολαΐδου	»	625
Τὸ Πόποβο	Κώστα Δ. Βελιαρούτη	»	705, 806
Ἄ Ἀϊ - Λιάς τῆς Ζίτσας	Κώστα. Π. Λαζαρίδη	»	715
Ἄ Λουκάς Βάγιας στὸ Μεσολόγγι	Σπύρου Μουσελίμη	»	727,
			828, 948
	Βασιλ. Κ. Οικονόμου	»	731
	Κων. Σ. Κώνστα	»	801

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

Π ο ῖ η σ ι ς.

Τραγούδι τῆς χαρᾶς	Κώστα Ν. Νικολαΐδη	Σελ.	254
Ζήτημα σκοπιᾶς	Βασιλ. Μάργαρη	»	255
ἽΟρθρος	Κώστα Λύτου	»	256
Τὸ μπόι τοῦ Θεοῦ	Στάθη Τιτέλη	»	257
Ἐνα πνεῦμα φωτίζει κι' ἕνα φῶς	Γιάννη Καλογιάννη	»	259
Τρίπτυχο	Λ. Πέραμα	»	260
Νοσταλγικὴ ἀνάμνηση	Κώστα Μπράτσου	»	261
Το πρόσωπό σου	Τάκη Σωτήρχου	»	261
Εἰσαγωγή στὴ θεωρία τῶν μικρῶν ἀπειρῶν	Σαράντου Παυλέα	»	440
Γιάννινα	Ι. Π. Κουτσοχέρα	»	444
Ἐλεγείο γιὰ τὸν τραγουδιστὴ τῶν παιδιῶν Στέλιο Σπεράντζα	Καίτης Βέλλιου—Τουγιοπούλου	»	445
Αἰσιοδοξία	Ἀντιγόνης Γαλανάκη-Βουρλέκη	»	446
Αἰώνας πάει	Καίτης Βέλλιου—Τουγιοπούλου	»	676
Φῶς ἀληθείας	Γιώργου Ἄλτη	»	677
Στὸν Ἀθηναγόρα τὸν Οἴκουμ. Πατριάρχη	Ἐλενας Ἀθανασιάδου	»	678
Ἐξομολόγηση	Π. Τσουτάκου	»	678
Μονοτονία	Γ. Π. Ἀδαμοπούλου	»	679
Ἀφιέρωση—Μιὰ μελωδία—Μάταιος κό- πος—Ἐφύγες	Δημ. Καπετσώνη	»	680
Γιὰ τὸ φιλόπτωχο ταμεῖο—Τὸ μάτς	Βασιλ. Μάργαρη	»	680
Ἐπιστροφή	Κώστα Ν. Νικολαΐδη	»	769
Πομπητὰ	Ἀνθούλας Α. Ζόλδερ	»	907
Ὁργισμένοι νέοι	Κώστα Ν. Νικολαΐδη	»	992
Ὡδὴ μὲ εἰκόνες	Κύπρου Χρυσάνθη	»	994
Π ε ς ο γ ρ α φ ί α			
Μὲ ὑποχρέωσες, Κυρὰ Νουνὰ	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	Σελ.	64
Ἀπομνημονεῦματα πολίτη Δεύτερης Κατη- γορίας	Στέργιου Βαλιούλη	»	68,
Ὁ κ. καὶ ἡ κ. Ἐλιοτ	Ernest Hemingway (Μετά- φραση: Ν. Β. Λώλη)	149, 262, 447, 657	»
Τὸ γιοφύρι τῆς καμπάνας	Νικ. Β. Λώλη	»	83
Τὸ πυργωτὸ δαχτυλίδι	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	164
Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ!	Ἀπ. Γ. Σπυρόπουλου	»	168
Τὸ λιμάνι τῆς χαρᾶς	Νικ. Β. Λώλη	»	277
Ἡ Γιᾶχ—Σιὲν	Τουὰν Τζεγκσιῆχ (Μετάφραση: Ν. Β. Λώλη)	»	464
Σταυρούλα	ἽΟμηρου Πέλλα (εἰσαγωγή: Μάρ- κου Μέσκου)	»	468
Γλυκειὰ σκηνογραφία	Κώστα Ἀθ. Μιχαηλίδη	»	567
Τὸ μεγάλο μήνυμα	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	681
Τὰ δπλα μας δὲν ἦταν σίδερα	Δημοσθ. Γ. Κόκκινου	»	688
Ἡ γῆς τῶν δικῶν μας	Νίκου Β. Λώλη	»	771
			996

Θέατρο

Ἔθωρ (Τραγωδία—2 ἀποσπάσματα) Βασιλ. Μάργαραη Σελ. 86

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ—ΔΟΚΙΜΙΑ—ΚΡΙΤΙΚΗ

Ὁ προορισμός μας	Κώστα Α. Μιχαηλίδη	Σελ.	271
Ἡ ἀνεικονικὴ τέχνη στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου	Μπιάνκι Μπαντινέλι	»	348
Ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου	Κώστα Α. Μιχαηλίδη	»	353
Οἱ «Ὅρνιθες» στὸ θέατρο «Πορεία»	Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	471
Ἡπειρώται λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ὡς μεταφρασταὶ τοῦ Ἰπποκράτους	Εὐριπίδη Σούρλα	»	665,764
Ἀρνητικὴ ψυχολογία	Ἰωάννου Γ. Θεοχάρη	»	686
Πνευματικὲς ἐπιμιξίες στὸν Ἡπειρωτοκερκυραϊκὸ χῶρο	Κώστα Δαφνῆ	»	892
Προοίμιο σὲ μιὰ κριτικὴ	Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	901
Ἡ ποίηση τοῦ καιροῦ μας	Πέτρου Ὀλύμπιου	»	998

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Συ ν τ ά ξ ε ω ς: Εὐχαριστοῦμεν, 91—Ὁ πόλεμος εἶναι...ἀγάπη, 92—Τὸ Ἰνστιτοῦτον Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς, 92—Ἡ κυβερνητικὴ προστασία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, 280—Τὸ ἑλληνικὸ θέατρο, 282—Φιλοσοφικὴ Σχολὴ στὰ Γιάννινα, 283—Οἱ διαλέξεις τῆς Β' Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας, 283—Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων, 574—Ἱστορικὰ μνημεῖα, 782—Βιβλιοθῆκες, Βιβλιοθῆκες, 783—Γιὰ τὸν κ. Δήμαρχο, 783—Ἐνα παράδειγμα, 910.

Δ η μ. Γ. Κ ό κ κ ι ν ο υ: Ἀπώλεια στοὺς Ποντίους, 91—«Μέγα Βιογραφικὸν Λεξικόν», 91—Μιὰ συζήτηση στὴν Ἐτ. Ἡπειρ. Μελετῶν, 279—Τὸ Οἰκοῦμενικὸν Πατριαρχεῖον, 280—Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐκθεσὴ Βυζαντινῆς Τέχνης, 280—«Τὸ ἑλληνικὸ κόσμημα», 281—Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων, 371—Τὸ σπῖτι τοῦ Τσακάλωφ, 692—Ἡ Κύπρος καὶ τὰ Τουρκικά, 692—Ἡ Δωδώνη, 692—Ἐπουργεῖον Πολιτισμοῦ, 905—Τὸ Πρακτορεῖον Πνευματικῆς Συνεργασίας, 909.

Κ. Π. Λ α ξ α ρ ί δ η: Τὸ «Συμπόσιο» γιὰ τὴν ἐθνικὴ γλῶσσα, 371—Ὅρεινὴ οἰκονομία καὶ δασικὴ πολιτικὴ, 372—Διατηρητέα Ἱστορικὰ μνημεῖα στὴν Ἡπειρο, 574.

Δ η μ. Σ τ. Σ α λ α μ ά γ κ α: Ἡμαρτημένων διόρθωση, 372—374. (Τὸ σπῖτι τῶν Ζωσιμάδων, ὁ Λόρδος Βύρων, ὁ Νεομάρτυρας, ὁ Σκυλόσοφος, ἡ Κυρὰ Φροσύνη, τὰ Γιάννινα).

Σ π. Σ τ ο ύ π η: Οἱ Τοῦρκοι...πάντοτε βάρβαροι, 473.

Ἰ ω ά ν ν ο υ Γ. Θ ε ο χ ά ρ η: «Ἀπαντα Νεοελλήνων συγγραφέων, 1009.

Ἀ γ γ έ λ ο υ Κ α σ ι γ ό ν η: Ἡ ἀσυδοσία στὴν ὀρθογραφία τῆς Δημοτικῆς, 1010.

Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Σ Ι Α Ι

Μαρίας Ἀρκαδίου: «Μακρονῆ δχθη»	(Δ. Κόκκινου)	Σελ.	93
Βασίλη Ματσούκα: «Μεσημέρι»	»	»	93
Δημ. Κ. Βακάλη: «Ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία»	»	»	94
Λίνας Κάσδαγλη: Οἱ δρόμοι τοῦ μεσημεριοῦ»	»	»	94

Εὐριπίδη (Εἰσαγωγή—Μετάφραση: Γ. Ι. Παπαγεωργίου): «Ἀντρομάχη» (Δ. Κόκκινου)	»	Σελ.	94
Δημ. Σαλαμάγκα: «Καθὼς χάραξε ἡ Λευτεριά»	»	»	95
Μάρκου Μέσκου: «Μαυροβούνι»	»	»	172
Τάκη Σωτήρχου: «Μετοικεσία»	»	»	172
Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Σχεδιάσματα»	»	»	173
Φαίδρας Ζαμπαθᾶ—Παγουλάτου: «Τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα»	»	»	174
Ἄνθου Πωγωνίτη: «Γραμμὲς σὲ καθρέφτη»	»	»	174
Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: «Ἄσμα σὲ χρῶμα γαλανὸ»	»	»	174
Νικολ. Παντ. Μποχλόγυρου: «Ψυχολογικοὶ Προβληματισμοὶ τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς» (Ν. Β. Κοσμᾶ)	»	»	375
Γιάννη Πανίτσα: «Οὐράνιο τόξο» (Δ. Κόκκινου)	»	»	377
Γαλάτειας Μπαλτᾶ: «Προσφορὰ στὴ Μάνα»	»	»	377
Κώστα Ἀγνάντη: «Ἀγνή Γαλανοῦ»	»	»	377
Ἐκτορα Κακναβάτου: «Ἡ κλίμακα τοῦ λίθου»	»	»	378
Θεμ. Ἀθανασιάδη—Νόβα: «Θεατρικὰ μελετήματα»	»	»	474
Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Κάλβου Ὠδαί» (Ἰωάννου Γ. Θεοχάρη)	»	»	475
Κώστα Ι. Παπανικολάου: «Νεοελληνικὴ Κολολογία»	»	»	475
Γεωργίου Ι. Παπαγεωργίου: «Ἀντρομάχη» Εὐριπίδη	»	»	476
Δημήτρη Γιάκου: «Ἀσκήσεις Λόγου»	»	»	476
Χρήστου Ν. Μπούκη: «Θρησκεία καὶ φόβος»	»	»	476
Ἰφιγένειας Διδασκάλου: «Ἀπλὸς κόσμος»	»	»	476
Δέσπως Καρβέλη: «Τὸ πανηγύρι τῆς λευτεριάς» (Κ. Π. Λαζαρίδη)	»	»	575
Δημ. Βακάλη: «Ἑλληνικοὶ παλμοὶ»	»	»	575
Κων. Ἀθ. Διαμάντη: «Θοῤῃκες Ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821» (Ἰωάν. Θεοχάρη)	»	»	576
Τριαν. Δ. Θεοδωρίδου: «Ἄννα Τριανταφυλλίδου ἡ μεγάλη Μακεδόνισσα»	»	»	576
Λ. Πεταλᾶ—Πατρινοῦ: «Ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ»	»	»	576
Στέργιου Σκιαδᾶ: «Σμύρνη»	»	»	576
Ι. Παπαδημητρίου: «Αὐλωδίες» (Δ. Κόκκινου)	»	»	700
Μιχάλη Βαλκάνη: «Πέρα ἀπ' τὰ φῶτα»	»	»	701
Πάνου Σκλιᾶ: «Ἡ σημερινὴ καὶ ἡ αὐριανὴ Ἑλλάδα»	»	»	701
Τάκη Δόξα: «Ἡλειακὴ Γραμματολογία»	»	»	702
Ἰωάν. Θ. Κολιτσάρα: «Παροιμίαι τοῦ Ἑλ. Λαοῦ» (Ι. Γ. Θεοχάρη)	»	»	783
Μαρίας Δ. Σκοτινιώτου: «Πηγᾶδια καὶ πόρτες»	»	»	784
Ε. Ν. Πλατῆ: «Τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο στὸ μυστικισμὸ»	»	»	784
Φωτεινῆς Δαλαμάγκα-Νάκου: «Ὁ μεγάλος καθρέφτης»	»	»	785
Νίκου Θ. Βλάχου: «Νέοι ὀρίζοντες»	»	»	785
Δημήτρη Χαμπουλίδη: «Ἀσυμμετρίες»	»	»	785
Δ. Ν. Σταμούλη—Νέδα: «Φθινόπωρα σὲ ξένες πατρίδες»	»	»	785
Κατίνης Γ. Παπᾶ: «Ποιήματα»	»	»	785
Καίτης Καμίνη: «Ἐνα χαμόγελο»	»	»	786
Λουκᾶ Κουσοῦλα: «Σχηματοποίηση»	»	»	786
Θανάση Κωσταβάρα: «Ὁ γυρισμὸς»	»	»	786
Δημ. Βακάλη: «Ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία» (Κ. Π. Λαζαρίδη)	»	»	786
Σπύρου Στοῦπη: «Πωγωνησιακὰ καὶ Βησσανιώτικα»	»	»	786
Ἀρσένη Γεροντικοῦ: «Ἀπαντήσεις» (Δ. Κόκκινου)	»	»	787

Σπ. Καλλιόφα Ε. Φωτιάδου: «Σπυρίδων Λάμπρος» (Ίωάν. Γ. Θεοχάρη)	Σελ.	910
Σπ. Καλλιόφα—Άλ. Βαμβέτσου—Μητροπολίτου Διονυσίου Ψαριανού—Γεωργίου Βαβαρέτου: «Δη- μήτριος Σίμου Μπαλάνος» (Ίωάν. Γ. Θεοχάρη)	»	910
Έλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου: «Φιλολογική Κύπρος» 1964 (Ίωάν. Γ. Θεοχάρη)	»	910
Άνδρέα Ἡλ. Μιχαλοπούλου: «Κερνίτσα»	»	911
Νίκου Σπάνια: «Ποιήματα τῆς τρίτης λεωφόρου»	»	911
Πάνου Παναγιωτούνη: «Πυρηνική Δοκιμασία»	»	911
Νανᾶς Π. Κοντοῦ: Χρυσᾶ βέλη»	»	911
Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Κύπριες Λογοτέχνιδες»	»	911
Τάκη Π. Γκοσιόπουλου: «Ἡ πνευματικὴ Θεσσαλονί- κη καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος στὴ Νεοελληνικὴ ποίηση»	»	911
Γιάννη Λεύκη: «Τὸ τραγούδι τῶν ξυπνημένων ἀνθρώπων»	»	911
Τάσου Κόρφη: «Ἡμερολόγιο»	»	912
Στεφ. Ι. Μακρυμίχαλου: «Ἑλληνικοὶ Πορτελᾶνοι»	»	912
Σωκρ. Καραντινοῦ: «Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἀρχαίου Δράματος»	»	912
Εὐαγγ. Ἀβέρωφ—Τοσίτσα: «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς» (Δ. Κό- κινου)	»	1011
Εὐαγγ. Μπόγκα: «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» (Στ. Μπέττη)	»	1012
Πανταζῆ Κοντομίχη: «Τὸ Νεοελληνικὸ θέατρο στὴ Λευ- κάδα» (Δ. Κόκκινου)	»	1013
Χρήστου Β. Ζίσκα: «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος» (Ίωάν- νου Γ. Θεοχάρη)	»	1013
Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἰωάννου Ἀξαγιώλου δι- ήγησις συνοπτικὴ Καρόλου τοῦ Ε΄»	»	1013
Ἀλεξ. Δ. Λιβαδέως: «Οἱ πρόδρομοὶ τῆς ἀπελευ- ρώσεως τῶν Ἰωαννίνων»	»	1014
Ἀρ. Α. Ἀσπιώτου: «Ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ τοῦ μαθητοῦ»	»	1014
Πυθαγ. Ν. Δρουσιώτη: «Ἐκλογή»	»	1015
Πέτρου Ὀλύμπιου: «Κούλης Κάσης»	»	1015

Τ Ε Χ Ν Ο Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Α

Μιά ὁμαδικὴ ἐκθεση ζωγραφικῆς (Δ. Κόκκινου)	Σελ.	378
Ἀπ' τὰ Ε' Δωδωναῖα (οἱ λαϊκοὶ χοροὶ στὸ θέατρο τῆς Ε.Η.Μ.—"Ο- μιλος Καρδίτσης, "Ομιλος Κερκύρας, "Ομιλος Ἄρτης, "Ομιλος Λευκάδος, "Ομιλος Ἰωαννίνων) (Δ. Κόκκινου)	»	693, 694
Ἀπ' τὴν ἐκθεση τοῦ Καλλιτεχνικοῦ Σωματείου Ἑλληνίδων	»	694
Μιά Λαϊκὴ Ἀμφικτυονία (ἀπ' τὸ φεστιβάλ στὴ Λευκάδα— «Γιορτὲς Λόγου καὶ Τέχνης»	»	696
Τὰ Λαϊκὰ Μπαλέττα (Ἀρσ. Γεροντικοῦ)	»	698
Ἐνα καλλιτεχνικὸ εἰκοσαήμερο (Παν. Α. Παρθενίου)	»	703

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Α Ι

Μιά πρέπει νάναί ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα (Κώστα Ἀγνάντη)	Σελ.	171
(«Ἠπειρωτικὴ Ἑστία») (Γ. Μουχτεροῦ)	»	374

Τελεία και παύλα (Γ. Ι. Παπαγεωργίου)	Σελ.	4
Ἡ ἱστορική Βιβλιοθήκη Βησσάνης Πωγωνίου (Σπ. Στούπη)	»	4
(Περὶ τὴν «Ἀντρομάχη») (Α. Γεροντικοῦ—Δ. Κόκκινου)	»	7
(Λαογραφικά) (Σπύρου Μουσελίμη)	»	9
(Σλαβικὲς λέξεις) (Νικ. Χρ. Τσάκα)	»	10

Ν Ε Κ Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Α Ι

Σπυρ. Καλλιάφας (Κ. Π. Λαζαρίδη)	Σελ.	37
Βασίλ. Ἰωαννίδης	»	38
Κλέων Παράσχος (Ἀρσένη Γεροντικοῦ)	»	47

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ἡ Β' Ἐκπαιδευτικὴ Περιφέρεια Ἰωαννίνων—Ἐκθεση ζωγραφικῆς—Ὀμιλία τοῦ κ. Κουτσογέρα, 477—Ὁ Διδασκαλικὸς Σύλλογος Περιφερειῶν Α' καὶ Β' Ἰωαννίνων—Τὸ Ὄδειον τοῦ Δήμου. 478.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Σελ. 381, 1015

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

Πῶς κρίνουν τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (Ἀλ. Πετρόπουλος), 374—Περίληψις Προκηρύξεως Ὑποτροφιῶν Ι.Κ.Υ. 478—Ὁ «Σκουφᾶς», 478—Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Θεσσαλονίκης, 478—Δυὸ γεγονότα, 912.

